

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

PROMOCIJAS DARBS

**PRET NACIONĀLAJĀM MINORITĀTĒM VĒRSTIE LIKUMPĀRKĀPUMI UN TO
NOVĒRŠANAS PROBLĒMAS POLICIJAS DARBĪBĀ**

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas
doktorants
Ēriks Treļš
et09137

Promocijas darba vadītājs:
Dr.iur. A.Rodiņa

Rīga 2014

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads.....	4
1. Nacionālās minoritātes jēdziens un minoritāšu tiesību attīstība Latvijā.....	12
1.1. Nacionālās minoritātes jēdziens.....	12
1.2. Nacionālo minoritāšu tiesību attīstība Latvijā.....	20
1.2.1. Nacionālo minoritāšu tiesību pamatu veidošana Latvijā.....	20
1.2.2. Nacionālo minoritāšu tiesības Latvijas okupācijas periodā.....	33
1.2.3. Nacionālo minoritāšu tiesību attīstība pēc Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas.....	42
2. Pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem vērstie likumpārkāpumi.....	53
2.1. Naida noziegumu jēdziens, būtība un veidi.....	53
2.2. Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana.....	57
2.2.1. Noziedzīga nodarījuma sastāva analīze.....	57
2.2.2. Fiziskā vardarbība.....	63
2.2.3. Verbālais aizskārums.....	71
2.2.4. Citi naida izpausmes veidi.....	80
2.2.5. Izmeklēšanas darbību īpatnības ar naidu saistītās lietās.....	86
2.3. Diskriminācijas aizlieguma būtība un normatīvais regulējums Latvijā.....	94
2.4. Tiesu prakse lietās par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu.....	103
2.4.1. Latvijas tiesu prakse.....	103
2.4.2. Nacionālo minoritāšu pārstāvju personvārdu atveidošana valsts valodā.....	106
2.4.3. Nacionālo minoritāšu diskriminācija izglītības jomā.....	109
2.5. Administratīvā prakse lietās par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu.....	111
3. Integrācijas politikas īstenošana Valsts policijā.....	116
3.1. Valsts policijas loma nacionālo minoritāšu integrācijas politikas īstenošanā.....	116
3.2. Normatīvais regulējums darbam ar nacionālajām minoritātēm.....	120
3.3. Policijas darbības īpatnības Eiropas Savienības valstīs.....	123
3.4. Valsts policijas darbinieku sagatavotība darbam daudznacionālajā sabiedrībā.....	127

4. Valsts policijas personālsastāva atlase, apmācība un karjeras attīstība.....	133
4.1. Personālsastāva atlase un pieņemšana dienestā Valsts policijā.....	133
4.2. Dienestā gaita un karjeras attīstība Valsts policijā.....	141
4.3. Valsts policijas darbinieku apmācība darbam daudznacionālajā sabiedrībā.....	143
5. Valsts policijas darba organizācija un galvenie darbības virzieni.....	152
5.1. Mijiedarbība ar nacionālo minoritāšu kopienām.....	152
5.2. Iesniegumu un sūdzību iesniegšana Valsts policijas iestādēs.....	158
5.3. Kārtības policijas nodaļas inspektoru darbs prevencijas jomā.....	163
5.4. Patrulēšana nacionālo minoritāšu apdzīvotās vietās.....	169
5.5. Profilēšana policijas darbā.....	173
5.6. Konflikta profilakse un noregulēšana.....	176
5.7. Policijas atbildība.....	178
Kopsavilkums.....	183
Anotācija latviešu valodā.....	191
Anotācija angļu valodā.....	192
Anotācija vācu valodā.....	193
Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts.....	194
Pielikumi.....	227

Ievads

Sākot ar neatkarīgās Latvijas tapšanu, kad 1918. gada 18. novembrī, tajā pašā dienā, kad Tautas padomes sēdē K. Ulmanis Pagaidu valdības vārdā pasludināja Latvijas valsts dibināšanu, viņš teica: “Visi pilsoņi, bez tautības izšķirības, aicināti palīdzēt, jo visu tautību tiesības būs Latvijā nodrošinātas”¹; un beidzot ar mūsdienām, kad 2012. gada 13. februārī vairāki Latvijas sabiedrībā pazīstami cilvēki ar Latvijas Valsts prezidentu A. Bērziņu priekšgalā parakstīja Labas gribas manifestu,² nezaudē savu **aktualitāti** jautājums par nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzību. „Nacionālās minoritātes ir Latvijas valsts stiprums, ar ko varam patiesi lepoties”, teica Latvijas Valsts prezidents A. Bērziņš.³

Promocijas darbs „Pret nacionālajām minoritātēm vērstie likumpārkāpumi un to novēršanas problēmas policijas darbībā” piedāvā vairākus risinājumus, kā uzlabot policijas darbību pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem vērsto likumpārkāpumu apkarošanā, kas savukārt pastiprinās nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzību valstī.

Pēc Latvijas Republikas iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gada 1. maijā saskarsme ar atšķirīgas rases, ādas krāsas, tautības, etniskās izcelsmes, reliģijas vai kultūras pārstāvjiem pieauga un turpina pieaugt ar katru gadu. Saskarsmes pieredzes un informācijas trūkums ir labvēlīga augsne aizspriedumiem un vardarbībai. Arī nelabvēlīga ekonomiskā situācija valstī un problēmas sociālā jomā veicina aizspriedumus, neiecietību, rasismu un diskrimināciju.

Jautājums par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar naidu un neiecietību, kļuva aktuāls Latvijā 2005. gadā, kad pirmo reizi tika ziņots par rasistiskiem vardarbīgiem incidentiem Rīgā. Tas nebūt nenozīmē, ka līdzīgi noziegumi nenotika Latvijas teritorijā arī iepriekš,⁴ tomēr tieši 2005. gada notikumi ir kļuvuši par to katalizatoru, kas izraisīja plašu sabiedrisko rezonansi un nacionālo minoritāšu biedrību pārstāvju sašutumu.⁵ Visbiežāk par šo uzbrukumu upuriem kļuvuši vizuāli atšķirīgie nacionālo minoritāšu pārstāvji, kuru skaits valstī ir pavisam neliels. Cilvēki ar tumšāku ādas krāsu un neeiropisku izcelsmi ir īpaši mazaizsargāti.

Promocijas darba aktualitāte tiek pamatota arī ar to, ka cilvēku vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums ir nostiprināti Latvijas Republikas Satversmē⁶ un Latvijai saistošos starptautiskos un

¹ Izraksts no Tautas Padomes sēdes protokola par Latvijas valsts pasludināšanu. Latvijas vēstures institūta žurnāls, 2003, Nr.3, 142.-151.lpp.

² Par saliedētību un cieņu pret Latviju. Latvijas Vēstnesis, 2012. 15.februāris, Nr.26.

³ Par Polijas Republikas Sejma priekšsēdētājas un viņas vadītās delegācijas oficiālo vizīti Latvijā. Latvijas Vēstnesis, 2012. 1.jūnijs, Nr.86.

⁴ Sk. Kamenska A., Brands-Kehris I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 13., 14., 23.-27.lpp.

⁵ Sk. Reakcija uz rasismu Latvijā. Rīga: The European Network Against Racism - Latvia, 2006, 12.lpp.; Kamenska A., Brands-Kehris I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 5.lpp.

⁶ Latvijas Republikas Satversmes 91. pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

reģionālos cilvēktiesību dokumentos. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra, kā arī līdzšinējā tiesu prakse Latvijas Republikā liecina par pastiprinātu uzmanību šim jautājumam.

Piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesa (*European Court of Human Rights*) ir uzsvērusi, ka rasistiska vardarbība ir īpašs cilvēka cieņas aizskārums, un, ņemot vērā bīstamās sekas, tā prasa īpašu valsts institūciju modrību un aktīvu reaģēšanu.⁷ Tieši šī iemesla dēļ valsts institūcijām ir jāizmanto visi līdzekļi, lai cīnītos pret rasismu un rasistisku vardarbību, tādā veidā nostiprinot demokrātisku sabiedrību, kurā daudzveidība tiek uztverta nevis kā apdraudējums, bet gan kā sabiedrības bagātināšanas avots.

Arī Nacionālās drošības koncepcija nosaka, ka viens no Latvijas stratēģiskajiem mērķiem ir „ierobežot ekstrēmismu visās tā izpausmes formās, īpaši vēršoties pret politisko ekstrēmismu un sabiedrības radikālisma izpausmes galējām formām, veikt preventīvus un izglītojošus pasākumus, lai samazinātu riskus, ko sabiedriskajai kārtībai un drošībai varētu radīt radikāli orientētās organizācijas”⁸.

Analizējamā temata aktualitāte tiek pamatota arī ar to, ka Latvijā līdz šim nav pievērsta nepieciešamā uzmanība pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem vērsto likumpārkāpumu novēršanai. Kaut arī citās Eiropas Savienības valstīs policijas iestādēs ir izstrādāta virkne pasākumu, kuri jāveic, lai pilnveidotu policijas darbu, paaugstinātu tā efektivitāti un īstenotu preventīvus pasākumus pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem vērsto likumpārkāpumu profilaksei, šobrīd Latvijā tas netiek darīts pietiekamā apjomā. Promocijas darba **teorētiskā vērtība** un **novitāte** izpaužas kā Eiropas Savienības valstu policijas iestāžu „labās” prakses adoptēšanā Latvijas apstākļiem, tā arī tieši Latvijai piemērotu likumpārkāpumu novēršanas pasākumu piedāvāšanā. Novitāte teorētiskajā aspektā izpaužas arī autora izdarītajos secinājumos un priekšlikumos, kas izteikti darbā izmantotu jēdzienu definēšanā.

Praktiskajā aspektā darba novitāte izpaužas ievērojama apjoma tiesu prakses izvērtēšanā un secinājumu izdarīšanā, kas var kļūt par pamatu policijas darbības praktisko metožu izstrādāšanā un to turpmākā attīstīšanā. Promocijas darbam, kas satur noderīgu informāciju darbam ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, jāklūst arī par uzziņas līdzekli praktizējošiem policijas darbiniekiem. Darbā tiek izteikti vairāki priekšlikumi nepieciešamajiem Valsts policijas normatīvo aktu grozījumiem.

Promocijas **darba mērķis** ir izstrādāt metodes, lai uzlabotu policijas preventīvo darbību pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem vērsto likumpārkāpumu novēršanā.

Mērķa sasniegšanai nepieciešams izpildīt šādus **uzdevumus**:

⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 43577/98 un 43579/98 Nachova and Others v. Bulgaria, para.145.

⁸ Nacionālās drošības koncepcija. Informatīvā daļa. Latvijas Vēstnesis, 2011, 22. marts, Nr.45.

1) apkopot zinātniskos pētījumus nacionālo minoritāšu tiesību jomā, izdarīt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus, īpašu uzmanību pievēršot nacionālo minoritāšu jēdziena formulēšanas problēmai;

2) izpētīt nacionālo minoritāšu tiesību vēsturisko attīstību Latvijā, noskaidrojot tos vēsturiskos apstākļus, kas ietekmēja pašreizējo stāvokli šajā jomā un radīja līdz šim pastāvošās problēmas, piedāvāt noskaidroto problēmjaudājumu iespējamus risinājumus;

3) veikt Latvijas un starptautiskā normatīvā regulējuma salīdzinošo analīzi, un izstrādāt priekšlikumus grozījumiem tiesību aktos un praksē attiecībā uz tiem gadījumiem, kad ir konstatēta neatbilstība starp valsts starptautiskajām saistībām un regulējumu nacionālajos tiesību aktos;

4) izpētīt pastāvošā tiesiskā regulējuma evolūciju, atklājot nozīmīgākos iekšējos un starptautiskos faktorus, kuri ietekmējuši šo procesu;

5) apkopot Eiropas Savienības valstu praksi un zinātnieku atzinumus par naida noziegumu jēdzienu, būtību un veidiem, izdarīt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus, kas ļautu adoptēt Eiropas pieredzi Latvijas apstākļiem;

6) noskaidrot un izpētīt raksturīgākos likumpārkāpumus, kas notika Latvijā attiecībā pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem;

7) apkopot tiesu praksi lietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, izdarot secinājumus un izstrādājot priekšlikumus, kas varētu uzlabot pašreizējo tiesu praksi, lai piemērotie sodi sasniegtu Krimināllikumā norādītos soda mērķus;

8) noskaidrot izmeklēšanas darbību īpatnības ar naidu saistītās lietās;

9) analizēt Eiropas Savienības un Latvijas tiesu praksi lietās par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, atklājot tiesas izstrādāto metodoloģiju un principus šādu lietu izskatīšanā;

10) apkopot Latvijas tiesībsargājošo iestāžu administratīvo praksi lietās par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, izdarīt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus, kas ļautu uzlabot pašreizējo praksi;

11) veikt Valsts policijas amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm aptauju, kuras rezultāti dotu iespēju noskaidrot, vai viņu profesionālās sagatavotības līmenis, kā arī tolerances (iecietības) līmenis atbilst prasībām, kas nepieciešamas darbam daudznacionālā sabiedrībā, lai nodrošinātu profesionālu un vienādu attieksmi pret nacionālajām minoritātēm, lai ilustrētu policijas darbinieku zināšanu un kompetenču līmeni;

12) izpētīt nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības mehānismus kā Eiropas Savienībā kopumā, tā arī tās dalībvalstīs, kā arī noskaidrot, kādus pasākumus veic Eiropas Savienības valstu policijas iestādes, lai īstenotu nacionālo minoritāšu integrācijas politiku un pret šīm grupām vērsto likumpārkāpumu profilaksi.

Pētījuma objekts – pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem veiktie likumpārkāpumi, **pētījuma priekšmets** – policijas darbības, kas jāveic, lai novērstu pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem veiktos likumpārkāpumus.

Saskaņā ar izvirzīto darba mērķi un uzdevumiem **darba struktūru** veido ievads, piecas nodaļas:

- 1) Nacionālās minoritātes jēdziens un minoritāšu tiesību attīstība Latvijā;
- 2) Pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem vērstie likumpārkāpumi;
- 3) Integrācijas politikas īstenošana Valsts policijā;
- 4) Valsts policijas personālsastāva atlase, apmācība un karjeras attīstība;
- 5) Valsts policijas darba organizācija un galvenie darbības virzieni;

un kopsavilkums.

Darba ievadā raksturota promocijas darba izpētes temata aktualitāte, formulēts darba mērķis un uzdevumi, aprakstītas zinātniskajā darbā lietotās pētniecības metodes, sniegts izmantoto tiesību avotu un literatūras raksturojums, kā arī atklāta darba nozīme teorijā un praksē.

Darba pirmajā nodaļā izklāstīta problemātika, kas saistīta ar jēdziena „nacionālās minoritātes” definēšanu. Šī termina izmantošanai promocijas darba ietvaros ir būtiska nozīme, jo termins nosaka to subjektu loku, uz kuru ir mērķēta policijas darbība. Veicot pasaules zinātnieku piedāvāto definīciju salīdzinošu analīzi, nodaļā norādītas tās sastāvdaļu būtiskākās atšķirības un raksturotas to radītās konsekvences attiecībā uz promocijas darba ietvaros izmantoto definīciju. Nacionālo minoritāšu tiesību attīstība Latvijā tiek analizēta trīs posmos, kas sadalīti šādos vēsturiskos periodos: no Latvijas valsts dibināšanas 1918. gada 18. novembrī un līdz neatkarības zaudēšanai 1940. gada 17. jūnijā; Latvijas okupācijas periods no 1940. gada 17. jūnija līdz 1990. gada 4. maijam; un periods no Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas 1990. gada 4. maijā līdz 2004. gada 1. maijam, kad Latvija iestājās Eiropas Savienībā.

Darba otrā nodaļa apraksta pret nacionālajām minoritātēm veiktos likumpārkāpumu veidus. Šajā nodaļā aplūkots jautājums par jēdzienu „naida noziegumi” un „diskriminācija” būtību. Minētie likumpārkāpumi ir vērsti pret atšķirīgajiem sabiedrības slāņiem, to vidū pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem. Nodaļā tiek izskatīti naida noziegumu veidi, kā arī veikta Krimināllikuma normu piemērošanas un Latvijas tiesu prakses analīze lietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Izmantojot personīgo profesionālo pieredzi, atsevišķā apakšnodaļā autors raksta par praktiskām problēmām, ar kurām sastopas tiesībsargājošo iestāžu darbinieki, veidami izmeklēšanas darbības ar naidu saistītās lietās. Atsevišķi aplūkots arī jautājums par diskriminācijas aizlieguma normatīvo regulējumu Latvijā un aizliegto kritēriju kataloga veidošanas īpatnībām, kā arī par diskriminācijas apkarošanas īpatnībām, kura ietvaros tiek analizēta kā Latvijas, tā arī citu Eiropas Savienības dalībvalstu tiesu prakse lietās par diskrimināciju pret nacionālajām minoritātēm. Papildus analizēti

arī Latvijas tiesībsargājošo iestāžu lēmumi administratīvo pārkāpumu lietās par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu.

Darba trešā nodaļa atvēlēta Latvijas integrācijas politikas īstenošanas īpatnībām, kuras ietvaros skatīts arī jautājums par Valsts policijas lomu šajā procesā. Nodaļā izmantoti kā Eiropas valstu tiesībsargājošo iestāžu „labās” prakses piemēri, tā arī Eiropas Savienības institūciju rekomendācijas, kas izstrādātas, lai palīdzētu valstīm integrēt nacionālās minoritātes un tajā pašā laikā paaugstinātu policijas darbības efektivitāti. Ar mērķi noskaidrot, cik lielā mērā Valsts policijā tiek ievērotas šīs rekomendācijas, promocijas darba ietvaros tika veikta Valsts policijas amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm aptauja, kuras rezultāti arī tiek analizēti nodaļā. Aptauja ļaus noskaidrot Valsts policijas darbinieku profesionālās sagatavotības līmeni darbam ar nacionālajām minoritātēm, kā arī viņu tolerances (ieciētības) līmeni un attieksmi pret tām.

Darba ceturtajā nodaļā izpētīts jautājums par Valsts policijas personālsastāva atlases, apmācības un karjeras attīstības problēmām, kas apgrūtina preventīvās darbības īstenošanu. Īpaša uzmanība pievērsta nacionālo minoritāšu pārstāvniecībai Valsts policijā, minoritāšu pārstāvju piesaistīšanai dienestam policijā, kā arī viņu apmācībai un turpmākai karjeras attīstībai. Nodaļā tiek izanalizēts statistikas materiāls, kas atspoguļo oficiālos datus par nacionālajām minoritātēm Latvijā, un visai ierobežotā apjomā pieejamā informācija par minoritāšu pārstāvniecību Valsts policijā, kā arī autora veiktās aptaujas laikā iegūtā statistiskā informācija.

Promocijas darba piektajā nodaļā izskatītas Valsts policijas darba organizācijas īpatnības un galvenie darbības virzieni, kuri jāveic, lai uzlabotu pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem veikto likumpārkāpumu prevenciju. Šīs nodaļas ietvaros atsevišķi aplūkoti jautājumi par Valsts policijas mijiedarbību ar nacionālo minoritāšu kopienām, par nacionālo minoritāšu pārstāvju tiesībām vērsties Valsts policijas iestādēs, par Kārtības policijas nodaļas inspektoru lomu preventīva darba īstenošanā, par patrulēšanas īpatnībām nacionālo minoritāšu apdzīvotās vietās, par profilēšanas nepieļaušanu policijas darbā, par iespējamo konfliktu profilaksi un noregulēšanu, kā arī par Valsts policijas pienākumu sniegt pārskatu par veiktajām darbībām. Nodaļā padziļināti tiek skatīti jautājumi par policijas darbinieku veicamo vispārējo un individuālo preventīvo darbu, kas tiek orientēts sabiedrības vajadzību apmierināšanai.

Darba kopsavilkums atzīmē svarīgākos jautājumus, promocijas darbā atklātās problēmu jomas un darba autora aizstāvēšanai izvirzītos secinājumus un priekšlikumus.

Temata analīze tiek veikta starpdisciplināri, izmantojot tādas vispārīgās **pētniecības metodes** kā salīdzināšana un apkopojums, cēloņsakarību atklāšana, analīze un sintēze, dedukcija un indukcija, abstrahēšana un konkretizācija, kvalitātes un kvantitātes analīze, kā arī dažādas citas pētniecības metodes:

- *vēsturiski tiesiska metode*: nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības attīstība kā pasaulē, tā arī Latvijā tiek pētīta atbilstoši vēsturiskai hronoloģijai. Vēsturiska metode ir izmantota arī, lai noskaidrotu mērķus, kurus likumdevējs vēlējas sasniegt, pieņemot ar pētījumu saistītās tiesību normas (*ratio legis*). Kā pamatoti norādīja profesors K. Dišlers, šī metode „palīdz noskaidrot tiesisko institūtu būtību, dažreiz arī normu īsto saturu, aplūkojot viņu attīstības gaitu”⁹;

- *tiesību salīdzinājuma metode*, kuru profesors K. Dišlers piedāvā pielietot divos paņēmienos:

1) „*dogmatiski salīdzinošais*, ja pilnīgāku iepazīšanos ar vienā tiesību normu kopumā vai tiesību sistēmā ietilpstošajām normām un tiesiskiem institūtiem grib sasniegt, salīdzinot tos ar citos normu kopumos vai tiesību sistēmās atrodamām pašlaik pastāvošām tiesību normām un institūtiem; un

2) *vēsturiski salīdzinošais* - ja šinī pašā nolūkā salīdzina tiesību normu vai tiesisko institūtu attīstību dažādās tiesību sistēmās”¹⁰.

Promocijas darbā tiek izmantoti abi salīdzinājuma veidi, taču biežāk priekšroka tiek dota dogmatiski salīdzinošajam paņēmienam. Darbā tiek salīdzināti gan dažādu valstu zinātnieku atzinumi un piedāvātās definīcijas, gan Eiropas Savienības institūciju ekspertu rekomendācijas un dalībvalstu policijas iestāžu „labās” prakses piemēri. Kā pamatoti atzīmējis profesors P. de Kruzs (*Peter de Cruz*), mācoties no citu valstu pieredzes, iespējams paaugstināt kompetenci, kas savukārt palīdzēs uzlabot esošo tiesību institūciju efektivitāti¹¹;

- *tiesību modelēšanas metode*: ir piedāvāts veikt grozījumus Latvijas likumos un citos tiesību aktos, ņemot vērā pasaules un Eiropas Savienības pieredzi nacionālo minoritāšu tiesību jomā, t.i., tiek modelēta situācija, kad iestājas pozitīvās sekas;

- *socioloģiska metode* (kas ietver sevī tādas papildu metodes kā anketēšana, statistiskā analīze un saņemtās informācijas matemātiskā apkopošana¹²) ir izmantota papildus, promocijas darba ietvaros veicot Valsts policijas amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm aptauju.¹³ Aptaujas rezultāti, izmantojot vēsturisko un salīdzināšanas metodi, ir salīdzināti ar līdzīgām aptaujām, kuras veiktas iepriekšējos gados, kas, savukārt, ļauj noskaidrot aplūkojamo procesu attīstības dinamiku.

⁹ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 7.lpp.

¹⁰ Turpat.

¹¹ Cruz P. de. *Comparative Law in a Changing World*. London: Cavendish Publishing Limited, 1999, p 15-16.

¹² См. Добренъков В.И., Кравченко А.И. Методы социологического исследования. Москва: ИНФРА-М, 2004. и Орлов А.И. Прикладная статистика. Москва: Экзамен, 2004.

¹³ Treļš Ē. Valsts policijas darbinieku tolerances līmenis un spēja strādāt daudznacionālajā sabiedrībā. Valsts policijas darbinieku aptauja. 2011.gada marts – aprīlis. Pieejams: http://www.trels.lv/aptaujas_rezultati.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

Promocijas darba tapšanā ir izmantots plašs juridiskas literatūras klāsts - gan Latvijā, gan ārvalstīs tapušie darbi. **Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses sarakstā** ir iekļauti 530 avoti, no tiem 284 ir literatūras avoti, 148 - tiesību akti, 81 - tiesu prakses materiāls, 15 - citi prakses materiāli un likumprojekti, 2 - arhīva materiāli. No izmantotajiem avotiem 383 ir latviešu valodā, 84 - angļu, 39 - krievu, 4 - vācu, 3 - franču, 3 - igauņu, 2 - čehu un 12 citās valodās.

Sakarā ar to, ka policijas darbība, kura jāveic, lai novērstu pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem veiktos likumpārkāpumus, Latvijā nav analizēta plašos pētnieciskos rakstos, autoram visai ierobežotā apjomā ir iespējams polemizēt ar citiem autoriem par šīs darbības teorētiskajiem un praktiskajiem aspektiem. Turklāt teorētiskās diskusijas un nedaudzās publikācijas, kurās Latvijas tiesību eksperti profesore V. Liholaja, A. Judins u.c. ir vērtējuši pret nacionālajām minoritātēm veiktos likumpārkāpumus, kas izpaudās nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanā, ir galvenokārt saistītas ar mūsu valsts Krimināllikuma normu analīzi vai ar starptautisko un Eiropas Savienības tiesību normu piemērošanu Latvijas apstākļos (A. Kučs u.c.). Šajā darbā pirmoreiz Latvijā tiek pētīti pret nacionālajām minoritātēm vērsto likumpārkāpumu novēršanas aspekti no policijas tiesību viedokļa.

Eiropas Savienības līmenī ir izstrādāti vairāki ieteikumi un rekomendācijas policijas darbības uzlabošanai, kā arī publicēti vairāki raksti un pētījumi šajā jomā, kas ļauj autoram piedāvāt savu skatījumu šīs „labās” prakses piemērošanai Latvijas apstākļos. Darbā tiek piedāvāta Latvijas tiesību normu un to piemērošanas prakses salīdzinoša analīze, kura ietver arī salīdzinājumu ar pasaulē un Eiropas Savienībā izstrādātajiem standartiem. Gadījumos, kad konstatēta neatbilstība starp Latvijas un starptautiski tiesisko regulējumu, tiek piedāvāti konkrēti priekšlikumi par konstatēto nepilnību novēršanas iespējām. Turklāt darbā minēti argumenti, kādēļ šo izmaiņu izdarīšana ir nepieciešama.

Darbā izmantotas monogrāfijas un raksti, kuru autori ir Latvijas zinātnieki un eksperti R. Balodis, V. Blūzma, J. Bojārs, I. Brands-Kehris, J. Briede, K. Dišlers, A. Endziņš, A. Judins, A. Kamenska, A. Kovaļevska, U. Krastiņš, A. Kučs, E. Levits, V. Liholaja, Ā. Meikališa, P. Mincs, N. Muižnieks, J. Pleps, Ā. Šilde, S. Zankovska-Odiņa, I. Ziemele; ārvalstu zinātnieki G. Alfredsons (*G. Alfredsson*), K. Beļskis (*K. C. Бельский*), B. Čezare (*B. B. Cesare*), Ž. Dešene (*J. Deschenes*), A. Eides (*A. Eide*), K. Henrards (*K. Henrard*), P. Iganskijs (*P. Iganski*), L. Kambeks (*Л. Л. Камбек*), F. Kapotorti (*F. Capotorti*), K. Kartijs (*K. Carty*), A. Okoļskis (*A. C. Оскольский*), R. Ouklijs (*R. Oakley*), P. Tornberijs (*P. Thornberry*) un vairāki citi autori. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi un uzdevumus, darbā analizēts un pētīts kupls normatīvo aktu klāsts, plaši izmantota Eiropas Savienības un Latvijas Republikas tiesu prakse. Autors ir izmantojis arī paša rakstus saistībā ar pētniecības priekšmetu, kas tika publicēti promocijas darba rezultātu aprobācijai. Pētījuma rezultāti prezentēti divdesmit zinātniskajās konferencēs un divdesmit četrās zinātniskajās publikācijās.

Kā rāda dažādu literatūras avotu analīze, Latvijā tiek izmantota visai atšķirīga **terminoloģija**, lai apzīmētu **pētījuma subjektu** – nacionālās minoritātes. Tiek lietoti jēdzieni „mazākumtautības”, „cittautieši” un „etniskās minoritātes”. Jēdzienu „nacionālās minoritātes” (*minor* – latīņu val. pārākā pakāpe no *parvus* mazs) ir lietojusi Saeima, ratificējot Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību,¹⁴ tādējādi promocijas darba ietvaros tiek lietots tieši šis jēdziens, neskatoties uz to, ka no valodas kultūras viedokļa jālieto termins „mazākumtautība”.¹⁵ Tā kā darbā izmantoto starptautisko un reģionālo normatīvo dokumentu, vairāku Eiropas Savienības rekomendāciju un ieteikumu, kā arī zinātnisku pētījumu oriģinālvaloda ir angļu, latviešu valodā ne vienmēr iespējams atrast šiem terminiem identisku tulkojumu. Tas, piemēram, notika ar darbā plaši lietotiem terminiem: *community policing* – uz sabiedrību vērsts policijas darbs, *profiling* – profilēšana, *accountability* – pienākums atskaitīties, u.c.

¹⁴ Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 31.maijs, Nr.85.

¹⁵ Sīkāk sk. Ievadvārds. Grām.: Mazākumtiesību rokasgrāmata. Cilvēktiesību Žurnāls, 1998, Nr.7/8, 3.lpp.

1. Nacionālās minoritātes jēdziens un minoritāšu tiesību attīstība Latvijā

1.1. Nacionālās minoritātes jēdziens

1995. gada 1. februārī Eiropas Padome pieņēma nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzībai nozīmīgu dokumentu - Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību (turpmāk - Konvencija).¹⁶ Konvencija diemžēl nesniedza nacionālās minoritātes definīciju, jo „eksperti, zinātnieki un politiķi nav spējuši vienoties par vienu vienotu un vispārēji akceptētu nacionālās minoritātes definīciju”¹⁷. Lai ratificētu Konvenciju, Eiropas Padomes dalībvalstis izstrādāja savas minoritātes definīcijas. Turklāt, pēc profesores I. Ziemeles teiktā, arī tas, „ar kādām metodēm minētie panti tiek īstenoti un kāds sabiedriskais modelis tiek veidots, tas principā ir atstāts valstu ziņā”¹⁸.

Iestājoties Eiropas Savienībā, Latvija bija vienīgā no 2004. gadā uzņemtajām valstīm, kas nebija ratificējusi Konvenciju. Konvencija tika ratificēta 2005. gada 26. maijā ar īpašu likumu “Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību”. Likums definēja terminu “nacionālās minoritātes”, kas saskaņā ar likuma 2. pantu ir Latvijas pilsoņi, “kuri kultūras, reliģijas vai valodas ziņā atšķiras no latviešiem, paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā un uzskata sevi par piederīgiem Latvijas valstij un sabiedrībai, vēlas saglabāt un attīstīt savu kultūru, reliģiju vai valodu”¹⁹.

Atsevišķi Latvijas biedrību pārstāvji uzskata šo definīciju par „neskaidru un pretrunīgu”²⁰, kā arī norāda uz tās būtisku nozīmi Latvijā, ņemot vērā lielo nepilsoņu skaitu un naturalizācijas procesa tempa kritumu. Vērtējot šos pārmetumus, jāpiekrīt I. Ziemelei, kura norāda, ka „starptautiskā līmenī nepilsoņi nepamatoti tiek sajaukti ar mazākumtautībām”²¹, un ir jānošķir naturalizāciju un nepilsoņu tiesības no nacionālo minoritāšu tiesībām, vienlaikus konstatējot, ka šie jautājumi ir cieši saistīti. Tā, piemēram, definīcijā iekļautā atsauce uz ilgstošu saikni ar valsti sašaurina arī subjektu loku, jo pirmskara pilsoņus un to pēctečus nodala no tiem, kuri pilsonību ieguvuši naturalizācijas ceļā. I. Ziemele aicina tās personas, kuras ieradās Latvijā pēc okupācijas un

¹⁶ Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Latvijas Vēstnesis, 2005. 31.maijs, Nr.85.

¹⁷ Zankovska - Odiņa S. Nacionālās minoritātes definīcija. Grām.: Nacionālo minoritāšu konvencija - Eiropas pieredze Latvijai. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, Eiropas Padomes Informācijas birojs, 2006, 29.lpp. Sk. arī: Bojārs J. Starptautiskās publiskās tiesības. I sējums, Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 626.-627.lpp. un Dribins L. Eiropas valstu minoritāšu tiesības. Vēsture un mūsdienas. Rīga: Tiesiskās informācijas centrs, 1998, 6.-7.lpp.

¹⁸ Ziemele I. Tiesības uz kultūru, un Eiropas Padomes standarti. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1.jūnijs, Nr.197/200.

¹⁹ Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 31.maijs, Nr.85.

²⁰ Alternatīvais jeb "ēnu ziņojums" par Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzības īstenošanu Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 6.lpp.

²¹ Valstsnācija nevar uzvesties kā mazākumtautība. Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesneses un Rīgas Juridiskās augstskolas profesores I. Ziemeles intervija G. Litvinam. Jurista Vārds, 2012. 3.janvāris, Nr.1.

kurām nav ilgstošas saiknes ar Latviju, (padomju laika imigrantus²²), bet kuras ir ieguvušas Latvijas pilsonību, saukt par “topošajām mazākumtautībām”²³.

Kā pamatoti atzīmēja Latvijas Cilvēktiesību centra darbinieki, nav arī skaidrs, cik ilgu laika posmu Latvijas gadījumā nozīmē “paudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā”²⁴. Kaut arī pausts viedoklis, ka par nacionālo minoritāti tiek atzītas vienīgi personas, kas jaunajā mītnes zemē vairākās paaudzēs saglabājušas savu reliģiju, valodu un tradīcijas,²⁵ autors piekrīt I. Ziemeles uzskatiem, ka „ilglaicīguma kritērija izpratne praksē pietuvinās divu paaudžu atskaites punktam”²⁶.

Problēmas definīcijas izstrādāšanā ir ne tikai nacionālajā līmenī, bet, kā atzīmē starptautisko tiesību profesors G. Alfredsons (*Gudmundur Alfredsson*), arī „starptautiskajā līmenī mazākumtiesību aizsardzības jomā ir nopietnas definīcijas grūtības”²⁷. Tomēr zinātnieku piedāvātajām definīcijām ir vairākas kopīgas iezīmes.

Pirmkārt, tās ir objektīvās pazīmes – skaitliskais lielums un ilglaicīga uzturēšanās attiecīgajā teritorijā, tās attiecas uz noteiktās grupas pārstāvju savstarpējām saiknēm, kas izriet no viņu nacionālās vai etniskās izcelsmes, kultūras, valodas un/vai reliģijas.²⁸

Otrkārt, tās ir subjektīvās pazīmes jeb pašidentificēšanās, kas sastāv no divām daļām, tas ir, no indivīda apziņas, ka viņš pieder pie nacionālās minoritātes, un no tā, vai grupa pieņem konkrētu indivīdu kā savu locekli.²⁹ Subjektīvās izvēles kritērijam, nosakot indivīda tautību, dod priekšroku Eiropas Kopienas Tiesas tiesnesis E. Levits, pat ja „attiecīgais indivīds neizpilda objektīvos kritērijus”³⁰. Tomēr viņš atzīst, ka šī „subjektīva izvēle nedrīkst būt pilnīgi patvaļīga vai ar nolūku iegūt zināmas priekšrocības”³¹. Ir pausts arī viedoklis, kuru atbalsta, piemēram, politologs S. B. Grīnbergs (*Stanley B. Greenberg*), ka, pirms indivīds kļūst par sabiedrības vai nācijas locekli, viņam jau ir kopīgās izcelsmes sajūta vai vienkārši piederības pie „savējiem” apzināšanās.³² Tas

²² Ziemele I. 114. pants. Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 706.lpp.

²³ Turpat, 712.lpp.

²⁴ Alternatīvais jeb "ēnu ziņojums" par Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzības īstenošanu Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 6.lpp.

²⁵ Kesnere R. Ko par valstisko minoritāti uzskata Eiropā. Latvijas Vēstnesis, 2005. 25.maijs Nr.78.

²⁶ Ziemele I. 114. pants. Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 712.lpp.

²⁷ Ievadvārds. Grām.: Mazākumtiesību rokasgrāmata. Cilvēktiesību Žurnāls, 1998, Nr.7/8, 3.lpp.

²⁸ Alfredsons G. Mazākumtiesības: starptautiskie standarti un uzraudzības procedūras. Grām.: Mazākumtiesību rokasgrāmata. Cilvēktiesību Žurnāls, 1998, Nr.7/8, 14.lpp.

²⁹ Turpat.

³⁰ Levits E. 91. Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 107.lpp.

³¹ Turpat.

³² Greenberg Stanley B. Race and State in Capitalist Development: Comparative Perspectives. New York: The American Academy of Political and Social Science, 1980, p. 14.

nozīmē, ka piederība pie konkrētās nacionālās minoritātes ir kultūras fenomens, kas pastāv tikai indivīdu apziņā.³³

Vērtējot definīciju kopīgās objektīvās pazīmes, cilvēktiesību eksperte S. Zankovska-Odiņa atzīmēja, ka, saskaņā ar vispārīgu pieeju, „nacionālajai minoritātei jābūt mazākai par pusi no valsts iedzīvotāju kopskaita”³⁴. Tomēr skaitlisko kritēriju nevar izmantot kā objektīvo pazīmju būtisku sastāvdaļu. Skaitliski lielākais vairākums bija apdraudēts, piemēram, Dienvidāfrikas Republikā no 1948. gada līdz 1994. gadam, apartheīda politikas rezultātā. Kā atzīmē Krievijas zinātnieks L. Karapetjans, pilnvērtīgi izmantot skaitlisko kritēriju, lai noteiktu piederību pie nacionālās minoritātes, nav iespējams arī federatīvā valstī.³⁵ Piemēram, vairākās Krievijas Federācijas republikās „etnisko pamatiedzīvotāju” skaits veido mazākumu attiecībā pret krievu tautības pārstāvjiem. Tikai piecās Krievijas Federācijas republikās „etnisko pamatiedzīvotāju” skaits pārsniedz 50%: Čuvašijā, Tuvā, Komi, Čečenijā un Ziemeļosetijā.³⁶ Ņemot vērā minēto, var secināt, ka skaitliskais kritērijs, lai noteiktu piederību pie nacionālās minoritātes, ir būtisks, tomēr tas nav noteicošs. Līdz ar to skaitlisko kritēriju var izmantot tikai kopumā ar citiem kritērijiem.

Vairāki zinātnieki nacionālās minoritātes definīciju attiecina uz valsts pilsoņu grupu, nevis lieto to plašākā nozīmē.³⁷ Tieši šo juridisko pieeju valstis izmanto visbiežāk, apelējot pie valsts interesēm un sabiedrības integritātes. Profesors V. Eglītis atzīmēja, ka „pēc Otrā pasaules kara šajās valstīs [Eiropas valstīs – *E.T.*] ieceļojušie netiek uzskatīti par nacionālo minoritāti”³⁸. Minoritāšu tiesību eksperts Ž. Dešenē (*Jules Deschenes*) uzskata, ka bēgļi, nepilsoņi, ekonomiskie migranti, sezonas strādnieki un nesen valstī iebraukušie cittautieši ārvalstnieki nav pieskaitāmi minoritātēm, viņu tiesības reglamentē citi starptautiskie dokumenti.³⁹ Ž. Dešenē teikto atbalsta arī G. Alfredsons, kurš uzskata, ka emigranti, kas atšķiras pēc etniskajām, reliģiskajām un lingvistiskajām iezīmēm, kuri labprātīgi iebrauca un apmetās valstī tāpat kā strādnieki - migranti, nevar pieprasīt tādu pašu aizsardzību kā citas minoritātes. Kaut gan viņu ekonomiskais līmenis var būt ļoti smags, tomēr viņi

³³ Тишков В. Идентичность и культурные границы. Из: Идентичность и конфликт в постсоветских государствах. Сборник статей. Под ред. М. Олкотта, В. Тишкова, А. Малашенко. Москва: Московский Центр Карнеги, 1997, с. 15 – 43.

³⁴ Zankovska - Odiņa S. Nacionālās minoritātes definīcija. Grām.: Nacionālo minoritāšu konvencija - Eiropas pieredze Latvijai. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, Eiropas Padomes Informācijas birojs, 2006, 29.lpp.

³⁵ Карапетян Л. Федеративное государство и правовой статус народов. Москва: Манускрипт, 1996, с. 75.

³⁶ Зеленков М.Ю. Межнациональные конфликты: природа и технологии развития. Воронеж: Воронежский государственный университет, 2006, с. 6.

³⁷ Sk.: Minority Peoples in the Age of Nation-States. Challiand G. eds. London: Pluto Press, 1989, p. 6 - 7.; Capotorti F. Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities. New York: United Nations, 1991, p. 96.; Deschenes J. Proposal Concerning a Definition of the Term “Minority”. New York: United Nations, 1985, p. 30.

³⁸ Eglītis V. Ievads konstitūcijas teorijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 83.lpp.

³⁹ Deschenes J. Proposal Concerning a Definition of the Term “Minority”. New York: United Nations, 1985, p. 30

bija izdarījuši savu brīvu izvēli, un līdz ar to viņiem jāpieņem kā pozitīvās, tā arī negatīvās savas izvēles sekas.⁴⁰

Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 27. pants nosaka, ka „valstīs, kurās ir etniskās, reliģiskās vai lingvistiskās minoritātes, personām, kas pieder pie šīm minoritātēm, nedrīkst atņemt tiesības kopā ar citiem savas grupas locekļiem baudīt savu kultūru, sludināt un praktizēt savu reliģiju vai lietot savu valodu”⁴¹. Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO – *The United Nations, UN*) Cilvēktiesību komiteja (*Human Rights Committee, HRC*) komentējot šo pantu, izsaka viedokli, ka personām, kas pieder pie šīm minoritātēm, „nav jābūt pilsoņiem, viņiem nav jābūt pastāvīgajiem iedzīvotājiem. Tādējādi migranti vai pat viesi, kas veido minoritāti, ir tiesīgi, lai viņiem netiktu liegta šo tiesību īstenošana”⁴².

Autors, tomēr atturētos no cittauniešu, kuri ierodas valstī uz neilgu laiku, iekļaušanu nacionālo minoritāšu grupā, un piekristu profesores I. Ziemeles viedoklim, ka „zināms ilglaicīgums un zināma juridiska saite ar Latviju ir nepieciešama, jo pretējā gadījumā nevar iegūt nepilsoņa vai pastāvīgā iedzīvotāja statusu, lai varētu sākt izvērtēt, vai persona pieder vai nepieder pie mazākumtautības”⁴³. Papildus tam, „lai imigranti varētu baudīt mazākumtautību tiesības, valstī ir jābūt mazākumtautībai, kurai šie individuālie imigranti varētu pievienoties, ja konkrētā grupa viņus, protams, akceptē”⁴⁴.

Katrā valstī ir arī sava, bieži vien atšķirīga jēdzienu izpratne. Piemēram, jēdzienu „nacionalitāte” (*nationality* – angļu val.) vai „nacionālā izcelsme” izpratne Austrumeiropā un Rietumeiropā joprojām atšķiras. Ja Rietumeiropā ar personas „nacionalitāti” vai „nacionālo izcelsmi” saprot tās valstisku piederību un pat pilsonību (*nationals of the State, or citizens of a State* – angļu val.), tad Austrumeiropā (arī Latvijā) ar šo terminu apzīmē piederību konkrētai tautībai⁴⁵ neatkarīgi no pilsonības. Ir arī viedoklis, kuru paudusi, piemēram, cilvēktiesību aizstāve E. Krivcova, ka vārds „nacionālā” jēdzienā „nacionālās minoritātes” „nozīmē, ka minoritāte ir nācijas sastāvdaļa”⁴⁶. Kā atzīst speciālisti, kas tulkoja starptautiskus dokumentus, bez nopietnas redakcionālas iejaukšanās vienotā krājumā tos apvienot nav pieļaujams.⁴⁷ Jo dažādos tulkojumos izmantotas atšķirīgas un nesavienojamas pieejas terminoloģijas izvēlei. Šajā darbā jēdzienu

⁴⁰ Альфредсон Г. Права меньшинств: равенство и недискриминация. Из: Ленинградская конференция по правам меньшинств. Доклады и сообщения. Отв. ред. Н. Юхнева, Х. Краг, Ленинград: Ленинградский Союз ученых, 1991, с. 23.

⁴¹ Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Latvijas Vēstnesis, 2003. 23.aprīlis, Nr.61.

⁴² Cilvēktiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr.23 Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 27. pantam, 5.2. punkts. Grām.: Mazākumtiesību rokasgrāmata. Cilvēktiesību Žurnāls, 1998, Nr.7/8, 108.-112.lpp.

⁴³ Ziemele I. 114. pants. Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 709.lpp.

⁴⁴ Turpat, 711.lpp.

⁴⁵ Сикāk sk.: Бромлей Ю. Современные проблемы этнографии. Москва: Наука, 1981, с. 27-28.

⁴⁶ Valsts pamati – vai visiem pašsaprotami. Jurista Vārds, 2012. 6.novembris, Nr.45.

⁴⁷ Ievadvārds. Grām.: Mazākumtiesību rokasgrāmata. Cilvēktiesību Žurnāls, 1998, Nr.7/8, 3.lpp.

„mazākumtautības” vai „cittautieši” vietā tiek izmantots jēdziens „nacionālās minoritātes”, kurš pēc būtības ir identisks terminam „etniskās minoritātes”.

Pirmo reizi definīciju jēdzienam „minoritāte” deva Tautu Savienības Sekretariāts 1923. gadā, norādot, ka etniskā minoritāte ir cilvēku kopa, kuras etniskā izcelsme, valoda vai arī reliģija būtiski atšķirās no valsts iedzīvotāju vairākuma izcelsmēm.⁴⁸ Profesors K. Henrards (*Kristin Henrard*), paplašinot 1923. gada definīciju, atzīmēja, ka minoritāte ir iedzīvotāju grupa, kas pēc savām etniskajām, reliģiskajām un lingvistiskajām pazīmēm atšķiras no pārējiem iedzīvotājiem, kas ir nedominējoša, skaitliski mazāka nekā pārējo iedzīvotāju kopums un kas vēlas saglabāt savu atšķirīgo identitāti.⁴⁹ Dominējošais statuss, lai noteiktu piederību pie nacionālās minoritātes, ir būtisks, tomēr tas nav noteicošs. Tāpat kā skaitlisko kritēriju, arī dominējošo statusu var izmantot tikai kopumā ar citiem kritērijiem. Šajā ziņā jāatceras situācija Dienvidāfrikas Republikā, kur „baltais” mazākums ieguva dominējošo statusu. Ir arī viedoklis, ka jēdziens „minoritāte” lietojams attiecībā uz visām tām personām, kuru nacionalitāte ir atšķirīga no dominējošās.⁵⁰

Profesors A. D. Smits (*Anthony David Smith*) precizē, ka etniskās grupas locekļu kopībai ir vairāki citi objektīvās piederības rādītāji - teritorija, valoda, ekonomika, reliģija un pat psiholoģija.⁵¹ Piederību pie teritorijas par nozīmīgu objektīvu kritēriju minoritātes noteikšanai nosauca profesors T. Veiters (*Theodor Veiter*), pēc kura teiktā, minoritāte ir personu grupa, ko veido no pamattautas atšķirīga nacionalitāte, kurai parasti ir sava valsts, biežāk tā ir kaimiņvalsts.⁵² Arī Latvijā skaitliski lielākās minoritātes nāk no kaimiņvalstīm, Krievijas un Baltkrievijas.⁵³

Eksperts minoritāšu jautājumos F. Kapotorti (*Francesco Capotorti*) piedāvā definīciju, kas uzskatāma par klasisku⁵⁴ un pie nacionālajām minoritātēm pieskaita tikai valsts pilsoņus (*nationals of the State* – angļu val.): nacionālā minoritāte ir valsts pilsoņu grupa, kas skaitliski atpaliek no pārējiem iedzīvotājiem, atrodas nedominējoša stāvoklī, un kuras locekļiem piemīt savas, no vairākuma atšķirīgas etniskas, reliģiskas vai lingvistiskās iezīmes un, kaut netieša, solidaritātes izjūta, lai nodrošinātu kultūras, tradīciju, reliģijas vai valodas saglabāšanu.⁵⁵

⁴⁸ Dribins L. Eiropas valstu minoritāšu tiesības. Vēsture un mūsdienas. Rīga: Tiesiskās informācijas centrs, 1998, 12.lpp.

⁴⁹ Henrard K. The Interrelationship between Individual Human Rights, Minority Rights and the Right to Self-Determination and Its Importance for the Adequate Protection of Linguistic Minorities. The Global Review of Ethnopolitics. Vol.1, No.1, September 2001, p. 43.

⁵⁰ Брук С. Население мира: Этнодемографический справочник. Москва: Наука, 1986, с. 84.

⁵¹ Smith A. The Ethnic Origins of Nations. Oxford: Blackwell, 2002, p.3.

⁵² Veiter T. Commentary on the Concept of „National Minorities”. Revue des Droits de l’Homme, 1974, Vol. VII. p.273-290.

⁵³ Iedzīvotāju skaits pašvaldībās pēc nacionālā sastāva. Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Pieejams: http://www.pmlp.gov.lv/lv/assets/01072013/01.01.2014/ISPN_Pasvaldibas_pec_TTB.pdf [aplūkots 2014.gada 30.aprīlī].

⁵⁴ Pēc P. Thornberija domām, jebkura cita no starptautiski pieņemamām definīcijām, diez vai nopietni atšķirsies no šīs pieejas. Thornberry P. International Law and the Rights of Minorities. Oxford: Clarendon Press, 1991, p. 7.

⁵⁵ Capotorti F. Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities. New York: United Nations, 1991, p. 96.

Cits minoritāšu tiesību eksperts Ž. Dešenē, tāpat kā F. Kapotorti, uzskata, ka nacionālā minoritāte identificējama kā valsts pilsoņu (*citizens of a State* – angļu val.) grupa, kas ir skaitliskā mazākumā un nav dominējošā pozīcijā, kam piemīt no vairākuma atšķirīgas etniskas, reliģiskas un lingvistiskās iezīmes un kam ir savstarpēja solidaritātes izjūta, ko nosaka, kaut arī tikai netieša, kolektīva vēlme saglabāt šīs iezīmes, un kuras mērķis ir panākt vienlīdzību ar vairākumu praksē un tiesībās.⁵⁶

Ž. Dešenē definīcija tika kritizēta par to, ka tā sašaurina subjektu loku, nosakot minoritāšu mērķi panākt vienlīdzību ar vairākumu praksē un tiesībās.⁵⁷ Tomēr, kā atzīst Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (*Organisation on Security and Cooperation in Europe, OSCE*) Augstā komisāra nacionālo minoritāšu jautājumos (*High Commissioner on National Minorities*) padomnieks tiesību jautājumos Dž. Pakers (*John Packer*), minoritāšu grupu apvieno kopīgie mērķi.⁵⁸ Profesors K. Tomušats (*Christian Tomuschat*) savā definīcijā iet vēl tālāk, identificēdams nacionālās minoritātes kā grupas, kuras līdz tādām līmenim apzinās savu atšķirību, ka cenšas pašas kaut daļēji noteikt savu tālāko likteni.⁵⁹

Kritizējot F. Kapotorti par neskaidrās terminoloģijas izmantošanu, profesors P. Tornberijs (*Patrick Thornberry*) aizvieto viņa definīcijā izmantoto vārdu „nationals” un Ž. Dešenē piedāvāto „citizens” uz „nationality”, lai izskaustu jebkuras terminoloģiskās neskaidrības, un attiecina jēdzienu uz visiem valsts iedzīvotājiem: minoritāte ir iedzīvotāju grupa, kas ir skaitliski mazāka par pārējiem valsts iedzīvotājiem, nav dominējošā pozīcijā, kuras pārstāvjiem ir šis valsts piederība, bet tiem piemīt tādas etniskās, reliģiskās vai lingvistiskās īpatnības, kuras atšķiras no pārējiem iedzīvotājiem un kuras parāda, kaut arī tikai iekšēju, solidaritātes izjūtu, kas vērsta uz viņu kultūras, tradīciju, reliģijas un valodas saglabāšanu.⁶⁰

ANO Augstā komisāra bēgļu jautājumos (*United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR*) reģionālais pārstāvis O. Andrišeks (*Oldrich Andrysek*) vārdu „iedzīvotāji” un „pilsoņi” vietā lieto jēdzienu „personu grupa”, piedāvādams šādu definīciju: minoritāti veido personu grupa, kura no pārējiem iedzīvotājiem atšķiras ar etniskajām, reliģiskajām, lingvistiskajām pazīmēm, kultūras saitēm, skaitliski ir mazāka un nedominējošā situācijā un kura izrāda vēlēšanos, kaut arī netiešu, saglabāt un attīstīt sava dzīves veida īpatnības.⁶¹

⁵⁶ Deschenes J. Proposal Concerning a Definition of the Term “Minority”. New York: United Nations, 1985, p. 30.

⁵⁷ Packer J. On the Definition of Minorities. In: J. Packer and K. Myntti, *The Protection of Ethnic and Linguistic Minorities in Europe, Turko, Abo*: Institute for Human Rights, Abo Akademi University, 1993, p. 55.

⁵⁸ Ibid. p.45.

⁵⁹ Tomuschat C. Status of Minorities under Article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights. In: *Minorities in National and International Laws*. Chandra S. eds. New Delhi: Deep & Deep Publications, 1985, p. 61.

⁶⁰ Thornberry P. *International Law and the Rights of Minorities*. Oxford: Clarendon Press, 1991, p. 7.

⁶¹ Andrysek O. *Report on the Definition of Minorities*. Utrecht: The Netherlands Institute of Human Rights, 1989, p. 60.

Profesora A. Eides (*Asbjorn Eide*) definīcija ietver ne tikai pilsoņus, bet arī nepilsoņus, atzīstot, ka minoritāšu aizsardzība var atšķirties atkarībā no ilgstošās saiknes ar valsti: minoritāte var būt jebkura personu grupa, kas pastāvīgi dzīvo valstī un veido mazāk par pusi no valsts iedzīvotāju skaita un kuras locekļiem ir kopējas etniskas, reliģiskas, lingvistiskas iezīmes, kas tos atšķir no pārējiem iedzīvotājiem.⁶²

Jāpiekrīt profesores I. Ziemeles teiktajam, ka „modernās minoritāšu tiesības pirmajām kārtām ir attīstījušās kā indivīda tiesības kolektīvi ar citiem indivīdiem īstenot zināmas tiesības. Minoritāšu tiesības ir īpatnējas ar to, ka tajās parādās šis kolektīvais elements”⁶³. Savukārt profesors B. Dž. Singers (*Beth J. Singer*) norāda, ka kolektīvās tiesības ir tādas tiesības, kuras tiek piešķirtas indivīdam kā kādas grupas loceklim. Jebkura grupa, kuras locekļiem ir vēlēšanu tiesības, var darboties kā vienotais organisms.⁶⁴ Ja minoritāšu grupa tiek diskriminēta, tad, vadoties pēc profesora E. Levita teiktā, diskriminācijas aizliegums var attiekties ne tikai uz fizisku personu, bet „arī uz juridisku personu un personu apvienību vai grupu bez juridiskās personas statusa”⁶⁵.

Diemžēl ne vienmēr var piemērot augstākminēto zinātnieku, ekspertu un amatpersonu piedāvātās definīcijas bez atrunām, jo vietējie apstākļi un politiskā situācija katrā valstī atšķiras. Tomēr piedāvāto definīciju kopīgās pazīmes, kā arī zinātnieku vērtīgās piezīmes un ekspertu apkopotie „labās” prakses piemēri var kļūt par pamatu jaunas definīcijas veidošanai. Autora ieskatā, nacionālās minoritātes definīcija Latvijā jāveido, ņemot vērā pilsonības jautājumu. Tas joprojām ir viens no centrālajiem Latvijas iekšpolitikā, jo pēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem uz 2014. gada 1. janvāri Latvijā dzīvoja ievērojams nepilsoņu skaits – 282,876 (13,0% no valsts iedzīvotājiem).⁶⁶ Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (*The European Commission against Racism and Intolerance, ECRI*) savā Ceturtajā ziņojumā par Latviju rekomendē varas iestādēm automātiski piešķirt pilsonību visiem nepilsoņu bērniem, kuri dzimuši Latvijā pēc valsts neatkarības atjaunošanas.⁶⁷ Nepilsoņi, ECRI speciālistu skatījumā, ir realitāte, kas nepazudīs, un viņus ir nepieciešams integrēt sabiedrības saliedētības interesēs.⁶⁸

⁶² Eide A. Working Definition of Minorities, Possible Ways and Means of Facilitating the Peaceful and Constructive Solution of Problems Involving Minorities. In: U.N. Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, Report on 45th Session, U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/1993/45. Geneva: United Nations, 1993, para.29.

⁶³ Ziemele I. Tiesības uz kultūru, un Eiropas Padomes standarti. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1.jūnijs, Nr.197/200.

⁶⁴ Сингер Б. Дж. Демократическое решение проблемы этнического многообразия. Вопросы философии, 1994, №6, с. 92.

⁶⁵ Levits E. 91. Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 104.lpp.

⁶⁶ Latvijas iedzīvotāju sadalījums pēc valstiskās piederības. Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Pieejams: http://www.pmlp.gov.lv/lv/assets/01072013/01.01.2014/ISVP_Latvija_pec_VPD.pdf [aplūkots 2014.gada 30.aprīlī].

⁶⁷ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 122. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 36.lpp.

⁶⁸ Turpat. 121. paragrāfs. 35.lpp.

Viens no integrācijas politikas veicināšanas aspektiem varētu būt arī nacionālo minoritāšu statusa piešķiršana nepilsoņiem. Kaut gan likums "Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību" piešķir nepilsoņiem iespējas „izmantot Konvencijā paredzētās tiesības, ja vien likums nenosaka izņēmumus”⁶⁹, tas tomēr nedod šīm personām iespēju pilnvērtīgi izmantot nacionālo minoritāšu tiesības, jo paredz izņēmumus. Šajā kontekstā nacionālās minoritātes definīcijas „jautājumam nav tikai formāls raksturs, bet arī būtiska praktiskā nozīme”⁷⁰, un kaut arī formāli nepilsoņu jautājums „nav identisks ar mazākumtautību problemātiku, tomēr praksē ir cieši ar to saistīts”⁷¹. Arī profesore I. Ziemele norāda, ka „ikviena Latvijā pastāvīgi dzīvojoša persona var izteikt vēlmi piederēt esošai mazākumtautībai”⁷², un ja tai ir juridiska saikne ar Latviju, tad „pilsonība nav priekšnoteikums individuālās piederības konstatēšanai”⁷³.

Promocijas darba ietvaros piedāvātā definīcijā tiek izmantots jēdziens „iedzīvotāji”, kas ir plašāks par jēdzienu „pilsoņi” un ietver sevī gan pilsoņus, gan nepilsoņus. Neskatoties uz to, ka minētais paplašina pētījuma subjektu loku, tas nepaplašina pētījuma priekšmetu. Policijai jāveic tās pašas darbības, kuras ir nepieciešamas, lai novērstu pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem veiktus likumpārkāpumus.

Nemot vērā minēto, promocijas darba ietvaros tiek piedāvāta šāda nacionālo minoritāšu definīcija: *Nacionālās minoritātes ir valsts iedzīvotāju grupa, kas pastāvīgi dzīvo valstī un atšķiras no pārējiem iedzīvotājiem ar etniskajām, reliģiskajām, lingvistiskajām pazīmēm, kuras cenšas saglabāt un attīstīt.* Parasti šī grupa ir skaitliski nelielā un nedominējošā stāvoklī.

Savukārt *nacionālās minoritātes pārstāvis* ir valsts iedzīvotājs, kas identificē sevi kā piederīgu pie konkrētās nacionālo minoritāšu grupas, bet citi grupas locekļi savukārt pieņem šo individu kā savējo.

Kā pamatoti atzīmēja profesors G. Alfredsons, ja grupa, kas mīt konkrētajā valstī, atbilst visiem definīcijas elementiem, valdības piekrišana vai nepiekrišana nacionālās minoritātes eksistences faktam nav būtiska. Grupu apzīmēšana ar citiem nosaukumiem, tādiem kā līdzās dzīvojošās tautības vai nācijas un pat ārvalstnieki, nav pietiekams iemesls, lai liegtu tām nacionālās minoritātes tiesības uz aizsardzību.⁷⁴

⁶⁹ Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību. 2. pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 31.maijs, Nr.85.

⁷⁰ Alternatīvais jeb "ēnu ziņojums" par Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzības īstenošanu Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 6.lpp.

⁷¹ Etniskā dažādība un lēmumu pieņemšana: politiķu un minoritāšu dialogs. Rīga: Pilsoniskās izglītības centrs, 2010, 7.lpp.

⁷² Ziemele I. 114. pants. Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 715.lpp

⁷³ Turpat, 711.lpp.

⁷⁴ Alfredsons G. Mazākumtiesības: starptautiskie standarti un uzraudzības procedūras. Gram.: Mazākumtiesību rokasgrāmata. Cilvēktiesību Žurnāls, 1998, Nr.7/8, 14.lpp.

1.2. Nacionālo minoritāšu tiesību attīstība Latvijā

1.2.1. Nacionālo minoritāšu tiesību pamatu veidošana Latvijā

1918. gada 18. novembrī Tautas padomes sēdē K. Ulmanis Pagaidu valdības vārdā pasludināja Latvijas valsts dibināšanu. Dienu iepriekš, 1918. gada 17. novembra vakarā, notika Tautas padomes dibināšanas sēde,⁷⁵ kur vienbalsīgi tika pieņemta Tautas padomes politiskā platforma.⁷⁶ Kā pamatoti norādīja profesors K. Dišlers, „valsts pirmais galvenais uzdevums ir – radīt satversmi. Sākumā apmierinājās ar kādu visai steidzīgi pieņemtu pagaidu satversmi”⁷⁷, un kā piemēru šādam dokumentam nosauc Tautas padomes politisko platformu. Vērtēdams šo dokumentu, profesors K. Dišlers norādīja, ka tajā bija „apvienoti divi uzdevumi: dot pagaidisatversmes galvenos noteikumus un atzīmēt pagaidvaldības darbības programmas svarīgākos punktus”⁷⁸. Tautas padomes politiskajā platformā bija paredzēts, ka pēc iespējas drīzā laikā sasaukama Latvijas Satversmes sapulce. Satversmes sapulces locekļu ievēlēšanai bija jānotiek, abiem dzimumiem piedaloties (kas tajā laikā pasaulē nebija plaši izplatīta prakse), uz vispārīgo, vienlīdzīgo, tiešo, aizklāto un proporcionālo vēlēšanas tiesību pamata. Ņemot vērā minēto, var secināt, ka vēlēšanas tika plānotas ar mērķi nodrošināt visu vēlētāju - ieskaitot to personu loku, kas pieder pie nacionālajām minoritātēm - brīvas gribas izpaudumu.

Saskaņā ar Tautas padomes politisko platformu Latvijas valsts bija veidojama kā apvienota, patstāvīga, neatkarīga un uz demokrātiskiem pamatiem balstīta republika. Neapšaubāmi, Latvijā 1918. gada novembrī „nekādas demokrātijas nebija; tieši pretēji, no 1919. gada februāra oficiāli tika izsludināts karastāvoklis. Taču nekādā gadījumā nevar apgalvot, ka II sadaļas 1.p. norma par demokrātiju bija kļūda”⁷⁹, jo šī norma bija orientēta uz nākotni. Jāatzīmē, ka Latvijas valsts bija veidojama kā tiesiska valsts, jo, kā pamatoti norādīja profesors K. Dišlers, „katra demokrātiska valsts ir tiesiska valsts, un katra tiesiska valsts ir vairāk vai mazāk demokrātiska valsts; bet nedemokrātiska valsts nekad nevar būt tiesiska valsts”⁸⁰.

Kā pamatoti norāda politologs I. Ījabs, tieši „minoritāšu atbalsts bija fundamentāli nozīmīgs valsts būvniecībā”⁸¹. Līdz ar to nacionālo minoritāšu tiesības Tautas padomes politiskajā platformā tika reglamentētas bez jebkādas diskriminācijas. Tika noteikts, ka nacionālās minoritātes sūta savus pārstāvjus uz Satversmes sapulci un likumdošanas iestādēm uz proporcionālo vēlēšanas

⁷⁵ Tautas padomes dibināšanas sēdes protokols. 1918.g. 17.novembrī. Grām.: Ducmane K., Jēkabsons Ē., Ducmanis M. Latvijas valsts pasludināšana 1918. gada 18. novembrī. Rīga: Madris, 1998, 109.lpp.

⁷⁶ Latvijas Tautas padomes politiskā platforma. Pagaidu Valdības Vēstnesis, 1918. 14.decembris, Nr.1.

⁷⁷ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 32.lpp.

⁷⁸ Dišlers K. Latvijas Republikas Satversmes attīstība. Grām.: Latvija desmit gadus: Latvijas valsts nodibināšanas un viņas pirmo 10 gadu darbības vēsture. Ārona M. red. Rīga: Jubilejas komisijas izlaidums. 1928, 73.lpp. Sīkāk sk. Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 70.-72.lpp.

⁷⁹ Eglītis V. Ievads konstitūcijas teorijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 57.lpp.

⁸⁰ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 29.lpp.

⁸¹ Valsts pamati – vai visiem pašsaprotami. Jurista Vārds, 2012. 6.novembris, Nr.45.

tiesību pamata. Tika nodrošinātas viņu nacionālās tiesības, kas ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Nacionālo minoritāšu tiesību iekļaušanu Tautas padomes politiskajā platformā profesors K. Dišlers izskaidro šādi: „Vispirms atzītas nacionālo minoritāšu tiesības piedalīties Tautas Padomē un pagaidvaldībā, - kā redzams, nolūkā pievilkt arī cittautiešus jau no paša sākuma grūtajā un svarīgajā valsts organizēšanas darbā. Nacionālajām minoritātēm atzītas neierobežotas politiskās tiesības (vispārīgas, vienlīdzīgas, tiešas, aizklātas un proporcionālas vēlēšanu tiesības) un apsolīts nodrošināt viņu kulturālās un nacionālās intereses pamatlikumos. Šis pēdējais solījums, protams, nevarēja saistīt Satversmes sapulci, un tagadējā satversmē arī neatrodam nacionālo minoritāšu tiesību garantijas, - kas, protams, nenozīmē, ka viņām šīs tiesības tiktu liegtas vai ierobežotas.”⁸² Tautas padomes politiskā platforma līdz Satversmes sapulces sasaukšanai un Deklarācijas par Latvijas valsti, kā arī Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumu pieņemšanai kalpoja kā Latvijas Republikas pirmā pagaidu Satversme.

Jau no valsts dibināšanas dienas Latvijas Republikā tika pievērsta īpaša uzmanība nacionālo minoritāšu tiesībām. Piemēram, Tautas padomes sēdē 1918. gada 18. novembrī Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas vārdā tās pārstāvis P. Kalniņš pieprasīja no jaunās valdības nodrošināt Latvijas iedzīvotājiem vairākas cilvēktiesības un brīvības, to vidū arī nacionālām minoritātēm nacionāli personālu autonomiju.⁸³ Neskatoties uz to, ka Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas mērķis bija virzīt Latvijas attīstību “sociālistiskā ceļā”, attiecībā uz nacionālo minoritāšu tiesībām viņu pozīcija, autora ieskatā, bija pareiza.

1918. gada 19. novembrī Tautas padome apstiprināja Kārļa Ulmaņa sastādīto pirmo Pagaidu valdību, kuras darbība ilga līdz 1919. gada 13. jūlijam. Pagaidu valdībai nācās strādāt īpaši grūtā laika periodā, kad Latvijā vienlaikus pastāvēja trīs varas – Tautas padome, Pēteru Stučkas padomju valdība un Andrieva Niedras vācu marionešu valdība. Tautas padome un pagaidu valdība darbojās kara apstākļos, un “šajā cīņā starp dažādu sociālo un politisko iekārtu pārstāvjiem tikai Tautas padome atbalstīja demokrātisku un neatkarīgu Latviju”⁸⁴.

Neskatoties uz grūto stāvokli valstī, Latvijas Pagaidu valdība aktīvi darbojās. Latvijas valdības pārstāvji piedalījās Parīzes Miera konferencē, kuras ietvaros 1919. gada 6. maijā tika izveidota speciālā Baltijas komisija, kurai 1919. gada 10. jūnijā Latvijas delegācija iesniedza deklarāciju⁸⁵ un memorandu.⁸⁶ Iesniegtajā deklarācijā Latvijas delegācija pieprasīja Tautu

⁸² Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 71.-72.lpp.

⁸³ Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas pārstāvja Dr. P.Kalniņa runa. Izraksts no Tautas padomes sēdes protokola par Latvijas valsts pasludināšanu. Latvijas vēstures institūta žurnāls, 2003, Nr.3, 142.-151.lpp.

⁸⁴ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 193.lpp.

⁸⁵ Latvijas delegācijas deklarācija Parīzes Miera konferences Baltijas komisijai. 1919.gada 9.jūnijs. Grām.: Mieriņa A. Kā Latvija pieteica sevi pasaulei 1919.gadā. Latvijas vēstures institūta žurnāls, 1992, Nr.1, 146.-179. lpp.

⁸⁶ Parīzes Miera konferences Latvijas delegācijas memorands. 1919.gada 10.jūnijs. Grām.: Mieriņa A. Kā Latvija pieteica sevi pasaulei 1919.gadā. Latvijas vēstures institūta žurnāls, 1992, Nr.1, 146.-179. lpp.

Savienībai suverēnas, neatkarīgas un nedalāmās Latvijas valsts atzīšanu. Tika prasīta arī Latvijas uzņemšana Tautu Savienībā ar visām tiesībām, kuras piešķirtas Tautu Savienības loceklim. Deklarācija atzīmēja, ka Latvijas suverēnā vara pieder viņai pašai, un viņa nav atkarīga ne no Krievijas, ne no Vācijas. Latvijas delegācija prasīja, lai visiem latviešiem, kā arī no Latvijas nākušām, bet patlaban Krievijā dzīvojošām personām piešķirtu tiesību trīs gadu laikā izvēlēties starp Krievijas un Latvijas pilsonību. Minētā prasība nodrošināja nacionālo minoritāšu pārstāvju (personu, kas nākušas no Latvijas, bet nav latvieši) tiesības brīvi pārvietoties un izvēlēties sev dzīvesvietu jebkurā valstī (deklarācijā tika piedāvāts izvēlēties starp Krieviju un Latviju) un tiesības atstāt jebkuru, arī savu valsti, kā arī atgriezties savā valstī, kas ir viens no cilvēktiesību principiem.

Savukārt Latvijas delegācijas memorands deva plašu aprakstu par Latvijas ģeogrāfisko, etnogrāfisko, politisko, vēsturisko un ekonomisko stāvokli. Memorands sniedza arī ziņas par Latvijas Tautas padomi un tās sastāvu: "Latvijas Tautas padome sastāv no visu latviešu politisko partiju un tautību mazākumu priekšstāviem, izņemot lielniekus. Viņā ir 100 locekļu, no kuriem 78 ir latvieši, 8 vācieši, 7 ebreji, 5 krievi, 1 lietuvietis un 1 polis."⁸⁷ Minētais fakts vēlreiz atgādina, ka Latvijas Tautas padomes sastāvs tika izveidots bez jebkāda nacionālo minoritāšu tiesību aizskārums.

Tajā pašā laikā Latvijā turpinājās karadarbība. Tautas padomes politiskā platforma paredzēja, ka Satversmes sapulce sasaukama pēc iespējas drīzākā laikā, taču Vācijas un vēlāk arī Krievijas okupācija un aktīvā kara darbība Latvijas teritorijā ilgu laiku liedza organizēt Satversmes sapulces vēlēšanas.

1919. gada 19. augustā Tautas padome pieņēma "Latvijas Satversmes vēlēšanu likumu"⁸⁸, kurš sastāvēja no 4 nodaļām un 75 pantiem. Pirmā nodaļa "Vispārīgie nosacījumi" paredzēja, ka Satversmes sapulce ievēlama vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās, tajās piedaloties abu dzimumu Latvijas pilsoņiem, kuri vēlēšanu sarakstu sastādīšanas pirmajā dienā sasnieguši 21 gadu vecumu un sarakstu sastādīšanas laikā dzīvo Latvijā. Satversmes sapulcē varēja ievēlēt jebkuru Latvijas pilsoni neatkarīgi no viņa dzīves vietas Latvijā. Neskatoties uz dažām vājām vietām (vēlētāju piedalīšanās netika procentuāli reglamentēta, netika pieļauti grozāmie saraksti), likumā iekļautās normas bija tam laikam ļoti progresīvas un neaizskāra nacionālo minoritāšu tiesības.

Nākamais Tautas padomes solis bija pilsonības institūta veidošana. Tas bija nepieciešams arī, lai nodrošinātu Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanas. 1919. gada 23. augustā Tautas padome pieņēma "Likumu par pavalstniecību"⁸⁹. Termins "pavalstniecība" šajā likumā ir „identisks

⁸⁷ Parīzes Miera konferences Latvijas delegācijas memorands. 1919.gada 10.jūnijs. Grām.: Mieriņa A. Kā Latvija pieteica sevi pasaulei 1919.gadā. Latvijas vēstures institūta žurnāls, 1992, Nr.1, 146.-179. lpp.

⁸⁸ Latvijas Satversmes vēlēšanu likums: LR likums. Rīga: Latvijas Tautas padome, 1919. 16 lpp.

⁸⁹ Likums par pavalstniecību: LR likums. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1919. 27.oktobris, Nr.10.

mūsdienu terminam “pilsonība”, un personas Latvijas pavalstniecībā tiek sauktas par Latvijas pilsoņiem”⁹⁰. Likums nebija šauri nacionāls, un neizvirzīja Latvijas pavalstniecības iegūšanai etniskus kritērijus. “Par kritērijiem tika izvirzīta piederība pie Latvijas teritorijas (*ius solis* princips) un agrāka Krievijas pavalstniecība (*ius sanguinis* princips).”⁹¹ Lietojot mūsdienu terminoloģiju, varam nosaukt likumā piemēroto normu par “nulles variantu”. Svarīgi atzīmēt, ka tika pielietots brīvprātības princips, kuru bija pieprasījusi vācu frakcija,⁹² jo ne visi Latvijas iedzīvotāji vēlējās iegūt tās pilsonību vairāku apsvērumu dēļ, piemēram, nestabilās situācijas valstī dēļ vai nevēlēšanās dēļ dienēt tolaik karojošā Latvijas armijā. Diskriminējošs pēc dzimuma principa bija likuma 7. pants, kurā bija paredzēts, ka, stājoties laulībā, sieviete pāriet vīra pavalstniecībā. Tas nozīmēja, ka, stājoties laulībā ar ārvalstnieku, latviete zaudē Latvijas pavalstniecību. Sievietes tiesiskā diskriminācija bija tā laika Eiropas demokrātisko valstu standarta prakse.

1919. gada 8. decembrī tika pieņemts likums “Par mazākuma tautu skolu iekārtu Latvijā”.⁹³ Mazākuma tautību skolu pārvaldes tika apvienotas Izglītības ministrijas sevišķā mazākuma tautību departamentā, izveidojot atsevišķas nodaļas katrai minoritātei. Ar šo likumu Latvijā tika izveidota nacionālās kultūras autonomā sistēma, kurai bija liela nozīme nacionālo minoritāšu tiesību jomā, jo likums nodrošināja personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību, kas tika realizēts ar iespēju saņemt izglītību autonomi no valsts administratīvās varas, dzimtajā valodā.

Jāatzīmē, ka jau 1918. gada 10. decembrī Latvijas Republikas valdība pieņēma noteikumus “Mācību valoda Latvijas skolās un skolotāju ievēlēšana”⁹⁴, kuri risināja mazākumtautību skolu jautājumu demokrātisma un līdztiesīguma ceļā. Saskaņā ar noteikumu 1. pantu skolas tika nolemts šķirot pēc tautībām, jo valdība uzskatīja, ka mācības jāsniedz skolnieku un skolnieču ģimenes valodā. Šeit arī jāatzīmē, ka 1919. gada 11. martā valdība pieņēma rīkojumu “Par latviešu valodas un vēstures mācīšanu”,⁹⁵ sakarā ar kuru tekošā mācību gada pēdējo ceturksni latviešu valodas un Latvijas vēstures stundas visās skolās nozīmētas par obligātiem mācību priekšmetiem.

Līdzīgi kā mūsdienās, arī tolaik notika debates par priekšmetu mācīšanu latviešu valodā,⁹⁶ kuras izbeidzās līdz ar Tautas padomes 1919. gada 12. decembrī pieņemto likumu “Par Latvijas

⁹⁰ Blūzma V. Latvijas Republikas valsts dibināšana un nacionālās tiesību sistēmas veidošana (1918-1922). Grām.: Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). D. A. Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 160.lpp.

⁹¹ Turpat.

⁹² Šilde Ā. Latvijas vēsture. 1914-1940. Stokholma: Daugava, 1976, 293.lpp.

⁹³ Par mazākuma tautu skolu iekārtu Latvijā: LR likums. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1919. 31.decembris, Nr.13.

⁹⁴ Mācību valoda Latvijas skolās un skolotāju ievēlēšana: Latvijas Pagaidu valdības 1918.gada 10.decembra noteikumi. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1919. 25.jūlijs, Nr.2.

⁹⁵ Par latviešu valodas un vēstures mācīšanu: Latvijas Pagaidu valdības 1919.gada 11.marta rīkojums. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1919. 9.augusts, Nr.5.

⁹⁶ Kalnciema A. Nacionālo minoritāšu kultūras autonomijas parlamentārais risinājums Latvijā. Latvijas vēstures institūta žurnāls, 1992, Nr.3, 117.-129.lpp.

izglītības iestādēm”⁹⁷, kas par obligātu mācību priekšmetu mazākumtautību skolās noteica latviešu valodu, sākot ar pamatskolas otro mācību gadu, kā arī Latvijas vēstures un ģeogrāfijas mācīšanu valsts valodā, sākot ar trešo mācību gadu. Mazākuma tautību pārstāvji, galvenokārt vācieši un krievi, sākotnēji vēlējās, lai vēsture un ģeogrāfija tiktu mācītas ģimenes valodā visu skolas laiku.⁹⁸ Likums “Par Latvijas izglītības iestādēm” bija ļoti nozīmīgs daudznacionālās izglītības sistēmas veidošanā Latvijā, jo: noteica obligāto skolas vecumu no 6 līdz 16 gadiem; kādas apdzīvotas vietas 30 jebkuras vienas tautības bērni varēja veidot savu atsevišķu klasi; 60 jebkuras vienas tautības bērni varēja veidot nacionālo skolu; likums raksturoja arī skolu valdes uzdevumus un kompetenci.

Jāsecina, ka īsā laika posmā Latvijā tika izveidota nacionālā izglītības sistēma, ievērojot tajā arī demokrātisko kultūrnacionālās autonomijas principu, kas radikāli atšķīra izglītības sistēmu Latvijā no tās, kas pastāvēja iepriekš, kad Latvija bija Krievijas impērijas sastāvdaļa.

1920. gada 13. janvārī savu darbu Latvijas teritorijā izbeidza pēdējā nelikumīgā pagaidu valdība - Latvijas strādnieku, bezzemnieku un strēlnieku Padomju valdība, un no šī brīža visā Latvijas valstī vara pilnīgi pārgāja Tautas padomes un tās veidotās Pagaidu valdības rokās. Līdz ar to Latvijas tautai tika nodrošināti tādi apstākļi, kuros tā varēja brīvi izpaust savu gribu un īstenot savas tiesības.

1920. gada 1. martā uzsākās Satversmes sapulces vēlēšanu priekšdarbi. Satversmes sapulces - kas pēc savas būtības bija Latvijas Republikas pirmais vēlētais parlaments - vēlēšanas notika 1920. gada 17. un 18. aprīlī. Vēlēšanas notika visā Latvijas teritorijā, izņemot tos apvidus, kurus bija okupējušas Igaunijas un Polijas armijas. Vēlēšanās piedalījās vairāk nekā 700 000 vēlētāju jeb 85% no reģistrētajiem vēlētājiem. Vēlēšanās tika izvirzīti 57 kandidātu saraksti, kurus izvirzīja 25 politiskās partijas un vēlētāju grupas. Ievēlēti tika kandidāti no 38 sarakstiem. Satversmes sapulcē vietas ieguva 16 partiju un grupu pārstāvji.⁹⁹ Satversmes sapulces sastāvs bija izveidots bez diskriminācijas, jo iedalījumā pēc tautības no 152 ievēlētajiem deputātiem 132 jeb 88% bija latvieši, 8 jeb 5,33% - ebreji, 6 jeb 4% - vācieši, 4 jeb 2,67% - krievi (no apvienotā poļu saraksta ievēlētais deputāts bija latvietis).

Sakarā ar to, ka Satversmes izstrādāšanai bija nepieciešams ilgāks laiks, tika pieņemti divi likumi, „kuri kopā sastāda Latvijas otro pagaidu satversmi”¹⁰⁰ (pirmā - Tautas padomes politiskā platforma¹⁰¹):

⁹⁷ Par Latvijas izglītības iestādēm: LR likums. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1919. 31.decembris, Nr.13.

⁹⁸ Kalnciema A. Nacionālo minoritāšu kultūras autonomijas parlamentārais risinājums Latvijas Republikā. Latvijas vēstures institūta žurnāls, 1992, Nr.3, 117.-129.lpp.

⁹⁹ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 193.lpp.

¹⁰⁰ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 72.lpp.

¹⁰¹ Latvijas Tautas padomes politiskā platforma. Pagaidu Valdības Vēstnesis, 1918. 14.decembris, Nr.1.

1) “Deklarācija par Latvijas valsti”¹⁰², kura noteica nākamās Latvijas Satversmes pamatu nostājas, un

2) “Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi”¹⁰³.

“Deklarācija par Latvijas valsti” sastāvēja tikai no diviem pantiem. 1. pantā bija noteikts, ka “Latvija ir patstāvīga un neatkarīga republika ar demokrātisku valsts iekārtu”, bet 2. pantā bija deklarēts, ka “Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai”¹⁰⁴. Komentējot 2. pantu, profesors K. Dišlers norāda, ka „Latvijas tauta ietver sevī visus Latvijas Republikas pilsoņus, pie kādas nacionālas grupas viņi arī nepiederētu; Latvijas tautā ietilpst ne tikai latvju nācija, bet arī Latvijas nacionālās minoritātes”¹⁰⁵. Izmantojot gramatisko interpretācijas metodi, pie līdzīga secinājuma ir nonākusi arī profesore I. Ziemele, kura norāda, ka „Satversmes autori ar šo jēdzienu ir domājuši teritoriju, kuru sauc par Latviju, un tajā dzīvojošu cilvēku kopību”¹⁰⁶, jo „konstitucionālais jēdziens „tauta” ietver arī mazākumtautības, garantējot tām to identitātes saglabāšanu, ja tāda ir to vēlme, prasot lojalitāti valstij un valstsnācijas vērtībām”¹⁰⁷.

Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi sastāvēja no 12 pantiem. Šajos noteikumos Satversmes sapulce tika pasludināta par Latvijas valsts suverēnās varas nesēju, un par tās uzdevumu tika noteikts “izstrādāt un izdot valsts pamata un agrārās reformas likumus,” paredzot, ka sava uzdevuma veikšanas periodā Satversmes sapulce darbojas kā parlamentārā likumdevēja iestāde. Pēc savu uzdevumu izpildīšanas Satversmes sapulcei savas pilnvaras bija jānoliek. Noteikumu 9. pants ietvēra cilvēktiesību katalogu: “personas un dzīvokļu neaizskaramība, preses, vārda, apziņas, streika, sapulču un biedrošanas brīvības, korespondences neaizskaramība, kuras nodrošināmas un noteicamas ar attiecīgajiem likumiem”¹⁰⁸. K. Dišlers, komentējot šo normu, norādījis, ka Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumu 9. pantam bija deklaratīvs raksturs: „Pārejas laikmetos, kamēr minētās pilsoņu brīvības vēl nav nodrošinātas ar attiecīgiem likumiem, šādu deklaratīvu pantu praktiskā nozīme nav liela, bet viņu galvenā vērtība pastāv iekš tam, ka viņos izteiktie principi saistoši priekš likumdevēja. Tā arī Latvijas pagaidu konstitūcijas 9. pantam tā paliekošā nozīme, ka viņš saistošs priekš turpmākiem likumdevējiem, kuru pienākums būs – „noteikt un nodrošināt” minētās pilsoņu brīvības, bet kuri nekādā ziņā nedrīkstēs aizskart vai ierobežot pašu Satversmes

¹⁰² Deklarācija par Latvijas valsti. Likumu krājums, 1920. 31.augusts, Nr.4.

¹⁰³ Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi. Likumu krājums, 1920. 31.augusts, Nr.4.

¹⁰⁴ Sīkāk sk. Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 72.-75.lpp.

¹⁰⁵ Turpat, 18.lpp.

¹⁰⁶ Ziemele I. 114. pants. Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 696.lpp.

¹⁰⁷ Turpat, 715.lpp.

¹⁰⁸ Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi. Likumu krājums, 1920. 31.augusts, Nr.4.

sapulces deklarēto pilsoņu brīvību principu”¹⁰⁹. Šis pants, autora ieskatā, bija ļoti būtisks sasniegums arī nacionālo minoritāšu tiesību attīstībā Latvijā.

Turpinājās arī Latvijas ārpolitiskās aktivitātes, 1920. gada 12. jūnijā starp Latviju un Krieviju tika parakstīts bēgļu reevakuācijas līgums, ar kuru abas valstis “dod iespēju abu zemju bēgļiem, kuri bija spiesti atstāt savas dzimtas mājas, nekavējoties atgriezties dzimtenē”¹¹⁰. Plaši zināms cilvēktiesību princips, ka katram cilvēkam ir tiesības meklēt patvērumu no vajāšanas citās valstīs un izmantot šo patvērumu, bet, savukārt, bēgļu atpakaļatgriešanās, t.i., reevakuācija, bija jāveic, starptautiski vienojoties. Jāatzīmē, ka līgumā bija pielietots brīvprātības princips, kurš nozīmē, ka bēgļiem bija arī dota iespēja palikt valstī, kura deva patvērumu. Atgriezties vai nē, tas bija katra cilvēka brīvas gribas jautājums. Uzsāktais abu valstu dialogs turpinājās 1920. gada 11. augustā, kad tika parakstīts miera līgums starp Latviju un Padomju Krieviju.¹¹¹ Lai gan dažiem līguma pantiem bija nozīme no nacionālo minoritāšu tiesību viedokļa, plašāk tie netiks izskatīti, jo šīs saistības Krievija pilnībā nekad tā arī neizpildīja.

1920. gada 20. jūnijā tika pieņemts likums “Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu”¹¹², kas noteica, ka likumdošanas darbā īstenojams tiešās demokrātijas princips. Tas nozīmēja, ka pilsoņi ieguva tiesības iesniegt Centrālajai vēlēšanu komisijai likumprojektu, ja to bija parakstījuši vismaz 1000 vēlētāji. Pēc tam šo likumprojektu vajadzēja nodrošināt ar vienu desmitdaļu balsstiesīgo pilsoņu parakstu. Ja tas tika izdarīts, likumprojekts nonāca Saeimā. Ja, savukārt, Saeima nepieņēma to bez grozījumiem, Valsts prezidents izsludināja tautas nobalsošanu, un, ja nobalsošanā piedalījās ne mazāk kā ½ no visiem balsstiesīgajiem, tad balsošanas rezultāti kļūtu saistoši. Parlamentārajā posmā tika iesniegti seši likumprojekti, sakarā ar kuriem tika veiktas četras tautas nobalsošanas, bet nevienā no tām neizdevās sasniegt kvorumu. No šīm tautas nobalsošanām tikai viena - 1927. gada nobalsošana par grozījumiem 1919. gada Pavalstniecības likumā - skāra arī nacionālo minoritāšu tiesības. Tautas līdzdalība šajās nobalsošanās bija ievērojama. Piemēram, 1927. gadā bija 242 798 derīgas balsis.¹¹³

1921. gada 22. novembrī pieņemtie Ministru kabineta noteikumi¹¹⁴ pievērsa uzmanību nacionālā jautājuma sāpīgajam punktam – latviešu valodas zināšanai mazākumtautību pārstāvju vidū. Noteikumi paredzēja, ka valsts ierēdņiem, kuri nepietiekami pārvalda latviešu valodu, līdz 1922. gada 1. aprīlim (Latgalē līdz 1922. gada 31. decembrim) jāiemācās valsts valoda un jāiztur pārbaudījums.

¹⁰⁹ Dišlers K. Latvijas pagaidu konstitūcija. Vispārīgas piezīmes. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1920, Nr.2/3, 51.lpp.

¹¹⁰ Bēgļu reevakuācijas līgums starp Latviju un Padomju Krieviju. 1920.gada 12.jūnijs. Atmoda, 1989. 10.aprīlī, 8.lpp.

¹¹¹ Miera līgums starp Latviju un Krieviju. 1920.gada 11.augustā. Grām.: Dokumenti stāsta. Latvijas buržuāzijas nākšana pie varas. V. Bērziņa red. Rīga: Zinātne, 1988, 259.-272.lpp.

¹¹² Likums “Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu”: LR likums. Likumu krājums, 1920. 7.augusts, Nr.12.

¹¹³ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 195.lpp.

¹¹⁴ Ministru kabineta 1921.gada 22.novembra noteikumi. Valdības Vēstnesis, 1921.gada 22.novembris, Nr.269.

Neskatoties uz minētajām Satversmes sapulces aktivitātēm, tās galvenais uzdevums tomēr bija Latvijas valsts Satversmes izstrādāšana un pieņemšana. Bija iecerēts Satversmi veidot divās daļās, pirmajā daļā ietverot noteikumus, kas regulē valsts iekārtu, bet otrajā daļā nosakot pilsoņu tiesības un pienākumus.¹¹⁵ Satversmes pirmā daļa tika pieņemta 1922. gada 15. februārī ar visām klātesošo deputātu balsīm, izņemot Latgales Kristīgo zemnieku partijas deputātus, kuri atturējās. Satversmes otrā daļa ietvēra arī nacionālo minoritāšu tiesības, taču to Satversmes sapulce noraidīja, 62 deputātiem balsojot pret, 62 balsojot par un 6 atturoties. Latgales reģionālo partiju pārstāvjus neapmierināja tas, ka Latgales autonomija netika minēta, un sociāldemokrātus neapmierināja, ka netika pieļautas tiesības uz streiku kā politisku cīņas līdzekli.¹¹⁶ Nacionālo minoritāšu tiesību konstitucionālo garantiju trūkums ievērojami mazināja Latvijas Republikas Satversmes kvalitāti, jo Satversmes otrās daļās pieņemšana būtu sekmējusi tiesiskās valsts attīstību Latvijā.

1922. gada 7. novembrī pulksten 12.00 dienā vienlaikus ar Satversmes stāšanos spēkā uz pirmo sēdi sanāca jaunievēlētā Saeima. Šajā dienā Jānis Čakste, kurš pēc septiņām dienām kļuva par pirmo Latvijas Republikas prezidentu, svinīgā runā atzīmēja, ka “[..] šī jaunā Satversme būs tas pamats, uz kura varēs darboties iestādes un valdības personas labāki un pilnīgāki, nekā tas līdz šim bija iespējams. Mēs cerēsim visi un būsīm pārliecībā, ka šī jaunā Satversme mums līdzēs galīgi nodibināt Latvijā likumību un taisnību un līdz ar to tautas labklājību un kārtību.”¹¹⁷

Diemžēl Saeimas vēlēšanas rezultāti liecināja, ka Latvijas politiskie spēki bija ļoti sadrumstaloti, kas, savukārt, negatīvi ietekmēja arī valdības darbu, jo nevarēja izveidot stabilas valdības, par ko liecina fakts, ka 14 gadu laikā bija 13 dažādas valdības.¹¹⁸ Papildus tam jāatzīmē, ka „divdesmitie, trīsdesmitie gadi ir laiks, kad dalījums minoritāšu un neminoritāšu partijās bija ļoti izteikts”¹¹⁹. Neskatoties uz minēto, nacionālo minoritāšu tiesību īstenošanā bija nodrošināti demokrātijas principi, par ko liecina tas, ka nacionālo minoritāšu pārstāvji no 1922. gada līdz 1934. gadam ieņēma Saeimā 16 līdz 19 vietas no 100 paredzētajām.¹²⁰

1923. gada 18. jūlijā likuma “Par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām”¹²¹ pieņemšana bija ļoti svarīga, īpaši ņemot vērā nepieņemto Satversmes II daļu. Likums noteica tiesības Latvijas iedzīvotājiem brīvi apvienoties biedrībās, politiskajās organizācijās un reliģiskās apvienībās, tai skaitā pēc nacionālā principa veidotās. Biedrošanās brīvība tika aktīvi izmantota. Jau

¹¹⁵ Sīkāk sk. Dišlers K. Demokrātiskās valsts iekārtas pamati. Ievads konstitucionālās tiesībās. Rīga: A.Gulbis, 1931, 177.-180.lpp.

¹¹⁶ Blūzma V. Tiesiskās valsts pirmssākumi Latvijā. Latvijas Vēsture, 1999, Nr.1, 47.lpp.

¹¹⁷ Čakste J. Taisnība vienmēr uzvarēs. Atziņas, runas, dokumenti, raksti, vēstules. Rīga: Jumava, 1999, 81.-82.lpp.

¹¹⁸ Šilde Ā. Latvijas vēsture 1914-1940. Stokholma: Daugava, 1976, 386.-396.lpp.

¹¹⁹ Ščerbinskis V. Latvijas minoritātes un to pārstāvība parlamentā starpkaru periodā. Jurista Vārds, 2012. 25. decembris, Nr.52.

¹²⁰ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 203.lpp.

¹²¹ Par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām: LR likums. Likumu krājums, 1923, Nr.87.

pēc pieciem gadiem, 1928. gadā, Latvijā bija 32 latviešu, 15 vācu, 9 ebreju, 5 krievu un 1 poļu politiskā partija.¹²² Tas patiesi bija milzīgs organizāciju skaits.

Jāatzīmē, ka likumam “Par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām” bija arī negatīvā puse: biedrošanās brīvību aktīvi izmantoja arī demokrātiskās Latvijas pretinieki - komunistiskās un kreisās ekstrēmistiskās organizācijas. Piemēram, 1932. gada 19. janvārī Rīgas apgabaltiesā tika reģistrēta *Latviešu Tautas Apvienība Ugunskrusts*.¹²³ Šī latviešu nacionālisma organizācija pauda krasi antisemitiskus uzskatus, kā arī uzstājās pret Latvijā saskaņā ar Satversmi pastāvošo parlamentāro demokrātiju. Ar *Ugunskrusta* darbību bija cieši saistīta sporta un morāliki fiziskās audzināšanas biedrība *Tēvijas Sargs*. *Ugunskrustā* un *Tēvijas Sargā* valdošā militārā kārtība deva pamatu Iekšlietu ministrijai konstatēt, ka šo organizāciju darbība ir pretrunā ar to statūtiem. 1933. gada 12. aprīlī Rīgas apgabaltiesa pieņēma lēmumu par *Latviešu Tautas Apvienības Ugunskrusts* slēgšanu. Tomēr *Ugunskrusts* turpināja savu darbību ar jaunu nosaukumu: 1933. gada 12. maijā Rīgas apgabaltiesa kā politisku organizāciju reģistrē *Latviešu Tautas Apvienību Pērkoņkrusts*. Minētā organizācija gandrīz pilnībā pārņēma *Ugunskrusta* organizatorisko struktūru, biedrus un ideoloģiju. 1933. gada 15. decembrī Saeima pieņēma lēmumu par *Latviešu Tautas Apvienības Pērkoņkrusts*, kā Latvijas demokrātiskai republikai naidīgas organizācijas, slēgšanu. Tika apcietināti 35 organizācijas vadības pārstāvji un izdarītas kratīšanas 300 pērkoņkrustiešu dzīvokļos. Neskatoties uz darbības aizliegumu, *Pērkoņkrusts* turpināja savu darbību zem cita nosaukuma, no sākuma kā “Jaunā Latvija”, bet pēc tās slēgšanas kā “Kultūras un sporta veicināšanas biedrība Dzimtene”. Līdzīga situācija bija ar valstī aizliegto komunistisko partiju. Tās aktīvisti iefiltrējās citās organizācijās un arodbiedrībās, un, ja tās tika slēgtas, atjaunoja savu darbību zem citiem nosaukumiem.

1923. gada 18. jūlijā tika pieņemts likums “Par sapulcēm”¹²⁴, kurš noteica tiesības sapulcēties “mierīgi un neapbruņoti”, kā arī sapulcēs vārda un valodas brīvību, kas bija ļoti svarīgi arī nacionālo minoritāšu tiesību īstenošanai.

Vārda brīvību nodrošināja arī 1924. gada 12. februārī pieņemtais Preses likums.¹²⁵ Preses likums nostabilizēja preses brīvību un līdz ar to nodrošināja svarīgas pilsoniskās tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Minētās tiesības plaši izmantoja arī nacionālo minoritāšu pārstāvji. Piemēram, līdz K. Ulmaņa apvērsumam Latvijā bija 14 preses izdevumi jidišā.¹²⁶

¹²² Šilde Ā. Latvijas vēsture 1914-1940. Stokholma: Daugava, 1976, 544.lpp.

¹²³ Paeglis A. Pērkoņkrusts pār Latviju. Rīga: Zvaigzne ABC, 1994, 7.lpp.

¹²⁴ Par sapulcēm: LR likums. Likumu krājums, 1923, Nr.87.

¹²⁵ Preses likums: LR likums. Likumu krājums, 1924, Nr.60.

¹²⁶ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības soli, 2000, 209.lpp.

1932. gada 18. februārī Ministru kabinets pieņēma noteikumus “Par Latvijas valsts valodu”¹²⁷, kuri noteica latviešu valodai valsts valodas tiesības. Noteikumi paredzēja, ka latviešu valoda obligāti lietojama Latviešu armijā un flotē, valsts iestādēs un uzņēmumos. Tām pašvaldībām, kuru teritorijās vairāk nekā 50% iedzīvotāju bija cittautieši, noteikumi pieļāva iespēju līdz 1935. gadam sazināties arī krievu vai vācu valodā. Tāpat kā mūsdienās, nacionālo minoritāšu pārstāvju vidū latviešu valodas prasme nebija vienmērīgi izplatīta: kā liecina trīsdesmito gadu dati, latviešu valodu labi prata 86% lietuviešu, 82% vāciešu, 79% igauņu, 62% ebreju, 46% poļu, bet tikai 23% baltkrievu un 18% krievu.¹²⁸

Jāatzīmē, ka valodas jomā valdīja ļoti demokrātiski, nacionālo minoritāšu pārstāvjiem pretimnākoši noteikumi. Piemēram, Saeimas kārtības rullis atļāva deputātiem uzstāties ar runām vācu un krievu valodā.¹²⁹ Vērtējot šo situāciju, profesore I. Ziemele norāda, ka, „lai arī pirmskaru Latvijā mazākumtautībām, piemēram, vāciešiem un krieviem, bija plašākas iespējas lietot savu valodu saziņā ar valsts un pašvaldības iestādēm, tomēr šīs valodas nekļuva par jaunās valsts oficiālo valodu. Tās tika lietotas kā mazākumtautības valodas. Šāda situācija, neapšaubāmi, bija saistīta ar tā laika vēsturisko situāciju un nepieciešamību iegūt šo kopienu atbalstu Latvijas valsts veidošanā”¹³⁰.

Vispilgtākais piemērs krievu valodas izmantošanai Saeimas darbā bija 1933. gadā pieņemtais Sodu likums,¹³¹ kura likumprojekts tika izstrādāts krievu valodā. “Šis fakts spilgti raksturo grūto pāreju uz latviešu valodu Latvijas Republikas jurisprudencē, jo bija jāveic ievērojams darbs tiesību terminoloģijas izstrādāšanā latviešu valodā.”¹³²

Pirmskara Latvijas Republika bija daudznacionāla valsts,¹³³ un, tāpat kā mūsdienās, ne visi Latvijas iedzīvotāji bija tās pilsoņi. Kā rādīja tautas skaitīšanas dati, 1920. gadā 94,24% iedzīvotāju bija Latvijas pilsoņi, bet 1935. gadā pilsoņu īpatsvars bija pieaudzis līdz 97,68%, citu valstu pilsoņi bija 1,63% un bezpavalstnieki – 0,64%.¹³⁴

Nacionālo minoritāšu pārstāvji turpināja aktīvi izmantot likumā “Par Latvijas izglītības iestādēm”¹³⁵ paredzētās tiesības, un parlamentārajā posmā, izņemot latviešu valodu, izglītību varēja

¹²⁷ Par Latvijas valsts valodu: Ministru kabineta 1932.gada 18.februāra noteikumi. Valdības Vēstnesis, 1934. 16.jūnijs, Nr.132.

¹²⁸ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Rīga: Izglītības solī, 2000, 202.lpp.

¹²⁹ Saeimas kārtības rullis. Valdības Vēstnesis, 1929. 10.aprīlis, Nr.79.

¹³⁰ Valsts nācija nevar uzvesties kā mazākumtautība. Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesneses un Rīgas Juridiskās augstskolas profesores I. Ziemeles intervija G. Litvinam. Jurista Vārds, 2012. 3.janvāris, Nr.1.

¹³¹ Sodu likums: LR likums. Likumu krājums, 1933, Nr.134.

¹³² Blūzma V. Tiesību attīstība Latvijas Republikas parlamentārajā posmā (1922-1934). Grām.: Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). D. A. Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 246.lpp.

¹³³ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 199.lpp.

¹³⁴ Turpat, 200.lpp.

¹³⁵ Par Latvijas izglītības iestādēm: LR likums. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1919. 31.decembris, Nr.13.

iegūt vēl deviņās valodās. “1930./31.gadā 28,1% obligāto skolu (ieskaitot bērnudārzus) bija mazākumtautību skolas.”¹³⁶

Kopumā konstatējams, ka konstitucionālās varas periods raksturīgs ar ievērojamu aktivitāti nacionālo minoritāšu tiesību attīstībā jaunās Latvijas valsts tiesību sistēmā. Bet tajā pašā laikā “nedaudz vairāk par 10 gadiem ilgusī demokrātija nespēja nodrošināt valsts tautsaimniecības uzplaukumu, tā vietā zēla korupcija, finansu un politiski skandāli”¹³⁷.

1934. gadā naktī no 15. uz 16. maiju Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa vadībā Latvijas Republikā notika apvērsums. Parlamentārā republika beidza pastāvēt, un to, rupji pārkāpjot Latvijas Republikas Satversmi, nomainīja autoritārais valsts režīms. Armijas daļas, policija un aizsargi, rīkodamies kopīgi, neuzkrītoši ieņēma visus stratēģiski svarīgos objektus: Saeimas namu, valdības iestādes, tiltus, pastu, telegrāfu un citus. Apvērsums notika klusi un mierīgi, bez asiņaina terora. Apvērsumu veicināja vairāki apstākļi: nopietna politiskā krīze, daudzo politisko partiju sašķeltā Saeima; plašs korupcijas rādītājs parlamentārajā Latvijā; tas, ka apvērsumu vadīja Ministru prezidents, tātad augstākās izpildu varas pārstāvis; to atbalstīja policijas, armijas un aizsargu organizācijas vairākums; tautas neiejaukšanās.

Pēc apvērsuma tika apturēta visu politisko partiju darbība (“partiju likvidēšanu liela daļa sabiedrības pat apsveica”¹³⁸), padzīta Saeima un vēlēšanās pašvaldību institūcijas, apcietināti demokrātijas iekārtas aktīvākie piekritēji. Tika nodibināta stingra cenzūra (1934. gadā tika slēgti 54 laikraksti un 14 žurnāli¹³⁹), noliegta politiskās sapulces un demonstrācijas.

Visā Latvijā izsludināja karastāvokli uz 6 mēnešiem, pēc tam to vairākkārt pagarināja, līdz beidzot atcēla 1938. gada sākumā. Taču tas īpaši nemainīja iekšējo politisko situāciju valstī, jo 1938. gada 11. februārī spēkā stājās likums “Par kārtību un sabiedrisko drošību valstī”¹⁴⁰, kurš pēc savas būtības turpināja karastāvokli ar citu nosaukumu. Noteikumi deva iespēju bez jebkāda nopietna iemesla aizturēt cilvēkus - “kaitīgās” personas - uz laiku līdz 6 mēnešiem un bez tiesas lēmuma turēt ieslodzījumā, uzlikt naudas sodu līdz 1000 latiem. Izsludinātajam karastāvoklim bija tikai viena pozitīvā puse - tā darbības laikā Latvijā sākās nopietnā cīņa ar ekstrēmistiski noskaņotām organizācijām, kā kreisajām, tā arī labējām. Tāpat kā vairākas citas politiskās organizācijas, arī bēdīgi slavenais *Pērkoņkrusts* savu darbību turpināja pagrīdē. Autoritārā režīma laikā tika apcietināti aptuveni 800 pērkoņkrustieši, ar *Pērkoņkrusta* vadītāju G. Celmiņu priekšgalā,

¹³⁶ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 201.lpp.

¹³⁷ Eglītis V. Ievads konstitūcijas teorijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 49.lpp.

¹³⁸ Blūzma V. Tiesības autoritārā režīma laikā (1922-1934). Grām.: Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). D. A. Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 264.-267.lpp.

¹³⁹ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 206.lpp.

¹⁴⁰ Par kārtību un sabiedrisko drošību valstī: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1938, Nr.35.

bet aptuveni 2000 pērkonkrustieši tika atlaisti no darba. Kad 1937. gadā G. Celmiņu izraidīja no valsts, ar to arī beidzās šīs organizācijas aktīvā darbība Latvijā.¹⁴¹

Visa Latvijas tiesību sistēma pakāpeniski tika pārkārtota, lai kalpotu autoritārā režīma, nevis tautas vajadzībām. Par Latvijas Republikas ārējo un iekšējo politiku faktiski sāka lemt viena persona - ministru prezidents Kārlis Ulmanis. 1936. gada 11. aprīlī Satversme (kura joprojām bija spēkā *de iure*¹⁴²) tika pārkāpta kārtējo reizi, kad K. Ulmanis kļuva par Valsts un ministru prezidentu, savās rokās apvienodams likumdevēju un izpildvaru, kā arī daļēji tiesu varu, līdz ar ko viņš "savās rokās koncentrēja tādu varu, ko varētu salīdzināt vienīgi ar Romas imperatora varu"¹⁴³.

Neskatoties uz autoritārā režīma trūkumiem, Latvija aktīvi piedalījās starptautiskajā dzīvē. 1934. gada 12. septembrī Ženēvā Tautu Savienības sesijas laikā triju Baltijas valstu ārlietu ministri paraksta "Saprašanās un sadarbības līgumu starp Latviju, Lietuvu un Igauniju", ar kuru tika nodibināta tā sauktā Baltijas Antante. Savukārt 1937. gadā Latvijas pārstāvis Tautu Savienībā L.Sēja skāra jautājumu par Latvijas attieksmi pret nacionālo minoritāšu grupām, paziņodams, ka Latvijā vairs nepastāvo ebreju jautājums, jo latviešu tauta ar simpātijām izturas pret ebreju centieniem atgriezties senču zemē.¹⁴⁴

Jāatzīmē, ka 1934. gada 15. maija režīms īstenoja diferencētu politiku pret nacionālajām minoritātēm, neakcentējot tiem laikiem raksturīgo totalitāro režīmu asiņainos principus. Teiktajam par piemēru var būt arī tas, ka pēc Molotova-Ribentropa pakta noslēgšanas Baltijas vācieši sāka "repatriēties", un K. Ulmaņa režīms to sekmēja un apsveica. Profesors R. Balodis norāda, ka „1939. gadā vācieši, atsaucoties uz A. Hitlera aicinājumu, repatriējās uz Vāciju, un Latvijā pilnībā izzuda gadsimtiem ilgi dzīvojošā vācu nacionālā minoritāte”¹⁴⁵. Papildinot un precizējot viņa teikto, jānorāda, ka pavisam 1939. gada nogalē un 1940. gada sākumā uz Vāciju repatriējās 51 tūkstoši Latvijas vāciešu, bet „pēc Latvijas varmācīgas pievienošanas Padomju Savienībai uz Vāciju aizceļoja vēl 10500 personas. Latvija palika tikai ap 1500 etnisko vāciešu, kuriem nacisms likās briesmīgāks par staļinismu.”¹⁴⁶

Miērīgā politika attiecībā uz lietuviešu un igauņu minoritāšu grupām sākās jau pirmajos autoritārā režīma pastāvēšanas mēnešos, kad 1934. gadā tika noslēgtas skolu konvencijas ar kaimiņvalstīm Lietuvu un Igauniju, kas noteica zemāku obligātu skolēnu skaitu attiecīgas

¹⁴¹ Paeglis A. Pērkonkrusts pār Latviju. Rīga: Zvaigzne ABC, 1994, 198.lpp.

¹⁴² Sīkāk sk.: Eglītis V. Ievads konstitūcijas teorijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 71.lpp.

¹⁴³ Blūzma V. Tiesības autoritārā režīma laikā (1922-1934). Grām.: Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). D. A. Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 264.-265.lpp.

¹⁴⁴ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 208.lpp.

¹⁴⁵ Balodis R. Baznīcu tiesības. Rīga: Tiesību zinātne, 2002, 151.lpp.

¹⁴⁶ Mazākumtautības Latvijā: vēsture un tagadne. L. Dribina red. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007, 166.lpp.

mazākumgrupu klases vai skolas atvēršanai nekā pārējām mazākumtautībām.¹⁴⁷ Savukārt citām nacionālajām minoritātēm režīms bija paredzējis asimilāciju vai kultūras autonomiju stipri ierobežotā veidā, kas, neapšaubāmi, pārkāpa viņu tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Nacionālo minoritāšu tiesiskā diskriminācija skaidri redzama 1934. gada 12. jūlijā pieņemtajā jaunajā Izglītības likumā,¹⁴⁸ kas lika pamatus mazākumtautību skolu samazināšanai turpmākajos gados, paredzot skolas atvēršanai nepieciešamā skolēnu skaita paaugstināšanu līdz 80 skolēniem iepriekšējo 60 skolēnu vietā.

Autoritārais režīms īstenoja arī daudz stingrāku valodas politiku, nekā tā bija parlamentārajā posmā. 1934. gada 14. jūlijā tika grozīti noteikumi par valsts valodu,¹⁴⁹ paredzot iespēju atklātās sapulcēs vai publiskās izrādēs svešas valodas lietot tikai ar iekšlietu ministra atļauju. Minēto prasību neizpildes gadījumā tika paredzēts bargs sods. Izmaiņas valodas politikā turpinājās ar 1935. gada 5. janvārī pieņemto Ministru kabineta likumu "Par valsts valodu"¹⁵⁰, kas paredzēja obligātu latviešu valodas lietošanu visās privātajās iestādēs ar publiski tiesisku raksturu.

Izmaiņas valstī turpinājās arī 1938. gadā. Gada sākumā tika pieņemts jauns Preses likums,¹⁵¹ kurš pārkāpa visas demokrātiskās normas. Cenzūra skāra ne vien periodiskos izdevumus, "līdz 1939. gada 31. janvārim tā bija aizliegusi 810 grāmatas, brošūras un citus poligrāfiskus ražojumus"¹⁵². No ierobežojumu politikas cieta arī mazākumtautību preses izdevumi. Piemēram, "ja 1934.gadā pastāvēja 14 izdevumi jidišā, tad 1935. gadā bija tikai divi"¹⁵³. Līdzīgi procesi skāra arī izdevumus krievu valodā.

K. Ulmaņa autoritārais režīms pastāvēja samērā neilgi - no 1934. gada 15. maija līdz 1940. gada 20. jūnijam. Neskatoties uz to, ka šis režīms bija minētā laikā nepieciešamais vēsturiskais solis, lai aizstāvētu valsts neatkarību, pārvarētu ekonomisko un sociālo krīzi, tas vērtējams negatīvi, tai skaitā arī par šī režīma veikto politiku attiecībā uz nacionālo minoritāšu grupām. Tomēr jāpiekrīt profesorei I. Ziemelei, kura norāda, ka šis režīms īstenoja diferencētu politiku „pret dažādām grupām un, neskatoties uz valdības pasākumiem pret mazākumtautībām, kultūras autonomijas pamati saglabājās līdz Otrajam pasaules karam"¹⁵⁴. Kaut arī K. Ulmaņa autoritārā režīma pilsonisko un politisko tiesību ierobežojumi negatīvi skāra visas nacionālās minoritātes, tomēr šīs darbības

¹⁴⁷ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 208.lpp.

¹⁴⁸ Izglītības likums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1934. 16.jūlijs, Nr.132.

¹⁴⁹ Par Latvijas valsts valodu: Ministru kabineta 1934.gada 14.jūlija noteikumi. Valdības Vēstnesis, 1934. 16.jūlijs, Nr.132.

¹⁵⁰ Par valsts valodu: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1935. 9.janvāris, Nr.7.

¹⁵¹ Preses likums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1938. 14.februāris, Nr.36.

¹⁵² Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 206.lpp.

¹⁵³ Turpat. 209.lpp.

¹⁵⁴ Ziemele I. 114. pants. Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 704.lpp.

nemaz nevar salīdzināt ar tiem nacionālo minoritāšu tiesību pārkāpumiem, kurus veica totalitārie režīmi, kas sekoja turpmākajos gados.

1.2.2. Nacionālo minoritāšu tiesības Latvijas okupācijas periodā

Viens no visdramatiskākajiem un liktenīgākajiem Latvijas vēstures periodiem – neatkarības zaudēšana - iesākās ar 1939. gada 23. augusta līguma parakstīšanu starp Vāciju un PSRS. Līgumu parakstīja PSRS ārlietu tautas komisārs Vjačeslavs Molotovs un Vācijas ārlietu ministrs Joahims fon Ribentrops. Neuzbrukšanas līgumam tika pievienots protokols, kurā divas lielvalstis sadalīja visu Austrumeiropu “ietekmes sfērās”. Protokolā bija noteikts, ka Latvija nonāk PSRS ietekmes sfērā, līdz ar to bija izšķirts Latvijas liktenis. Tas bija pirmais solis, kas, protams, neveicināja draudzīgu attiecību starp tautām un galu galā noveda pie masveida cilvēktiesību pārkāpumiem pirmās padomju okupācijas laikā.

Kaut gan nacionālsociālisma un komunisma ideoloģijas bija savstarpēji naidīgas, tās vadoni Ā. Hitlers un J. Staļins vienprātīgi vienojās iznīcināt vairākās valstis. Pēc Otrā pasaules kara par kara noziegumiem apsūdzētais J. fon Ribentrops Nirnbergas procesā teica: “Neapšaubāmi ir tas, ka Staļins nevar apvainot Vāciju agresijā... Vaina par agresiju jāuzņemas abām lielvalstīm.”¹⁵⁵ Abas valstis gatavojās karam. Par to, ka arī Padomju Savienība gatavojās agresijai, liecina fakts, ka J. Staļins pieņēma lēmumu par slepenu Sarkanās armijas mobilizāciju. “1939. gada 19. augustā Staļins pieņēma lēmumu parakstīt ar Vāciju “neuzbrukšanas” paktu. Todien Staļins pieņēma arī citu lēmumu – par slepenu Sarkanās armijas mobilizāciju.”¹⁵⁶ Sarkanās armijas skaitliskais sastāvs tika palielināts no viena miljona 1939. gada pavasarī līdz 5,5 miljoniem 1941. gada pavasarī.¹⁵⁷

1939. gada 2. septembrī, dienu pēc Vācijas karaspēka iebrukuma Polijā, Latvijas Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis oficiāli paziņoja, ka Latvija neiesaistīsies karā, ka tā būs neitrāla valsts. Latvijas valdība cerēja, ka 1932. gada februārī ar PSRS un 1939. gada jūnijā ar Vāciju parakstītie līgumi nodrošinās Latvijas neitralitāti, tā pasargājot valsti no kara un iespējamās neatkarības zaudēšanas.

1939. gada 2. un 3. oktobrī uz Maskavu tika uzaicināti Latvijas ārlietu ministrs V. Munters un sūtnis F. Kociņš. Sarunās Kremlī J. Staļins kategoriski pieprasīja, lai Latvija piekristu 40 000 PSRS karavīru izvietojumam tās teritorijā. Pozitīvu atbilde bija jādod divu dienu laikā. Pieprasītais karavīru skaits pārsniedza toreizējo Latvijas bruņoto spēku kopskaitu. Uz 1940. gada 1. jūniju

¹⁵⁵ Фляйшхауэр И. Пакт. Гитлер, Сталин и инициатива Германской дипломатии. 1938.-1939. Москва: Прогресс, 1990, с. 21.

¹⁵⁶ Suvorovs V. Staļina ģeniālais plāns. Mēs. Neatkarīgās Rīta Avīzes pielikums, 2001. 12.maijs, Nr.19.

¹⁵⁷ Turpat.

Latvijas regulārās armijas kopskaits bija 30 843 karavīri.¹⁵⁸ 1939. gada 5. oktobrī Latvija bija spiesta parakstīt savstarpējās palīdzības līgumu ar PSRS. Šo līgumu dēvē arī par “bāzu līgumu”, jo tā pamatideja nav savstarpējā palīdzība, bet gan Padomju Savienības kara bāzu izveidošana Latvijas teritorijā. Latvijas Republikā tika ieviests PSRS karaspēks. “1940. gada 1. maijā padomju bāzēs Latvijā bija 21 379 karavīri, bet Latvijas pierobežā milzīgs padomju karaspēks.”¹⁵⁹

Molotova-Ribentropa paktam Latvijā bija vēl citas sekas. Pēc līguma noslēgšanas Vācija centās “glābt” šeit (Baltijas valstīs) dzīvojošos vāciešus, aicinot tos uz Tēvzemi. Starp Vāciju un Baltijas valstīm tika noslēgti līgumi par vāciešu repatriāciju. Latvijā atstāja vairāk nekā 50 000 vāciešu un ap 10 000 latviešu. Pavisam no Baltijas valstīm izceļoja vairāk nekā 84 000 vāciešu.

1940. gada vidū, kad Vācijas armija ieņēma Francijas galvaspilsētu un pasaules valstu galvenā uzmanība bija pievērsta Rietumeiropai, PSRS veica Latvijas, Lietuvas un Igaunijas okupāciju. PSRS bēdīgā pieredze ar Somiju un vēlme maldināt pasaules sabiedrisko domu lika šo okupāciju veikt neuzkrītošāk, izdarīt to “likumīgi”. 1940. gada 15. jūnijā, kad PSRS veica Lietuvas okupāciju, notika provokācija uz Latvijas austrumu robežas. Padomju karavīri bez atļaujas vairākās vietās šķērsoja Latvijas–PSRS robežu. Tika nošauti “trīs latviešu robežsargi un viena sieviete, ievainoti divi civiliedzīvotāji, ar varu tika aizvesti 10 robežsargi un 27 civiliedzīvotāji”¹⁶⁰. Uzbrukums notika ar nolūku izprovocēt daudz lielāku sadursmi, lai rastu attaisnojošu iemeslu padomju karaspēka ievešanai Latvijā. Kad tas neizdevās, PSRS valdība izmantoja citus līdzekļus, lai veiktu Latvijas okupāciju.

1940. gada 16. jūnijā plkst.14.00 Padomju valdība iesniedza ultimātu Latvijai. Šajā dokumentā Latvija tika apvainota militāras savienības organizēšanā pret Padomju Savienību. Ultimātā tika pieprasīts sastādīt Maskavai labvēlīgu valdību un ielaist Latvijas teritorijā padomju karaspēku neierobežotā daudzumā. Atbilde bija jādod plkst.23.00, tātad deviņu stundu laikā. Latvijas cerības nopietni pretoties šim rupjajam spiedienam bija vēl mazākas, nekā tās pirms tam bijušas Lietuvai. Latvijas valdība bija spiesta piekrist ultimātam. 17. jūnijā Latvijā ienāca padomju karaspēks, līdz ar ko Latvija tika okupēta. “Sarkanās armijas vienības Latvijas galvaspilsētā Rīgā ieņēma Spilvas lidlauku, radiostaciju, Galveno pastu un telegrāfu, dzelzceļa staciju. Padomju tanki novietojās arī pie tiltiem pār Daugavu.”¹⁶¹

Latvijā ar nodomu vadīt “sociālistisko revolūciju” ieradās Padomju valdības pilnvarotais pārstāvis A. Višinskis, J. Staļina “labā roka”. Oficiāli A. Višinskis bija atsūtīts, lai uzraudzītu ultimāta noteikumu izpildi, bet viņa īstais uzdevums bija pārraudzīt Latvijas iekļaušanu PSRS. Steidzami tika rīkotas demonstrācijas un ielu gājieni pret Latvijas valdību un par sabiedrības

¹⁵⁸ Bērziņš V., Bambals A. Latvijas armija. Rīga: Zinātne, 1991, 93.lpp.

¹⁵⁹ Turpat, 87.lpp.

¹⁶⁰ Turpat, 92.lpp.

¹⁶¹ Turpat, 93.-94.lpp.

pārkārtošanu atbilstoši komunisma ideoloģijai. Šos pasākumus vadīja Sarkanās armijas darbinieki un Padomju Savienības iesūtītie latviešu tautas komunisti, kuri bija izdzīvojuši pēc 1937.-1938. gada represijām. Rīkotāji šīs demonstrācijas filmēja, lai parādītu pasaulei Latvijas Republikas iedzīvotāju piekrišanu komunisma idejām. Jāatzīst, ka minēto pasākumu dalībnieku vidū bija arī tādi, kuri cerēja uz labāku dzīvi jaunajos apstākļos, un tie, kuri cerēja iegūt sev kādu labumu sakarā ar varas maiņu.

Pēc okupācijas Padomju Savienība bija grozījusi savu taktiku pret Latvijas suverenitāti. J.Staļins gāja soli tālāk – sāka aneksijas procesu. Ārēji nekas neliecināja par gaidāmo straujo notikumu pavērsienu. Visi Latvijas valdības ministri turpināja pildīt savus pienākumus, K. Ulmanis arī palika Valsts prezidenta amatā. Tomēr 1940. gada 20. jūnijā sākās pirmās izmaiņas. A. Višinskis iesniedza K. Ulmanim apstiprināšanai sarakstu ar jaunās valdības sastāvu. Tajā bija sabiedrībā pazīstami un populāri cilvēki, kuri dažādu iemeslu dēļ bija ar mieru sadarboties ar okupācijas varu. 21. jūnijā, apstākļu spiests, Valsts prezidents K. Ulmanis apstiprināja jauno valdību ar A.Kirhenšteinu Ministru prezidenta amatā.

Jūnija pēdējās dienās A. Višinskis saņēma norādījumu sākt Latvijas Saeimas vēlēšanu kampaņu – formālo, juridisko soli iekļaušanai Padomju Savienības sastāvā. Šīs Saeimas vēlēšanas būtiski atšķīrās no četrām iepriekšējām. Vispirms ar to, ka šajās vēlēšanās piedalījās tikai viens saraksts – “Darba tautas bloks”. Visi mēģinājumi iesniegt citus sarakstus beidzās nesekmīgi, jo tika izvirzītas arvien jaunas prasības, lai tikai būtu formāls iemesls neregistrēt vēlēšanu sarakstu. Tika apcietināti vairāki sarakstu veidotāji, ar ko tika pārkāptas viņu tiesības uz pārliecības brīvību un tiesības brīvi paust savus uzskatus. Otrā atšķirība no demokrātiskajām vēlēšanām bija stingra prasība “Darba tautas bloka” kandidātu sarakstu biļetenus nodot negrozītus. Trešā atšķirība bija tā, ka piedalīšanas vēlēšanās bija obligāta. Vēlēšanas rupji pārkāpa Satversmes 6. pantu: “Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.”¹⁶²

1940. gada 23. jūlijā Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs A. Buševics paziņoja: “Vēlēšanās piedalījušies 94,8% balsstiesīgo un par Darba tautas bloka kandidātiem nodoti 97,8 % balsu.”¹⁶³ Vēlēšanu rezultāti „liecināja” par vēl nebijušo vēlēšanu aktivitāti Latvijā. Protams, ka tie bija rupji falsificēti. Par vēlēšanu rezultātu sagrozīšanu liecina tas fakts, ka vēlēšanu rezultāti tika Maskavā paziņoti jau 1940. gada 15. jūlija dienā, pirms vēlēšanu beigām. Vēlēšanu rezultātu falsifikācija bija raksturīga arī turpmākajās padomju vēlēšanās.

Uz pirmo sēdi jaunā Saeima, kuru atbilstoši ideoloģijas vajadzībām komunisti dēvēja par Tautas Saeimu, sanāca 1940. gada 21. jūlijā. Jau pirmajā sēdē Tautas Saeima pasludināja Latvijā padomju varu un pieņēma lēmumu lūgt PSRS Augstāku Padomi uzņemt Latviju Padomju

¹⁶² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

¹⁶³ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 212.lpp.

Savienības sastāvā, līdz ar ko tika pārkāpts Satversmes 1. pants: “Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.”¹⁶⁴

Uzreiz pēc “vēlēšanās” A.Kirhenšteina valdība iesāka Latvijas valsts un sabiedrības pārkaršanu pēc Padomju Savienības parauga: tika legalizēta Komunistiskā partija; aizliegtas visas organizācijas, kas “kaitē sabiedrības interesēm”¹⁶⁵; tika nacionalizēti privātpašumi; tika ieviesta stingra cenzūra. Aizliegto grāmatu un brošūru sarakstos bija ap 4000 izdevumu.¹⁶⁶

1940. gada 5. augustā A. Kirhenšteins un Tautas Saeimas pārstāvju grupa piedalījās PSRS Augstākās padomes svinīgajā sēdē Maskavā, kur Latvija tika oficiāli pasludināta par Padomju Savienības sastāvdaļu. Tas nozīmēja, ka Latvija kā neatkarīga un demokrātiska republika beidza eksistēt. Savukārt latviešu tauta kļuva par vienu no PSRS nacionālajām minoritātēm.

Tomēr, sakarā ar 1940. gada 18. maijā piešķirtām ārkārtējām pilnvarām Latvijas sūtnim Londonā, tas tiesiski pārstāvēja Latvijas valsti un tās valdību. Daudzas pasaules valstis, piemēram, Lielbritānija, ASV, Francija un citas neatzina Latvijas vardarbīgo iekļaušanu PSRS sastāvā. *De iure* Latvijas valsts turpināja pastāvēt, bet *de facto* tā tika atjaunota 1990. gada 4. maijā ar deklarāciju “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”.¹⁶⁷

1940. gada 25. augustā Tautas Saeimas ārkārtējā 2. sesijā pieņēma Latvijas PSR Konstitūciju (Pamatlikumu). Tās teksts nebija oriģināls, par pamatu tika izmantota Krievijas PFSR 1937. gada 21. janvārī pieņemtā Konstitūcija. Savukārt Krievijas PFSR Konstitūcijas pamatā bija 1936. gada Padomju Savienības Konstitūcija jeb t.s. “Staļina konstitūcija”, kurā pirmo reizi vēsturē tika iekļautas normas par partijas vietu politiskā sistēmā. “Staļina konstitūcija” garantēja PSRS pilsoņu vienlīdzību neatkarīgi no to rases un nacionalitātes. “Šīs tiesības visnotaļ bija tikai uz papīra, jo tika pasludinātas pasaules vēsturē visasiņaināko masu represiju, varas uzurpācijas un faktiskās personas beztiesības laiks.”¹⁶⁸

Līdz ar Latvijas iekļaušanu Padomju Savienības sastāvā Latvijā sākās J. Staļina režīmam raksturīgās nežēlīgās represijas. Jaunās varas iestāde, kas nodrošināja sabiedrības pakļaušanu totalitārajai komunisma ideoloģijai, bija Iekšlietu tautas komisariāts, no kura 1941. gada sākumā atdalīja Valsts drošības tautas komisariātu. Šo divu iestāžu darbinieki, kurus tautā dēvēja par “čekistiem”, nežēlīgi izmantoja paņēmienus, kas ir pretrunā ar cilvēka tiesībām, lai salauztu jebkuru Latvijas iedzīvotāju pretošanās izpausmi. “Čekistu” metodes iekļāva terorismu, ar ko saprotam cilvēku varmācīgu apspiešanu. Valsts drošības komisariāta darbinieki sastādīja izsūtīšanai paredzēto

¹⁶⁴ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

¹⁶⁵ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 212.lpp.

¹⁶⁶ Turpat, 213.lpp.

¹⁶⁷ Deklarācija “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1990, Nr.20.

¹⁶⁸ Bojārs J. Starptautiskās publiskās tiesības. I sējums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 555.lpp.

cilvēku sarakstus un izveidoja īpašas operatīvās grupas deportāciju organizēšanai. Izsūtāmo sarakstu veidošana notika īsā laikā, balstoties uz iepriekš sastādītajiem “tautas ienaidnieku” un “šķiriski svešo elementu” sarakstiem. Par šiem “elementiem” uzskatīja cilvēkus, kuri bija kaitīgi PSRS varai, piemēram, “kontrrevolucionāru organizāciju locekļus”, tas ir, visas nekomunistiskās organizācijas. Par “šķiriski svešiem elementiem” uzskatīja arī policistus, aizsargus, virsniekus, fabrikantus, bijušo valdību ierēdņus un vairākus citus, nešķirojot pēc tautības.

Pirmā masveidīgā Latvijas iedzīvotāju izvešana uz Sibīriju notika 1941. gada 14.-15. jūnijā. Cilvēkus arestēja bez tiesas sprieduma, un, sadalot ģimenes, izsūtīja no Latvijas. “Kaitīgais elements” galvenokārt nonāca ieslodzījumā GULAG nometnē, bet pārējie ģimenes locekļi - nometinājumā attālos Padomju Savienības rajonos. Bez jebkādas apsūdzības uzrādīšanas tika sasēdināti vagonos un aizvesti uz Sibīriju 14 194 cilvēki. No izsūtītajiem cilvēkiem pēc tautības “80,4% (11 418) bija latvieši, bet 19,6% (2776) mazākumgrupu pārstāvji (galvenokārt ebreji)”¹⁶⁹. Pavisam pirmajā padomju varas gadā iznīcināja vai aizveda no Latvijas 34 000 iedzīvotāju. Karš un straujais vācu uzbrukums pārtrauca tālāko Latvijas iedzīvotāju deportāciju.

Neskatoties uz 1939. gada 23. augustā parakstīto neuzbrukšanas līgumu, 1941. gada 22. jūnijā nacistiskās Vācijas karaspēks uzbruka PSRS. Jau ar pirmajām dienām kara darbībai tika pakļauta arī Latvijas teritorija. 1. jūlijā Sarkanā armija atstāja Rīgu, bet 8. jūlijā visu Latviju okupēja Vācijas karaspēks. “Trešā reiha” plānos bija padarīt Latviju par Lielvācijas sastāvdaļu, ar laiku pārvietojot daļu Latvijas iedzīvotāju uz austrumiem un iepludinot Latvijas teritorijā vācu kolonistus. Tas, protams, nesajūsmināja lielāko Latvijas tautas daļu. Tomēr vācu armija tika sagaidīta kā atbrīvotāja, kas izskaidrojams ar tautas pieredzētajām staļiniskām represijām. Bija arī cerība, ka vācieši atjaunos neatkarību Latvijas valstī. Tomēr tiem, kuri cerēja uz neatkarību, drīz vien nācās vilties.

Tika atjaunota Latvijas Republikas neatkarības laika likumi, bet ar ierobežojumiem, kādi izrietēja no nacistiskās ideoloģijas. Sakarā ar to vienā un tajā pašā teritorijā dzīvojošie cilvēki tika pakļauti dažādām tiesiskām attiecībām. Īpašu tiesisko stāvokli nacisti bija paredzējuši ebrejiem. Atbilstoši nacistiskiem uzskatiem, viņu stāvoklis tik lielā mērā bija ierobežots, ka robežojās ar beztiesiskumu. Vāciešu mērķis bija pilnīgi iznīcināt visus ebrejus. Šī politika vēlāk tika nosaukta par „holokaustu”. „Ātruma un mērķtiecības ziņā nacistu terors pārspēja padomju variantu: Rīgā un tās apkaimē pāris dienās 1941. gada jūlija sākumā tika nogalināti ap 4300 ebreju. Līdz 1941. gada 15. oktobrim nogalināto ebreju kopskaits Latvijā bija jau vairāk nekā 30 000 [...] Vislielākā masveida ebreju slepkavība notika Rumbulā, kur bojā gāja no 25 000 līdz 27 800 ebreju”¹⁷⁰.

¹⁶⁹ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības sōļi, 2000, 213.lpp.

¹⁷⁰ Turpat, 214.lpp.

Genocīdam tika pakļautas arī citas, pēc nacistu uzskatiem, “nepilnvērtīgas” grupas: nacionālās (romi) un sociālās (homoseksuālisti, garīgi slimie).

Nacisti izturējās pret ebrejiem patiešām cietsirdīgi un necilvēcīgi, pazemojot viņu cilvēcisko cieņu: ebrejiem bija jānēsā uzšuves – dzeltena Dāvida zvaigzne, viņiem bija liegts izmantot sabiedrisko transportu, stāvēt rindās, iet pa trotuāru. Tika pārkāptas gandrīz visas ebreju tiesības: tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību; tiesības atstāt valsti un meklēt patvērumu; tiesības brīvi pārvietoties un izvēlēties sev dzīvesvietu (ebrejiem tika izveidotas speciālās dzīves vietas – geto Rīgā, Liepājā un Daugavpilī); tiesības uz īpašumu (nacisti atsavināja viņu īpašumus un personiskās mantas); tiesības uz pārliecības brīvību un tiesības brīvi paust savus uzskatus (ebreji nedrīkstēja ierasties uz sabiedriskajiem sarīkojumiem) un vairākas citas cilvēku tiesības.

Jāatzīst, ka nacionālo minoritāšu tiesību pārkāpumos piedalījās arī tie latviešu tautas pārstāvji, kuri atbalstīja nacistu uzskatus. “Lai arī bija daudz latviešu, kuri sadarbojās ar vācu okupācijas iestādēm un bija līdzatbildīgi par to noziegumiem, jāatzīmē, ka nacisti iznīcināja arī ap 18 000 latviešu.”¹⁷¹ Ebreju un citu “nepilnvērtīgo” grupu pārstāvju masveida slepkavības turpinājās visā vācu okupācijas periodā. “Noslepkavoti tika ap 61 000 ebreju – t.i. ap 65% no visiem ebrejiem, kuri Latvijā dzīvoja 1935. gadā.”¹⁷² Nacisti nogalināja arī ap 2000 čigānu (romu) jeb vairāk kā pusi pirmskara čigānu (romu) kopienas Latvijā.

Gan no PSRS, gan no Vācijas puses Latvija bija izmantojama par materiālo un cilvēku resursu avotu. “Piespiedu darbos uz Vāciju aizveda vismaz 35 000 cilvēkus no Latvijas.”¹⁷³ 1943. gada 10. februārī sekoja šīs politikas turpinājums, tika izdota pavēle par latviešu SS brīvprātīgo leģiona izveidi. Kaut gan izveidošana tika pasludināta par brīvprātīgu, faktiski tā notika piespiedu kārtā. Turpmākajos 18 mēnešos karadarbībai Vācijas armijā mobilizēja ap 146 000 vīriešu no Latvijas. Latvieši, kuri saprata īstos nacistu mērķus, negribēja karot vācu armijā. Par to liecina tas fakts, ka no 1943. gada laika posmā no marta līdz augustam uz pulcēšanas punktiem neieradās ap 13,5% iesaucamo, bet laika posmā no septembra līdz decembrim jau 31%, 1944. gada sākumā – 32,2%.¹⁷⁴ Daļa no latviešu iesaucamajiem dezertēja ceļā uz fronti. 1943. gada laika posmā no marta līdz decembrim uz fronti tika nosūtīti 33 070 latviešu leģionāri, bet ieradās tikai 25 650, tas nozīmē, ka pa ceļam “pazuduši” 7420 cilvēki. Tas savukārt nozīmē, ka dezertēšanai no vācu armijas bija masveida raksturs.¹⁷⁵ Kara laikā vācu armijas sastāvā krita ap 80 000 latviešu, kas veidoja ap 50% no visiem mobilizētajiem. Pretējā frontes pusē gan brīvprātīgi, gan piespiedu kārtā arī karoja

¹⁷¹ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības sōļi, 2000, 215.lpp.

¹⁷² Turpat.

¹⁷³ Turpat.

¹⁷⁴ Чуев С. Проклятые солдаты. Москва: Эксмо, 2004, с. 422.

¹⁷⁵ Там же.

vairāki tūkstoši latviešu. Latvijā cīņā pret vāciešiem piedalījās Maskavai pakļautie partizāni un antifašistiskās pagrīdes kustības dalībnieki. 1944. gadā viņu skaits sasniedza 20 000 cilvēku.

1943. gadā Latvijas teritorijā Konstantīna Čakstes vadībā tika izveidota vēl viena pretestības kustības organizācija ar nosaukumu Latvijas Centrālā padome. Atšķirībā no prokomunistiskām kustībām organizācijas pamatuzdevumi ietvēra sevī Latvijas neatkarības atjaunošanu, balstoties uz 1922. gada Satversmi un jaunām Saeimas vēlēšanām. Diemžēl 1944. gadā K. Čaksti un vairākus viņa cīņas biedrus apcietināja vācieši.

Pēc Otrā pasaules kara Latvijā bija palikuši 1,3 miljoni iedzīvotāju, kas bija 70% no 1940. gada iedzīvotāju skaita.¹⁷⁶ Nirnbergas tribunāls pēc Otrā pasaules kara beigām atzina, ka nacisti pastrādājuši noziegumus pret cilvēci un genocīdu.

1945. gada maijā visā Latvijas Republikas teritorijā tika atjaunots Padomju Savienības okupācijas režīms. Turpinājās arī 1941. gadā iesāktās staļinskās represijas. Šim laikam raksturīgas iezīmes bija masu terors, deportācijas un partizānu karš. Padomju vara nežēlīgi cīnījās pret visa veida pretošanās izpausmēm Latvijā. Jāatzīst, ka bruņotā cīņā pret komunistiem piedalījās arī tie Latvijas iedzīvotāji, kuri atbalstīja nacistu uzskatus. 1944. gada beigās – 1945. gada sākumā Vācijā tika sagatavotas 64 diversantu grupas 1164 cilvēku sastāvā, pārsvarā latvieši. Turklāt sagatavoja vēl 160 cilvēkus, kuriem tika dots uzdevums apvienot vairākas nacionālo partizānu grupas.¹⁷⁷ Tikai piecdesmito gadu vidū sākās Latvijas nacionālo partizānu bruņotās cīņas noriets. “Kopējo nacionālo partizānu un aktīvo atbalstītāju skaits jārēķina ap 40 000.”¹⁷⁸

Pēc Otrā pasaules kara pasaulē tika izveidota jauna organizācija - Apvienoto Nāciju Organizācija. Viens no tās mērķiem - veicināt cilvēka tiesību un pamatbrīvību cieņu. 1945. gada 27. jūnijā ANO pieņem Statūtus, kuri 1. pantā noteica: “Apvienoto Nāciju mērķis ir īstenot starptautisko sadarbību starptautisko ekonomisko, sociālo, kultūras un humanitāro problēmu risināšanā un cilvēka tiesību un pamatbrīvību cieņas veicināšanā un attiecībā uz visiem bez rases, dzimuma, valodas vai reliģijas atšķirības.”¹⁷⁹ 1948. gada 10. decembrī ANO pieņēma Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju – vienu no svarīgākajiem dokumentiem mūsu civilizācijas vēsturē.¹⁸⁰ Neskatoties uz to, ka PSRS pārstāvis ANO Padomju Savienības vārdā parakstīja minētos dokumentus, īstenībā padomju vara sistemātiski pārkāpa gandrīz visas pilsoniskās un politiskās tiesības.

¹⁷⁶ Lazdiņš J. Padomju tiesību periods Latvijā (1944/45-1985). Grām.: Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). D. A. Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 369.lpp.

¹⁷⁷ Чув С. Проклятые солдаты. Москва: Эксмо, 2004, с. 430.

¹⁷⁸ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 217.lpp.

¹⁷⁹ Charter of the United Nations. Pieejams: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

¹⁸⁰ The Universal Declaration of Human Rights. Pieejams: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

Padomju vara masveidīgās deportācijas turpināja. 1949. gada 25. martā no Latvijas uz Padomju Savienības ziemeļu rajoniem 33 ešelonos tika izsūtīti 43 231 cilvēki.¹⁸¹ Pavisam no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas PSR teritorijas tika izsūtīti 90 844 cilvēki.¹⁸² Vissmagākajos apstākļos izsūtījumā nokļuva gados veci un slimi cilvēki, kā arī bērni. Viņi tika pasludināti par „dzimtenes nodevēju ģimenes locekļiem”. Sievietes parasti nosūtīja uz labošanas darbu nometnēm, bet bērnus - uz bērnu namiem. Daudzi represēto latviešu bērni bērnu namos, nometnēs un kolonijās bija spiesti zaudēt savu tautību, dzimto vārdu un uzvārdu, kā arī jebkādas sakarus ar saviem tuviniekiem. Liela daļa no izsūtītiem cilvēkiem mira izsūtījumā, jo apstākļi, kuros nokļuva Latvijas iedzīvotāji, bija līdzīgi verdzībai. “Līdz 1963. gadam Latvijā atgriezās tikai 31 596 cilvēki.”¹⁸³ Padomju Savienības koncentrācijas nometņu sistēmā GULAGā gāja bojā aptuveni 40 miljoni cilvēku, visu PSRS dzīvojošo tautību pārstāvji. Tikai pēc J. Staļina nāves 1953. gada 5. martā beidzās masveida terors.

1953. gadā par PSKP CK pirmo sekretāru kļuva Ņ. Hruščovs, kura varas periods tika nosaukts par “atkušņa” laikiem. Kompartijas XX kongresā savā vēsturiskā runā viņš atmaskoja Staļina personības kultu un tā briesmīgos noziegumus. Iesākās varas sistēmas “liberalizācija”. Tomēr pat tajā laikā Padomju sistēma bija nedemokrātiska. Neskatoties uz to, ka 1956. gada 30. jūnijā PSKP CK lēmums par personības kulta un tā seku likvidēšanu deva iespēju rehabilitēt nepamatoti represētus Latvijas iedzīvotājus, komunistiskā ideoloģija valstī turpināja pastāvēt. Ņ.Hruščovs pat deva solījumu, ka pēc divdesmit gadiem visā pasaulē iestāsies komunisms.

1964. gadā PSRS iesākās neostaļinisma kurss. Ņ. Hruščovs tika atbrīvots no visiem amatiem partijā un valstī, un viņa vietā nāca L. Brežņevs. Šo kursu palīdzēja uzturēt plašs drošību iestāžu tīkls ar Valsts drošības komiteju (VDK) priekšgalā. Līdzīgi iepriekšējām PSRS drošības iestādēm, VDK darbinieki, tie paši “čekisti”, nežēlīgi izmantoja tos pašus paņēmienu, lai laikus novērstu jebkādu aktivitāti sabiedrībā, kuru nesankcionē valsts. Minētās metodes varēja skart ne tikai politiskos disidentus, bet arī viņu ģimenes locekļus. Tā varēja būt gan fiziskā, gan psiholoģiskā ietekmēšana, draudi, piespiedu ārstēšana psihiatriskās iestādēs, kā arī kriminālatbildība par “pretpadomju aģitāciju”. Neskatoties uz minēto, arī PSRS centās izveidot likumības un demokrātijas fasādi. Pastāvēja Padomju Savienības Konstitūcija un katras atsevišķas padomju republikas Konstitūcija, plaša likumu un tiesu sistēma, kas darbojās komunistiskās ideoloģijas un tā saucamās “sociālistiskās likumības” ietvaros. Minētā ideoloģija atstāja lielu iespaidu uz visām tautām, to vidū arī uz latviešiem. Pat mūsdienās daži cilvēki, pārsvarā vecāki gados, joprojām atrodas šīs ideoloģijas iespaidā.

¹⁸¹ Riekstiņš J. Deportētos aizveda 33 ešelonos. Latvijas Vēstnesis, 2004. 22.aprīlis, Nr.63.

¹⁸² Turpat.

¹⁸³ Lazdiņš J. Padomju tiesību periods Latvijā (1944/45-1985). Grām.: Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). D. A. Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 369.lpp

1977. gada PSRS Konstitūcija plaši reglamentēja cilvēka tiesību normas, tas notika tādēļ, ka Padomju Savienība bija pievienojusies Helsinku Nobeiguma aktiem un abiem 1966. gada Starptautiskajiem cilvēktiesību paktiem, kuru normas bija jāinkorporē konstitūcijā.¹⁸⁴ Piemēram, PSRS Konstitūcijas 34. pants reglamentēja cilvēku vienlīdzību likuma priekšā, bez jebkādiem ierobežojumiem, tai skaitā pēc rases un nacionālās izcelsmes.¹⁸⁵ Īstenībā Padomju Savienībā nekad nevaldīja cilvēku vienlīdzība likuma priekšā. Komunistiskās partijas biedri vienmēr bija “vienlīdzīgāki” par citiem, un, savukārt, nomenklatūra vienmēr bija “vienlīdzīgāka” par ierindas komunistiem. Partijas nomenklatūra bija pilnīgi norobežojusies no tautas. Vispārējā preču un pakalpojumu deficīta apstākļos tai bija sava slepena priekšrocību un apgādes sistēma, kas bija iekšēji korumpēta. Šai sistēmai bija savas ārstniecības un pakalpojumu iestādes. Tas nozīmē, ka nebija nekādas “vienotās Padomju tautas”, un PSRS Konstitūcijas normas netika korekti īstenotas dzīvē. Jāatzīst, ka PSRS Konstitūcija patiešām nostiprināja pilsoņu sociālās un ekonomiskās tiesības. Bija reglamentētas tiesības uz darbu, uz veselības aizsardzību, uz sociālo nodrošinājumu, tiesības uz atpūtu, uz izglītību, turklāt veselības aizsardzība un izglītība bija bezmaksas.

Konstitūcijas 34. pantam līdzīgs reglamentējums bija arī 36. pantā, kurš noteica arī iespēju brīvi lietot savu dzimto valodu. Tomēr padomju nacionālā politika, vēlme izveidot “vienoto padomju tautu” un vēlme rusificēt to, negatīvi ietekmēja mazākumgrupu valodas vidi. “Nekrievi”, to vidū arī latvieši, bija spiesti apgūt un regulāri lietot krievu valodu. Padomju nacionālās politikas rezultātā Latvijā vairums latviešu runāja divās valodās - latviešu un krievu, bet cittautieši tikai krieviski. Tā, piemēram, 1989. gada tautas skaitīšanas dati liecināja, ka 68,7% latviešu prata krievu valodu, bet latviešu valodu tikai 22,3% krievu, 18% baltkrievu un 37,6% poļu tautību pārstāvju.¹⁸⁶ Pat pēc neatkarības atjaunošanas šī joprojām ir nopietna problēma Latvijā.

1985. gadā iesākās pārkārtošanos un reformu kurss, kuru pasludināja PSRS prezidents M.Gorbačovs, stādamies PSRS CK ģenerālsekretāra amatā. Mainījās arī stāvoklis Latvijā. Pakāpeniski tika veiktas reformas, lai atdzīvīnātu PSRS tautsaimniecību un liberalizētu padomju iekārtu. Tika veikta liberalizācija vārda brīvības jomā, t.s. “glasnostj” jeb “atklātums”. Cilvēkiem bija dota iespēja brīvāk izteikties, un tas, savukārt, pavēra iespēju iestāties par citu tiesību un brīvību ievērošanu.

Liberalizācijas procesi pavēra pirmo iespēju pēc Otrā pasaules kara veikt masveida politiskās akcijas. 1987. gada 14. jūnijā Rīgā organizācijas “Helsinki 86” aktīvisti, lai godinātu 1941. gada deportācijas upurus, rīkoja masveida demonstrāciju. Politiskie pasākumi turpinājās arī 23. augustā un 18. novembrī. Padomju vara vairs nespēja nopietni ierobežot pulcēšanās brīvību.

¹⁸⁴ Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Latvijas Vēstnesis, 2003. 23.aprīlis, Nr.61.

¹⁸⁵ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums). Rīga: Liesma, 1977, 48.lpp.

¹⁸⁶ Mazākumgrupu (minoritāšu) integrācijas aspekti Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Latvijas Universitātes Cilvēktiesību institūts, 2001, 94.lpp.

Latvijā iesākās sabiedriskās apziņas aktivizēšanas procesi un tautas akcijas, kas sākotnēji balstījās uz cilvēktiesību un brīvību aizstāvēšanas ideju, bet pēc tam pārauga nācīgas brīvības idejā un noveda pie valstiskās neatkarības atjaunošanas, šo procesu nosauca par Tautas atmodu. Ar laiku Atmodas procesā iesaistījās Latvijas tautas vairākums.

1988. gadā tika dibinātas divas jaunas politiskās organizācijas – *Latvijas Nacionālās neatkarības kustība* (LNNK) un *Latvijas Tautas fronte* (LTF). 1989. gada 23. augustā, lai pieminētu Molotova-Ribentropa pakta 50. gadadienu, *Latvijas Tautas fronte* kopā ar analogiskām organizācijām no Igaunijas un Lietuvas rīkoja masveida protesta akciju ar nosaukumu “Baltijas ceļš”, kurā piedalījās ap 2 miljoniem cilvēku. “Tautas uzticība politiskajai organizācijai lielā mērā leģitimē tās pieņemtus aktus vēsturisko likteņu izšķirošos brīžos... Līdzīgu uzticēšanos tauta izrādīja Latvijas Tautas fronteī 1988.-1991. gadā.”¹⁸⁷

Latvijas Tautas fronte kļuva par reālu politisko spēku. Šīs organizācijas locekļi uzskatīja, ka reālākais ceļš Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanai ir iegūt vairākumu nākamajās vēlēšanās. Tas arī izdevās 1990. gada 18. martā, kad notika kārtējās Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanas. Pārliecinošu uzvaru guva tie deputātu kandidāti, kuri bija neatkarības idejas piekritēji. Latvijas PSR Augstākās Padomes deputātiem radās iespēja izmantot 72. pantā PSRS konstitūcijā reglamentētās tiesības brīvi izstāties no PSRS.¹⁸⁸

1990. gada 4. maijā plkst.19.15 Latvijas PSR Augstākā Padome ar 138 deputātu balsīm no 196 iespējamām pieņēma politiski ļoti nozīmīgu dokumentu Latvijas vēsturē - deklarāciju “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”¹⁸⁹.

1.2.3. Nacionālo minoritāšu tiesību attīstība pēc Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas

Līdz ar Latvijas PSR Augstākās Padomes deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” pieņemšanu Latvijā sākās aktīva politiskā darbība, kas veicināja tālāko sabiedrības demokratizāciju, kuras rezultātā tika pieņemti jauni likumi un noslēgti starptautiskie līgumi. Jau tajā pašā dienā, kad tika pieņemta deklarācija “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”, tika pieņemta arī deklarācija “Par Latvijas Republikas pievienošanas starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos”,¹⁹⁰ līdz ar to Latvija pievienojās 51 starptautiskam cilvēktiesību dokumentam, kuros reglamentētas bija arī nacionālo minoritāšu tiesības. 1991. gada 4.

¹⁸⁷ Eglītis V. Ievads konstitūcijas teorijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 39.lpp.

¹⁸⁸ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums). 72. pants. Rīga: Liesma, 1977, 48.lpp.

¹⁸⁹ Deklarācija “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1990. 17.maijs, Nr.20.

¹⁹⁰ Deklarācija “Par Latvijas Republikas pievienošanas starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos”. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1990. 26.septembris, Nr.21.

septembrī šis saraksts tika papildināts ar Konvenciju par bērna tiesībām.¹⁹¹ Šeit jāatzīmē, ka starptautiskie cilvēktiesību dokumenti kā Latvijā, tā arī pasaulē netika un netiek piemēroti pilnā mērā. Kā šajā ziņā atzīmēja Eiropas Kopienas Tiesas tiesnesis E. Levits, ka “faktiski atbilstoši padomju juridiskai izpratnei Latvijas iestādes un tiesas cilvēktiesību normu turpināja uzskatīt par deklaratīviem dokumentiem un līdz pat šodienai tās praktiski nepielieto konkrētu juridisku gadījumu risināšanai, kā tas būtu jādara tiesiskā valstī”¹⁹².

Pēc 1990. gada 4. maija Latvijas PSR Augstākās Padomes deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” pieņemšanas Latvijas un PSRS interešu konfrontācijas rezultātā sākās t.s. divvaldības periods, kad Latvijas valstiskās neatkarības pretinieki, PSRS vadītāju atbalstīti, centās īstenot padomju varas atjaunošanu. “Divvaldības periodā” pastāvēja, piemēram, divas prokuratūras – LPSR prokuratūra un Latvijas Republikas prokuratūra.

Sarežģīta situācija bija arī Latvijas milicijā, jo, piemēram, 1989. gadā Rīgas milicijā strādāja vairāk nekā 85% cittautiešu. Paši milicijas darbinieki atzīst, ka “dalīšanas pēc nacionālā principa nebija. Cits jautājums, ka milicijā bija ievērojams krieviski runājošo pārsvars”¹⁹³. Tomēr milicijā strādāja tikai “kādi 10% tādu cittautiešu, kuri Latvijas kļūšanā par brīvvalsti saskatīja ko pozitīvu. Vēl vismaz 30% strādāja tādu, kas galīgi nevēlējās Latvijas neatkarību, bet pārējie bija svārstīgie – bez noteiktās pozīcijas. To starpā diemžēl tomēr vairākums bija tādu miliču, kas no pārmaiņām baidījās un uzskatīja: labāk, lai viss paliek, kā ir”¹⁹⁴. Šī situācija izveidojās galvenokārt tādēļ, ka “Rīgas milicijas cittautiešiem neviens vēl nevarēja skaidri pateikt, kas viņus gaida Latvijas brīvvalstī. Vai varēs turpināt strādāt milicijā (policijā), vai netiks izraidīti no valsts, vai būs iespēja saņemt pilsonību, utt.”¹⁹⁵ Atšķirībā no prokuratūras sašķelšanās, milicijai daloties „varēja būt neparedzamas un pat asiņainas sekas. Jo tā faktiski bija vienīgā bruņotā struktūra Latvijā, kas, atšķirībā no armijas un citiem šeit dislocētajiem padomju spēka formējumiem, vairāk vai mazāk tomēr bija „sava”¹⁹⁶.

Latvijas Republikas rīcībā vēl nebija pietiekamu līdzekļu, lai spētu pilnībā nodrošināt valsts varu. Tas deva iespēju Latvijas neatkarības pretiniekiem destabilizēt situāciju valstī. Jāatceras, ka šajā pašā laikā Latvijā atradās padomju karaspēks – vairāk nekā 50 000 vīru un Sevišķas nozīmes milicijas vienība (OMON¹⁹⁷), kas aktīvi darbojās, lai atjaunotu padomju varu,

¹⁹¹ Par pievienošanas starptautiskajam cilvēktiesību aktam - "Konvencijai par bērna tiesībām": Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991.gada 4.septembra lēmums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 26.septembris, Nr.37.

¹⁹² Levits E. 1990.gada 4.maija deklarācija par neatkarības atjaunošanu. Grām.: Latvijas valsts atjaunošana. 1986-1993. U. Bormana, V. Kaņepes red. Rīga: Latvijas vēsture, 1998, 231.lpp.

¹⁹³ Vahers J., Bērziņa I. Lūzums. No milicijas līdz policijai. Rīga: Nordik, 2006, 43.lpp.

¹⁹⁴ Turpat, 40.lpp.

¹⁹⁵ Turpat, 37.lpp.

¹⁹⁶ Turpat, 53.lpp.

¹⁹⁷ OMON – no krievu valodas – Отряд милиции особого назначения – Sevišķas nozīmes milicijas vienība.

veicot “bandītiskas un teroristiskas akcijas”¹⁹⁸. OMON vienība bija nokomplektēta no bijušajiem „afgāņiem”, „kam nereti pēc pabūšanas karadarbības zonā bija cita domāšana un kas savas uzvedības dēļ jau bija padzīts no armijas. Omoniešu rindās ņēma arī ne pašus labākos kadrus no Valsts drošības komitejas struktūrām (labākos jau neviens neatdod). Beigu beigās [...] bez atlasē ņēma arī sazin no kurienes atbraukušus krievvalodīgos.”¹⁹⁹ Omoniešu vidū bija pat tādi, kurus pat bijušie kolēģi “sauc par sadistiem”.²⁰⁰ Mūsdienās ir cilvēki, kuri mēģina omoniešu pretlikumīgu darbību Rīgā attaisnot ar atrunām, ka tā bijusi aplūkojamā laika nepieciešamais vēsturiskais solis, un ja vieni skaidri nosauc viņus par “bruņotām bandām”,²⁰¹ „bezpredeļščikiem”,²⁰² kas “iekaustīja garāmgājējus”,²⁰³ tad citi, īpaši ārpus Latvijas robežai, mēģina viņus attaisnot. Neapšaubāmi, ka „omonieši kļuvuši par sarežģītās politiskās situācijas gūstekņiem un zaudējuši tautas uzticību”²⁰⁴. Politiskais un tiesiskais stāvoklis Latvijā zināmā mērā bija līdzīgs stāvoklim tūlīt pēc Pirmā pasaules kara.

1990. gada 14. novembrī Augstākā Padome pieņēma lēmumu „Par sevišķu uzdevumu milicijas vienības un PSRS bruņoto spēku noziedzīgās darbības nepieļaujamību Latvijas Republikā”,²⁰⁵ ko bija iesniedzis deputāts Tālav Jundzis. Bet diemžēl minētais dokuments neatturēja nevienu Latvijas neatkarības pretinieku no tālākām noziedzīgām darbībām.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, izskatot lietu „Ždanoka pret Latviju”, savā spriedumā attiecībā uz 1991. gada janvāra notikumiem atzīmēja, ka pušu versiju izklāsts nesaskan.²⁰⁶ Saskaņā ar Latvijas valdības pārstāvju teikto, 13. janvārī Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas plēnums prasīja Latvijas valdības atkāpšanos, Augstākās Padomes atlaišanu un pilnīgas varas pārņemšanu Vislatvijas Sabiedrības glābšanas komitejas rokās. 1991. gada 15. janvārī komiteja paziņoja, ka Augstākajai Padomei un valdībai ir atņemta to vara, un paziņoja par pilnīgas varas pārņemšanu. Paņemot vairākas dzīvības bruņotās sadursmes laikā Rīgā, šis valsts apvērsuma mēģinājums izgāzās. Pēc T. Ždanokas domām, padomju armijas agresija pret valdību un tautu

¹⁹⁸ Jundzis T. Tiesību sistēmas reforma valsts atjaunošanas periodā.1990.-1993. Grām.: Latvijas tiesību vēsture. D. A. Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 449.lpp.

¹⁹⁹ Vahers J., Bērziņa I. Lūzums. No milicijas līdz policijai. Rīga: Nordik, 2006, 30.lpp.

²⁰⁰ Turpat, 63.lpp.

²⁰¹ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības soļi, 2000, 229.lpp. Sk. arī: Vahers J., Bērziņa I. Lūzums. No milicijas līdz policijai. Rīga: Nordik, 2006., 28.- 33.lpp.

²⁰² Krieviski ir tāds precīzs šādu cilvēku apzīmējums *bezpredeļščiki*; to gan lielākoties lieto, runājot par noziedzniekiem”: Vahers J., Bērziņa I. Lūzums. No milicijas līdz policijai. Rīga: Nordik, 2006, 32.lpp.

²⁰³ Jundzis T. Tiesību sistēmas reforma valsts atjaunošanas periodā.1990.-1993. Grām.: Latvijas tiesību vēsture. D. A. Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 458.lpp.

²⁰⁴ Vahers J., Bērziņa I. Lūzums. No milicijas līdz policijai. Rīga: Nordik, 2006, 73.lpp.

²⁰⁵ Par sevišķās nozīmes milicijas vienības un PSRS Bruņoto Spēku noziedzīgās darbības nepieļaujamību Latvijas Republikas teritorijā: Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1990.gada 14.novembra lēmums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 14.februāris, Nr.5.

²⁰⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 58278/00 Zdanoka v Latvia.

nebija pierādīts fakts. Vērtējot 1991. gada 13. janvāra notikumus, papildus jāatzīmē, ka „milicijas pusē kritušie nebija latvieši [...] Abās pusēs cilvēki dalījās ne jau tikai pēc nacionālā principa”²⁰⁷.

Par Latvijas tautas vēlēšanos iegūt neatkarību liecina 1991. gada 3. marta iedzīvotāju aptauja, tajā „par demokrātisko un neatkarīgu Latviju nobalso 73,8% no 87,5% iedzīvotāju, kuri piedalījās aptaujā”²⁰⁸. Tas pierāda, ka „mazākumtautību atbalsts bija izšķirošs gan Latvijas valsts dibināšanas laikā, gan valstiskuma atjaunošanas brīdī”²⁰⁹. Lietā „Ždanoka pret Latviju” Latvijas valdības pārstāvis, vērtējot šo aptauju, norādīja, ka tas bija īsts tautas referendums.²¹⁰ Arī šo faktu T. Ždanoka noliedz, apstrīd minētos piedalīšanās procentus un tādējādi arī šī plebiscīta likumīgumu.

Pēc janvāra sekoja posms līdz 1991. gada augusta pučam, pēc kura sāka veidoties kaut cik stiprs valsts aparāts, bet, neskatoties uz to, Latvijas Augstākā Padome turpināja aktīvi darboties, pieņemot vairākus likumus un veicot grozījumus padomju likumos. Tā likums „Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju”²¹¹ noteica, ka Latvijas vēsturiskā pamattautība ir latvieši. Likuma mērķis bija garantēt katram iedzīvotājam, neatkarīgi no viņa tautības, tiesības uz kultūras autonomiju un pašpārvaldi, kā arī līdztiesīgas, starptautiskajiem standartiem atbilstošas cilvēktiesības. Tomēr likumam bija deklaratīvs raksturs, jo, reglamentējot iespēju cilvēkam saskaņā ar savu pašapziņu „uzrādīt vai atjaunot savos dokumentos nacionālo piederību” neietekmēja reālo praksi, kurā turpinājās padomju laikos ieviestā kārtība, kad tautība tika mantota no vecākiem.

Izglītības likums²¹² nodrošināja visiem Latvijas iedzīvotājiem tiesības uz izglītību bez jebkādas diskriminācijas. Likums garantēja tiesības iegūt izglītību valsts valodā un tiesības uz izglītību dzimtajā valodā, un šajā ziņā bija patiesi demokrātisks.

1991. gada augusta notikumi Padomju Savienībā kļuva par nopietnu pārbaudījumu atjaunotajai Latvijas neatkarībai. 19. augustā Maskavā notika valsts apvērsuma mēģinājums. Apvienība ar nosaukumu „Valsts ārkārtējā stāvokļa komiteja” paziņoja, ka Padomju Savienības prezidenta M. Gorbačova pilnvaras ir apturētas, pasludināja sevi par vienīgo varas orgānu un paziņoja par ārkārtas stāvokli „dažos PSRS apgabalos”. Valsts apvērsums notika ar nolūku atjaunot padomju varu. Apvērsumu sev par labu mēģināja izmantot arī Latvijas valstiskās neatkarības pretinieki.

²⁰⁷ Vahers J., Bērziņa I. Lūzums. No milicijas līdz policijai. Rīga: Nordik, 2006, 127.lpp.

²⁰⁸ Jundzis T. Tiesību sistēmas reforma valsts atjaunošanas periodā.1990.-1993. Grām.: Latvijas tiesību vēsture. D. A. Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 447.lpp.

²⁰⁹ Valsts pamati – vai visiem pašsaprotami. Jurista Vārds, 2012. 6.novembris, Nr.45.

²¹⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 58278/00 Zdanoka v Latvia.

²¹¹ Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 6.jūnijs, Nr.21.

²¹² Izglītības likums: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 15.augusts, Nr.31/32.

Militārā apvērsuma atbalstītāji Latvijā – deputātu frakcija „Līdztiesība”, Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālā fronte, Darba kolektīvu apvienotā padome, Kara un darba veterānu republikāniskā padome, Latvijas Komunistiskās partijas CK, Latvijas ĻKJS CK, izplatīja skrejlapu,²¹³ kurā, paziņojot par ārkārtēja stāvokļa ieviešanu, prasīja saglabāt mieru un savaldību „Latvijas un visas Padomju Dzimtenes vārdā.” Latvijas Komunistiskās partijas CK un Rīgas komiteja paziņoja savu atbalstu „Valsts ārkārtējā stāvokļa komitejai” un nodibināja “operatīvu grupu”, lai sniegtu tai praktisku atbalstu. Arī bēdīgi slavenais OMON aktīvi piedalījās augusta notikumos, ieņēma Latvijas televīzijas centra pirmo stāvu, Rīgas pilsētas Iekšlietu pārvaldi, Latvijas Republikas Iekšlietu ministriju, Latvijas Tautas frontes mītni. Turpinot 1991. gada 19. augustā iesākto, arī 20. augustā OMON kaujinieki ieņēma Rīgas starptautisko telefona centrāli, Radio namu, tajā pašā laikā PSRS desanta karaspēks atbrūņoja Latvijas Republikas Ministru Padomes apsardzi.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, izskatot lietu „Ždanoka pret Latviju”, savā spriedumā attiecībā uz 1991. gada augusta notikumiem atzīmēja, ka pušu versiju izklāsts nesaskan.²¹⁴ Līdzīgi kā jautājumā par 1991. gada janvāra notikumiem Rīgā, T. Ždanoka apstrīdēja valdības iesniegto faktu izklāsta versiju. Pēc viņas teiktā, Latvijas Komunistiskās partijas piedalīšanās visos šajos notikumos nav pierādīta, jo īpaši „Līdztiesības” grupas deputāti, kuri piedalījušies parlamentā notiekošajās debatēs divas dienas pēc kārtas un it kā neesot zinājuši, kas bija noticis. Apgalvodama, ka “Līdztiesības” deputāti nepamanīja krievu tankus un apbruņotus karavīrus Rīgas ielās, T.Ždanoka noliedz acīmredzamo faktu, un līdz ar to ir apšaubāma visas viņas sniegtās informācijas ticamība.

Šis valsts apvērsums cieta neveiksmi. 1991. gada 22. augustā Augstākā Padome izveidoja parlamentāro komisiju, kuras pienākums bija izmeklēt grupas „Līdztiesība” deputātu piedalīšanos valsts apvērsumā. Pamatojoties uz šīs komisijas galīgo ziņojumu, 1992. gada 9. jūlijā Augstākā Padome anulēja piecpadsmit deputātu mandātus. Apvērsums tuvināja Padomju Savienības sabrukumu, kas arī notika 1991. gada 21. decembrī, kad PSRS beidza pastāvēt.

1991. gada 21. augustā Augstākā Padome pieņēma konstitucionālo likumu “Par Latvijas Republikas valstisko statusu”²¹⁵ un proklamēja valsts pilnīgu un tūlītēju neatkarību. 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” 5. punkts par pārejas periodu tika atcelts.²¹⁶ Konstitucionālā likuma “Par Latvijas Republikas valstisko statusu” pieņemšana nozīmēja, ka pārejas periods no Latvijas PSR uz neatkarību ir pabeigts un Latvija sevi uzskata par

²¹³ Militārā apvērsuma atbalstītāju izplatītā skrejlapa 1991.gada 19.-20.augustā. Grām.: Latvijas tiesību vēsture. D. A. Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 451.lpp.

²¹⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 58278/00 Zdanoka v Latvia.

²¹⁵ Konstitucionālais likums “Par Latvijas Republikas valstisko statusu”: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 21.oktobris, Nr.42.

²¹⁶ Deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1990. 17.maijs, Nr.20.

neatkarīgu demokrātisku valsti, t.i., starptautisko tiesību subjektu.²¹⁷ Šis likums ļāva pasaules valstīm atzīt *de facto* Latvijas valstisko neatkarību. 1991. gada 23. augustā Īslande, pirmā no pasaules valstīm, atzina Latvijas valstisko neatkarību. 1991. gada 2. septembrī to izdarīja ASV, bet 1991. gada 6. septembrī Latvijas valstisko neatkarību atzina galvenā tās pretiniece, Padomju Savienība. 1991. gada 18. septembrī, minētā procesa turpinājumā, Latvija kļuva par ANO piltiesīgu locekli, līdz ar ko Latvija kļuva par neatkarīgu demokrātisku valsti visas pasaules priekšā.

Turpinot pirms apvērsuma iesākto, Latvijas Republikas Augstākā Padome aktīvi darbojās, pieņemot vairākus likumus un lēmumus, veicot padomju likumos grozījumus, kam bija svarīga nozīme nacionālo minoritāšu tiesībās. Augstākās Padomes lēmums “Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un naturalizācijas pamatnoteikumiem”²¹⁸ paredzēja piešķirt Latvijas Republikas pilsonību personām, kurām minētā pilsonība bija uz 1940. gada 17. jūniju, un šo personu pēcnācējiem. Lēmuma pieņemšana izraisīja nopietnas problēmas valsts mērogā, sadalīja sabiedrību pilsoņos un nepilsoņos un turpina savu negatīvo ietekmi arī mūsdienās. “Visi pēckara iecelotāji un to pēcnācēji (vairāk nekā 700 000 cilvēku) dažus gadus bija spiesti dzīvot bez jebkāda juridiska statusa un bez iespējas kļūt par Latvijas pilsoņiem.”²¹⁹ Minētie cilvēki “nebija ārzemnieki šī vārda klasiskajā izpratnē, bet Augstākā Padome viņus neatzina arī par bezvalstniekiem”²²⁰.

Atgriežoties pie likumiem, kuru pieņemšana ietekmēja nacionālo minoritāšu tiesību attīstību Latvijas Republikā, jāmin arī 1991. gada 10. decembrī pieņemtais konstitucionālais likums “Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi”²²¹, kas ietvēra demokrātiskai un tiesiskai valstij atbilstošu cilvēktiesību katalogu. Lai pasvītrotu šī likuma svarīgumu, tas tika nosaukts par konstitucionālu. Otrs apstāklis, kas, manuprāt, padarīja šo likumu par konstitucionālu, bija tas, ka tā saturā bija cilvēktiesību katalogs, mūsdienām nepieciešamā konstitūcijas sastāvdaļa, kuras nebija 1922. gada Satversmē. Latvijas zinātnieki uzskata, ka, “neraugoties uz šā likuma nosaukumu, pēc sava juridiskā ranga tas bija parasts likums [...]”²²² un ka “[...] šāda termina lietojumu noteica politiski un starptautiski motīvi, jo abiem konstitucionāliem likumiem [“Par Latvijas Republikas valstisko statusu” un “Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi” – *Ē.T.*] bija tāds pats juridiskais spēks kā citiem Augstākās Padomes pieņemtajiem likumiem, arī 1922. gada Satversme šāda veida

²¹⁷ Konstitucionālais likums “Par Latvijas Republikas valstisko statusu”: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 21.oktobris, Nr.42.

²¹⁸ Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un naturalizācijas pamatnoteikumiem: Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991.gada 15.oktobra lēmums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 31.oktobris, Nr.43.

²¹⁹ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības sōļi, 2000, 231.lpp.

²²⁰ Turpat.

²²¹ Konstitucionālais likums “Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi”: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 30.janvāris, Nr.4./5.

²²² Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības sōļi, 2000, 228.lpp.

likumu pieņemšanu nepazīna”²²³. Likuma pieņemšanas nepieciešamību izsauca nevis cilvēktiesību problēmu risināšana Latvijā, bet gan politiski un starptautiska rakstura apsvērumi, vēlme parādīt Latviju kā topošo tiesisku valsti.

1994. gada 22. jūlijā tika pieņemts Pilsonības likums,²²⁴ kurš noteica, ka pilsonības pretendentiem ir jānokārto eksāmeni latviešu valodas un Satversmes pamatnoteikumu zināšanā. Pieņemtajā likumā tika konstatēti vairāki nacionālo minoritāšu tiesību pārkāpumi, un galvenais, manuprāt, bija tas, ka likums nereglamentēja nepilsoņu bērnu statusu. Vietējie eksperti uzskatīja, ka “nepilsoņu bērni, kuri dzimuši Latvijā pēc neatkarības atjaunošanas, kvalificējami kā bezvalstnieki”²²⁵. Šis vērtējums bija pretrunā ar starptautiskiem cilvēktiesību standartiem, īpaši ar Bērna tiesību konvenciju.²²⁶ Tikai 1998. gada 3. oktobrī Saeima novērsa minēto cilvēktiesību pārkāpumu, pieņemdamā grozījumus Pilsonības likumā,²²⁷ uz kuru pamata bezvalstnieku bērni pilsonību varēja iegūt reģistrācijas kārtībā. Bet ar 2013. gada 9. maijā veiktajiem grozījumiem Pilsonības likumā Saeimas deputāti gājuši vēl tālāk, atļaujot dubulpilsonību Eiropas Savienības dalībvalsts, Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas dalībvalsts, Ziemeļatlantijas līguma organizācijas dalībvalsts, Austrālijas Savienības, Brazīlijas Federatīvās Republikas, Jaunzēlandes vai tādas valsts pilsoņiem, ar kuru Latvijas Republika noslēgusi līgumu par dubultās pilsonības atzīšanu.²²⁸

Sabiedrības šķirošana pilsoņos un nepilsoņos turpinājās ar 1995. gada 12. aprīlī pieņemto likumu “Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības”²²⁹, kas paredzēja Latvijas Republikas nepilsoņu pasu izsniegšanu.

Nākamais likums, kas ietekmēja nacionālo minoritāšu tiesību attīstību Latvijā, bija 1995. gada 24. augustā pieņemtais Radio un televīzijas likums,²³⁰ kas noteica, ka raidorganizācijai ir jānodrošina, lai fakti un notikumi raidījumos tiktu atspoguļoti godīgi, objektīvi un vispusīgi. Likums īpaši uzsvēra, ka programma nedrīkst ietvert sižetus, kuros būtu musinājums uz nacionālo vai rasu naidu vai nesaticību, uz nacionālā goda un cieņas pazemošanu. Aizsargājot latviešu valodu, likums noteica, ka demonstrējamām filmām un televīzijas raidījumiem svešvalodās, izņemot tiešās pārraides, retranslāciju, ziņu un valodas mācību raidījumus, jābūt ar subtitriem latviešu valodā, un ka programmā raidlaika apjoms svešvalodās nedrīkst pārsniegt 30 procentus no raidlaika kopapjoma.

²²³ Eglītis V. Konstitūcijas teorijas pamati. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 50.lpp.

²²⁴ Pilsonības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 11.augusts, Nr.93.

²²⁵ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 237.lpp.

²²⁶ Convention on the Rights of the Child. United Nations, Treaty Series, vol. 1577, No.27531, September 1990, p. 3.

²²⁷ Grozījumi Pilsonības likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 27.oktobris, Nr.315/316.

²²⁸ Grozījumi Pilsonības likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 23.maijs, Nr.98.

²²⁹ Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 25.aprīlis, Nr.63.

²³⁰ Radio un televīzijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 8.septembris, Nr.137.

1998. gada 29. oktobra Izglītības likums,²³¹ līdzīgi 1934. gada Izglītības likumam,²³² īstenoja daudz stingrāku valodas politiku nekā iepriekšējais.²³³ Tas kļuva par iemeslu Latvijas nelabvēļiem runāt par nacionālo minoritāšu diskrimināciju. Piemēram, viens no Latvijas neatkarības aktīvākiem pretiniekiem V. Alksnis uzskatīja, ka Latvijā, kur, pēc viņa domām, 25% iedzīvotāju nerunā latviski, nedrīkst ierobežot krievu valodu vidējās izglītības iestādēs.²³⁴ Protams, minētie skaitļi ir pārspīlēti, bet tomēr problēma eksistē. Arī cilvēktiesību zinātnieks N. Muižnieks atzīst, ka “likums satur atsevišķas normas, kuras ir neskaidras vai kuru atbilstība mazākumtiesību standartiem ir visai apšaubāma”²³⁵.

Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2005. gada 5. aprīlī izskatīja lietu par Izglītības likuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmei.²³⁶ Tiesas debatēs piedalījās Saeimas deputāts B. Cilevičs, kurš uzsvēra, ka proporcijas – 60% valsts valodā pret 40% mazākumtautību valodā – noteikšana visām skolām ar vienotu ieviešanas termiņu noved pie tā, ka nacionālajām minoritātēm piederošo bērnu skaitam tiek piedāvāta zemākas kvalitātes izglītība. Kā pierādījumu šim apgalvojumam B. Cilevičs minēja I. Ziemeles teikto par šo normu: “Jautājums ir tikai viens. Vai katrs individuālais gadījums tiks ņemts vērā šīs shēmas ietvaros? Vai arī zinātniski izanalizēts, kurus priekšmetus var brīvi pasniegt latviešu valodā mazākumgrupas bērniem, kuriem tā nav dzimtā valoda, un vienlaikus nezaudēt mācību kvalitāti, kas nākotnē var atspoguļoties valsts ekonomiskajos rādītājos, ja izglītības kvalitāte mazināsies?”²³⁷ Jāpiekrīt tam, ka nedrīkst pieļaut situāciju, kad latviešu valodas apgūšana nacionālo minoritāšu skolās samazina mācību kvalitāti. Turklāt profesore I. Ziemele norāda, ka, „lai mazākumtautības varētu saglabāt savu identitāti, ir nepieciešams, ka valsts pieļauj mazākumtautību skolu pastāvēšanu un iespēju robežās tās atbalsta”²³⁸.

²³¹ Izglītības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 17. novembris, Nr.343/344.

²³² Izglītības likums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1934. 16.jūlijs, Nr.132.

²³³ Izglītības likums: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 15.augusts, Nr.31/32.

²³⁴ Алкснис В. Ситуацию с правами человека в Латвии все еще нельзя признать нормальной. Панорама Латвии, от 2 октября 2002 года, Nr.230.

²³⁵ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000.gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 239.lpp.

²³⁶ Par Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 114. pantam, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 2. pantam un tās 14. pantam (saistībā ar 1. protokola 2. pantu), Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. un 27. pantam, Starptautiskās konvencijas par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu 5. pantam, Konvencijas par bērna tiesībām 2. un 30. pantam, kā arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 18. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 13.maija spriedums lietā Nr.2004-18-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005. 17.maijs, Nr.77.

²³⁷ Ziemele I. Mazākumgrupu tiesiskās aizsardzības nodrošināšana Latvijā: dažas mācību stundas Eiropai. Grām.: Ziemele I. Starptautiskās tiesības un cilvēktiesības Latvijā: abstrakcijas un realitāte. Rīgā: Tiesu namu aģentūrā, 2005, 222.lpp.

²³⁸ Ziemele I. 114. pants. Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 714.lpp.

Vissvarīgākais solis nacionālo minoritāšu tiesību attīstībai Latvijā tika veikts 1998. gada 15. oktobrī, kad Latvijas Republikas Satversme beidzot tika papildināta ar 8. nodaļu "Cilvēka pamattiesības"²³⁹. Valsts tiesiskā praksē un teorijā cilvēktiesību konstitucionālais regulējums ir viens no būtiskajiem konstitūcijas satura virzieniem. "Cilvēktiesību bloks, tā katalogs un ievērošana kalpo par nozīmīgu konstitūcijas satura demokrātisma rādītāju."²⁴⁰ Satversmes 114. pants garantē „personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību”²⁴¹. Komentējot šo pantu, profesore I. Ziemele norāda, ka „Satversmes 114. panta mērķis ir papildus latviskām vērtībām nodrošināt Latvijas sabiedrības kulturālo daudzveidību un šīs daudzveidības bagātību”²⁴². Satversmes 114. pants apstiprina, ka nacionālās minoritātes, jeb mazākumtautības kā tādas Latvijā pastāv, tomēr „nenosaka kritērijus, pēc kuriem šī pastāvēšana tiek noteikta”²⁴³. Jāpiekrīt I. Ziemeles secinājumam, ka neskatoties uz to, ka Satversmes 114. pants nesniedz nacionālās minoritātes definīciju, tas tekstuāli ir pilnīgi atvērts tam, lai ļautu piemēroties starptautiskajā doktrīnā minētajiem nacionālās minoritātes definējuma elementiem, un autora piedāvātā definīcija šeit nebūtu izņēmums.

Profesore I. Ziemele izvirza arī tēzi, ka „Satversme prasa, lai valstī tiktu izveidots mazākumtautību kultūras autonomijas modelis, jo Satversmes 114. pants konkrēti atzīst mazākumtautībām piederošo personu kolektīvās tiesības uz savai grupai raksturīgās kultūras savdabības saglabāšanu”²⁴⁴, un aicina izveidot Latvijas realitātei atbilstošu kultūras autonomijas modeli valstī, lai saglabātu un nostiprinātu nacionālo minoritāšu identitāti. Nacionālās drošības koncepcijas autori atzīmē, ka šis jautājums ir svarīgs arī nacionālās drošības ziņā: „Valstij jāsniedz atbalsts mazākumtautību kultūras biedrībām un nevalstiskajām organizācijām, radot iespējas, ka mazākumtautības var izkopt savas kultūras tradīcijas un etnisko identitāti”²⁴⁵. Līdzīgas nacionālo minoritāšu tiesību garantijas ir vairākās Eiropas Savienības valstu konstitūcijās.²⁴⁶

²³⁹ Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312.

²⁴⁰ Eglītis V. Konstitūcijas teorijas pamati. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 58.lpp.

²⁴¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43. un Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312.

²⁴² Ziemele I. 114. pants. Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 713.lpp.

²⁴³ Turpat, 709.lpp.

²⁴⁴ Turpat, 714.lpp.

²⁴⁵ Nacionālās drošības koncepcija. Informatīvā daļa. Latvijas Vēstnesis, 2011, 22. marts, Nr.45.

²⁴⁶ Tādas tiesības paredz, piemēram, Bulgārijas Republikas Konstitūcijas 36. panta otrā daļa (apgūt un izmantot savu valodu) un 54. panta pirmā daļa (attīstīt savu kultūru); Čehijas Republikas Pamattiesību un brīvību hartas, kas ir Čehijas Republikas Konstitūcijas sastāvdaļa, 25. pants; Lietuvas Republikas Konstitūcijas 37. pants; Polijas Republikas Konstitūcijas 35. pants; Rumānijas Konstitūcijas 6. pants; Slovākijas Republikas Konstitūcijas 34. pants; Slovēnijas Republikas Konstitūcijas 61. pants; Somijas Konstitūcijas 17. paragrāfs; Spānijas Karalistes Konstitūcijas 3. panta trešā daļa (par valsts teritorijā lietojamo valodu cieņu un aizsardzību); Ungārijas Republikas Konstitūcijas 27. panta pirmā daļa.

Vērtējot nacionālo minoritāšu tiesību konstitucionālo regulējumu, profesore I. Ziemele pamatoti atzīst, ka „valstu pieejas ir atšķirīgas, tās ir ietekmējuši vēsturiskie apstākļi un tas, kādi principi ir gūlušī konstitūciju pamatos un kāda ir šo principu interpretācija”²⁴⁷. Tā, piemēram, jaunākajām Austrumeiropas valstu konstitūcijām ir raksturīgs detalizēts nacionālo minoritāšu tiesību regulējums, jo tās „pēc politiskā režīma nomaiņas tika pakļautas spēcīgai starptautisko organizāciju kontrolei tieši mazākumtautību tiesību jautājumos”²⁴⁸.

Problēmas nacionālo minoritāšu valodu aizsardzības jomā Latvijā turpinājās un kļuva par nacionālo minoritāšu tiesību apdraudējumu 1999. gada 8. jūlijā, kad Saeima pieņēma Valsts valodas likumu. Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga šo likumu atteicās izsludināt, jo tā paredzētās normas nonāca pretrunā ar Eiropas Cilvēktiesību konvenciju un citiem starptautiskiem dokumentiem. Likums paredzēja plašāku valsts lomu valodas lietošanas regulēšanā, līdz ar ko pārkāpa vārda brīvību un cilvēku tiesības piedalīties valsts dzīvē, kas ir demokrātiskas valsts pamats. Likumprojekts tika nosūtīts Saeimai otrreizējai caurlūkošanai, un tikai pēc pusgada, 1999. gada 9. decembrī, Saeima pieņēma jaunu Valsts valodas likumu.²⁴⁹ Vērtējot jauno likumu, Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga teica: “Pēc 50 rusifikācijas gadiem Latvijā latviešu valoda bija zaudējusi savu vietu sabiedrībā. Valodas likums vienkārši atdod tiesības latviešu valodai kā valsts valodai. Nekur tālāk likums arī neiet. Tas nosaka dažas prasības, kad to lietot cilvēkiem, kuri citādāk to nedarītu. Tas ir līdzīgs Kvebekā pieņemtajam likumam, kas noteic franču valodas tiesības galvenokārt angļu valodā runājošā kontinentā. Tas nostrādāja Kvebekā. Tāpat notiek arī Latvijā. Jaunas valodas apguve nav nasta. Tā ir bagātināšanās.”²⁵⁰

2003. gada 20. septembrī Latvijā notika tautas referendums, kurā bija jāsniedz atbilde uz jautājumu: “Vai Jūs esat par Latvijas dalību Eiropas Savienībā?” Latvijas tauta pārliecinoši - 67,44% balsu par un 32,56% pret - izlēma par valsts pievienošanos Eiropas Savienībai. Iepriekš aplūkotā valsts politika attiecībā uz nacionālo minoritāšu tiesībām deva negatīvas sekas, jo 2003. gada 20. septembra balsojumam vērojams izteiktāks etniskais princips - aptuveni 4/5 latviešu atbalstīja dalību Eiropas Savienībā, bet tikai viens no pieciem krievu balsotājiem tam pievienojās.²⁵¹

Lai Latvija varētu kļūt par Eiropas Savienības dalībvalsti, tai bija jāīsteno vairāki priekšnosacījumi, viens no tiem ir, ka Latvijai jāpielīdzina savas tiesības, to vidū arī nacionālo minoritāšu tiesības, Eiropas Savienības tiesībām. Tas, autora ieskatā, ir viens no pozitīvākiem

²⁴⁷ Ziemele I. 114. pants. Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 702.lpp.

²⁴⁸ Turpat, 701.lpp.

²⁴⁹ Valsts valodas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1999. 21.decembris, Nr.428/433.

²⁵⁰ Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas intervija BBC televīzijas programmai “Hard Talk”, intervē Tims Sebastjans. Latvijas Vēstnesis, 2000. 8.novembris, Nr.396/398.

²⁵¹ Mežs I. Etniskie balsojumi par ES. Diena, 2003. 26.septembris.

momentiem iestāšanai Eiropas Savienībā. Saeimai bija jāapstiprina vairāki dokumenti, sakarā ar ko bija pieņemts likums “Par likumu vai atsevišķu to normu spēkā esību saistībā ar Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai”²⁵².

Neapšaubāmi, ka 2004. gada galvenie notikumi Latvijas Republikas politiskā, tiesiskā un vēsturiskā kontekstā bija pievienošanās NATO un iestāšanās Eiropas Savienībā. Lai arī Eiropas nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības sistēma ir viena no progresīvākajām un pilnīgākajām pasaulē, tomēr arī tajā ir samērā daudz jautājumu, kas vēl gaida risinājumu.

²⁵² Par likumu vai atsevišķu to normu spēkā esību saistībā ar Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 1.maijs, Nr.67.

2. Pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem vērstie likumpārākumi

2.1. Naida noziegumu jēdziens, būtība un veidi

Nacionālās minoritātes, it īpaši vizuāli atšķirīgās (čigāni (romi), kaukāzieši u.c.), ir viena no tām grupām, kuras pārstāvji var kļūt par naida noziegumu upuriem. Pirmo reizi jēdziens „naida noziegumi” (*hate crime* – angļu val.) izmantots 1985. gadā, kad Dž. Konirs (*John Conyers*), B. Keneli (*Barbara Kennelly*) un M. Bjadžī (*Mario Biaggi*) publicēja grāmatu „Hate Crime Statistics Act”.²⁵³ Mūsdienās EDSO Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs (*Office for Democratic Institutions and Human Rights, ODIHR*) piedāvā šādu naida nozieguma definīciju:

A) jebkurš noziedzīgs nodarījums, tostarp noziegums pret personu vai īpašumu, kad cietušais, vieta vai nozieguma mērķis ir izvēlēti pēc to faktiskās vai šķietamās saiknes, atbalsta, piederības vai dalības grupā, kas definēta B daļā;

B) grupa var balstīties uz tās locekļu reālu vai šķietamu rasi, nacionālo vai etnisko izcelsmi, valodu, ādas krāsu, reliģiju, dzimumu, vecumu, fizisko vai garīgo invaliditāti, seksuālo orientāciju vai citu līdzīgu pazīmi.²⁵⁴

Šo definīciju savā pētījumā izmantoja arī Latvijas Cilvēktiesību centra pārstāvji A.Kamenska un I.Brands-Kehre.²⁵⁵ Kā atzīst Latvijas Cilvēktiesību centra darbinieki, naida noziegumu “pamatā ir aizspriedumi vai naidi pret indivīdiem vai sabiedrības grupu etniskās piederības, rases, reliģijas, seksuālās orientācijas, valodas, invaliditātes, u.c. pazīmju dēļ”.²⁵⁶ Par cietušo no noziedzīga nodarījuma var būt viena vai vairākas personas, vai personu grupa, kas ir apvienota ar kādu no augstākminētajām pazīmēm. Pārķāpējs ar nodomu (*animus injuriandi*) izvēlas šīs personas, balstoties uz kādu no šīm pazīmēm. Līdz ar to tikai motīvs – naidi vai aizspriedumi – atšķir naida noziegumus no citiem noziedzīgu nodarījumu veidiem.²⁵⁷ Kā norāda profesors U.Krastiņš, motīvs un mērķis ietekmē nodoma rašanos, tā virzību uz mērķi un nodoma īstenošanos.²⁵⁸ Motīvs tiek definēts kā iekšējais pamudinājums, dziņa, tieksme, kas virza vainīgā gribu uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Savukārt mērķis ir iecerētais rezultāts, ko persona, izdarot noziedzīgu nodarījumu, vēlas sasniegt. Naida noziegumam var būt arī vairāki motīvi, kad

²⁵³ Hate Crime Statistics Act. Washington: U.S. Congress, House Committee on the Judiciary, Subcommittee on Criminal Justice, 1985.

²⁵⁴ Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses. Annual Report for 2007. Warsaw: Organisation on Security and Cooperation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2008, p.11.

²⁵⁵ Kamenska A., Brands-Kehris I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 4.lpp.

²⁵⁶ Naida noziegumi. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 3.lpp. Sk. arī Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law. Official Journal L 328, December 6, 2008. p. 55 - 58.

²⁵⁷ Sīkāk sk.: Hate Crime Laws: A Practical Guide. Warsaw: Organization on Security and Cooperation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009, p. 16 – 17.

²⁵⁸ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 108.-109.lpp.

noziedzīgs nodarījums izdarīts, pamatojoties uz naida un, piemēram, mantkārīgu motīvu dēļ.²⁵⁹ Arī gadījumos, kad notika slepkavību, būtiska nozīme ir precīzai vainīgā motīva noskaidrošanai, jo tīša nonāvēšana saskaņā ar Krimināllikuma (turpmāk - KL) 116. pantu kvalificējama tad, ja tā izdarīta personisku attiecību dēļ aiz greizsirdības, atriebības, naida [apakšnodaļā pētamais jautājums – *Ē. T.*], strīdā un citos tamlīdzīgos gadījumos.²⁶⁰

Kā rāda prakse, nozieguma sastāva noteikšanā motīvam parasti nav noteicošā loma. Šīs negatīvās prakses rezultātā parādās nepareizas noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas piemēri, kad izmeklētāji kvalificē nodarījumus pēc „vieglākiem” pantiem, neņemdami vērā notikušā motīvus. Neskatoties uz minēto, jāpiekrīt profesoram U. Krastiņam, kurš norāda, ka Krimināllikumā nereti noziedzīga nodarījuma sastāvi konstruēti tādā veidā, ka panta dispozīcijā nav īpaši norādīts uz motīvu vai mērķi kā obligātu nodarījuma sastāva subjektīvās puses pazīmi, taču, lai konstatētu attiecīgā noziedzīgā nodarījuma sastāvu, motīvs un mērķis ir obligāti jāpierāda.²⁶¹

Zviedrijas nacionālās Noziedzības prevencijas padomes (*Brottsförebyggande rådet, Bra* – zviedru val.) speciālisti, kas veic pētniecības darbu naida noziegumu jomā, atzīst, ka nav vienotas naida noziegumu definīcijas un katrā no Eiropas valstīm tā atšķiras.²⁶² Zviedrijas naida noziegumu definīcija balstās uz E. Tibju (*Eva Tiby*) 1999. gadā Zviedrijas universitātes Kriminoloģiskā departamentā veiktajā pētījumā izvirzīto koncepciju. Atbilstoši tai, par naida noziegumiem Zviedrijā tiek atzīti noziedzīgie nodarījumi, kas veikti, pamatojoties uz ksenofobijas (rasistisku), antireligiozu vai homofobisku motivāciju.

Lielbritānijā 1993. gada 22. aprīlī nežēlīgā rasistiskā slepkavība, kad tika nogalināts melnādainais jaunietis Stīvens Lorens (Stephen Lawrence), un pēc tā notikusī izmeklēšana kļuva par spēcīgu katalizatoru, lai pilnveidotu Lielbritānijas policijas darbu un izstrādātu jaunas tās darbības metodes, kā arī, lai precizētu definīcijas.²⁶³ Ar nolūku uzlabot rasistisku incidentu sākotnējo identifikāciju un paaugstināt ziņošanas pakāpi, tika piedāvāta šāda definīcija: „rasistisks incidents ir jebkurš incidents, kuru kā rasistisku uztver upuris vai jebkura cita persona.”²⁶⁴ Tieši šo

²⁵⁹ Preventing and responding to hate crimes. Warsaw: Organization for Security and Cooperation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009, p.25.

²⁶⁰ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 20.lpp.

²⁶¹ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 108.-109.lpp.

²⁶² Aspling F., Djarv C. Hate Crimes 2011. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2012, p.8.

²⁶³ Sīkāk sk.: Macpherson W. The Stephen Lawrence Inquiry. Report of an Inquiry. London: The Stationery Office, 1999. Pieejams: <http://www.archive.official-documents.co.uk/document/cm42/4262/4262.htm> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

²⁶⁴ Oakley R. Policing Racist Crime and Violence. A Comparative Analysis. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2005, p.13.

definīciju šim jēdzienam izvēlējas arī Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību Vispārējām rekomendācijām Nr.11 „Par rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanu policijas darbā”²⁶⁵.

Minot naida noziegumu izdarīšanas motivāciju kā vienu no šo noziegumu īpatnībām, eksperts naida noziegumu jomā no Lielbritānijas P. Iganskijs (*Paul Iganski*) norāda arī uz otru naida noziegumu atšķirību no pārējiem kriminālnoziegumiem, tas ir - sekas, ko tie rada.²⁶⁶ Naida noziegumi tiek izdarīti ar nolūku iebiedēt kā konkrēto upuri, tā visu minoritāšu kopienu. Līdz ar to notikušā kaitīgās sekas attiecas ne tikai uz konkrētā noziedzīga nodarījuma upuri, bet arī uz attiecībām starp dažādajām kopienām, pie kurām pieder uzbrucējs un upuris. Notikušā sekas ir daudz dziļākas par fizisku nodarījumu vai finansiāliem zaudējumiem, jo tās ietekmē sabiedrību, izraisot bailes, naidu un aizspriedumus.²⁶⁷ Kā rāda prakse, naida noziegumi atstāj nopietnas sekas gan uz upuri, gan uz kopienu, kurai cietušais pieder, gan arī uz plašāku sabiedrību.

Latvijas Cilvēktiesību centra darbinieki norāda, ka naida noziegumiem „visvairāk pakļautas vizuāli atšķirīgās minoritātes, kuras Latvijā joprojām ir skaitliski nelielas. Neiecietība vērojama pret personām ar tumšāku ādas krāsu, [...] rasistiska un ksenofobiska attieksme ir vienlīdz izplatīta kā latviešu, tā tradicionālo minoritāšu vidū”²⁶⁸. Naida motivēti noziegumi visbiežāk tiek vērsti pret personām, kuras sabiedrībā jau ir atstūmusi. Latvijā par šādu grupu ir kļuvuši čigānu (romu) minoritātes pārstāvji.

Gada pārskatā par EDSO reģionā reģistrētajiem naida noziegumiem, kuru ir sagatavojis Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs, teikts, ka vairāku dalībvalstu likumos, kas paredz kriminālatbildību par noziedzīgumu izdarīšanu, naida noziegumi netiek izdalīti atsevišķā pantā.²⁶⁹ Pie šādām valstīm ir pieskaitāma arī Latvija, kur Krimināllikumā nav panta, kurā būtu minēts jēdziens „naida noziegums” un paredzēta atbildība par tā izdarīšanu. Pēc autora domām, šāda panta izstrādāšana pašreiz nav nepieciešama, jo par naida noziegumiem Latvijas teritorijā var uzskatīt noziedzīgus nodarījumus, kas kvalificēti saskaņā ar KL 78. pantu (Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana), 149.¹ pantu (Diskriminācijas aizlieguma pārkāpšana) un 150. pantu (Reliģiskā naida celšana).²⁷⁰ Saskaņā ar KL 48. panta pirmās daļas 14. punktu par atbildību pastiprinošu var atzīt noziedzīga nodarījuma izdarīšanu rasistisku motīvu dēļ.

Kā atzinuši Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja pārstāvji, naida noziegumi joprojām nezaudē savu aktualitāti visā EDSO reģionā, kur reģistrēti vairāki noziegumi, kas saistīti

²⁶⁵ General Policy Recommendation no.11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007, para.14, p.5.

²⁶⁶ Iganski P. Hate Crime and the City. Bristol: Policy Press, 2008, p.3.

²⁶⁷ Sīkāk sk. Perry B. In the name of hate: Understanding hate crimes. New York: Routledge, 2001, p.10.

²⁶⁸ Kamenska A., Brands-Kehris I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 9.lpp.

²⁶⁹ Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses. Annual Report for 2010. Warsaw: Organization on Security and Cooperation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2011, p.7.

²⁷⁰ Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.

ar draudiem, vandalismu, dedzināšanu, uzbrukumiem un slepkavībām.²⁷¹ Tomēr arī Eiropas Savienības valstīs nav vienotas naida noziegumu definīcijas, atšķiras arī naida noziegumu klasifikācija. Eksperts naida noziegumu jomā P. Iganskijs, klasificējot naida noziegumu izpausmes formas, sadala tos pēc apdraudējuma objektiem: noziegumos pret personām un noziegumos pret īpašumu.²⁷²

Organizācijas *Community Security Trust (CST)* pārstāvji, kas veic pētniecības darbu saistībā ar antisemītiskiem noziegumiem Lielbritānijā, nosauc sešus naida noziegumu veidus:

- ekstrēmistiskā vardarbība;
- uzbrukumi;
- īpašuma bojāšana;
- draudi;
- aizskaroša uzvedība;
- antisemītiskās literatūras izplatīšana.²⁷³

Pēc Latvijas Cilvēktiesību centra speciālistu uzskatiem, naida noziegumi var izpausties dažādos veidos, kurus viņi iedala šādi:

- rasistiski izteikumi (piemēram, draudi, aizskaršana), kas var būt gan mutiski, gan rakstiski;
- īpašuma bojāšana (izsisti logi, pārduktas automašīnas riepas, u.c.);
- kapu apgānīšana (kāškrusti uz ebreju kapiem, u.c.);
- rasistiska vai cita naidīga satura materiālu izplatīšana (skrejlapas, grāmatas, u.c.);
- aizskaroši grafiti;
- fiziska vardarbība.²⁷⁴

Tomēr CST un Latvijas Cilvēktiesību centra piedāvātās klasifikācijas, autora ieskatā, būtu jāpilnveido atbilstoši Latvijas apstākļiem. Tā, piemēram, Latvijas Cilvēktiesību centra darbinieku piedāvātais naida noziegumu veids „aizskaroši grafiti” Latvijā var tikt kvalificēts saskaņā ar KL 78. pantu (ja zīmējuma saturā ir informācija, kas apzināti vērsta uz nacionālā, etniskā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu), vai saskaņā ar KL 185. pantu (ja zīmējums nesatur KL 78. pantā minēto motivāciju, bet grafiti bojā īpašnieka mantu), vai pat kā administratīvais pārkāpums (ja manta netika bojāta). Tāpat arī biedrības CST piedāvātais veids „aizskaroša uzvedība” Latvijā var būt kvalificēts kā huligānisms saskaņā ar KL 231. pantu (ja notika rupja sabiedriskā miera traucēšana), vai kā sīkais huligānisms saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa (turpmāk –

²⁷¹ Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses. Annual Report for 2010. Warsaw: Organization on Security and Cooperation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2011, 180 p.7.

²⁷² Iganski P. Racist Violence in Europe. Brussels: The European Network Against Racism, 2011, p.6 – 7.

²⁷³ Antisemitic Incidents Report 2011. London: Community Security Trust, 2010, p.12.

²⁷⁴ Naida noziegumi. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 3.lpp.

Latvijas APK) 167. pantu (ja notika sabiedriskā miera un kārtības traucēšana, kas netika atzīta par rupju).²⁷⁵

Ņemot vērā, ka līdz šim brīdim KL 149.¹ pants (Diskriminācijas aizlieguma pārkāpšana) nekad nav ticis pielietots praksē, bet 150. pants (Reliģiskā naida celšana) praksē bija piemērots tikai vienu reizi,²⁷⁶ šā darba ietvaros tiks pētīti noziedzīgie nodarījumi, kas kvalificēti saskaņā ar KL 78. pantu (Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana).

2.2. Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana

2.2.1. Noziedzīga nodarījuma sastāva analīze

Saskaņā ar Krimināllikumu, pie kriminālatbildības Latvijā ir saucama un sodāma tikai tāda persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tas ir, kura ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarījusi Krimināllikumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes.²⁷⁷ Profesors P. Mincs 1934. gadā publicētajā grāmatā definēja noziedzīgu nodarījumu kā „pretlikumīgu, vainojamu, sodāmu cilvēka uzvešanos, kas atbilst vienam no tipiskiem sastāviem”²⁷⁸. Profesors U. Krastiņš papildināja šo sarakstu ar kaitīgumu, jo „noziedzīgs nodarījums rada kaitējumu vai draudus tādu nodarīt svarīgākajām ar likumu aizsargātajām interesēm: valsts iekārtai, tās politiskajai vai ekonomiskajai sistēmai, cilvēkam, viņa tiesībām un brīvībām, dabas videi un citādi tiesiskai kārtībai”²⁷⁹.

Savukārt ar noziedzīga nodarījuma sastāvu krimināltiesībās saprot Krimināllikumā paredzēto visu objektīvo un subjektīvo pazīmju kopumu, „kas nepieciešams un pietiekams, lai atzītu kaitīgu nodarījumu par noteikta veida noziedzīgu nodarījumu”²⁸⁰. Noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes iespējams sadalīt divās grupās – objektīvajās un subjektīvajās pazīmēs.²⁸¹ Kā norāda U. Krastiņš, „noziedzīga nodarījuma sastāva analīzei krimināltiesībās tiek izdalīti četri noziedzīga nodarījuma sastāva elementi - noziedzīga nodarījuma objekts, nodarījuma objektīvā puse, noziedzīga nodarījuma subjekts un nodarījuma subjektīvā puse”²⁸².

²⁷⁵ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1984. 20.decembris, Nr.51.

²⁷⁶ Madonas rajona tiesas 2010.gada 8.decembra spriedums krimināllietā Nr.11300009010.

²⁷⁷ Krimināllikuma 1. panta pirmā daļa: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.

²⁷⁸ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 71.lpp.

²⁷⁹ Turpat, 72.lpp.

²⁸⁰ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 10.-11.lpp.

²⁸¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007, 31.lpp.

²⁸² Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 17.lpp.

Noziedzīga nodarījuma objekts ir „ar Krimināllikumu aizsargātas valsts, sabiedrības, cilvēku kolektīvu un atsevišķu indivīdu intereses, kuras apdraud noziedzīgs nodarījums, nodarot tām vai draudot nodarīt kaitējumu”²⁸³. Profesors P. Mincs norāda, ka „katrs labums noder par objektu noziedzīgam nodarījumam”²⁸⁴. Parasti krimināltiesībās izdala vispārējo, grupas un tiešo noziedzīga nodarījuma objektu. Vispārējais noziedzīga nodarījuma objekts ir visu interešu kopums, ko aizsargā Krimināllikums. Noziedzīga nodarījuma grupas objekts, pēc U. Krastiņa teiktā, ir „tādas pašas vai vienāda veida un savstarpēji saistītas vairākas intereses, kuras apdraud vesela noziedzīgo nodarījumu grupa.”²⁸⁵ Savukārt, noziedzīga nodarījuma tiešais objekts ir „tās intereses, ko apdraud konkrēta veida noziedzīgs nodarījums”²⁸⁶.

Noziedzīga nodarījuma objektīvā puse ir personas uzvedības ārēja izpausme (darbība vai bezdarbība), kas rada vai var radīt kaitējumu „citu personu likumiskajām tiesībām un interesēm”²⁸⁷. U. Krastiņš sekojoši skaidro jēdzienus „darbība” un „bezdarbība”: „Krimināltiesiskā nozīmē darbība ir personas aktīva, kaitīga un prettiesiska uzvedība, kas pauž šīs personas apzinātu gribu un tā ir vēsta pret noziedzīga nodarījuma objektu, nodarot vai radot draudus nodarīt kaitējumu ar Krimināllikumu aizsargātām personu interesēm”²⁸⁸.

Savukārt, bezdarbība minētā nozīmē ir „apzināta personas gribai atbilstoša pasīva, kaitīga un prettiesiskā uzvedība, kas izpaudusies tādējādi, ka personas nav pildījusi viņai uzliktos tiesiskos pienākumus, ar ko nodarīts vai varējis tikt nodarīts kaitējums ar Krimināllikumu aizsargātām personu interesēm.”²⁸⁹ Latvijas likumdevējs Krimināllikuma Sevišķajā daļā kā noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmi bieži vien ietvēris arī kaitīgas sekas, kas „iestājušās darbības vai bezdarbības realizēšanas rezultātā, saistot šo apstākli ar pabeigta noziedzīga nodarījuma jēdzienu (nodarījuma materiālos sastāvus)”²⁹⁰.

Noziedzīgā nodarījuma subjekts ir „fiziska persona, kas izdarījusi kriminālsodāmu darbību vai bezdarbību. Tai jābūt līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegušai Krimināllikumā noteikto četrpadsmit gadu vecumu (KL 11. pants) un pieskaitāmai (KL 13. pants)”²⁹¹.

²⁸³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007, 31.lpp.

²⁸⁴ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 89.lpp.

²⁸⁵ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 37.lpp.

²⁸⁶ Turpat, 39.lpp.

²⁸⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007, 31.lpp.

²⁸⁸ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 50.lpp.

²⁸⁹ Turpat.

²⁹⁰ Turpat, 51.lpp.

²⁹¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007, 31.lpp.

Izņemot pieskaitāmības un nepieskaitāmības stāvokli Krimināllikums nosaka arī, ka persona var tikt atzīta par ierobežoti pieskaitāmu (KL 14. panta pirmā daļa): ja persona noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā psihisko traucējumu vai garīgās atpalcības dēļ nav bijusi spējīga visā pilnībā saprast savu darbību vai to vadīt, tas ir, atradusies ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī, tai atkarībā no nodarījuma konkrētajiem apstākļiem tiesa var mīkstināt piespriežamo sodu vai šo personu atbrīvot no soda.

Krimināltiesību teorijā izdala arī noziedzīga nodarījuma speciālo subjektu, ar kuru saprot „personas, kuras var būt tikai par noteiktu noziedzīgu nodarījumu kategoriju vai noteikta veida noziedzīga nodarījuma subjektu”²⁹². Tā, piemēram, atbilstoši KL 196. pantam par uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgiem darbiniekiem uzskatamas personas, kurām uzņēmumā (uzņēmējsabiedrībā) vai organizācijā ir tiesības pieņemt lēmumus, kas saistoši citām personām, vai tiesības rīkoties ar uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas mantu vai finanšu līdzekļiem. Savukārt, saskaņā ar KL 316. panta pirmo daļu, par valsts amatpersonām, uzskatāmi valsts varas pārstāvji, kā arī ikviena persona, kura pastāvīgi vai uz laiku izpilda valsts vai pašvaldības dienesta pienākumus un kurai ir tiesības pieņemt lēmumus, kas saistoši citām personām, vai kurai ir tiesības veikt uzraudzības, kontroles, izmeklēšanas vai sodīšanas funkcijas vai rīkoties ar valsts vai pašvaldības mantu vai finanšu līdzekļiem.

Noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse ir personas iekšējā attieksme pret ārējā pasaulē objektīvi notiekošo.²⁹³ Krimināltiesību teorijā tiek izdalītas šādas noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pazīmes: vaina nodoma vai neuzmanības formā, motīvs²⁹⁴ un mērķis (nolūks).²⁹⁵ KL 8. panta pirmā daļa nosaka, ka par vainīgu noziedzīgā nodarījumā atzīstama tikai persona, kas to izdarījusi ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības. Procesā virzītājam, lai noskaidrotu noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm.

Noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar nodomu (tīši), ja persona to izdarījusi ar tiešu vai netiešu nodomu (KL 9. pants), bet ja persona to izdarījusi aiz noziedzīgas pašpaļāvības vai noziedzīgas nevērības, tas atzīstams par izdarītu aiz neuzmanības (KL 10. pants). Runājot par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu ar tiešu nodomu KL 9. pants nosaka, ka tas notiks gadījumos, kad persona apzinājusies savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu un to apzināti veikusi vai pieļāvusi vai arī apzinājusies savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu, paredzējusi nodarījuma kaitīgās sekas un vēlējusies to iestāšanos. Savukārt par izdarītu ar netiešu nodomu noziedzīgs nodarījums tiek atzīstams gadījumos, kad persona apzinājusies savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu,

²⁹² Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 78.lpp.

²⁹³ Turpat, 88.lpp.

²⁹⁴ Sīkāk par noziedzīga nodarījuma motīvu sk. Promocijas darba 2.1. nodaļā „Naida noziegumu jēdziens, būtība un veidi”.

²⁹⁵ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 88.lpp.

paredzējusi nodarījuma kaitīgās sekas un, kaut arī šīs sekas nav vēlējusies, tomēr apzināti pieļāvusi to iestāšanos.

Savukārt, KL 10. pants, skaidrojot noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aiz noziedzīgas pašpaļāvības, nosaka, ka noziedzīgs nodarījums ir atzīstams par tādu gadījumos, kad persona ir paredzējusi savas darbības vai bezdarbības kaitīgo seku iestāšanās iespēju, tomēr vieglprātīgi paļāvusies, ka tās varēs novērst. Noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu aiz noziedzīgas nevērības gadījumos, kad persona nav paredzējusi savas darbības vai bezdarbības kaitīgo seku iestāšanās iespēju, kaut gan pēc nodarījuma konkrētajiem apstākļiem tai vajadzēja un tā varēja minētās kaitīgās sekas paredzēt. Bet gadījumos, kad persona neparedzēja, tai nevajadzēja un tā nevarēja paredzēt savas darbības vai bezdarbības kaitīgo seku iestāšanās iespēju, tā nebūs sodāma par Krimināllikumā paredzētā nodarījuma izdarīšanu.

Ņemot vērā minētos krimināltiesību pamatjautājumus, tiks veikta KL 78. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva analīze. KL 78. pants, nosaka:

„(1) Par darbību, kas apzināti vērsta uz nacionālā, etniskā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

(2) Par tādu pašu darbību, ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem vai ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.”²⁹⁶

KL 78. pantā ietvertais noziedzīgais nodarījums, kas panta pirmajā daļā klasificēts kā mazāk smags noziegums, bet panta otrajā daļā – kā sevišķi smags noziegums, ir definēts kā darbība, kas apzināti vērsta uz nacionālā, etniskā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu.

Noziedzīgā nodarījuma objekts – nacionālā, etniskā un rasu vienlīdzība. Saskaņā ar ANO Konvencijas par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu 1. panta pirmo daļu jēdziens „rasu diskriminācija” nozīmē jebkuru atšķirību, izņēmumu, ierobežojumu vai priekšrocību, kuri pamatojas uz rases, ādas krāsas, ģints, nacionālās vai etniskās izcelšanās principiem un kuru mērķis vai sekas ir iznīcināt vai mazināt cilvēka tiesību un pamatbrīvību atzīšanu politiskajā, ekonomiskajā, sociālajā, kultūras vai jebkurā citā sabiedrības dzīves jomā, kā arī šo tiesību un pamatbrīvību izmantošanu vai realizēšanu uz vienlīdzības pamatiem.²⁹⁷

²⁹⁶ Krimināllikuma 78. pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.

²⁹⁷ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. United Nations, Treaty Series, vol. 660, No.14668, March 1976, p. 195.

No objektīvās puses noziegums izpaužas darbībās, kas vērstas uz nacionālā, etniskā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu. Jēdzienu „naids” skaidro kā „intensīvu nepatiku”.²⁹⁸ Viens no Krimināllikuma pētniekiem A. Niedre, kā piemēru šādai darbībai nosauc mutvārdu vai rakstveida aicinājumus, kas pauž naidīgu attieksmi pret to vai citu tautību vai rasi.²⁹⁹ Noziegums pabeigts ar minēto darbību izdarīšanas brīdi (formāls noziegums).

Turpinot šā nozieguma objektīvo izpausmju analīzi, jānorāda, ka pantā minētā darbība var izpausties gan kā verbālais (*injuria verbalis*), gan arī kā fiziskais aizskārums (*injuria realis*), kas jau veido kvalificētu sastāvu. KL 78. panta otrā daļā ir uzskaitīti kvalificējošie apstākļi, kuru īstenošanas brīdī noziegums ir atzīstams par izdarītu. Tas notiek gadījumos, kad KL 78. panta pirmajā daļā ietvertā darbība ir saistīta ar vardarbību (piemēram, miesas bojājumu nodarīšanu) vai draudiem, kā arī ja to izdarījusi personu grupa (vismaz divas personas) vai valsts amatpersona (KL 316. pants), vai uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks (KL 196. pants), vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu. Kā piemēru šādai sistēmai A. Niedre nosauc „ierīces vai ierīču grupas, kuru mērķis ir veikt šo datu apstrādi”.³⁰⁰

Vērtējot vardarbību kā 78. panta kvalificējošu apstākļi, jāpiekrīt Krievijas zinātniekam A. Boicovam (*A. И. Бойцов*), kurš norāda, ka vardarbīgs noziegums – ir krimināllikumā paredzētā sabiedriski bīstamā darbība, kas ar fizisko vai psiholoģisko iedarbību uz sabiedrisko attiecību subjektu, apdraud šīs attiecības.³⁰¹ Cits Krievijas zinātnieks R. Šarapovs (*Р. Д. Шарапов*), kopumā atbalstot A. Boicova teikto, sniedz šādu vardarbības definīciju: „Vardarbība krimināltiesībās – ir cilvēka personiskās drošības noziedzīgais apdraudējums, kas izpaužas kā tīša prettiesiska enerģētiskā (fiziskā) vai informatīvā (psiholoģiskā) iedarbība uz cilvēka organismu (orgāniem, audiem, fizioloģiskām funkcijām, psihisku stāvokli), nodarot šim cilvēkam fizisko vai psiholoģisko kaitējumu pret viņa gribu.”³⁰² Viņš iesaka arī pievērst lielāku uzmanību vardarbīga nozieguma sastāva veidošanas īpatnībām.³⁰³ Veicot Krievijas Federācijas kriminālkodeksa normu analīzi,³⁰⁴ R.Šarapovs konstatēja, ka kriminālkodeksa 282. pants (kas pēc satura ir līdzīgs KL 78. pantam) ir saistīts ar vardarbību. Vardarbība šajā pantā izpaužas kā papilddarbība (fakultatīvā darbība), un panta pirmajā daļā tā ir psiholoģiskā vardarbība, bet panta otrajā daļā – fiziskā vardarbība.³⁰⁵

²⁹⁸ Vilks I. Zinātniskā ētika jeb Domājošā cilvēka ceļš. Rīga: Mācību grāmata, 2008, 112.lpp.

²⁹⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. Rīga: AFS, 2007, 27.-28.lpp.

³⁰⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 32.lpp.

³⁰¹ Бойцов А.И. Преступления против собственности. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с. 441.

³⁰² Шарапов Р. Д. Преступное насилие. Москва: Юрлитинформ, 2009, с. 122.

³⁰³ Там же, с. 41.

³⁰⁴ Уголовный кодекс Российской Федерации: Федеральный закон Российской Федерации. Собрание законодательства Российской Федерации, 17 июня 1996 года, № 25.

³⁰⁵ Шарапов Р. Д. Преступное насилие. Москва: Юрлитинформ, 2009, с. 38.

Skaidrojot šos jēdzienus, R. Šarapovs norāda, ka fiziskā vardarbība - ir tīša prettiesiska fiziskā kaitējuma nodarīšana cilvēkam, darbojoties pret viņa gribu, vai neņemot to vērā, bet psiholoģiskā vardarbība, savukārt, ir tīša prettiesiska psiholoģiskā kaitējuma nodarīšana cilvēkam, darbojoties pret viņa gribu, vai neņemot to vērā.³⁰⁶ Papildus minētajam viņš norāda, ka fiziskais kaitējums ir cilvēka nāve; smags, vidēja smaguma un viegls kaitējums veselībai, fiziskās sāpes; fiziskās ciešanas; bezpalīdzīgais stāvoklis; fiziskās brīvības zudums, bet psiholoģisks kaitējums – ir bailes pēc noziedzīgajiem draudiem; pēkšņs ļoti spēcīgs emocionāla satraukuma stāvoklis (afekts); negatīvais emocionālais stāvoklis, kas nesasniedz afekta pakāpi, psiholoģiskās ciešanas.

Turpinot KL 78. panta sastāva analīzi, jānorāda, ka noziedzīgā nodarījuma subjekts ir vispārīgais – fiziska pieskaitāma persona, kas sasniegusi 14 gadus. Valsts amatpersonas un uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) vai organizācijas atbildīgie darbinieki ir uzskatāmi par minētā nozieguma speciālajiem subjektiem.

Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanas sastāvs pēc savas konstrukcijas paredz nodoma kā subjektīvās puses elementa esamību. Tieši nodoma konstatācija ir viens no problēmjautājumiem noziedzīgos nodarījumos, kas vērsti pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem. Naida izraisīšana no subjektīvās puses vienmēr ir tīšs nodarījums, un to raksturo tiešs nodoms. Vainīgais apzinās, ka darbības vērstas uz naida izraisīšanu un vēlas to.

Jau ilgstoši kā zinātnieku, tā arī praktiķu vidū tiek pausts viedoklis, ka kriminālprocesos kas uzsākti saskaņā ar KL 78. pantu, nepieciešamība pierādīt tiešu nodomu ir būtisks šīs krimināltiesību normas trūkums.³⁰⁷ Tika piedāvāts noteikt atbildību arī par tiem naida un nesaticības izraisīšanas gadījumiem, kas izdarīti ar netiešu nodomu un pat aiz noziedzīgas nevērības, paredzot par to administratīvo atbildību. Professore V. Liholaja negatīvi vērtē piedāvājumus „pilnveidot” Krimināllikumu tikai tāpēc, ka konkrētajā situācijā tiesību normu piemērotājiem ir grūtības pierādīt tiešo nodomu, turklāt nav pieļaujama tiesiskā regulējuma „sakārtošana”, „ignorējot kādas konkrētas tiesību nozares doktrīnu, šajā gadījumā krimināltiesību teorijas atziņas par noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi”³⁰⁸.

Ja panta dispozīcijā sekas nav ietvertas, tad šāds nodarījums atzīstams par noziedzīgu nodarījumu ar formālu sastāvu, un, lai personu sauktu pie kriminālatbildības, pietiek ar prettiesiskās darbības faktu neatkarīgi no sekām.³⁰⁹ KL 78. pantā ietvertā nozieguma sastāvs ir formāls, tajā nav iekļautas nekādas kaitīgas sekas, un tieši tāpēc, kā pamatoti norāda profesors U.Krastiņš: „pati prettiesiskās darbības vai bezdarbības apzināta izdarīšana vai neizdarīšana jau ir pabeigts nodarījums [...] Personas psihiskā attieksme pret viņas darbību vai bezdarbību, kas noziedzīga

³⁰⁶ Шарапов Р. Д. Преступное насилие. Москва: Юрлитинформ, 2009, с. 487.

³⁰⁷ Liholaja V. Kā atrast saprātīgu līdzsvaru. Jurista Vārds, 2005. 25.janvāris, Nr.3.

³⁰⁸ Turpat.

³⁰⁹ Флетчер Д., Наумов А.В. Основные концепции современного уголовного права. Москва: Юрист, 1998, с. 174.

nodarījuma formālajos sastāvos ir nodarījuma objektīvās puses pazīme, var izpausties vienīgi tieša nodoma veidā, jo nav iespējams, ka persona apzināti izdara kādu darbību, to nevēloties.”³¹⁰ Professore V. Liholaja, turpinot citēto, atzīmē, ka „netiešs nodoms saistāms tikai ar noziedzīga nodarījuma materiāliem sastāviem”³¹¹.

Tomēr noziedzīga nodarījuma kaitīgums ir svarīgākā kriminālatbildības pazīme.³¹² Tā izpaužas kā būtisks apdraudējums valsts, sabiedrības un atsevišķu personu interesēm. Kaitīgums ir jebkura noziedzīga nodarījuma obligāts priekšnosacījums. Turklāt nodarījuma kaitīgums ir reālāk uztverama pazīme, jo balstās uz konkrētām sekām reālajā vidē.³¹³ Krimināltiesību teorijā sekas tiek iedalītas materiāla rakstura sekās un nemateriāla rakstura sekās. Ar materiāla rakstura sekām saprot mantisku zaudējumu vai fizisku kaitējumu. Šādas sekas kā noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīme jānoskaidro noziedzīgos nodarījumos ar materiālu sastāvu.³¹⁴ Taču noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā var rasties arī nemateriāla rakstura sekas.³¹⁵ Šādas sekas var uzskatīt par citādu kaitējumu, kas raksturīgs arī noziedzīgiem nodarījumiem, kuri paredzēti KL 78. pantā.

Ņemot vērā iepriekšminēto naida noziegumu klasifikāciju³¹⁶ un Krimināllikuma īpatnības, šā darba ietvaros naida noziegumi tiks iedalīti trijos veidos: fiziskā aizskārumā (vardarbībā), verbālā aizskārumā un citos naida izpausmes veidos.

2.2.2. Fiziskā vardarbība

Jautājums par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar naidu un neiecietību, Latvijā kļuva aktuāls 2005. gadā, kad pirmo reizi tika ziņots par rasistiskiem vardarbīgiem incidentiem Rīgā. Tas nebūt nenozīmē, ka līdzīgi noziegumi nenotika Latvijas teritorijā arī iepriekš,³¹⁷ tomēr tieši 2005. gada notikumi ir kļuvuši par to katalizatoru, kas izraisīja plašu sabiedrisko rezonansi un nacionālo minoritāšu biedrību pārstāvju sašutumu.³¹⁸

Piemēram, 2005. gada 4. jūnijā Vecrīgā divi jaunieši, izsakot rasistiskas piezīmes, uzbruka melnādainam Latvijas iedzīvotājam. Izvērtējot šo notikumu, policija konstatēja nevis noziedzīga

³¹⁰ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 99.lpp.

³¹¹ Liholaja V. Kā atrast saprātīgu līdzsvaru. Jurista Vārds, 2005. 25.janvāris, Nr.3.

³¹² Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 7.lpp.

³¹³ Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Jurista Vārds, 2003. 30.septembris, Nr.35.

³¹⁴ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 31.lpp.

³¹⁵ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 64.lpp.

³¹⁶ Sīkāk sk. Promocijas darba 2.1. nodaļā „Naida noziegumu jēdziens, būtība un veidi”.

³¹⁷ Sk. Kamenska A., Brands-Kehris I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 13., 14., 23.-27.lpp.

³¹⁸ Sk. Reakcija uz rasismu Latvijā. Rīga: The European Network Against Racism - Latvia, 2006, 12.lpp.; Kamenska A., Brands-Kehris I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 5.lpp.; Проблемы прав национальных меньшинств в Латвии и Эстонии. Под ред. В. В. Полещук. Москва: Русская панорама, 2009, с. 43 - 44.

nodarījuma sastāvu, bet administratīvu pārkāpumu - sīko huligānismu.³¹⁹ Izskatot administratīvo lietu, Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa katram uzbrucējam izteica mutvārdu aizrādījumu, kas ir mazāks sods, nekā paredzēts Latvijas APK 167. pantā.³²⁰

2005. gada 1. jūlijā Vecrīgā „Skinheads”³²¹ grupējuma locekļi,³²² izklīdzot rasistisku saukli „Latvia is white country!”³²³ uzbruka melnādainam ASV vēstniecības darbiniekam un nodarīja viņam miesas bojājumus. Sakarā ar notikušo saskaņā ar Krimināllikuma 78. panta otro daļu Valsts policijā tika ierosināta krimināllieta par nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšanu, jo minētais noziedzīgais nodarījums bija saistīts ar vardarbību. Izmeklēšanas laikā tika noskaidrotas un sauktas pie kriminālatbildības personas, kuras izdarījušas šo noziegumu. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija 2006. gada 31. martā par minētā nozieguma izdarīšanu divus pilngadīgus uzbrucējus sodīja ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu nosacīti, ar pārbaudes laiku uz trim gadiem, bet vienu nepilngadīgu - ar brīvības atņemšanu uz sešiem mēnešiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz diviem gadiem.³²⁴ Viena no notiesātajām personām iesniedza apelācijas sūdzību, taču Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta spriedumu atstāja negrozītu.³²⁵

2005. gada 20. jūlijā Vecrīgā trīs personas uzbruka Ēģiptes pilsonim, nodarīdamas viņam miesas bojājumus. Valsts policijā atbilstoši KL 78. panta otrajai daļai tika ierosināta krimināllieta par nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšanu.³²⁶ Tomēr 2005. gada 21. septembrī Rīgas tiesas apgabala prokuratūra lietu ir izbeigusi, pamatodamās uz Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 5.³ panta pirmo daļu: prokurors var pieņemt lēmumu par krimināllietas izbeigšanu, ja „persona izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, kuram ir Krimināllikumā paredzētā nodarījuma pazīmes, bet ar kuru nav radīts tāds kaitējums, lai piespriestu kriminālsodu”.³²⁷

Vērtējot līdzīgus gadījumus, krimināltiesību eksperts A. Judins atzīmēja, ka procesa virzītāji „nekonsekventi vērtē likumā definētā nozieguma mērogu. Bieži, izanalizējot konkrētas lietas apstākļus, tiek uzsvērts, ka ar nodarījumu nav radīts būtisks kaitējums un tāpēc nav pamata uz sākt personas kriminālvajāšanu.”³²⁸ Šādu nostāju A. Judins vērtē kā rupju kļūdu, jo KL 78. pantā

³¹⁹ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1984. 20.decembris, Nr.51.

³²⁰ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2005. gada 22. augusta lēmumi lietās Nr.1-27062905/5 un Nr.1-27063005/5.

³²¹ Angļu val. Skūtgalvjī (*skin* - āda un *head* – galva).

³²² Sīkāk sk. World Fascism: A Historical Encyclopedia. II Volume set. Blamires C. B., Jackson P. eds. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2006, p. 602 – 604.

³²³ Angļu val. Latvija ir balta zeme!

³²⁴ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 31.marta spriedums lietā Nr.K04-0253-06/20/2006.

³²⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2007.gada 4.aprīļa spriedums lietā Nr.PAK-160.

³²⁶ Rīgas pilsētas Galvenās policijas pārvaldes 21.policijas nodaļas 2005.gada 20.jūlija krimināllieta Nr.11087092305.

³²⁷ Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.

³²⁸ Judins A. Rasisms Latvijā: vai gaidām nāvi? Publicēts: <http://www.politika.lv/index.php?id=111469&lang=lv> [aplūkots 2011.gada 10.novembrī].

„nekas nav teikts par kaitīgām sekām. Tas nozīmē, ka personai jāatbild pēc šī panta neatkarīgi no tā, vai tās darbība ir izraisījusi kādas sekas, vai arī nekādas kaitīgas sekas vispār nav radušās.”³²⁹

Pēc Eiropas Pretrasisma sadarbības tīkla (*The European Network Against Racism - ENAR*) sniegtās informācijas,³³⁰ gan 2005. gadā, gan arī turpmākajos gados Latvijā bija reģistrēti notikumi, kurus tiesībsargājošās iestādes rasistiskos incidentus nekvalificēja kā rasu naida motivētus noziedzīgus nodarījumus, bet gan kā huligānismu (KL 231. panta pirmā daļa) vai kā huligānismu, kas saistīts ar miesas bojājumu nodarīšanu (KL 231. panta otrā daļa), kas, autora ieskatā, bija kļūdaini šo noziedzīgo nodarījumu juridiskais izvērtējums.

Neraugoties uz kvalifikācijas kļūdām, šīs lietas tomēr nonāca tiesā, bet ir bijuši uzsākti arī tādi kriminālprocesi, kas līdz tiesai nemaz nav nonākuši. Piemēram, 2006. gada 4. septembrī Rīgas centrā piecas personas izkliedza rasistiskus saukļus, kas tika adresēti Kanādas pilsonim.³³¹ Cietušais vērsās Valsts policijā ar iesniegumu, un jau nākamajā dienā kriminālprocess tika nosūtīts Drošības policijai. 2007. gada 29. janvārī kriminālprocess tika izbeigts, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma (turpmāk - KPL) 377. panta 2. punktu,³³² jo, pēc procesa virzītāja ieskata, izdarītajā nodarījumā nebija noziedzīga nodarījuma sastāva. Šajā gadījumā, kā arī virknē līdzīgu gadījumu, procesa virzītājam neizdevās pierādīt noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi - tiešu nodomu.

Kā pamatoti norādīja cilvēktiesību eksperts A. Kučs, „visbiežāk noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses konstatēšanas pamatā ir vairāku apstākļu izvērtējums ne tikai atsevišķi, bet arī to savstarpējā kopībā”³³³. Jāpiekrīt A. Kuča teiktajam, ka „izvērtējot tieša nodoma esamību personas darbībās, nozīme ir ne tikai apsūdzētā liecībām, bet arī citiem apstākļiem, piemēram:

- 1) personas uzvedībai noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā un nozieguma izdarīšanas kontekstam,
- 2) cietušā liecībām,
- 3) liecinieku liecībām,
- 4) apsūdzētā saistībai ar naidu kurinošām organizācijām,
- 5) apsūdzētā liecību maiņai pirmstiesas un tiesas izmeklēšanas laikā”³³⁴.

Piemēram, 2006. gada 12. janvārī Iļģuciemā tika aizturēta 10. klases skolniece, kura, būdama „skinhedu” kustības ideju atbalstītāja un naidīgi noskaņota pret citas rases un nacionalitātes pārstāvjiem, nolūkā paust naidīgu attieksmi un izraisīt rasu naidu, ieraudzījusi divus tumšādainus

³²⁹ Judins A. Rasisms Latvijā: vai gaidām nāvi? Publicēts: <http://www.politika.lv/index.php?id=111469&lang=lv> [aplūkots 2011.gada 10.novembrī].

³³⁰ Reakcija uz rasismu Latvijā. Rīga: The European Network Against Racism - Latvia, 2006, 2.lpp.

³³¹ Rīgas pilsētas Galvenās policijas pārvaldes 1.policijas iecirkņa 2006.gada 4.septembra krimināllietā Nr.11087212206.

³³² Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74.

³³³ Kučs A. Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2012, 41.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/Apkopojums%20naida%20kurinasana.doc> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

³³⁴ Turpat, 38.lpp.

Šrilankas pilsoņus, naidīgu motīvu vadīta, piegāja pie viņiem un izklīdzot rasistisku apvainojumus krievu un angļu valodā, nodarīja viņiem miesas bojājumus.³³⁵ Kaut arī apsūdzētā, nenoliedzot incidenta esamību, apstrīdēja noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju, tiesa, vērtējot noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi, cita starpā secināja, ka apsūdzētā sevi pieskaita pie „skinhedu” kustības pārstāvjiem, jo saistīja viņu nacionālisma idejas, par to viņa pati stāstīja ārstiem, kas veica tiesu psihiatrisko – tiesu psiholoģisko ekspertīzi, tas izriet no informācijas no interneta portāla <http://www.draugiem.lv>, no liecinieku liecībām.³³⁶ Vērtējot šo lietu, cilvēktiesību eksperts A. Kučs atzīmēja, ka „par personas piederību skinhedu kustībai var liecināt tās ideoloģiskie uzskati, personu ziņošu liecinieku liecības, informācija no sociālajiem portāliem, piemēram, no www.draugiem.lv, personas apģērbs nozieguma izdarīšanas brīdī, dažādi šai kustībai raksturīgi simboli”³³⁷.

Iespējams, ka tieši grūtības iegūt pietiekošus pierādījumus tam, ka noziedzīgs nodarījums bija izdarīts ar mērķi izraisīt nacionālo vai rasu naidu, vai nesaticību, mudina procesa virzītājus „iet pa vieglāko ceļu” un kvalificēt iepriekšminētos notikumus pēc „vieglākiem” Krimināllikuma pantiem. Kļūdas kvalifikācijā tika pieļautas gan sākotnējā materiāla noformēšanā, gan turpmākā izmeklēšanā. 2006. gada 10. jūnija Rīgas centrā divas personas, būdamas alkohola ietekmē, izteikušas rupjus un necenzētus apvainojumus Ruandas pilsonim, kā arī viņu fiziski ietekmējušas. Sākotnēji Valsts policijā tika ierosināta krimināllieta par huligānismu, tomēr vēlāk nodarījums tika pārkvalificēts uz KL 78. panta otro daļu un krimināllieta pārsūtīta Drošības policijai. 2007. gada 30. janvārī Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija par šo uzbrukumu piesprieda apsūdzētajiem brīvības atņemšanu uz sešiem un astoņiem mēnešiem.³³⁸

2006. gada 10. decembrī Rīgas centrā vairāki “skinhedu” verbāli aizskāra Brazīlijas pilsoni, kas bija kopā ar vietējiem jauniešiem, nicīgi izsakoties par viņas ādas krāsu, aicinot atstāt Latviju un metot ar pudeli. Valsts policija sākotnēji incidentu kvalificēja saskaņā ar KL 78. panta otro daļu, kam piekrita arī Drošības policija, taču prokuratūra to pārkvalificēja uz KL 231. panta otro daļu kā huligānismu, kas izdarīts personu grupā. 2007. gada 29. maijā Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa par minētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu vienu no apsūdzētajām personām sodīja ar brīvības atņemšanu uz trim gadiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz diviem gadiem, bet otru - ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz vienu gadu.³³⁹

Tiesībsargājošo iestāžu darbs ar noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar naidu un neiecietību, un pastiprināta sabiedrības uzmanība šim jautājumam piespieda Latvijas likumdevēju

³³⁵ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 27.decembra spriedums lietā Nr.K04-360-06/3.

³³⁶ Turpat.

³³⁷ Kučs A. Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2012, 43.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/Apkopojums%20naida%20kurinasana.doc> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

³³⁸ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 30.janvāra spriedums lietā Nr.K04-0113-07/18.

³³⁹ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2007.gada 29.maija spriedums lietā Nr.K-27-181-07/1.

veikt izmaiņas Krimināllikumā, papildinot 48. panta „Atbildību pastiprinošie apstākļi” pirmo daļu ar 14. punktu „noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku motīvu dēļ”.³⁴⁰ Jau 2008. gadā Latvijas Cilvēktiesību centra pārstāvji atzīmēja, ka šī norma nevienu reizi nav bijusi piemērota praksē,³⁴¹ un diemžēl nav piemērota arī līdz šim brīdim.³⁴² Tomēr jāņem vērā, ka šis apstāklis nav piemērojams lietās, kas ierosinātas saskaņā ar Krimināllikuma 78. pantu, jo rasistiskā motivācija jau ietverta šajā pantā paredzētā nozieguma sastāvā.³⁴³

Runājot par KL 48. panta piemērošanu praksē, cilvēktiesību eksperts A. Kučs norādījis, ka gadījumos, kad „vainīgās personas noziedzīgā darbībā ir konstatējama rasistiska motivācija, taču personas mērķis nav bijis izraisīt nacionālo naidu vai noziedzīgā nodarījuma objektīvā pusē neizpaužas rasu, nacionālā vai etniskā naida izraisīšana, noziedzīgais nodarījums būtu jākvalificē tikai pēc tās Krimināllikuma normas, kuras sastāvu veido personas prettiesiskās darbības, un jāpiemēro KL 48. panta pirmās daļas 14. punkts pie soda noteikšanas”³⁴⁴. Turklāt šis punkts attiecināms arī uz gadījumiem, kad noziedzīgs nodarījums bija izdarīts nacionālā vai etniskā naida motīvu dēļ (izņemot kvalificētus saskaņā ar KL 78. pantu), jo jēdziens „rase”, atbilstoši ANO Konvencijai par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu,³⁴⁵ ir „izprotams plašākā nozīmē un ietver arī tādus nozieguma izdarīšanas motīvus, kuru pamatā ir personas „etniskā” vai „nacionālā” izcelsme”³⁴⁶. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka diskriminācija pēc personas etniskās izcelsmes ir viena no rases diskriminācijas formām.³⁴⁷

2005. – 2007. gadā sabiedriskās vietās veiktie „skinhedu” uzbrukumi pārsvarā tika izdarīti pret melnādainiem ārzemniekiem, bet 2007. gada 13. oktobrī no radikāļu vardarbības cieta arī nacionālo minoritāšu pārstāvji. Šajā dienā Rīgā, Latgales priekšpilsētā, četras personas, kas pieskaitīja sevi pie „skinhedu” radikālās kustības, izkliezdzot rasistiskus apvainojumus sakarā ar nacionālo piederību, uzbruka divām nepilngadīgajām (1993. un 1994.gadā dzimušajām) čigānu (romu) tautības pārstāvēm, nodarot viņām miesas bojājumus. Šīs pašas „skinhedu” grupas dalībnieki 2008. gada 9. februārī Rīgas centrā uzbruka vidēja vecuma Armēnijas pilsoņiem,

³⁴⁰ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 1.novembris, Nr.174.

³⁴¹ Kamenska A., Brands-Kehris I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 7.lpp

³⁴² Kučs A. Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2012, 27.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/Apkopojums%20naida%20kurinasana.doc> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

³⁴³ Krimināllikuma 48. panta ceturtā daļa nosaka: Par atbildību pastiprinošu apstākli nav atzīstams tāds apstāklis, kurš šajā likumā paredzēts kā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme.

³⁴⁴ Kučs A. Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2012, 49.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/Apkopojums%20naida%20kurinasana.doc> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

³⁴⁵ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. United Nations, Treaty Series, vol. 660, No.14668, March 1976, p. 195.

³⁴⁶ Kučs A. Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2012, 50.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/Apkopojums%20naida%20kurinasana.doc> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

³⁴⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 27996/06 un 34836/06 Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina.

sievietei un vīrietim, noturējuši viņus par čigāniem (romiem). Jaunieši, kliezot „Sitiet melnos!”, cietušajiem nodarīja vieglus miesas bojājumus. 2009. gada 17. februārī Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija atzina „skinhedu” grupas dalībniekus par vainīgiem un sodīja katru ar brīvības atņemšanu uz pieciem gadiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz trim gadiem.³⁴⁸

2008. gada 29. februārī Rīgas centrā trīs citas „skinhedu” grupas dalībnieki uzbruka čigānu (romu) tautības vīrietim un nodarīja viņam vidēja smaguma miesas bojājumus (sistas brūces, galvas smadzeņu satricinājums un apakšžokļa lūzums). Vīrietis tika piekauts gan autoostas platformā, gan autobusa salonā, kur viņam grupas dalībnieki izdarīja vairākus sitienus pa seju un ķermeni. Izskatot lietu pirmajā instancē, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija 2009. gada 10. decembrī grupas dalībniekus atzina par vainīgiem KL 78. panta otrajā daļā paredzētā nozieguma izdarīšanā un sodīja ar brīvības atņemšanu uz sešiem mēnešiem, apcietinot tiesas zālē.³⁴⁹ 2011. gada 29. martā Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu tiesu palāta pirmās instances tiesas spriedumu atstāja negrozītu.³⁵⁰

Izpētot minētos spriedumus, var secināt, ka vairākos gadījumos tiesa personām, kuras apsūdzētas KL 78. panta otrajā daļā paredzētā nozieguma izdarīšanā, piemēro sodus, kas nav saistīti ar reālu brīvības atņemšanu, jo apsūdzētajiem piespriests brīvības atņemšanas sods saskaņā ar KL 55. pantu tiek noteikts nosacīti, ar pārbaudes laiku. Par iemeslu soda mīkstināšanai var būt tas, ka apsūdzētie savu vainu izdarītajā vaļsirdīgi atzinuši, izdarīto nožēlojuši un sadarbojušies ar tiesībsargājošām iestādēm,³⁵¹ kā tas bija gadījumā ar „skinhedu” grupas dalībniekiem, kas veica divus uzbrukumus Rīgā.³⁵² Taču par šo smago noziegumu likums paredz brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem un tiesai, nosakot sodu, jāņem vērā arī KL 48. pantā norādītie atbildību pastiprinošie apstākļi. Minētajā gadījumā par šādiem apstākļiem tiesa atzina to, ka noziedzīgie nodarījumi izdarīti atkārtoti, pret mazgadīgām personām, un to, ka otrajā epizodē divi uzbrucēji bija apreibinošu vielu ietekmē.³⁵³ Nepietiekami bargie sodi nenodrošina vienu no soda mērķiem, kas norādīts KL 35. panta otrajā daļā, proti, panākt, lai arī „citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas”. Tas varētu būt viens no iemesliem tam, ka līdzīgi noziedzīgi nodarījumi turpina notikt. Autora ieskatā situāciju šajā jomā jāmaina atbilstoši *culpa poena par esto* principam - lai sods būtu atbilstošs izdarītajam noziegumam. Arī Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību norāda, ka par rasistisku vardarbību piespriests sodi (ar dažiem

³⁴⁸ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.K04-0096-09/16.

³⁴⁹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 10.decembra spriedums lietā Nr.K04-220-09/2.

³⁵⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2011.gada 29.marta spriedums lietā Nr.PAK-166.

³⁵¹ Krimināllikuma 47. pantā norādītais atbildību mīkstinošais apstākļis un Kriminālprocesa likuma 21. pantā ietvertā norāde uz tiesībām uz sadarbību.

³⁵² Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.K04-0096-09/16.

³⁵³ Turpat.

izņēmumiem, kad tika piemēroti sodi, kas saistīti ar brīvības atņemšanu) Latvijā ir pārāk saudzīgi.³⁵⁴

Vērtējot līdzīgus notikumus, kas bija saistīti ar rasistisku vardarbību Bulgārijā, Eiropas Cilvēktiesību tiesa (*European Court of Human Rights*) ir uzsvērusi, ka rasistiska vardarbība ir īpašs cilvēka cieņas aizskārums un, ņemot vērā bīstamās sekas, tā prasa īpašu valsts institūciju modrību un aktīvu reaģēšanu. Tieši šī iemesla dēļ valsts institūcijām ir jāizmanto visi līdzekļi, lai cīnītos pret rasismu un rasistisku vardarbību, tādā veidā nostiprinot demokrātisku sabiedrību, kurā daudzveidība tiek uztverta nevis kā apdraudējums, bet gan kā sabiedrības bagātināšanas avots.³⁵⁵ Turklāt tiesas spriedumā norādīts, ka valsts institūciju pienākums izmeklēt iespējamās saiknes pastāvēšanu starp vardarbības aktu un rasisko attieksmi ir viens no valsts procesuālo pienākumu aspektiem Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 2. panta ietvaros.³⁵⁶ Spriedumā uzsvērts, ka tur, kur rodas aizdomas par vardarbības iespējamiem rasistiskajiem iemesliem, ir sevišķi svarīgi veikt oficiālu lietas izmeklēšanu ar īpašu sparību un objektivitāti, paturot prātā, ka ir nepieciešams nepārtraukti apliecināt, ka sabiedrība nosoda rasismu un etnisko naidu, kā arī uzturēt minoritāšu pārstāvjus pārliecību, ka valsts vara ir spējīga aizsargāt viņus no rasistiskās vardarbības draudiem.

Izmeklējot incidentus, kas saistīti ar vardarbību, valsts institūcijām tiek uzlikti papildu pienākumi atmestot jebkuru rasistisko motivāciju un noskaidrot, vai etniskais naidis vai aizspriedumi ir notikumus ietekmējuši. Ja valsts to nedara un rasistisko uzskatu mudinātos vardarbības un brutalitātes gadījumus izskata ar tādu pašu attieksmi kā pret lietām, kurās nepastāv rasistiski motīvi, tas nozīmē, ka valsts aizver acis uz šo darbību īpašo raksturu, kuras ir sevišķi bīstamas cilvēku pamattiesību ievērošanas ziņā.³⁵⁷ Arī Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību Vispārējās politiskās rekomendācijās Nr.11 „Par rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanu policijas darbā” iesaka policijai rūpīgāk izmeklēt rasistiskus noziegumus, kā arī noskaidrot iespējamo rasistisko motivāciju visos pārējos noziegumos.³⁵⁸

Vērtējot līdzīgus notikumus, kas bija saistīti ar miesas bojājumu nodarīšanu čigānu (romu) izcelsmes Bulgārijas pilsoni, Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2012. gada 23. oktobra spriedumā lietā Jotova pret Bulgāriju (*Jotova v. Bulgaria*) ir uzsvērusi: ja lietā ir aizdomas, ka noziegums veikts, pamatojoties uz rasistiskiem, etniskiem vai citu aizliegtu pamatu motīviem, valsts tiesību aizsardzības iestādēm ir jāizmeklē un jāizvērtē šādu aizdomu pamatotība. Ja policija, prokuratūra

³⁵⁴ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 19. paragrafs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 16.lpp.

³⁵⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 43577/98 un 43579/98 *Nachova and Others v. Bulgaria*, para. 145.

³⁵⁶ *Ibid.* Para. 161.

³⁵⁷ *Ibid.* Para. 164.

³⁵⁸ General Policy Recommendation no.11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007, para.11, p.5.

un tiesas šādu procesuālo pienākumu nav ievērojušas, tas jau pats par sevi rada pamatu cilvēktiesību pārkāpumam.³⁵⁹

Eiropas Cilvēktiesību tiesa saņēma iesniegumu no čigānu (romu) minoritātes pārstāvja no Rumānijas par uzbrukumu, kas notika viņa izcelsmes dēļ. Tiesa secināja, ka gadījumos, kad kādai etniskai grupai fiziski uzbrūk privātas personas, valsts institūcijām ir stingrs pienākums, izskatot šādas lietas, rīkoties objektīvi, nepieļaujot situācijas novērtējumus, kas balstās uz neobjektīvu attieksmi pret cietušajiem viņu etniskās izcelsmes atšķirības dēļ.³⁶⁰

Līdzīgus argumentus un atsaucis uz lietu Načova un citi pret Bulgāriju (*Nachova and Others v. Bulgaria*) kā uz precedentu Eiropas Cilvēktiesību tiesa izmantoja lietā Šečičs pret Horvātiju (*Šečić v. Croatia*).³⁶¹

Arī Latvijā ekstrēmistu grupu aktivitātes kļūst biežākas gan latviešu, gan krievu vidū. Kā norāda Drošības policija, „skinhedu – kas Latvijā galvenokārt ir jaunieši – vidē radikāla ideoloģija ir ļoti populāra”³⁶². Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību savā Ceturtajā ziņojumā par Latviju iesaka Latvijas policijai un tiesībsargājošajām iestādēm pilnīgi izmeklēt un sodīt rasistiski motivētus pārkāpumus, atzīstot un ņemot vērā nodarījuma rasistisko motivāciju.³⁶³ ECRI norāda uz nepieciešamību Latvijas varas iestādēm uzraudzīt ekstrēmistu grupas un to darbību, kā arī dot pretsparu šo grupu attīstībai. Pēc ECRI rīcībā esošās informācijas, ekstrēmistu grupu saziņa ar citām tāda paša veida grupām Eiropā vai Krievijā turpina pieaugt.³⁶⁴ Drošības policija apstiprina šo informāciju un norāda, ka joprojām ir saglabājusies tendence, ka arī turpmāk „notiks mēģinājumi veidot ciešākus kontaktus ar ārzemju rasistisku vai ultranacionāli noskaņotajām ekstrēmistiskajām organizācijām”³⁶⁵.

Arī Nacionālās drošības koncepcijas informatīvā daļā atrodam apstiprinājumu tam, ka „Latvijā darbojas vairākas organizācijas, kuru biedru paustie uzskati un sabiedriskās aktivitātes liecina par atbalstu radikālām ideoloģijām”³⁶⁶. Līdz ar ko viens no Latvijas stratēģiskajiem mērķiem ir „ierobežot ekstrēmismu visās tā izpausmes formās, īpaši vēršoties pret politisko ekstrēmismu un sabiedrības radikālisma izpausmes galējām formām, veikt preventīvus un izglītojošus pasākumus, lai samazinātu riskus, ko sabiedriskajai kārtībai un drošībai varētu radīt

³⁵⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 43606/04 Yotova v. Bulgaria.

³⁶⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 41138/98 un 64320/01 Moldovan and Others v. Rumania, para. 139 & 140.

³⁶¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 40116/02 Šečič v. Croatia, para. 66.–70.

³⁶² Drošības policijas 2011.gada darbības publiskais pārskats. Pieejams: http://www.iem.gov.lv/files/text/DP_2011_p.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

³⁶³ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 14. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 15.lpp.

³⁶⁴ Turpat. 80. - 81. paragrāfs. 26.lpp.

³⁶⁵ Drošības policijas 2011.gada darbības publiskais pārskats. Pieejams: http://www.iem.gov.lv/files/text/DP_2011_p.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

³⁶⁶ Nacionālās drošības koncepcija. Informatīvā daļa. Latvijas Vēstnesis, 2011, 22. marts, Nr.45.

radikāli orientētās organizācijas”³⁶⁷. Mērķa sasniegšanai „jāattīsta Latvijas valsts drošības iestāžu un tiesībsargājošo iestāžu savstarpējā sadarbība ekstrēmisma izpausmju prevencijā, kā arī aktīvi jāsadarbojas ar nevalstiskajām organizācijām, kas specializējas cilvēktiesību jomā un pārstāv noteiktas sabiedrības minoritātes grupas. Jāveic preventīvais darbs, ieskaitot nepieciešamās izmaiņas normatīvajos aktos, lai novērstu ekstrēmistiski un radikāli orientēto organizāciju mēģinājumus legalizēt savu darbību”³⁶⁸. Papildus minētajam, Latvijai būtu jāņem vērā Eiropas Savienības institūciju norādījumi un rekomendācijas, kā arī jāmacās no tām kļūdām, kuras pieļāvušas citu valstu tiesībsargājošās institūcijas, izmeklēdamas ar naidu un neiecietību saistītos noziegumus, lai tādas nepieļautu. Nosakot sodus lietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, tiesai jāņem vērā kaitīgās sekas, ko tie rada. Tās ir daudz dziļākas par fizisku nodarījumu vai finansiāliem zaudējumiem, jo atstāj nopietnas sekas gan uz upuri, gan uz kopienu, pie kuras cietušais pieder, gan arī uz plašāku sabiedrību.

2.2.3. Verbālais aizskārums

Kā izriet no Drošības policijas sniegtās informācijas, „naida noziedzīgi nodarījumi Latvijā galvenokārt izpaužas kā naida runa – aizvainojoši komentāri par kādu noteiktu tautību, rasi vai nacionalitāti, atsevišķos gadījumos netieši draudot ar vardarbību.”³⁶⁹ Atšķirībā no fiziskā aizskāruma (vardarbības), verbālais aizskārums (kas var būt izdarīts gan mutvārdos, gan rakstveidā³⁷⁰) var aizskart daudz plašāku personu loku. Verbālais aizskārums bieži vien, īpaši angļu valodā rakstītos pētījumos, tiek saukts par „naida runu” (*hate speech* – angļu val.).³⁷¹ Runājot par jēdziena “naida runa” izpratni, Eiropas Padomes Ministru komiteja (*The Committee of Ministers is the Council of Europe's*) norāda, ka šī runa pārklāj visas izteiksmes formas, kas izplata, mudina, veicina vai attaisno rasistisku naidu, ksenofobiju, antisemītismu vai citas naida formas, kas balstītas uz neiecietību, iekļaujot: neiecietību, kas nāk no agresīva nacionālisma, etnocentrisma, diskriminācijas un naida pret nacionālajām minoritātēm, migrantiem un ārvalstu izcelsmes cilvēkiem.³⁷²

³⁶⁷ Nacionālās drošības koncepcija. Informatīvā daļa. Latvijas Vēstnesis, 2011, 22. marts, Nr.45.

³⁶⁸ Turpat.

³⁶⁹ Drošības policijas 2012.gada darbības publiskais pārskats. Pieejams: [http://www.iem.gov.lv/files/text/DP_2012\(2\).pdf](http://www.iem.gov.lv/files/text/DP_2012(2).pdf) [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

³⁷⁰ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 4. februāra spriedums lietā Nr.K04-168-05/5.

³⁷¹ Sk., piemēram: Nockleby J. T. Hate Speech. In: Encyclopedia of the American Constitution. Levy L. W., Karst K. L. Vol. 3. Detroit: Macmillan Reference USA, 2000. p. 1277-1279.; The Content and Context of Hate Speech. Herz M., Molnar P. eds. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

³⁷² Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on “Hate Speech”. Pieejams: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec\(97\)20_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec(97)20_en.pdf) [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

Pirmā lieta Latvijā, kad kāda žurnāla izdevējs tika saukts pie atbildības par darbību, kas apzināti vērsta uz nacionālā vai rasu naida, vai nesaticības izraisīšanu, izpaudās kā verbālais aizskārums rakstiskā veidā, publicējot žurnālā antisemītiskus rakstus.³⁷³ Kā pamatoti secinājis cilvēktiesību eksperts A. Kučs, norādot uz šo lietu, „tiesībaizsardzības iestāžu attieksme pret verbālu neiecietības formu ierobežošanu līdz šim ir bijusi atturīga. Pirmo desmit gadu laikā kopš neatkarības atjaunošanas tikai dažas lietas nonāca līdz tiesas izvērtējumam.”³⁷⁴ 2001. gada 12. janvārī Liepājas pilsētas tiesa piesprieda apsūdzētajam brīvības atņemšanu uz astoņiem mēnešiem.³⁷⁵ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija, skatot šo lietu apelācijas kārtībā, 2002. gada 11. novembrī atzina apsūdzēto par vainīgu nacionālā naida kurināšanā un nesaticības izraisīšanā, piespriežot brīvības atņemšanu uz vienu gadu, kas jāizcieš nosacīti, kā arī naudas sodu desmit minimālo mēnešalgu (tolaik 600 latu) apmērā.³⁷⁶ Jāpiekrīt A. Kuča teiktajam, ka šī lieta „ilustrē vienu no gadījumiem, kad tiesības uz vārda brīvību var nonākt pretrunā ar rasu vai nacionālo naidu kurinošās runas aizliegumu”³⁷⁷.

2004. gada 15. oktobrī nepilngadīgā persona, nolūkā veikt darbības, kas vērstas uz nacionāla naida un nesaticības izraisīšanu, reģistrēja interneta mājas lapu <http://www.suki-s-rajona.eclub.lv>, pēc kā augstākminētajā interneta adresē zem sadaļas “mp3” ievietoja dziesmas ar naidu kurinošiem izteikumiem tekstā.³⁷⁸ Tiesa secinājusi, ka dziesmas teksts ir pazemojošs, pasvītro krievu etniskās grupas fizisku un psiholoģisku pārkumu, un tas aicina uz agresīvu rīcību pret latviešiem – piekaušanu un pazemošanu. 2005. gada 13. jūnijā Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija sodīja šo personu ar brīvības atņemšanu uz sešiem mēnešiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz sešiem mēnešiem. Vērtējot šo lietu, A. Kučs atzīmēja, ka personai nav obligāti jābūt naida izpausmju autoram, jo „noziedzīgā nodarījuma objektīvā puse var izpausties arī, izplatot citu personu izteikumus, kas vērsti uz naida kurināšanu”³⁷⁹. A. Kučs arī norāda, ka šādās lietās noziedzīgā nodarījuma sastāva konstatēšanai svarīga būs personas subjektīvā attieksme un motivācija, veicot šādas darbības: „Jau minētajā lietā par dziesmas lejupielādēšanu vairākkārtējās un aktīvās apsūdzētā darbības, kas vērstas uz dziesmas izplatīšanu – padarot

³⁷³ Liepājas pilsētas tiesas 2001.gada 12.janvāra spriedums lietā Nr.K20-90/1, krimināllieta Nr.184000300.

³⁷⁴ Kučs A. Neiecietības kurināšanas aizliegums un tiesības uz vārda brīvību: tiesisko risinājumu iespējas un ierobežojumi Latvijā. Grām.: Savējie un svešie. Sabiedrības radikalizācijas tendences Latvijā, Eiropā un pasaulē. Stratēģiskās analīzes komisija. Zinātniski pētnieciskie raksti, Rīga: Zinātne, 2007, Nr.5, 367.lpp.

³⁷⁵ Liepājas pilsētas tiesas 2001.gada 12.janvāra spriedums lietā Nr.K20-90/1, krimināllieta Nr.184000300.

³⁷⁶ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2002.gada 11.novembra spriedums lietā Nr.KA02-4/02, krimināllieta Nr.184000300.

³⁷⁷ Kučs A. Vārda brīvības robežas: goda un cieņas aizskaršana, naida kurināšana. Rīga: Providus, 2004, 78.lpp.

³⁷⁸ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 13.jūnija spriedums lietā Nr.K/04-508/05-4.

³⁷⁹ Kučs A. Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2012, 51.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/Apkopojums%20naida%20kurinasana.doc> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

dziesmas noklausīšanos pieejamu visiem mājas lapas apmeklētājiem, ievietojot dziesmu paša izveidotā mājas lapā, un leļupielādējot dziesmu vēl citā mājas lapā – liecina par apzinātu rīcību.”³⁸⁰

Cilvēktiesību eksperts A. Kučs norāda arī uz publiskuma nepieciešamību, objektīvās puses konstatēšanai lietās, kurās naidis izpaužas kā verbālais aizskārums: „Ja izteikumi izteikti tikai divu personu starpā un aizskar tikai konkrētu indivīdu, tie var aizskart personas godu un cieņu, taču nebūtu vērtējami kā naida kurināšana pret personu grupu, jo naida kurināšanas raksturojoša iezīme ir vēlme radīt vai izplatīt naidu sabiedrībā pret attiecīgo personu grupu.”³⁸¹

2007. gada 22. februārī Latvijas antifašistiskās komitejas organizētās diskusijas „Nacisma, neonacisma un ksenofobijas problēmas Latvijā” laikā radikālās organizācijas pārstāvis publiski paudis atbalstu Krievijas neonacistu darbībām, kuras izpaužas cilvēku nonāvēšanā. Atbildot uz jautājumu, cik ebreju un čigānu ir viņa pārstāvētajā organizācijā, viņš izteicis viedokli, ka „Ebreji... žīdi un čigāni – viņi nav cilvēki. Tāpēc viņi nav mūsu organizācijā.”³⁸² Diskusijas laikā šī persona atzinusi, ka viņa pārstāvētās organizācijas mērķis ir etnisko tīrīšanu organizēšana, un salīdzināja sev netīkamās tautas ar gangrēnu, kas jānogriež. Viņa teiktais tika kvalificēts kā darbība, kas apzināti vērsta uz nacionālā naida un nesaticības provocēšanu, jo runā tika pausta necieņa pret cilvēkiem viņu etniskās piederības dēļ, kurināts nacionālais naidis, izteikta naidīga attieksme pret atsevišķu tautu pārstāvjiem, čigāniem (romiem) un ebrejiem to etniskās piederības dēļ, neatzīstot viņu tiesības dzīvot.

2007. gada 22. augustā Rīgas tiesas apgabala prokuratūra minēto lietu izbeidza nozieguma sastāva trūkuma dēļ. Prokuratūras lēmumā par lietas izbeigšanu tika norādīts uz izteikuma autora tiesībām paust savus uzskatus un to, ka nav pierādīta noziedzīgā nodarījuma subjektīvā puse - nodoms izraisīt nacionālo naidu. Turklāt izteikumi esot bijuši vispārīgi un abstrakti.³⁸³ Vērtēdams šo lēmumu, A. Kučs atzīmējis, ka „nozieguma subjektīvās puses pierādīšana šāda veida nodarījumos ir bijis galvenais iemesls, kāpēc vairumā gadījumu šādas lietas tiek izbeigtas pirmstiesas izmeklēšanas stadijā un līdz tiesas izvērtējumam vispār nenonāk, jo, būdami uz apsūdzēto sola, izteikumu autori apgalvo, ka ir nepareizi saprasti un ir vēlējušies veicināt sabiedrībā diskusiju, bet viņiem ne prātā nav nācis kādu aizskart vai kurināt nacionālo naidu”³⁸⁴.

Tomēr pēc cietušo sūdzības kriminālprocess tika atjaunots un pēc izmeklēšanas pabeigšanas nosūtīts tiesai. Izskatot lietu pirmajā instancē, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas

³⁸⁰ Kučs A. Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2012, 31.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/Apkopojums%20naida%20kurinasana.doc> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

³⁸¹ Turpat.

³⁸² Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 6.marta spriedums lietā Nr.K04-0145-08/3.

³⁸³ Rīgas tiesas apgabala prokuratūras 2007.gada 22.augusta lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu krimināllietā Nr.11840001107.

³⁸⁴ Kučs A. Vārda ķieģelis naida mūrī. Pieejams: <http://politika.lv/article/varda-kiegelis-naida-muri> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

kolēģija 2008. gada 6. martā atzina personu par vainīgu un sodīja ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu, taču, tā kā viņam jau bija neizciesta sodāmība, galīgais sods bija noteikts brīvības atņemšana uz vienu gadu un sešiem mēnešiem.³⁸⁵ Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta apelācijas instancē minēto spriedumu atcēla daļā par noteikto galīgo sodu un sodīja vainīgo ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem un vienu mēnesi. Izskatot lietu sakarā ar kasācijas sūdzību, Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments šo spriedumu atcēla un lietu nosūtīja jaunai iztiesāšanai apelācijas instances tiesai. Tāpat kasācijas instances tiesa grozīja apsūdzētajam piemēroto drošības līdzekli no apcietinājuma uz sūtījumu saņemšanas adreses paziņošanu. 2010. gada 22. februārī Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta, atkārtoti apelācijas instancē iztiesājot krimināllietu, atcēla pirmās instances tiesas spriedumu, atzina personu par nevainīgu un attaisnoja, jo personai inkriminētajās noziedzīgajās darbībās nav KL 78. panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmes.³⁸⁶ 2010. gada 21. maijā Augstākās tiesas Senāts pieņēma lēmumu, kas nav pārsūdzams: apelācijas instances tiesas spriedumu atstāt negrozītu, kasācijas sūdzību noraidīt.³⁸⁷ Pētot šo lietu, jākonstatē, ka dažādās tiesās, vērtējot konkrētā lietā iegūtos pierādījumus, pieņemti diametrāli pretējie lēmumi, kas, savukārt, liecina par Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību ekspertu kritikas pamatotību, jo konsolidētas tiesu prakses trūkums attiecībā uz KL 78. panta piemērošanu un kūdīšanas uz naidu šaurā interpretācija traucē piemērot šīs normas.³⁸⁸

Pie līdzīga secinājuma ECRI speciālisti ir nonākuši, vērtējot nākamo lietu, kas tika uzsākta pret kādu Latvijas avīzi par naidu kurinošo rakstu publicēšanu. Minētā lieta var būt piemērs verbālam aizskārumam rakstiskā formā. 2007. gada 28. maijā Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija noziedzīga nodarījuma sastāva trūkuma dēļ attaisnoja avīzes redaktori un divus rakstu autorus, kas 2004. – 2005. gadā bija publicējuši rakstus, kuros aicināja no Latvijas deportēt “okupantus” un ierobežot cittautiešu tiesības.³⁸⁹ Par šo tiesas nolēmumu tika iesniegts protests, taču Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta 2008. gada 28. februārī Rīgas apgabaltiesas spriedumu atstāja negrozītu,³⁹⁰ kas tāpat tika noprotēts. 2008. gada 6. oktobrī Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments atstāja spēkā apelācijas tiesas nolēmumu.³⁹¹ Pēc Eiropas Komisijas pret

³⁸⁵ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 6.marta spriedums lietā Nr.K04-0145-08/3.

³⁸⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2010.gada 22.februāra spriedums lietā Nr.PAK-173/2010.

³⁸⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 21.maija lēmums Nr.SKK-213/2010.

³⁸⁸ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 16. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 15. - 16.lpp.

³⁸⁹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 28.maija spriedums lietā Nr.K04-82/07-2.

³⁹⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2008.gada 28.februāra spriedums lietā Nr.PAK-99.

³⁹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 6.oktobra lēmums Nr.SKK-404/08. Sk. arī Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2012.gada 26. novembra spriedums lietā Nr.K29-187/12, krimināllietā Nr.130400002 un Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2013.gada 13.maija lēmums lietā

rasismu un neiecietību sniegtās informācijas, avīzē izmantoto terminoloģiju vērtējuši vairāki eksperti, tostarp „labi zināmi galēji labēju uzskatu pārstāvji”³⁹². Minētais bija iespējams tādēļ, ka, pēc ECRI uzskatiem, Latvijā nav atbilstoši izstrādāti pieaicināto ekspertu atlases kritēriji. Piekrītot tam, ka ekspertu atlasīti Latvijā būtu lietderīgi pilnveidot, autors tomēr nevar piekrist ECRI secinājumam: šis spriedums parāda, ka naida ierosināšana tiek interpretēta ļoti šauri un ka rīcībai, ko kvalificē kā naida ierosināšanu, ir izvirzītas ļoti augstas procesuālās prasības. Kriminālprocesa likums izvirza vienādas prasības attiecībā pret visiem kriminālprocesiem, nenosākot „augstas procesuālās prasības” kādam noteiktam pantam, un ja tiešs nodoms Krimināllikuma normā ir iestrādāts, tad tas ir jākonstatē.

Kārtējie grozījumi Krimināllikumā tika izdarīti 2007. gada 21. jūnijā, tad bija veiktas izmaiņas 78. pantā.³⁹³ Pirmkārt, panta nosaukums „Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana, cilvēka tiesību ierobežošana” tika nomainīts uz „Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana”. Otrkārt, no 78. panta tika izslēgta norma par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, par kuru tagad draud atbildība saskaņā ar KL 149.¹ pantu. Treškārt, 78. panta pirmās daļas sankcijā tika iekļauts tāds soda veids kā piespiedu darbs. Ceturtkārt, 78. panta otrā daļa tika papildināta ar atbildību par darbību, kas apzināti vērsta uz nacionālā, etniskā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu. Šis regulējums tika iekļauts, lai cīnītos ar noziedzīgajiem nodarījumiem interneta vidē atbilstoši 2001. gada 23. novembra Konvencijai par kibernetizētiem nodarījumiem un Konvencijas par kibernetizētiem nodarījumiem 2003. gada 28. janvāra Papildu protokolam par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās, kurām Latvija pievienojusies.³⁹⁴ Kā pamatoti atzīmēja profesors U. Krastiņš, runādams par Krimināllikumā iekļautām jaunajām normām un par esošo normu satura papildinājumu, atbilstoši starptautiskajiem tiesību aktiem, kuriem Latvija pievienojusies, šo normu „nepieciešamību un efektivitāti varēs izvērtēt tikai ilgākā laika periodā”³⁹⁵.

Atzīmējot Latvijas sasniegumus saistībā ar grozījumu pieņemšanu, Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību savā Ceturtajā ziņojumā par Latviju tomēr norādījusi, ka KL 78. panta formulējums joprojām nav pietiekami plašs, jo pants neietver atbildību par tādu priekšmetu izplatīšanu, izgatavošanu, iegādi, transportēšanu un glabāšanu, kas satur nacionāla, etniska vai rasu

Nr.KA04-0303-13/28: Avīzes redaktors vērsās tiesā ar sūdzību par goda aizskaršanu un neslavas celšanu, jo masu saziņas līdzekļos tika nosaukts par neonacistu. Tomēr šī lieta tika izbeigta noziedzīga nodarījuma sastāva trūkuma dēļ.

³⁹² Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 17. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 16.lpp.

³⁹³ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 5.jūlijs, Nr.107.

³⁹⁴ Par Konvenciju par kibernetizētiem nodarījumiem un Konvencijas par kibernetizētiem nodarījumiem Papildu protokolu par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 26.oktobris, Nr.171.

³⁹⁵ Krastiņš U. Krimināllikumam 10 gadi: tapšana, attīstība un perspektīva. Juridiskā zinātne, 2010, Nr.1, 18.-19.lpp.

naidu izraisošā satura izpausmes.³⁹⁶ Par nepieciešamību veikt papildu grozījumus, pēc ECRI speciālistu uzskatiem, liecina kā tiesu prakse minētajās lietās, tā arī antisemītiska rakstura materiālu izplatīšana grāmatu veikalos.³⁹⁷ Jāatzīst, ka Krimināllikuma 78. pants nesatur darbību uzskaitījumu, tomēr šī panta sastāvu veido visas iespējamās darbības, kas apzināti vērstas uz nacionālā, etniskā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, tostarp arī tādu materiālu izstrāde, izplatīšana, iegūšana, pārvadāšana, uzglabāšana, kuri izraisa šo naidu vai nesaticību. Līdz ar to nav nepieciešamības veikt ECRI piedāvātos grozījumus, jo konkrētu darbību uzskaitījums nenodrošinās tiesību normu elastību. Pašreizējais 78. panta formulējums ļauj izvairīties no situācijām, kad kāda no iespējamām darbībām paliek ārpus šī saraksta. ECRI piedāvā iekļaut Krimināllikumā arī normu par rasismu veicinošas grupas dibināšanu vai vadīšanu, atbalstīšanu, kā arī piedalīšanos tās pasākumos. Arī šī piedāvājuma īstenošana nav nepieciešama, jo saskaņā ar KL 20. pantu ir paredzēta atbildība par visiem līdzdalības gadījumiem – organizēšanu, uzskaitīšanu, atbalstīšanu. Turklāt arī KL 89.¹ pants paredz sodu par noziedzīgas organizācijas (apvienības) izveidošanu ar nolūku izdarīt sevišķi smagus noziegumus pret cilvēci vai mieru, kara noziegumus, īstenojot genocīdu vai izdarīt sevišķi smagus noziegumus pret valsti, kā arī par iesaistīšanos šādā organizācijā vai tās sastāvā ietilpstošā organizētā grupā vai citā noziedzīgā formējumā.

Tomēr arī tie grozījumi, kādi tika veikti Krimināllikumā, deva iespēju tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem reaģēt uz nacionālā, etniskā vai rasu naida, vai nesaticības izpausmēm interneta vidē. Piemēram, laikā no 2008. gada 13. marta līdz 5. jūnijam interneta portālā <http://www.blogiem.lv> persona ar segvārdu „FENIKSS” sniedza 16 komentārus, kuros pauda rasistiskus un ksenofobiskus uzskatus, aizvainojuši raksturoja cilvēkus viņu etniskās un rases piederības dēļ, aicināja ierobežot cilvēku tiesības un pat nogalināt viņus minētās piederības dēļ.³⁹⁸ Pēc biedrības „Dialogi.lv” valdes priekšsēdētājas - kura vienlaikus bija arī Eiropas Komisijas projekta „Kiber Latvija – no naida brīva zona” vadītāja - iesnieguma Drošības policijai persona ar segvārdu „FENIKSS” tika noskaidrota un aizturēta. Veicot ekspertīzi šajā lietā, krimināltiesību eksperts A. Judins atzina, ka, vērtējot gan atsevišķus komentārus, gan to kopsakarību, ir konstatējamas darbības, kas saskaņā ar Krimināllikuma 78. pantu atzīstamas par vērstām uz nacionālā, etniskā un rasu naida un nesaticības izraisīšanu. Paužot rasistiskus un ksenofobiskus uzskatus, aizvainojuši raksturojot cilvēkus viņu etniskās un rases piederības dēļ, aicinot ierobežot cilvēku tiesības un pat nogalināt viņus minētās piederības dēļ, FENIKSS izdara darbības, kas atbilst

³⁹⁶ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 9. - 13. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 14. - 15.lpp.

³⁹⁷ Pēc ECRI rīcībā esošās informācijas vienā no Rīgas lielākajiem grāmatu veikalos pārdošanā nonāca antisemītiskas grāmatas „Ciānas gudro protokoli” (kurā aprakstīts ebreju plāns panākt dominēšanu visā pasaulē) un „Beilisiāde” (par 1913.gada tiesas prāvu pret ukraiņu ebreju Beili, kurš tika apsūdzēts rituālā slepkavībā, kas veicina antisemītisku mītu izplatīšanu par ebreju rituālam slepkavībām). Sīkāk sk. Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 117. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 34.lpp.

³⁹⁸ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 18.augusta spriedums lietā Nr.K04-73-10/10.

KL 78. pantā paredzētajam nodarījumam. 2010. gada 18. augustā Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija atzina apsūdzēto par vainīgu minētā nozieguma izdarīšanā un sodīja viņu ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz diviem gadiem.³⁹⁹

Līdzīgu noziedzīgu nodarījumu 2008. gada 9. jūlijā ir izdarījis kāds jaunietis no Liepājas, kurš interneta mājaslapā <http://www.sargivalodu.lv> ar pseidonīmu „Latvijas SUX Sasjot” ievietoja pret Latviju un latviešiem vērstus komentārus, kuru teksts izraisa nacionālo naidu un neiecietību. 2009. gada 8. aprīlī Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija sodīja šo personu ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu nosacīti, ar pārbaudes laiku uz vienu gadu.⁴⁰⁰

Arī nākamajā, 2009. gadā, interneta vidē tika ievietoti komentāri, kuros saskatāma darbība, kas apzināti vērsta uz nacionālā, etniskā vai rasu naida, vai nesaticības izraisīšanu. 14. un 15. maijā interneta portālā <http://www.draugiem.lv> persona ar vārdu „Arturs Ibrahim Nasser (Окупантсc Апртсc)” zem biedrības „Latvijas nacionālā fronte” aktīvistu profilos izvietotajiem fotoattēliem ievietoja vairākus naidīgus komentārus. Arī šo personu šoreiz Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija 2010. gada 4. martā sodīja ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz diviem gadiem, kā arī uzlika par pienākumu izmaksāt divām cietušajām personām kompensāciju pieci simti apmērā katrai.⁴⁰¹

Naktī no 8. uz 9. jūniju interneta portālā <http://www.tvnet.lv> persona ar segvārdu „Zirgs” un portālā <http://www.draugiem.lv> persona ar vārdu „Rūdofls ALFS” sava profila dienasgrāmatā ievietoja pret krievu tautības cilvēkiem vērstus komentārus, kuros mudināja lasītājus uz vardarbību un nāvējoša spēka lietošanu pret krievu tautības piederīgajiem. 2009. gada 20. oktobrī Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija sodīja šo personu ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu nosacīti, ar pārbaudes laiku uz vienu gadu.⁴⁰²

Pēc Drošības policijas sniegtās informācijas, visi seši 2010. gadā uzsāktie kriminālprocesi ir saistīti ar noziegumiem internetā.⁴⁰³ Savukārt 2011. gadā septiņu mēnešu laikā Drošības policija uzsāka sešus kriminālprocesus, tai skaitā vienu par nacionālā naida izraisīšanu, kas izpaudās personas izteikumos televīzijas raidījumā (2011. gada 1. augustā kriminālprocess tika izbeigts, jo konstatēts, ka izdarītajā nav noziedzīgā nodarījuma sastāva) un piecus par noziegumiem interneta vidē. Vienā no minētajiem gadījumiem nacionālā naida izraisīšana izpaudās publikācijas ievietošana interneta portālā un līdzīga satura vēstuļu nosūtīšana dažādām valsts institūcijām.

2011. gada 12. janvārī interneta portālā <http://www.apollo.lv> 1952. gadā dzimušī persona ar segvārdu „Dzīvnieks” ievietoja naidīgus komentārus, kuros vērsās pret ebreju tautai piederīgajiem.

³⁹⁹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 18.augusta spriedums lietā Nr.K04-73-10/10.

⁴⁰⁰ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 8.aprīļa spriedums krimināllietā Nr.11840001908.

⁴⁰¹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 4.marta spriedums lietā Nr.K04-115-10/27.

⁴⁰² Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 20.oktobra spriedums lietā Nr.K04-399-09/31.

⁴⁰³ Drošības policijas 2011.gada 5.augusta atbilde Nr.21/2426-K/187-jur. uz Latvijas Cilvēktiesību centra iesniegumu.

2013. gada 3. janvārī Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa sodīja šo personu ar brīvības atņemšanu uz sešiem mēnešiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz sešiem mēnešiem.⁴⁰⁴

2011. gada 7. jūnijā interneta portālā <http://www.draugiem.lv> 1994. gadā dzimusī persona ar vārdu „Ingus Graudiņš” atvēra šī portāla sadaļu „Ceturkā Tautas Atmoda” un ievietoja tajā naidīgus komentārus, kuros vērsās pret krievvalodīgajiem. 2011. gada 27. decembrī Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija sodīja šo personu ar brīvības atņemšanu uz trīs mēnešiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz vienu gadu.⁴⁰⁵

Laikā no 2011. gada 9. oktobra līdz 13. oktobrim interneta portālā <http://www.rustvnet.lv> 1959. gadā dzimusī persona ar segvārdiem „ana”, „coba”, „swin” un „soba” sniedza 19 komentārus, kuros puda nepatiku pret latviešu tautai piederīgajiem. 2012. gada 25. septembrī Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa sodīja šo personu ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz trīs gadiem.⁴⁰⁶

2012. gada 3. februārī interneta portālā <http://www.rus.delfi.lv> 1964. gadā dzimusī persona ar segvārdu „ashas” ievietoja komentāru, kurā puda naidīgu attieksmi pret latviešu tautai piederīgajiem. 2013. gada 13. februārī Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa sodīja šo personu ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu un sešiem mēnešiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz vienu gadu un sešiem mēnešiem.⁴⁰⁷

Laikā no 2012. gada 3. marta līdz 12. martam interneta portālā <http://www.ves.lv> 1953. gadā dzimusī persona ar vairākiem segvārdiem sniedza 9 komentārus, kuros puda naidu pret latviešu tautai piederīgajiem. 2013. gada 17. aprīlī Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa sodīja šo personu ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu nosacīti, ar pārbaudes laiku uz vienu gadu.⁴⁰⁸

2012. gada 12. martā interneta portālā <http://www.rus.delfi.lv> 1974. gadā dzimusī persona ar segvārdu „Совершенно comacen!” ievietoja komentāru, kurā puda naidīgu attieksmi pret latviešu tautai piederīgajiem. 2013. gada 28. martā Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa sodīja šo personu ar brīvības atņemšanu uz sešiem mēnešiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz sešiem mēnešiem.⁴⁰⁹

2012. gada 24. novembrī interneta portālā <http://www.youtube.com> 1973. gadā dzimusī persona sniedza 6 komentārus, kuros puda naidīgu attieksmi pret latviešu tautai piederīgajiem un

⁴⁰⁴ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2013. gada 3. janvāra spriedums lietā Nr.K32-0202-13/6, krimināllieta Nr.11840000612.

⁴⁰⁵ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2011.gada 27.decembra spriedums lietā Nr.K04-0233-11/20.

⁴⁰⁶ Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa 2012.gada 25.septembra spriedums lietā Nr.K28-0523-12/9, krimināllieta Nr.11840004211.

⁴⁰⁷ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2013.gada 13.februāra spriedums lietā Nr.K30-0640-13/13, krimināllieta Nr.11840001412.

⁴⁰⁸ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2013.gada 17.aprīļa spriedums lietā Nr.K29-1086/13, krimināllieta Nr.11840000613.

⁴⁰⁹ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2013. gada 28. marta spriedums lietā Nr.K32-0269-13/6, krimināllieta Nr.11840000513.

attaisnoja 1941. gada 14. jūnijā Latvijā veiktās deportācijas. 2013. gada 23. maijā Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa atzina šo personu par vainīgu Krimināllikuma 74¹. panta un 78. panta otrajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanā un sodīja ar brīvības atņemšanu uz septiņiem mēnešiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz septiņiem mēnešiem.⁴¹⁰

Izpētot minētos spriedumus, var secināt, ka jautājums par noziedzīgajiem nodarījumiem, kas saistīti ar nacionālā, etniskā vai rasu naida izraisīšanu interneta vidē, nezaudē savu aktualitāti. Tāpat kā analizētajos spriedumos par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, kas saistīts ar miesas bojājumu nodarīšanu, arī lietās par naida izraisīšanu, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, tiesas piemēroja sodus, kas nav saistīti ar reālu brīvības atņemšanu, bet noteica brīvības atņemšanu nosacīti, ar pārbaudes laiku. Līdzīgs sods tika noteikts arī, kad persona savu vainu neatzina un vienīgais atbildību mīkstinošais apstāklis bija tas, ka noziedzīgu nodarījumu viņš ir izdarījis ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī,⁴¹¹ un kad persona savu vainu atzina tikai daļēji un atbildību mīkstinoši un pastiprinoši apstākļi konstatēti netika.⁴¹² Tiesas motivācija, nosakot brīvības atņemšanas sodu nosacīti, autora ieskatā ir pamatota, ja persona savu vainu izdarītajā atzinusi pilnībā un izdarīto nožēlojusi.⁴¹³ Pēdējo gadu laikā novērojama tendence, ka prokuratūra noslēdz ar apsūdzēto personu vienošanos par tai piemērojamo sodu,⁴¹⁴ kas neapšaubāmi atvieglo tiesas darbu.

Ir pausts viedoklis, ka ekstrēmi labējā ideoloģija ir īpaši izplatīta jaunu cilvēku vidū.⁴¹⁵ Tomēr minēto spriedumu analīze liecina par pretējo: laikā no 2011. gada 1. janvāra līdz šim brīdim noziedzīgus nodarījumus, kas saistīti ar naidīgu komentāru izplatīšanu internetā, ir veicis statistiski 46 gadus vecs vīrietis.

Spriedumos par naida kurināšanu Internetā, tāpat kā lietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, kas saistīts ar miesas bojājumu nodarīšanu, piespriedtie sodi ir pārāk saudzīgi.⁴¹⁶ Tomēr neviena no personām, kas nonāca tiesas priekšā, netika atzīta par nevainīgu un attaisnota - visas vainīgas personas tika sauktas pie atbildības. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka iecietība un visu cilvēku pašcieņas un vienlīdzības ievērošana ir demokrātiskās un plurālistiskās

⁴¹⁰ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2013.gada 23.maija spriedums lietā Nr.K29-1173-13, krimināllieta Nr.11840005812.

⁴¹¹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 18.augusta spriedums lietā Nr.K04-73-10/10.

⁴¹² Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 8.aprīļa spriedums krimināllietā Nr.11840001908.

⁴¹³ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 20.oktobra spriedums lietā Nr.K04-399-09/31; Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 4.marta spriedums lietā Nr.K04-115-10/27.

⁴¹⁴ Sk. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2013.gada 3.janvāra spriedums lietā Nr.K32-0202-13/6, krimināllieta Nr.11840000612; Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2013.gada 13.februāra spriedums lietā Nr.K30-0640-13/13, krimināllieta Nr.11840001412; Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2013.gada 28.marta spriedums lietā Nr.K32-0269-13/6, krimināllieta Nr.11840000513; Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2013.gada 17.aprīļa spriedums lietā Nr.K29-1086/13, krimināllieta Nr.11840000613; Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2013.gada 23.maija spriedums lietā Nr.K29-1173-13, krimināllieta Nr.11840005812.

⁴¹⁵ Trešais ziņojums par Latviju. 94.paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2008, 26.lpp.

⁴¹⁶ Sk. Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 19.paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 16.lpp.

sabiedrības pamats. Ievērojot šo principu, demokrātiskā sabiedrībā ir nepieciešams piemērot sankcijas par jebkādam izteiksmes formām, kas vērstas uz naida un neiecietības izplatīšanu, kurināšanu, stimulēšanu un attaisnošanu.⁴¹⁷ Autora ieskatā, analizētajos spriedumos minētais Eiropas Cilvēktiesību tiesas norādījums tika izpildīts.

Izmeklējot lietas, kas saistītas ar nacionālā, etniskā vai rasu naida izraisīšanu, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, izmeklētājiem jāņem vērā, ka interneta tīklam mūsdienās ir milzīga nozīme informācijas izplatīšanas ziņā. Kā pamatoti norāda Valsts policijas koledžas Kriminālistikas katedras lektors P. Kločaņiks, ekstrēmistiskas organizācijas savu ideju propagandai un jaunu dalībnieku iesaistīšanai plaši izmanto internetu: „tiek popularizēta šo organizāciju ideoloģija un „cīņas” veidi, publicēti ekstrēmistiska rakstura aicinājumi, proklamācijas u.tml.”⁴¹⁸ Autora ieskatā, ekstrēmisma prevencijai būtu jāierobežo šīs informācijas pieejamību Internetā.

Arī Drošības policija norāda, ka galvenais naidīgu izteikumu izplatīšanas avots ir internets.⁴¹⁹ Bija reģistrēti vairāki gadījumi, kad ar sociālo tīklu (Facebook, Twitter, Draugiem u.c.) starpniecību tika izplatīta sabiedriskai kārtībai un drošībai kaitīga informācija: mudināšana piedalīties masu nekārtībās; pamācība, kā mājas apstākļos izgatavot sprāgstvielas; nacionālā, etniskā un rasu naida kurināšana u.c. Tas norāda uz nepieciešamību atbildīgajiem dienestiem veikt monitoringu interneta tīklā ar mērķi konstatēt un atklāt noziedzīgus nodarījumus, kā arī meklēt un aizturēt personas, kas tos ir izdarījušas.

2.2.4. Citi naida izpausmes veidi

Naidis un neiecietība var izpausties visai īpatnējos veidos. Piemēram, 2006. gada 4. februārī Rīgā persona, kas bija naidīgi noskaņota pret melnādainiem cilvēkiem, izgatavoja koka krustu, aplēja to ar degmaisījumu un aizdedzināja, atdarinādams vienu no izplatītākajiem ASV rasistiski orientētās organizācijas *Ku Klux Klan* rituāliem.⁴²⁰ Pēc personas rīcībā esošās informācijas, šajā namā dzīvoja melnādainis vīrietis, kā pirmstiesas kriminālprocesa gaitā tika noskaidrots - Kotdivuāras pilsonis. 2006. gada 14. jūnijā Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa par minētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu personu atzina par vainīgu un sodīja ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu nosacīti, ar pārbaudes laiku uz trim gadiem.⁴²¹

⁴¹⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 59405/00 Erbakan v. Turkey, para. 56.

⁴¹⁸ Kločaņiks P. Islāmisma ietekme uz sabiedrību un cilvēkdrošību Latvijā. Grām.: Valsts policijas koledžas 1. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli Rīga: Valsts policijas koledža, 2012, 149.lpp.

⁴¹⁹ Drošības policijas 2012.gada darbības publiskais pārskats. Pieejams: [http://www.iem.gov.lv/files/text/DP_2012\(2\).pdf](http://www.iem.gov.lv/files/text/DP_2012(2).pdf) [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁴²⁰ Sīkāk sk. World Fascism: A Historical Encyclopedia. II Volume set. Blamires C. B., Jackson P. eds. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2006, p. 367 – 368.; Ку Клукс Клан. Белое движение в США. Под ред. И.В. Дьякова Москва: Фэри-В, 2001, с.72.

⁴²¹ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2006.gada 14.jūnija spriedums lietā Nr.K29-808/06.

Latvijas Cilvēktiesību centra darbinieku piedāvātajā klasifikācijā naida noziegumu veidos atsevišķi netiek izcelta tādas simbolikas izmantošana, kura rada naidu un nesaticību starp nacionālajām, etniskajām un rases grupām. Šo naida noziegumu veidu Latvijas Cilvēktiesību centra speciālisti iekļauj klasifikācijā kā vienu no rasistiskās vai cita naidīga satura informācijas izplatīšanas iespējām. Vienlaikus viņi konstatē, ka Latvijā nav aizliegtu “naidu kurinošu” simbolu saraksta.⁴²² Aizliegtu simbolu saraksts ir izveidots vairākās citās Eiropas Savienības valstīs.⁴²³

Domājams, ka konkrēta naida simbolu saraksta veidošana Latvijā apdraudēs tiesību normas elastību. Līdz ar to tiesai, vērtējot katru konkrētu šādas simbolikas izmantošanas gadījumu, būtu lietderīgi uzaicināt ekspertu, kas sniegs savu atzinumu, vai konkrētā simbola lietošana izraisa nacionālo, etnisko vai rasu naidu.

Līdz 2013. gada 20. jūnijam, kad Saeima ir veikusi grozījumus „Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likumā”,⁴²⁴ tikai likums “Par sapulcēm, gājieniem un piketiem” aizliedza pasākuma dalībniekiem izmantot bijušās PSRS, Latvijas PSR un nacistiskās Vācijas karogus, ģerboņus, himnas un simboliku (arī stilizētā veidā).⁴²⁵ Par minētās normas pārkāpumiem Latvijas APK 174.³ pants paredz administratīvos sodus, kas attiecībā pret juridiskajām personām var sasniegt 5000 latu apmēru⁴²⁶ (no 2014. gada 1. janvāra līdz 7100 *euro*).⁴²⁷ Tomēr šajā likumā iekļautās normas nedarbojās pilnā apmērā. Par minēto liecina, piemēram, 2007. gada 9. maija notikums, kad Rīgas pašvaldības policijas Zemgales priekšpilsētas pārvaldes darbinieki sastādīja administratīvo protokolu par administratīvo pārkāpumu, kas paredzēts Latvijas APK 174.³ pantā, par nacistiskās Vācijas simbolikas - kāškrusta izmantošanu, ko veica radikālās organizācijas “Gustava Celmiņa centrs”⁴²⁸ vadītājs.⁴²⁹ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa secināja, ka pasākuma laikā izmantotais simbols bijis nevis kāškrusts, bet latviešu mitoloģijas simbols - Laimas krusts. Savos secinājumos tiesa pilnībā paļāvās uz informācijas avotiem un materiāliem, kurus iesniedza pārkāpējs. Tiesa neņēma vērā arī to, ka pārkāpējs iepriekš bija sodīts par Uzvaras pieminekļa spridzināšanu.⁴³⁰

⁴²² Kamenska A., Brands-Kehris I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 30.lpp.

⁴²³ Sk., piemēram: Čehijas Republikas Iekšlietu ministrijas publicēto sarakstu: Mareš M. Symboly používané extremisty na území ČR v současnosti. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2006.

⁴²⁴ Grozījumi Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 5.jūlijs, Nr.129.

⁴²⁵ Par sapulcēm, gājieniem un piketiem. 11. panta pirmās daļas 5. punkts: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 30.janvāris, Nr.31/32.

⁴²⁶ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1984. 20.decembris, Nr.51.

⁴²⁷ *Euro* ieviešanas kārtības likuma 32. panta otrās daļas 2. punkts: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 15.februāris, Nr.33.

⁴²⁸ Sīkāk par G. Celmiņu sk. Paeglis A. Pērkonkrusts pār Latviju. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 1994, 7., 198.lpp.

⁴²⁹ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2007.gada 15.maija lēmums lietā Nr.P131037407.

⁴³⁰ Sīkāk sk. Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas 2000.gada 29.maija lēmums lietā Nr.K-79/8 Nr.51603097. un Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palātas 2001.gada 16.janvāra lēmums lietā Nr.PAK-16. Sk. arī Drošības policijas 2012.gada darbības publiskais pārskats. Pieejams: <http://www.iem.gov.lv/files/>

Tāpat kā jautājumā par KL 78. panta piemērošanu, arī vērtējot „Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likuma” vai likuma “Par sapulcēm, gājieniem un piketiem” normu pārkāpumu, tiesību piemērotājiem būs jāpierāda pārkāpuma subjektīvo pusi: „mērķtiecīgi slavināt vai attaisnot totalitāro režīmu, izmantojot arī stilizētā veidā bijušās PSRS, bijušo PSRS republiku un nacistiskās Vācijas simbolus”⁴³¹.

Latvijas normatīvajos aktos nav arī noteikti speciālie aizliegumi naidu un nesaticību izraisošās simbolikas izmantošanai internetā. Kā šajā ziņā projekta „Kiber Latvija - no naida brīva zona” ietvaros atzīmēja speciāli uzaicinātais eksperts A. Judins, „speciālu tiesību normu neesamība vērtējama negatīvi un kopumā norāda uz problēmas izpratnes trūkumu. Likumdevējs nenoliedz eventuālo kaitējuma nodarīšanu, ja publiskajā telpā tiek lietoti naidu provocējošā simbolika, lozungi, atribūti, zīmes, attēli utt., tomēr nesaista to ar kibertelpu un internetu.”⁴³² Saskaņā ar likuma „Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem” 7. pantu aizliegts arī publicēt informāciju, „kas aicina uz vardarbību un pastāvošās iekārtas gāšanu, propagandē karu, cietsirdību, rasu, nacionālo vai reliģisko pārkāpumu un neiecietību, kūda uz citu noziegumu izdarīšanu”⁴³³.

Kā pamatoti norāda A. Judins, simbolikas izmantošana internetā sabiedriskās intereses apdraud ne mazākā mērā kā tās izmantošana sabiedriskajos pasākumos un drukātajos žurnālos un avīzēs. Turklāt internetresursu auditorija ir ļoti plaša, un kibertelpā propagandējamās idejas sasniedz daudz vairāk cilvēku. Tieši tādēļ likumdevējs paplašināja likuma „Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem” 2. pantā iekļauto masu informācijas līdzekļu sarakstu ar elektroniskiem plašsaziņas līdzekļiem, nosakot arī, ka „interneta vietni var reģistrēt kā masu informācijas līdzekli”⁴³⁴.

Jāpiekrīt A. Judinam, kurš atzīmēja, ka „kriminālbildība var iestāties gan tad, kad izmantotie simboli, grafiskā un audio informācija pati par sevi ceļ naidu un provocē nesaticību, gan arī tad, kad audiovizuālais noformējums tiek izmantots, lai pastiprinātu tekstuālās informācijas efektu”⁴³⁵. Tomēr speciālisti atzīst, ka ir daži praktiski šķēršļi, kas traucē efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu.

text/DP_2012(2).pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī]: 2012.gada oktobrī Drošības policija uzsāka kriminālprocesu saskaņā ar KL 233. panta otro daļu pret biedrības “Gustava Celmiņa centrs” vadītāju. Veicot sankcionētu kratīšanu personas dzīvesvietā, tika atrasti un konfiscēti šaujamo ieroci, munīcija un sprāgstvielas.

⁴³¹ Litvins G. Nevēlamu simbolu aizliegums. Jurista Vārds, 2013. 9.jūlijs, Nr.27/28.

⁴³² Judins A. Projekta „Kiber Latvija - no naida brīva zona” materiāli. Publicēts: <http://www.dialogi.lv>. Nav pieejams.

⁴³³ Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 14.februāris, Nr.5.

⁴³⁴ Grozījumi likumā „Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2011. 6.oktobris, Nr.158.

⁴³⁵ Judins A. Projekta „Kiber Latvija - no naida brīva zona” materiāli. Publicēts: <http://www.dialogi.lv>. Nav pieejams.

Pirmkārt, tas ir jau minētā legālā “naidu kurinošu” simbolu saraksta neesamība, par kura nepieciešamību izteicās gan Latvijas Cilvēktiesību centra darbinieki,⁴³⁶ gan A. Judins, pamatoti norādot, ka dažādu grupu pārstāvjiem ir „atšķirīga simbolu un informācijas uztvere. Objektīvo kritēriju neesamības dēļ situācijas izvērtēšana lielā mērā ir atkarīga no ekspertu un procesa virzītāju viedokļa [...] Jāatzīst, ka normatīvajos aktos nav iespējams uzskaitīt un detalizēti aprakstīt visus simbolus, kuru lietošanai un izmantošanai jāparedz ierobežojumi.”⁴³⁷

Otrkārt, tās ir minētā noziedzīgā nodarījuma īpatnības, kas saistītas ar subjektīvās puses pierādīšanas grūtībām. Pēc A. Judina uzskatiem, arī simbolikas izmantošana kibertelpā var būt atzīta par naidu kurinošu, jo personai bija jāapzinās, ka to ievietošana internetā publiskotajos materiālos var radīt nesaticību starp dažādām personu grupām un to piederīgajiem.⁴³⁸ Kaut gan, pēc A. Judina domām, „procesa virzītājam nav jāpierāda, ka persona ir vēlējusies radīt naidu starp dažādām cilvēku grupām. Pie kriminālatbildības jāsauc persona, kurai konkrētajos apstākļos bija jāsaprot veiktās darbības kaitīgums un sekas, kas tās var radīt”⁴³⁹, tomēr, pēc promocijas darba autora uzskatiem, ir gan paša A. Judina pieminētais nevainīguma prezumpcijas princips,⁴⁴⁰ gan nozieguma subjektīvās puses pierādīšanas nepieciešamība, lai vainīgo personu varētu sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu.

Pilnībā atbalstot A. Judina teikto, ka „nacionālistiskie un rasistiskie izlēcieni nodara sabiedriskām interesēm pietiekami lielu kaitējumu, lai to izdarītājus sauktu pie kriminālatbildības. Tai skaitā gadījumos, ja tie nav izraisījuši nedz cilvēku nāvi, nedz miesas bojājumus”⁴⁴¹, tajā pašā laikā nevar piekrist viņa apgalvojumam, ka kaitējums, kas rodas no minētās simbolikas izmantošanas kibertelpā „ne vienmēr ir tik liels, lai personu sauktu pie kriminālatbildības”⁴⁴². Neapšaubāmi, ka katrā konkrētā situācijā ir nepieciešams izvērtēt visus notikušā apstākļus, lai iegūtu visus nepieciešamos pierādījumus tam, ka noziedzīgs nodarījums ir noticis. Tomēr to var izdarīt tikai ar kriminālprocesuālām metodēm. Līdz ar to, ja tika konstatēts simbols, kas, iespējams, vērsts uz nacionālā, etniskā vai rasu naida, vai nesaticības izraisīšanu, jāuzsāk kriminālprocess, kura ietvaros arī būs iespējams noskaidrot, vai apzināti, ar nolūku izraisīt šīs darbības, rīkojās tā persona, kas ievietoja šo simbolu internetā.

Viens no naida noziegumu veidiem ir kapu apgānīšana ar uzrakstiem un simboliem, kas vērsti uz nacionālā, etniskā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu. 2009. gada 15. jūlijā divu

⁴³⁶ Kamenska A., Brands-Kehris I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 30.lpp.

⁴³⁷ Judins A. Projekta „Kiber Latvija - no naida brīva zona” materiāli. Publicēts: <http://www.dialogi.lv>. Nav pieejams.

⁴³⁸ Turpat.

⁴³⁹ Turpat.

⁴⁴⁰ Kriminālprocesa likuma 19. pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74.

⁴⁴¹ Judins A. Rasisms Latvijā: vai gaidām nāvi? Publicēts: <http://www.politika.lv/index.php?id=111469&lang=lv> [aplūkots 2011.gada 10.novembrī].

⁴⁴² Judins A. Projekta „Kiber Latvija - no naida brīva zona” materiāli. Publicēts: <http://www.dialogi.lv>. Nav pieejams.

personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās Talsu novada Laidzes pagasta Sukтуру ebreju kapos tīši apgānīja kapus: apgāza kapu vārtus ar Dāvida zvaigzni, nolauza 20 pieminekļus no betona pamatnēm un apgāza tos, no tiem četri pieminekļi krītot pārlūza uz pusēm, savas darbības iemūžināja, fotografējot ar mobilo telefonu, vēlāk fiksētos kadrus ielādējot datorā.⁴⁴³ 2009. gada naktī no 4. uz 5. oktobri viena no personām Talsos, Brīvības ielā Varoņu kapos, atkārtoti tīši apgānīja kapus: ar kājām nospārdīja 82 piemiņas plāksnītes un salauza granīta pieminekli. 2010. gada 23. martā Talsu rajona tiesa sodīja abas personas par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kas paredzēts Krimināllikuma 228. panta otrajā daļā, vienu ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz diviem gadiem, bet otru ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu un sešiem mēnešiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz diviem gadiem. Tomēr, kā pamatoti norāda cilvēktiesību eksperts A. Kučs, „ne apsūdzībā, ne tiesas nolēmuma motivējošā daļā nav izvērtēts, vai noziedzīgā nodarījuma subjektu mērķis bijis vienkārši kapu apgānīšana vai arī apzināti izvēlēti ebreju kapi, lai paustu naidu pret šai tautībai piederīgajiem. Ja tiesa būtu izvērtējusi un konstatējusi, ka nozieguma izdarīšanas mērķis ir etniskā naida kurināšana, būtiski mainās noziedzīgā nodarījuma kvalifikācija: tas var tikt kvalificēts pēc KL 78. panta un KL 228. panta kā noziedzīgu nodarījumu kopība. Tajā gadījumā, ja rasistisks motīvs noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā ir bijis tikai papildu faktors un apsūdzēto personu mērķis nebija izraisīt naidu, tiesai pie soda noteikšanas jāņem vērā KL 48. panta pirmās daļas 14. punktā ietvertais atbildību pastiprinošais apstāklis.”⁴⁴⁴

Latvijā bija reģistrēti arī tādi noziedzīgie nodarījumi,⁴⁴⁵ kuru sastāvs atbilst divu vai vairāku dažādu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm.⁴⁴⁶ Visbiežāk šie kriminālprocesi tika kvalificēti saskaņā ar KL 78. pantu par nacionālā, etniskā vai rasu naida izraisīšanu, kad šī darbība bija saistīta ar kapu apgānīšanu (KL 228. pants). Tā, piemēram, 2010. gadā naktī no 7. uz 8. decembri Rīgā Jaunajos ebreju kapos tika apgānīti 89 kapu pieminekļi, ar baltu krāsu uzzīmējot uz tiem kāškrustus.⁴⁴⁷ Saistībā ar šo noziedzīgo nodarījumu Valsts policijā tika uzsākts kriminālprocess saskaņā ar KL 78. pantu, kā arī saskaņā ar KL 228. pantu - par kapa apgānīšanu. Aizdomās par noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu policija aizturēja trīs (1991., 1994. un 1995. gadā dzimušus) jauniešus, kas ir „skinhedu” kustības pārstāvji. Viens no viņiem, 1994. gadā dzimušais jauniešs, kapa apgānīšanu, kas saistīta ar uz kapa esoša priekšmeta nolaupīšanu, bija izdarījis jau iepriekš. 2009. gada 7. novembrī Rīgā Jaunajos ebreju kapos viņš tīši apgāza astoņus kapa pieminekļus, kā arī nolaupīja metāla plāksnīti, uz kuras iegravēta Dāvida zvaigzne un mirušās

⁴⁴³ Talsu rajona tiesas 2010.gada 23.marta spriedums lietā Nr.K36-0066, krimināllietā Nr.11380068809.

⁴⁴⁴ Kučs A. Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2012, 13.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/Apkopojums%20naida%20kurinasana.doc> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁴⁴⁵ Sk., piemēram: Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 4.februāra spriedums lietā Nr.K04-168-05/5. un Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2012.gada 15.marta spriedums lietā Nr.K04-103-12/11.

⁴⁴⁶ Krimināllikuma 26. pants. Noziedzīgu nodarījumu kopība: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.

⁴⁴⁷ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2012.gada 15.marta spriedums lietā Nr.K04-103-12/11.

personas dati. Izskatot lietu pirmajā instancē, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija 2012. gada 15. martā grupas dalībniekus atzina par vainīgiem un sodīja 1991. gadā dzimušo personu ar brīvības atņemšanu uz astoņiem mēnešiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz astoņiem mēnešiem, 1994. gadā dzimušo personu ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu nosacīti, ar pārbaudes laiku uz vienu gadu, 1995. gadā dzimušo personu ar piespiedu darbu uz četrdesmit stundām, kā arī apmierināja cietušo personu kompensācijas pieteikumus. 2013. gada 22. aprīlī Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta, pēc 1994. gadā dzimušās personas apelācijas sūdzības, minēto spriedumu atcēla daļā, un sodīja vainīgo ar brīvības atņemšanu uz deviņiem mēnešiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz vienu gadu, kā arī samazināja kompensāciju apmēru.⁴⁴⁸

Jaunie ebreju kapi bija apgānīti jau iepriekš – 2003. gada 13. septembrī. Tad tajos vairāki pieminekļi bija apgāzti un aprakstīti dzeltenā krāsā ar necenzētiem vārdiem, nacistiskiem saukļiem un kāškrustiem. Par minētā noziedzīga nodarījuma izdarīšanu tika aizturēta piecu personu grupa. Izmeklēšanas laikā tika noskaidrots, ka laiku pirms tam, septembra sākumā, trīs minētās grupas dalībnieki, būdami naidīgi noskaņoti pret ebreju tautības cilvēkiem un, lai paustu savu naidīgu attieksmi un kurinātu rasu naidu, Šķirotavas meža masīvā esošā masu apbedījumu vietā uzrakstīja vairākus nacistiskus saukļus. Divi šīs grupas dalībnieki tādas pašas darbības izdarīja arī 2003. gada 14. oktobrī kādā autobusa pieturā Rīgā. 2002. gada 17. decembrī Rīgā divi grupas dalībnieki, kuriem piebiedrojušies viena jauniete, apzīmēja ar kāškrustiem kādas ēkas kāpņutelpas. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija 2005. gada 4. februārī visām vainīgajām personām piesprieda nosacītu brīvības atņemšanu uz laiku no astoņiem mēnešiem (1986. gadā dzimušajai jaunietei) līdz četriem gadiem, ar pārbaudes laiku no viena līdz trim gadiem. Tiesa nosprieda arī, ka apsūdzētajiem būs jāatlīdzina zaudējumi Rīgas Domei un vairākām fiziskām personām, kuru radnieku kapa vietas tika apgānītas.⁴⁴⁹

Pēc Krimināllikuma stāšanās spēkā 1999. gada 1. aprīlī kopumā Latvijā saskaņā ar 78. pantu uzsākti 123 kriminālprocesi (2000. gadā – 3, 2001. gadā – 1, 2002. gadā – 1, 2003. gadā – 3, 2004. gadā – 1,⁴⁵⁰ 2005. gadā – 13, 2006. gadā – 14, 2007. gadā – 16,⁴⁵¹ 2008. gadā – 9, 2009. gadā – 6, 2010. gadā – 7,⁴⁵² 2011. gadā – 12, 2012. gadā – 17, 2013. gadā – 20⁴⁵³).

Jāņem vērā, ka minētie statistikas dati attiecas tikai uz noziedzīgajiem nodarījumiem, kas ir tieši saistīti ar nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, atbildība par ko paredzēta KL 78.

⁴⁴⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2013. gada 22. aprīļa spriedums lietā Nr. PAK-154.

⁴⁴⁹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005. gada 4. februāra spriedums lietā Nr. K04-168-05/5.

⁴⁵⁰ Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centra 2005. gada 21. marta atbilde Nr. 14/5-3698 uz Sabiedriskās politikas centra „Providus” iesniegumu.

⁴⁵¹ Kamenska A., Brands-Kehris I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 24. lpp.

⁴⁵² Drošības policijas 2011. gada 5. augusta atbilde Nr. 21/2426-K/187-jur. uz Latvijas Cilvēktiesību centra iesniegumu.

⁴⁵³ Kriminālā statistika. Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas Centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/node/109> [aplūkots 2014. gada 30. aprīlī].

pantā. Latvijā netiek uzskaitīti noziedzīgie nodarījumi, kas tika izdarīti rasistisku motīvu dēļ, ko tiesa būtu atzinusi par atbildību pastiprinošu apstākli saskaņā ar KL 48. panta pirmās daļas 14. punktu. Statistikā tāpat netiek iekļauti noziedzīgie nodarījumi, kas kvalificēti atbilstoši KL IX nodaļā „Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds” ietvertu noziedzīgu nodarījumu grupas objektam.

Analizējot statistiku lietās pēc KL 78. panta, konstatējams, ka prokuratūrai kriminālvajāšanas uzsākšanai nodots ļoti neliels lietu skaits. No 2007. gadā uzsāktajiem 16 kriminālprocesiem tikai 8 tika nosūtīti prokuratūrai kriminālvajāšanas uzsākšanai, 2008. gadā no 9 – 2, 2009. gadā no 6 – 3, 2010. gadā no 6 – 2. Kaut gan Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību atzīmēja, ka ievērojami samazinājās pēc KL 78. panta ierosināto lietu skaits,⁴⁵⁴ jau 2011. gadā šī situācija ir mainījusies, un uzsāktu kriminālprocesu skaits sasniedzis 12. Tas, pēc Drošības policijas sniegtās informācijas, liecina par tendencēm iesniegumu skaita pieaugumam.⁴⁵⁵ Pieaugums bija novērojams arī 2012. gadā, kad uzsāktu kriminālprocesu skaits sasniedzis 17. Minētais pierāda, ka noziedzīgie nodarījumi, kas saistīti ar nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu Latvijas teritorijā savu aktualitāti nezaudē.

2.2.5. Izmeklēšanas darbību īpatnības ar naidu saistītās lietās

Ģenerālprokurors Ē. Kalnmeiers norādīja, ka ir pazeminājusies kriminālprocesu izmeklēšanas kvalitāte Valsts policijā.⁴⁵⁶ 2013. gadā prokuratūras iestādes atdeva atpakaļ papildizmeklēšanas veikšanai 284 kriminālprocesus, tika atcelti 516 lēmumi par kriminālprocesu izbeigšanu un 1443 lēmumi par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu.⁴⁵⁷ 2011. gadā uz pusi (par 165 vai 49,4%) pieaudzis arī prokurora iesniegumu skaits pirmstiesas izmeklēšanas iestādēm (sasniedza 499 iesniegumus), 2012. gadā šis skaitlis palika nemainīgs (497 iesniegumi), un nedaudz samazinājās 2013. gadā (474 iesniegumi). Minētie skaitļi apstiprina secinājumus par vispārējo izmeklēšanas kvalitātes pazemināšanās tendenci.

Vērtējot kļūdas, kas bija pieļautas gan sākotnējā materiāla noformēšanā, gan turpmākā izmeklēšanā lietās par nacionālā, etniskā vai rasu naida izraisīšanu, var secināt, ka procesa virzītājam nepieciešams ņemt vērā īpatnības, kas saistītas ar uzsāktu kriminālprocesu izmeklēšanu uz KL 78. panta pamata.

⁴⁵⁴ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 15. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 15.lpp.

⁴⁵⁵ Drošības policijas 2011.gada darbības publiskais pārskats. Pieejams: http://www.iem.gov.lv/files/text/DP_2011_p.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁴⁵⁶ Pārskats par prokuratūras 2011.gada darba rezultātiem. Pieejams: <http://prokuratūra.gov.lv/public/30230.html> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁴⁵⁷ Latvijas Republikas prokuratūras 2013.gada darba rezultātu pārskats. Pieejams: <http://www.prokuratūra.gov.lv/public/30231.html> [aplūkots 2014.gada 20.aprīlī].

Atbilstoši KPL 369. panta otrajā daļā noteiktajam,⁴⁵⁸ kriminālprocesu uzsāk, ja ir iegūtas tādas ziņas, kuras norāda uz iespējama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Saskaņā ar KPL šādas ziņas var iesniegt:

- 1) noziedzīga nodarījuma rezultātā cietusī persona - kā iesniegumu;
- 2) kontrolējošās un uzraugošās iestādes - to darbību regulējošos normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā;
- 3) ārstniecības personas vai iestādes - kā ziņojumu par traumām, slimībām vai nāves gadījumiem, kuru cēlonis varētu būt noziedzīgs nodarījums;
- 4) bērnu tiesību aizsardzības institūcijas un biedrības - kā iesniegumu par nepilngadīgo tiesību aizskārumiem, kuru cēlonis varētu būt noziedzīgs nodarījums;
- 5) jebkura fiziskā vai juridiskā persona - kā informāciju par iespējamiem noziedzīgiem nodarījumiem, no kuriem pati tieši nav cietusi;
- 6) jebkura persona par pašas izdarītu noziedzīgu nodarījumu - kā iesniegumu.

Savukārt, saskaņā ar KPL 369. panta ceturto daļu par iemeslu kriminālprocesa uzsākšanai var būt arī ziņas, kuras par kriminālprocesa norisi atbildīgās iestādes ieguvušas savas resoriskās vai kriminālprocesuālās darbības rezultātā šādos gadījumos:

- 1) tieši konstatējot noziedzīgu nodarījumu tā izdarīšanas laikā un to pārtraucot;
- 2) tieši konstatējot noziedzīga nodarījuma acīm redzamas sekas;
- 3) veicot kriminālprocesu par citu noziedzīgu nodarījumu;
- 4) veicot citas likumos noteiktās funkcijas – pārbaudes, operatīvo darbību utt.

Pēc kriminālprocesa uzsākšanas procesa virzītājs, kā to nosaka KPL 397. panta pirmā daļa, veic KPL paredzētās procesuālās darbības līdz brīdim, kad tiek noskaidrota persona, kura saucama pie kriminālatbildības, un savākti pietiekami pierādījumi kriminālprocesa nodošanai prokuroram kriminālvajāšanas uzsākšanai.

Bieži vien grūtības parādās jau sākotnējā materiāla noformēšanas stadijā, kad iegūtā informācija ir minimāla un ir vairākas versijas par notikušo. Šajā stadijā var izdalīt trīs tipiskās iespējamās situācijas:

- 1) noziedzīgais nodarījums ir noticis un vainīgā persona nav noskaidrota, un nav aizturēta;
- 2) noziedzīgais nodarījums ir noticis un vainīgā persona ir noskaidrota, bet nav aizturēta;
- 3) noziedzīgais nodarījums ir noticis un vainīgā persona ir noskaidrota, un aizturēta.

Ja vainīgā persona nav noskaidrota, izmeklētāja darbība tiek vērsta galvenokārt uz vainīgās personas noskaidrošanu. Izmeklēšanas gaitā jānoskaidro un jāveic notikuma vietas, un tajā esošo objektu apskate (KPL 162. pants). Notikuma vietas apskates gaitā izmeklēšanas darbības veicējam īpaša uzmanība jāpievērš tiem objektiem, kuri varētu norādīt uz noziedzīgā nodarījuma motīvu.

⁴⁵⁸ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74.

Iespējams, ka cietušais atradās kāda kultūrvēsturiska objekta apkārtnē, kuru parasti apmeklē vai saista ar konkrētas minoritātes grupas pārstāvjiem (piemēram, uzbrukums notika blakus lūgšanu namam vai kapiem).

Kā jau bija minēts, naida noziegumu izmeklēšanā motīvam ir milzīga nozīme. Par šī motīva esamību var liecināt notikuma vietā konstatētie uzraksti, simboli un zīmējumi. Par nozīmīgiem lietai var būt arī šķietami nevainīgs uzraksts. Tā, piemēram, burti „WP” nozīmē „White Power”⁴⁵⁹, bet cipari „88” vai burti „HH” (H ir alfabēta 8. burts) ir saīsinājums no nacistu sveiciens „Heil Hitler!”⁴⁶⁰. Cipari var nozīmēt arī kādu vēsturisko datumu, piemēram, „4-20” – 20. aprīlis, Ādolfa Hitlera dzimšanas diena. Tas savukārt nozīmē, ka procesa virzītājam jāpārliciecinās arī par notikuma datuma iespējamo vēsturisko nozīmi.

Ja notikuma vietā konstatēta poligrāfiskā produkcija (plakāti, skrejlapas u.c.) vai tās daļas, jāpiefiksē tās saturs un konkrētā atrašanās vieta. Jākonstatē un jāpiefiksē arī tradicionālās noziedzīgā nodarījuma pēdas, kas sasaista aizturēto personu ar noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas vietu. Ieteicams apskates veikšanā iesaistīt ekspertu, kurš atbilstoši KPL 161. pantam atrod un izņem noziedzīgā nodarījuma pēdas vai objektus, kuriem turpmāk ir nepieciešams izdarīt ekspertīzi, norādot apskates protokolā to atrašanās vietu, pazīmes, izņemšanas faktu, kā arī to, kuras personas atbildībā tie nodoti.

Līķa apskatei notikuma vietā ir savas īpatnības. Tā visos gadījumos ir neatliekama izmeklēšanas darbība. Līķa apskati veic, piedaloties tiesu medicīnas ekspertam (KPL 164. pants), izņēmumu gadījumā to veic, piedaloties medicīnas speciālistam. Kā pamatoti norādīja speciālists tiesu medicīnas jautājumos V. Šmidts, „kvalificēta apskate atkarīga no tā, cik pilnīgi policijas darbinieks ar tiesu medicīnas speciālista palīdzību spēj savākt un novērtēt sākotnējo informāciju”⁴⁶¹.

Izmeklētājam ar sapratni un cieņu jāizturas pret mirušā tuvinieku reliģiskām jūtām. Ja mirušā tuvinieki izsaka vēlmi pēc visām nepieciešamām sākotnējām izmeklēšanas darbībām veikt kādu reliģisko rituālu, kas netraucēs turpmākas izmeklēšanas darbības un ekspertīzes veikšanu, tas saprāta robežās ir jāatbalsta. Izmeklētāja sniegtā palīdzība labvēlīgi noskaņos lietā iesaistītās personas, kas savukārt var sekmēt lietas izmeklēšanu, jo šīs personas daudz labprātīgāk sniegs viņu rīcībā esošo informāciju. Tomēr jāatceras, ka ir visai savdabīgi reliģiskie rituāli. Tā, piemēram, dažādos budisma paveidos rituāli, kas saistīti ar cilvēka nāvi, ir visai sarežģīti. Budisma mācītājs

⁴⁵⁹ Angļu val. Balto spēks. Sīkāk sk.: World Fascism: A Historical Encyclopedia. II Volume set. Blamires C. B., Jackson P. eds. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2006, p. 724 – 725.

⁴⁶⁰ World Fascism: A Historical Encyclopedia. II Volume set. Blamires C. B., Jackson P. eds. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2006, p. 305.

⁴⁶¹ Šmidts V. Līķa apskate notikuma vietā. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1996, 5.lpp.

(skolotājs) katrā konkrētā gadījumā nosaka, cik un kādā virzienā jāpārviesto mirušā ķermenis, kad un kādā veidā jāveic apbedīšana.⁴⁶²

Būtu lietderīgi izstrādāt un izplatīt policijas darbinieku vidū pamācību par valstī dzīvojošo nacionālo minoritāšu pārstāvju reliģijas un kultūras īpatnībām, kas palīdzēs policijas darbiniekiem labāk izprast nacionālās minoritātes. Šajā pamācībā varētu iekļaut arī uzvedības noteikumus nacionālo minoritāšu kultūrvēsturiskos un reliģiskos objektos. Līdzīga veida rokasgrāmata ir izstrādāta un veiksmīgi izmantota praksē Krievijas pilsētā Samarā.⁴⁶³

Apskates norises gaitu un rezultātus ieteicams fiksēt attēlu ierakstā (KPL 141., 143. pants). Izmeklēšanas darbības veicējs par videokameras lietošanu personām, kuras piedalās izmeklēšanas darbībā, paziņo pirms izmeklēšanas darbības uzsākšanas. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 143. panta trešo daļu attēlu ierakstā fiksētā informācija uzskatāma par precīzāku un pilnīgāku salīdzinājumā ar rakstveidā fiksēto informāciju. Profesors J. Mašošins norāda, ka mūsdienā apstākļos videoierakstu izmantošanas efektivitāte ir pierādīta gan izmeklēšanas darbībās, gan operatīvajos pasākumos.⁴⁶⁴ Videoierakstu demonstrēšana tiesas sēdes laikā sniedz pilnīgāku informāciju par notikuma retrospektīvu, par izmeklēšanas darbību un operatīvo pasākumu gaitu, kas savukārt ļauj novērot šo darbību attīstību un veikt iegūto pierādījumu pārbaudi. Šo pierādījumu pārbaudes gaitā tiek noskaidrota patiesība, kas ir nepārprotama un neprasa turpmāku argumentāciju.⁴⁶⁵ Kā pamatoti secināja profesors J. Mašošins, minētais dod tiesai iespēju iegūt objektīvās realitātes atspoguļojumu, kas turpmāk ļaus pieņemt taisnīgu spriedumu.

Veicot cietušā un liecinieka pratināšanu (KPL 151. pants), jāpievērš uzmanību ziņām, kas varētu palīdzēt noskaidrot vainīgās personas atrašanas vietu. Jautājums par motīvu noskaidrošanu nezaudē savu aktualitāti arī šajā darbībā, jo, zinot motīvus, var labāk izprast vainīgā personiskās īpatnības, kas savukārt ļauj izvirzīt versijas par viņa atrašanās vietu. Par indikatoriem, kas apliecina motīvu, var būt ne tikai cietušā piederība minoritāšu grupai, bet arī simpatizēšana tai (piemēram, cietušais ir kādas minoritāšu interešu aizstāvības biedrības loceklis).

Pratinot cietušo personu, jāņem vērā viņa psiholoģiskais stāvoklis, jo „vardarbīgu noziegumu upuriem arī izmeklēšanas process var būt papildus traumējošs, jo viņi var tikt nopratināti [...] un reizēm tie piedzīvo piespiedu saskarsmi vai pat konfrontāciju ar uzbrucējiem”⁴⁶⁶. Līdz ar to procesa virzītājam rūpīgi jāizvēlas pratināšanas laiks un vieta. Neapšaubāmi, ka ņemot

⁴⁶² Настольная книга атеиста. Под ред. С. Д. Сказкина. Москва: Политиздат, 1987, с. 269.

⁴⁶³ Справочник самарского милиционера (Этнические меньшинства, религии, культуры). Самара: Управление МВД России по городу Самаре. 2006.

⁴⁶⁴ Машошин Ю. Обеспечение защиты прав потерпевших. Grām.: Eiropas un nacionālo tiesību aktuālās problēmas. Starptautiskās zinātniski praktiskās konferences referātu krājums. Rīga: Sociālo tehnoloģiju augstskola, 2008, 76.lpp.

⁴⁶⁵ Новик В. В. Криминалистические аспекты процесса доказывания при дефиците доказательств. В кн.: Вестник криминалистики. Вып. 3(7). Под ред. А. Г. Филиппова. Москва: Спарк, 2003, с. 58.

⁴⁶⁶ Dzelme I. Naida noziegumu psiholoģiskās sekas - cietušā pieredze un ietekme uz plašāku sabiedrību. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 14.lpp.

vērā lietas apstākļus, tas jāizdara pēc iespējas drīzāk. Reizēm, lai panāktu gaidāmo rezultātu, izmeklētājam pirms cietušā pratināšanas jādod viņam iespēju tikties ar tuviniekiem vai jāpiesaista speciālists – psihologs. Kā rāda prakse, labākus rezultātus dod papildu nopratināšana,⁴⁶⁷ jo pēc laika cietušā persona spēj atcerēties tādus faktus, kas bija palaisti garām vai aizmirsti pirmās pratināšanas laikā, šī parādība psihologu vidū ir pazīstama kā *reminiscentia*.⁴⁶⁸

Cietušās personas pratināšanas laikā, papildus parasti uzdodamiem jautājumiem, jānoskaidro, vai pret viņu jau iepriekš bijuši izdarīti līdzīga rakstura noziedzīgie nodarījumi. Un, ja bija, tad kādi, kad, kur, vai bija informētas tiesībsargājošās iestādes, un ja – jā, tad vai bija uzsākts kriminālprocess; kā tas bija kvalificēts; kādi, pēc cietušā domām, bija nozieguma motīvi; vai bija noskaidrota un saukta pie atbildības vainīgā persona; kādi lēmumi bija pieņemti un kāds rezultāts bija sasniegts.

Visbiežākie rasisma upuri ir vizuāli atšķirīgās nacionālās minoritātes, kuru pārstāvju skaits valstī ir pavisam neliels. Cilvēki ar tumšāku ādas krāsu un neeiropisku izcelsmi ir īpaši mazaizsargāti. Kaut arī tuvākajos gados Latvijā nav prognozējams liels imigrācijas vilnis, dati par neiecietības izpausmēm pašreizējā situācijā un tendences citur Eiropas Savienībā ļauj prognozēt tādu neiecietības formu iespējamo izplatīšanos kā islamofobija, antisemitisms, ksenofobija un neiecietība pret cilvēkiem ar citu ādas krāsu.

Noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā notikuma vietā esošie liecinieki naida noziegumu lietās parasti sniedz daudz vērtīgāku informāciju. Ar mērķi noskaidrot iespējamās aculieciniekus jāveic tuvākā notikuma vietai apkārtnē dzīvojošo iedzīvotāju aptauja (KPL 155. pants). Ja notikuma vietas tuvumā atrodas kāda organizācija vai uzņēmums, jāaptaujā arī tās darbinieki. Šīs izmeklēšanas darbības ietvaros tās veicēs personiski tiekas ar šīm personām un noskaidro tām zināmo izmeklēšanai nozīmīgo informāciju vai arī šādas informācijas neesamību.

Kā pamatoti norāda profesore K. Strada-Rozenberga, „darbs ar nepilngadīgajiem prasa papildu specifiskās zināšanas un prasmes”⁴⁶⁹. Nepilngadīgā pratināšanas ilgums bez viņa piekrišanas vienā diennaktī nedrīkst pārsniegt sešas stundas, ieskaitot pārtraukumu. Veicot cietušā vai liecinieka, kurš nav sasniedzis četrpadsmit gadu vecumu, pratināšanu, jāpiesaista pedagogs vai speciālists – psihologs, kurš apmācīts darbam ar bērniem kriminālprocesā (KPL 152. panta otrā daļa). Atbalstāms būtu profesores A. Meikališas piedāvājums attiecināt šo praksi „ne tikai uz pratināšanu, bet uz visām izmeklēšanas darbībām ar t. s. „pratināšanas elementiem”⁴⁷⁰: aptauju,

⁴⁶⁷ Усманов У. А. Тактика допроса на предварительном следствии. Москва: ПРИОР, 2001, с. 78.

⁴⁶⁸ Сīkāk sk. Большой психологический словарь. Под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. Москва: Еврознак, 2003, с. 422.

⁴⁶⁹ Strada-Rozenberga K. Nepilngadīgā, kuram ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums, statuss kriminālprocesā. Grām.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 381.lpp.

⁴⁷⁰ Meikališa Ā. Kriminālprocesa īpatnības izmeklēšanas darbībās ar nepilngadīgajiem. Grām.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 426.lpp.

konfrontēšanu, uzraudzību atpazīšanai, liecību pārbaudi uz vietas un izmeklēšanas eksperimentu. Abas profesores norāda uz nepieciešamību ieviest darbam ar nepilngadīgajiem specializētās amatpersonas, kuras veic kriminālprocesu.⁴⁷¹

Ja noziedzīgais nodarījums tika izdarīts masu pasākuma (sapulce, gājiens, pikets u.c.) laikā, tad procesa virzītājam jānoskaidro un jāaptaujā šā pasākuma organizatori un dalībnieki. Jānoskaidro, vai pasākuma laikā tika veikta filmēšana, un kas to veica. Video un foto materiāli jāizņem atbilstoši likuma prasībām (KPL 186.-188. pants).

Ja notikuma vietā konstatēta poligrāfiskā produkcija (plakāti, skrejlapas u.c.) vai tās daļas, jānoskaidro arī tās izgatavošanas vieta – tipogrāfija vai cits poligrāfiskais uzņēmums. Šajā iestādē izmeklēšanas darbības veicējs uzaicina tās vadītāju nekavējoties izsniegt ar notikuma vietā izņemtās poligrāfiskās produkcijas izgatavošanu saistīto dokumentāciju (līgumus, pavadzīmes, maketus, paraugus). Papildus jānoskaidro, vai pirms minētā pasūtījuma bija arī citi, kā arī, kādā iepakojumā poligrāfiskā produkcija tika transportēta. Izpētot izņemtos objektus, izmeklētājs var iegūt izmeklēšanai nozīmīgu informāciju par šīs produkcijas pasūtītāju, saņēmēju un personu, kas samaksāja par šo pasūtījumu, kas ļaus noskaidrot to personu loku, kuras saistītas ar šā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu.

Ja vainīgā persona ir aizturēta, izmeklētāja darbība tiek vērsta uz ziņu iegūšanu, to fiksāciju un iegūto ziņu pārbaudi ar mērķi pierādīt, ka noziedzīgo nodarījumu ir izdarījusi aizturētā persona (neizslēdzot arī versiju, ka tā nav vainīga). Par personas naidīgu attieksmi var liecināt arī tās ārējai izskats: apģērbs, iespējama rasistiskās simbolikas izmantošana. Līdz ar to personu nepieciešams nofotografēt vai nofilmēt.

Informācija par noziedzīgā nodarījuma motīviem var tikt iegūta arī no citām izmeklēšanas darbībām, kuru vidū izceļama pratināšana (KPL 154. pants). Veicot aizturētās personas pratināšanu atbilstoši KPL 150. pantam, papildus jānoskaidro arī motīvu rašanās un attīstības gaita. Jānoskaidro arī šīs personas nacionalitāte, ja tā norādīta oficiālos dokumentos, kā arī tas, pie kuras tautības viņš jūtas piederīgs pats. Vai aizturētai personai ir naidis vai nepatika attiecībā uz kādiem nacionālo, etnisko vai rasu grupu pārstāvjiem, ja – jā, tad kādēļ šīs jūtas radušās. Jānoskaidro, kādēļ viņš izvēlējās: šo konkrēto noziedzīgu darbību, lai paustu savu naidu vai neiecietību; tieši šo dienu un laiku, lai izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Jānoskaidro arī, vai aizturētajai personai bija līdzdalībnieki vai atbalstītāji. Papildus tam jānoskaidro, vai aizturētā persona bija iepriekš iesaistīta līdzīgos incidentos, izdarīja līdzīgus noziedzīgus nodarījumus un tajos bijuši citi cietušie, kas pieder pie tās pašas minoritāšu grupas.

⁴⁷¹ Sīkāk sk. Meikališa Ā. Kriminālprocesa īpatnības izmeklēšanas darbībās ar nepilngadīgajiem; Strada-Rozenberga K. Nepilngadīgā, kuram ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums, statuss kriminālprocesā. Grām.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 371.-382., 418.-427.lpp.

Ja notikuma vietā tika konstatēta poligrāfiskā produkcija, papildus minētiem jautājumiem, kas saistīti ar tās ražošanu, jānoskaidro, no kādiem līdzekļiem tā bija samaksāta, kā arī, kas bija drukātā teksta autors. Jānoskaidro, kāpēc tika uzrakstīts tieši šis teksts vai uzzīmēts tieši šis simbols.

Paturot prātā, ka personai saskaņā ar Satversmes 102. pantu ir „tiesības apvienoties biedrībās, politiskās partijās un citās sabiedriskās organizācijās”⁴⁷², nepārkāpjot šīs tiesības, kā arī bez jebkādas citas neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē,⁴⁷³ nepieciešams noskaidrot, vai aizturētais ir piederīgs pie kādas politiskās partijas, biedrības vai reliģiskās organizācijas, ekstrēmistu vai citas grupas. Ja persona apliecina savu biedrību tajā, tad izmeklētājam papildus jānoskaidro šīs organizācijas:

- 1) oficiālais statuss (vai ir reģistrēta Uzņēmumu reģistrā);
- 2) atrašanās vieta;
- 3) vadītājs (-i);
- 4) struktūra;
- 5) dalībnieki (viņu lomu sadale kā tradicionāli, tā arī pasākumu laikā; savstarpējās attiecības);
- 6) attiecības ar aizturēto personu (kādu vietu aizturētais ieņem tajā);
- 7) mērķi un darbības virzieni.

Papildus jānoskaidro, kad, pie kādiem apstākļiem un kādēļ aizturētais iestājās organizācijā, kad un no kā uzzinājies par šīs organizācijas eksistenci, kas viņu iesaistīja tajā, sniedza rekomendācijas, kā arī viņa attieksme pret tās mērķiem un darbību.

Ja persona nav šīs organizācijas biedrs, bet tikai tās ideju atbalstītājs, jānoskaidro, cik bieži un kādos šīs organizācijas pasākumos viņš piedalījās, ar kuriem no tās biedriem viņš komunicē.

Ja līdz noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdim aizturētais nebija konkrētās organizācijas loceklis, tad jānoskaidro, kādēļ viņš atbalstīja tās aktivitātes. Jānoskaidro arī, vai nebija viņu veiktā darbība izdarīta pēc pasūtījuma par atlīdzību. Ja tiks apstiprināts pasūtījuma fakts, jānoskaidro – kad, kur, kas un par kādu atlīdzību veica šo pasūtījumu.

Veicot pratināšanu, izmeklētājam jāņem vērā, ka aizturētais, atbildot uz jautājumiem, ne vienmēr saka taisnību. Aizturētais, kam ir augstākā izglītība un pietiekami liels intelekta un garīgās attīstības līmenis, apzinās, kādas ētiskās normas ir sabiedrībā. Izmantojot šīs zināšanas aizturētais bieži vien sniedz tādas atbildes uz izmeklētāja jautājumiem, kas apliecina viņu kā personu, kura ar sapratni un cieņu izturas pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem. Minētais apgrūtina izmeklētāja darbu, jo viens no procesa virzītāja uzdevumiem KL 29. panta kontekstā ir iegūt un nostiprināt

⁴⁷² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43. un Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312.

⁴⁷³ Sīkāk sk. Meikališa Ā. Cilvēktiesību ievērošana, veicot izmeklēšanas darbības. Jurista Vārds, 2007. 13.marts, Nr.11.

pierādījumus, kas dod pamatu personas saukšanai pie kriminālatbildības. Lietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu tas ir īpaši svarīgi, jo jāpierāda noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi - tiešu nodomu. Izmeklētājam pirms pratināšanas veikšanas būtu lietderīgi, iespēju robežās, iegūt ziņas par aizturētās personas izglītības un attīstības līmeni, kas savukārt ļaus attiecīgi sagatavoties šīs izmeklēšanas darbības veikšanai.

Pārbaudot informāciju par noziedzīgā nodarījumā iesaistītām personām, jāpievērš uzmanību arī attiecībām, kas ir starp tām. Iespējams, starp iesaistītajām personām ir naidīgas personīgās attiecības, un konfliktam ir sadzīvisks raksturs. Tas nozīmē, ka konfliktā izmantotie izteicieni bija vērsti uz cieņas aizskārumu, nevis uz nacionālā, etniskā un rasu naida vai neiecietības izraisīšanu.

Ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka aizturētās personas dzīvesvietā (darba vietā) atrodas noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas rīki, dokumenti, audio un video ieraksti, kas apliecina tās naidīgu nostāju pret kādas nacionālās, etniskās vai rasu grupas pārstāvjiem, ieteicams veikt tajā kratīšanu (KPL 179.-182. pants). Parasti kratīšanu izdara aizturētās personas klātbūtnē, kurai, uzsākot šo izmeklēšanas darbību, piedāvā labprātīgi izsniegt meklējamus objektus. Kratīšanas laikā izņem lēmumā par kratīšanu minētos priekšmetus un dokumentus, kā arī citus priekšmetus un dokumentus, kuriem var būt nozīme lietā. Kā rāda prakse, bieži vien tiek atrastas lietas, kuru glabāšana ir aizliegta (šaujamočļi, munīcija, sprāgstvielas), kā arī lietas, kas varētu būt saistītas ar citiem noziedzīgiem nodarījumiem. Veicot minēto izmeklēšanas darbību, jāņem vērā personas tiesības uz mājokļa neaizskaramību, kas ir viena no personas konstitucionālajām garantijām saskaņā ar Satversmes 96. pantu.⁴⁷⁴ Ievērojot šīs tiesības,⁴⁷⁵ izmeklētājam jāizvērtē, vai izvēlētais līdzeklis atbilst noteiktam mērķim. Tieši uz šo neatbilstību norāda Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā *Niemietz v. Germany*,⁴⁷⁶ un līdz ar to tiesa konstatē Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. panta pārkāpumu.⁴⁷⁷

Gandrīz visās lietās, kas tika ierosinātas saskaņā ar KL 78. pantu, tika veiktas ekspertīzes nolūkā noskaidrot, vai notikusī darbība bijusi apzināti vērsta uz nacionālā, etniskā vai rasu naida izraisīšanu. KPL 194. pants nosaka, ka ekspertīzi var noteikt procesa virzītājs gadījumos, kad kriminālprocesam nozīmīgu jautājumu noskaidrošanai nepieciešams veikt pētījumu, kurā izmantojamas speciālas zināšanas kādā zinātnes, tehnikas, mākslas vai amatniecības nozarē.

⁴⁷⁴ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43. un Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312.

⁴⁷⁵ Sīkāk sk. Matisāns J. Personas tiesību aizsardzība kratīšanas laikā. Grām.: Starptautisko un nacionālo tiesību attīstība mūsu dienās: starptautiskā zinātniski praktiskā konference, veltītā augstskolas 20 gadu jubilejai. Rakstu krājums. Rīga: Sociālo tehnoloģiju augstskola, 2011, 69.-72.lpp.

⁴⁷⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 13710/88 *Niemietz v. Germany*, para. 37.

⁴⁷⁷ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143/144.

KPL 195. pants paredz desmit gadījumus, kad ekspertīze ir obligāta, taču kriminālprocesos, kas uzsākti saskaņā ar KL 78. pantu, ekspertīze nav obligāta. Nevar neizraisīt iebildumus Latvijas Cilvēktiesību centra pārstāvju ierosinājums Drošības policijai atrast „pietiekamu iekšējo kapacitāti”, lai „veiktu naidīga satura izvērtēšanu”⁴⁷⁸.

Domājams, ka aplūkojamās lietās nepieciešams iesaistīt ekspertu, kurš, izmantojot speciālas zināšanas, sniegs savu atzinumu ar informāciju, kas nepieciešama pierādīšanai. Tomēr problēmas, kas saistītas ar ekspertīzi lietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, pastāv. Kriminālprocesos saskaņā ar KL 78. pantu procesa virzītāji bija norīkojuši visdažādākās ekspertīzes (lingvistiska, cilvēktiesību, filozofiska, u.c.) un, kā atzīst Latvijas Cilvēktiesību centra darbinieki, „ne vienmēr ir skaidra izšķiršanās par labu vienai vai otrai jomai”⁴⁷⁹. Par ekspertiem šādās lietās bija piesaistīti speciālisti no izglītības iestādēm (Latvijas Universitāte, Rīgas Juridiskā augstskola), Tiesībsarga biroja, Valsts valodas aģentūras un neatkarīgām biedrībām (Centra “Providus” un Latvijas Cilvēktiesību centra). Lai uzlabotu ekspertīzes kvalitāti, nepieciešams izstrādāt vienotus kritērijus, pēc kādiem tiks piesaistīti eksperti šādās lietās, kā arī jāizstrādā vienoti standarti naida runas izvērtēšanā, kas savukārt paaugstinās ekspertīzes kvalitāti.

Visām iepriekšminētām izmeklēšanas darbībām ir milzīga loma ziņu iegūšanai un iegūto ziņu pārbaudei lietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Tomēr jāņem vērā, ka visām iepriekšminētām rekomendācijām, kā pilnveidot izmeklēšanas darbību, lai iegūtu tās efektivitāti, ir vispārīgs raksturs, jo katrā konkrētajā situācijā apstākļi var būtiski atšķirties.

2.3. Diskriminācijas aizlieguma būtība un normatīvais regulējums Latvijā

Visu iedzīvotāju vienlīdzīga vērtība un vienlīdzīgas tiesības ir sabiedrības pamatvērtība demokrātiskā valstī. Tāpēc svarīga tiesību iezīme šādā valstī ir vienlīdzība likuma priekšā un diskriminācijas aizliegums, kas reglamentēts arī Latvijas Republikas Satversmes 91. pantā.⁴⁸⁰

Satversmes 91. panta konstrukcija ir veidota no diviem teikumiem. Pirmais: Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Otrais: Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Teorijā pieņemts uzskatīt, ka „pants kopumā satur vienlīdzības principu” un diskriminācijas aizliegums ir „vienlīdzības principa palīgelements” un „specifisks regulējums

⁴⁷⁸ Kamenska A., Brands-Kehris I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 30.lpp.

⁴⁷⁹ Turpat, 31.lpp.

⁴⁸⁰ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43. un Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312.

vienlīdzības principa ietvaros”, kas „noteiktā situācijā to precizē un palīdz to piemērot”, kā arī „papildus nepieļauj vai apgrūtina nevienlīdzīgas attieksmes attaisnojumu”⁴⁸¹.

Skaidrojot diskriminācijas definīciju, asoc. profesore K. Dupate atsaucās uz Aristoteļa paradigmu un norāda, ka „līdzīgās situācijās ir jāizturas līdzīgi, bet atšķirīgās atšķirīgi, samērā ar to atšķirību. No šīs paradigmas izriet, ka, lai nodrošinātu līdztiesību pret personām vienādās situācijās jāizturas vienādi, bet pret personām dažādās situācijās jāizturas dažādi.”⁴⁸² Savukārt Eiropas Kopienas Tiesas tiesnesis E. Levits norāda: „diskriminācijas aizliegums nozīmē, ka attiecībā uz indivīda tiesību īstenošanu ir aizliegts tiesiski diferencēt cilvēkus, t.i., definēt noteiktas cilvēku grupas pēc kāda diskriminācijas aizliegumā iekļauta – tāvad aizliegta – kritērija”⁴⁸³.

Teorijā izšķir vairākus diskriminācijas veidus. Tā, piemēram, tieša diskriminācija pastāv, ja salīdzināmā situācijā attieksme pret personu saistībā ar tās piederību pie noteikta kritērija ir, bija vai var būt mazāk labvēlīga nekā pret citu personu (atšķirīga attieksme tieši balstās uz kādu aizliegtu kritēriju). Saskaņā ar Eiropas Padomes 2000. gada 29.jūnija Direktīvu 2000/43/EK, tiešā diskriminācija iestājas tad, kad salīdzināmā situācijā pret vienu personu izturas, ir izturējušies vai izturētos sliktāk nekā pret otru personu rasu vai etniskas piederības dēļ.⁴⁸⁴

Netieša diskriminācija pastāv, ja šķietami neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse rada vai var radīt nelabvēlīgas sekas personām, kas pieder noteiktai cilvēku grupai (atšķirīga attieksme balstās uz kādu aizliegtu kritēriju netiešā veidā). Netiešā diskriminācija, Direktīvas 2000/43/EK izpratnē, iestājas tad, kad acīmredzami neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse nostāda kādas rasu vai etniskas piederības personas īpaši nelabvēlīgā situācijā, salīdzinot ar citām personām, ja vien šāds noteikums, kritērijs vai prakse nav objektīvi attaisnojams ar tiesisku mērķi un ja vien tas nav proporcionāls un vajadzīgs šāda mērķa sasniegšanas līdzeklis.

Direktīvas 2000/43/EK izšķir arī tādus diskriminācijas veidus, kā norādi diskriminēt personu, viņas rasu vai etniskas piederības dēļ, un personas aizskaršanu (*harassment* – angļu val.), kas Direktīvas izpratnē ir nevēlama ar rasu vai etnisku piederību saistīta uzvedība ar mērķi pārkāpt personas cieņu un veidot baiļpilnu, nežēlīgu, degradējošu, pazemojošu vai noziedzīgu vidi.

Kā vienu no diskriminācijas veidiem asoc. profesore K. Dupate nosauc multiplo diskrimināciju, kas „ir tajos gadījumos, kad persona tiek nostādīta mazāk labvēlīgā situācijā uzreiz

⁴⁸¹ Levits E. 91. Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 74., 88.-89.lpp.

⁴⁸² Dupate K. Statistiku datu izmantošana diskriminācijas gadījumu pierādīšanai. Salīdzinošās judikatūras analīzes veikšana starp dažādām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2014, 8.lpp.

⁴⁸³ Levits E. 91. Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 99.lpp.

⁴⁸⁴ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. Official Journal L 180, July 19, 2000, p. 22 - 26.

vairāku diskriminācijas aizlieguma pazīmju dēļ⁴⁸⁵. K. Dupate arī norāda, ka minētā diskriminācijas veida „konstatēšana var būt sarežģīta un pat neiespējama ar pašreiz valdošās tiesību doktrīnas palīdzību” un sadala multiplo diskrimināciju divos apakšveidos: parastā multiplā diskriminācija un kumulatīvā multiplā diskriminācija. „Parastā multiplā diskriminācija būs gadījumos, kad diskrimināciju ir iespējams konstatēt, analizējot situāciju, balstoties uz katru diskriminācijas aizlieguma pazīmi atsevišķi. Savukārt kumulatīvā multiplā diskriminācija būs gadījumā, kad diskrimināciju nevarēs konstatēt, analizējot situāciju, balstoties atsevišķi uz katru no diskriminācijas aizlieguma pazīmēm. To varēs konstatēt, analizējot situāciju vienlaikus uz visu iesaistīto diskriminācijas aizlieguma pazīmju pamata.”⁴⁸⁶

Kā pamatoti norādīja asoc. profesore K. Dupate, „parasti, klasiskajā izpratnē ar diskrimināciju saprot nelabvēlīgāku izturēšanos pret personu saistībā ar to, ka viņai piemīt viena no diskriminācijas aizlieguma pazīmēm”⁴⁸⁷. Bieži vien šādas pazīmes ir iekļautas konstitūcijās un veido aizliegtu kritēriju katalogu.⁴⁸⁸ Latvijas Republikas Satversmes tiesa norādīja, ka „Satversmes 8. nodaļas izstrādāšanas gaitā tika izteikti atsevišķi viedokļi par nepieciešamību papildināt Satversmes 91. pantu ar kritērijiem, uz kuru pamata personu diferencēšana nebūtu pieļaujama. Šādu kritēriju kopumā tika ieteikts iekļaut, piemēram, piederību pie noteiktas rases, tautību, dzimumu, vecumu, valodu, piederību pie noteiktas politiskās partijas, politisko pārliecību, reliģisko vai pasaules uzskatu, sociālo, mantisko vai dienesta stāvokli, turklāt šo uzskaitījumu veidojot kā nenoslēgtu aizliegtu kritēriju loku.”⁴⁸⁹

Komentējot Satversmes 91. pantu, Eiropas Kopienas Tiesas tiesnesis E. Levits norāda, ka „diskriminācijas aizlieguma mērķis ir nepieļaut nevienlīdzīgu attieksmi, ja tā balstās uz kādu aizliegtu kritēriju”⁴⁹⁰. Kaut gan Satversmes 91. pants nesatur aizliegtu kritēriju katalogu, tas nebūt nenozīmē, ka atšķirīga attieksme valstī ir aizliegta vispār. Kā norāda E. Levits, atšķirīga attieksme ir aizliegta „tikai nedaudzos, stingri definētos gadījumos, kad atšķirība pamatojās uz noteiktiem –

⁴⁸⁵ Dupate K. Statistiskas datu izmantošana diskriminācijas gadījumu pierādīšanai. Salīdzinošās judikatūras analīzes veikšana starp dažādām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2014, 9.lpp.

⁴⁸⁶ Turpat, 9.-10.lpp.

⁴⁸⁷ Turpat, 9.lpp.

⁴⁸⁸ Aizliegtu kritēriju katalogi ir iekļauti vairākās Eiropas Savienības valstu konstitūcijās. Piemēram, Bulgārijas Republikas Konstitūcijas 6. panta otrajā daļā; Čehijas Republikas Pamattiesību un brīvību hartas, kas ir Čehijas Republikas Konstitūcijas sastāvdaļa, 3. pantā; Igaunijas Republikas Konstitūcijas 12. pantā; Maltas Republikas Konstitūcijas 32. pantā; Nīderlandes Karalistes Konstitūcijas 1. pantā; Portugāles Republikas Konstitūcijas 13. panta otrajā daļā; Rumānijas Konstitūcijas 4. panta otrajā daļā; Slovākijas Republikas Konstitūcijas 12. pantā; Slovēnijas Republikas Konstitūcijas 14. pantā; Somijas Konstitūcijas 6. paragrāfā; Ungārijas Republikas Konstitūcijas 14. panta otrajā daļā; Vācijas Federatīvās Republikas Pamatlikuma 3. panta trešajā daļā.

⁴⁸⁹ Par Izglītības likuma 59. panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2. pantu): Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 14.septembra spriedums lietā Nr.2005-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005, 16. septembris, Nr.148.

⁴⁹⁰ Levits E. 91. Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 98.lpp.

aizliegtajiem – kritērijiem”⁴⁹¹. Minēto kritēriju noteikšana ir iespējama ar interpretācijas metodēm, jo „tiesību normu iztulkošana ir tiesību piemērotāja racionālā darbība, kas piešķir jēgu juridiskam tekstam”⁴⁹².

Tiesīzbzinātnieks J. Pleps, runādams par Satversmes pamattiesību normu interpretāciju, atzīmē, ka „iztulkotājs nedrīkst sevi ierobežot ar konstitucionālā likumdevēja lietoto vārdu jēgu, bet tam jāidentificē, kādas pamattiesības attiecīgā Satversmes norma aizsargā, un attiecīgi jāaizpilda šīs pamattiesības saturs, izmantojot Latvijai saistošo starptautisko normu saturu, kas noteic pienākumu valstij nodrošināt konkrētās pamattiesības ievērošanu”⁴⁹³. Ar vēsturiskās un teleoloģiskās interpretācijas metodes palīdzību E. Levits konstatē, ka komentējamais pants „satur šādu aizliegto kritēriju katalogu:

- 1) rase un ādas krāsa;
- 2) tautība, etniskā izcelsme;
- 3) valoda;
- 4) dzimšana un izcelsme;
- 5) dzimums;
- 6) vecums;
- 7) invaliditāte;
- 8) ģenētiskās īpašības;
- 9) seksuālā orientācija;
- 10) reliģiskā pārliecība;
- 11) politiskā un cita pārliecība;
- 12) pasaules uzskats;
- 13) partijas piederība;”⁴⁹⁴
- 14) sociālais stāvoklis un sociālā izcelsme;
- 15) dienesta stāvoklis;
- 16) manta;
- 17) citi līdzīgi apstākļi.⁴⁹⁵

⁴⁹¹ Levits E. 91. Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 99.lpp.

⁴⁹² Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 20.lpp.

⁴⁹³ Pleps J. Satversmes 8. nodaļas interpretācijas pamatnostādnes Satversmes tiesas praksē. Grām.: Daugavpils Universitātes 50. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2009, 83.lpp.

⁴⁹⁴ Levits E. 91. Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 104.lpp.

⁴⁹⁵ Citētā rakstā Aizliegtu kritēriju katalogs satur 16 punktus. Iespējams, ka drukas kļūdas dēļ ar 13 kārtas numuru ir apzīmēti divi kritēriji „partijas piederība” un „sociālais stāvoklis un sociālā izcelsme”.

Veidojot līdzīgu aizliegto kritēriju katalogu 2003. gadā, Eiropas Kopienas Tiesas tiesnesis E. Levits iekļāva tajā arī piederību nacionālajai minoritātei (mazākumtautībai).⁴⁹⁶ Savukārt 2011. gadā šis kritērijs tika izslēgts no saraksta, jo indivīda piederība nacionālajai minoritātei, viņaprāt, ir ietverta „tautības” jēdzienā.⁴⁹⁷ Tomēr, kā izriet no nacionālās minoritātes jēdziena, piederību nacionālai minoritātei raksturo etnisko (tautība), reliģisko, lingvistisko un kultūras pazīmju kopums. Arī profesore I. Ziemele norāda, ka „mazākumtautības raksturo to etniskā izcelsme, valoda, kultūra vai reliģija. Šīs pazīmes nevar būt pamatā nespējai baudīt tādas pašas tiesības kā visiem valsts iedzīvotājiem. Gadījumā, ja kāda no pazīmēm ir pamatā tam, ka tiek traucēta tiesību baudīšana, valstij ir pienākums izstrādāt tādu pasākumu kompleksu, kas ļautu mazākumtautības pārstāvjiem nodrošināt vienlīdzīgas tiesības”⁴⁹⁸.

Tomēr tāds atšķirīgās attieksmes aizlieguma pamats kā „tautība” neaptver pie „nacionālām minoritātēm” piederīgās personas. Par piemēru šim apgalvojumam kalpo situācija Latvijā: Padomju okupācijas laikā veiktā nacionālā politika, vēlme izveidot “vienoto padomju tautu” un vēlme rusificēt to, negatīvi ietekmēja Latvijā dzīvojošās nacionālās minoritātes. “Nekrievi”, to vidū arī latvieši un Latvijā dzīvojošie nacionālo minoritāšu pārstāvji, bija spiesti apgūt un regulāri lietot krievu valodu. Padomju nacionālās politikas rezultātā vairāki Latvijas iedzīvotāji, kuriem bija iespēja izvēlēties viena vai otra vecāka tautību, ir izdarījuši savu izvēli par labu pamatnācijas tautībai.

Tā, piemēram, vairākiem čigānu (romu) tautības pārstāvjiem personu apliecinošu dokumentu attiecīgajās ailēs joprojām ir norādīta krievu vai latviešu tautība. Un jāpēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem, čigāni (romi) veido 0,4% no valsts iedzīvotājiem,⁴⁹⁹ tad reālais čigānu (romu) skaits varētu būt divkārt lielāks.⁵⁰⁰ Tomēr čigānu (romu) tautības pārstāvjiem „piešķirtās” tautības nav pietiekams iemesls, lai liegtu tiem nacionālās minoritātes tiesības uz aizsardzību. Tas nozīmē, ka svarīga loma šeit ir nevis formālai piederībai kādai tautībai, bet vienai no nacionālās minoritātes definīcijas sastāvdaļām – subjektīvām pazīmēm jeb pašidentificēšanās, kas, kā norāda starptautisko tiesību profesors G. Alfredsons, sastāv no divām daļām, tas ir, no

⁴⁹⁶ Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Latvijas Vēstnesis, 2003. 8.maijs, Nr.68.

⁴⁹⁷ Levits E. 91. Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 107.lpp.

⁴⁹⁸ Ziemele I. 114. pants. Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 703.lpp.

⁴⁹⁹ Iedzīvotāju skaits pašvaldībās pēc nacionālā sastāva. Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Pieejams: http://www.pmlp.gov.lv/lv/assets/01072013/01.01.2014/ISPN_Pasvaldibas_pec_TTB.pdf [aplūkots 2014.gada 30.aprīlī].

⁵⁰⁰ Čigānu stāvoklis Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību un Etnisko Studiju Centrs, 2003, 15.lpp.

indivīda apziņas, ka viņš pieder pie nacionālās minoritātes, un no tā, vai grupa pieņem konkrētu indivīdu kā savu locekli.⁵⁰¹

Latvijas varas iestādēm jāņem vērā rekomendācijas, kuras šajā jautājumā sniedz Latvijai Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību savā Ceturtajā ziņojumā: „Ja varas iestādes vēlas saglabāt izvēles iespēju norādīt personas etnisko izcelsmi personu apliecinošos dokumentos, ECRI rekomendē, ka jāievēro personas pašidentificēšanās princips par piederību pie kādas noteiktas etniskas grupas, nodrošinot iespēju norādīt ikvienu etnisko grupu; vai pretējā gadījumā ECRI rekomendē izņemt no personu apliecinošiem dokumentiem norādi par etnisko izcelsmi.”⁵⁰² Līdz ar to Latvijas varas iestādēm jāievēro ne tikai brīvprātīgas identificēšanas princips, bet arī personas pašidentificēšanās kā piederīgas pie noteiktas etniskas grupas princips. Un, ja brīvprātīgas identificēšanas princips Latvijā tiek ievērots,⁵⁰³ tad „personas pašidentificēšanās” ideja neguva Saeimas atbalstu.⁵⁰⁴

Domājams, ka aizliegto kritēriju katalogā būtu nepieciešams iekļaut tādu kritēriju kā „piederība nacionālajai minoritātei”. Veidojot aizliegto kritēriju katalogu, Eiropas Kopienas Tiesas tiesnesis E. Levits ņēma vērā arī to, ka Latvija ir Eiropas Savienības dalībvalsts, kurai ir saistošas Eiropas Savienības tiesības.⁵⁰⁵ Kā aktuālāko dokumentu, kas atspoguļo ne vien Eiropas Savienības, bet arī dalībvalstu kopējo cilvēktiesību izpratni, viņš nosauca Eiropas Savienības Pamattiesību hartu.⁵⁰⁶ Hartas 21. pantā ir noteikts aizliegto kritēriju katalogs, kurā ietverts arī diskriminācijas aizliegums saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes: „Aizliegta jebkāda veida diskriminācija, tostarp diskriminācija dzimuma, rases, ādas krāsas, etniskās vai sociālās izcelsmes, ģenētisko īpatnību, valodas, reliģijas vai pārliecības, politisko vai jebkuru citu uzskatu dēļ, diskriminācija saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes, diskriminācija īpašuma, izcelsmes, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ”⁵⁰⁷. Panta otrajā daļā ir reglamentēts diskriminācijas aizliegums pilsonības dēļ.

Citā nozīmīgā Eiropas cilvēktiesību dokumentā - Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā - minētās tiesības un brīvības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas,

⁵⁰¹ Alfredsons G. Mazākumtiesības: starptautiskie standarti un uzraudzības procedūras. Grām.: Mazākumtiesību rokasgrāmata. Cilvēktiesību Žurnāls, 1998, Nr.7/8, 14.lpp.

⁵⁰² Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 55. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 22.lpp.

⁵⁰³ Sk. Grozījumi Ministru kabineta 2012.gada 21.februāra noteikumos Nr.134 “Personu apliecinošu dokumentu noteikumi”: Ministru kabineta 2013.gada 29.janvāra noteikumi Nr.72. Latvijas Vēstnesis, 2013, 15.februāris, Nr.33.

⁵⁰⁴ Likumprojekts „Grozījums Personu apliecinošu dokumentu likumā” (Papildināt likuma 6. pantu ar (7¹) daļu šādā redakcijā: „(7¹) Pēc pilsoņa vai nepilsoņa pases turētāja vēlēšanās papildus Ministru kabineta noteiktajām ziņām pilsoņa vai nepilsoņa pasē ieraksta ziņas par šā dokumenta turētāja tautību.”) pirmā lasījumā nav atbalstīts: par nobalsoja 39, pret 38, atturas 4. Sīkāk sk. Latvijas Republikas 11.Saeimas 2012. gada 25.oktobra sēdes stenogramma. Latvijas Vēstnesis, 2012. 31.oktobris, Nr.172.

⁵⁰⁵ Turpat, 101.-102.lpp.

⁵⁰⁶ Charter of Fundamental Rights of the European Union. Official Journal C 303, December 14, 2007. p. 1 - 16.

⁵⁰⁷ Ibid.

neatkarīgi no piederības kādai nacionālajai minoritātei.⁵⁰⁸ 2013. gada 14. februārī Latvija ratificēja Pārskatīto Eiropas Sociālo hartu,⁵⁰⁹ kas arī aizliedz nacionālo minoritāšu diskrimināciju.⁵¹⁰ Kā pamatoti atzīmēja E. Levits, „neviena dalībvalsts nevar atļauties sev tādas tiesības vai tādu izpratni, kas būtu krasā pretrunā ar šo kopējo tiesisko bāzi”⁵¹¹. Šim apgalvojumam piekrīt arī J. Pleps, kurš norāda, ka „Satversme ir pastāvīgi atvērta starptautiskajām tiesībām, uzņemot pamattiesību normu tvērumā arī tās starptautisko tiesību normas, kas Latvijai ir kļuvušas saistošas pēc attiecīgo Satversmes normu pieņemšanas”⁵¹².

Papildus jāatzīmē, ka „Konstitucionālā tiesa atrod un formulē spēkā esošās rakstītās konstitūcijas tekstam papildu noteikumus, tekstu, kas formālajā konstitūcijā nav atrodams”⁵¹³. Analizējot Satversmes interpretācijas iespējas, Latvijas Republikas Satversmes tiesa atzinusi, ka „gadījumos, kad ir šaubas par Satversmē ietvertu cilvēktiesību normu saturu, tās tulkojamas pēc iespējas atbilstoši interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē”⁵¹⁴.

Tas nozīmē, ka Satversme ir iztulkojama pēc iespējas tā, lai nerastos konflikts ar starptautiskajām saistībām.⁵¹⁵ Turklāt „Satversme pēc savas būtības nevar paredzēt mazāku pamattiesību nodrošināšanas jeb aizsardzības apjomu, nekā paredz jebkurš no starptautiskajiem cilvēktiesību aktiem”⁵¹⁶. Jāpiekrīt arī profesorei I. Ziemelei, kura norāda, ka „diskriminācijas aizlieguma un vienlīdzības principi, kuri ir nostiprināti praktiski visos cilvēktiesību dokumentos, ir cieši saistīti ar mazākumtautību tiesību attīstību starptautiskajās un konstitucionālajās tiesībās”⁵¹⁷.

⁵⁰⁸ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pants. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143/144.

⁵⁰⁹ Par Pārskatīto Eiropas Sociālo hartu: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 26.februāris, Nr.40.

⁵¹⁰ Pārskatītās Eiropas Sociālās hartas V sadaļa, pants E. Latvijas Vēstnesis, 2013. 26.februāris, Nr.40.

⁵¹¹ Levits E. 91. Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 102.lpp.

⁵¹² Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 250 lpp.

⁵¹³ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 164.lpp.

⁵¹⁴ Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta spriedums lietā Nr.2000-03-01. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1.septembris, Nr.307/309.

⁵¹⁵ Par Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 114. pantam, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 2. pantam un tās 14. pantam (saistībā ar 1. protokola 2. pantu), Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. un 27. pantam, Starptautiskās konvencijas par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu 5. pantam, Konvencijas par bērna tiesībām 2. un 30. pantam, kā arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 18. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 13.maija spriedums lietā Nr.2004-18-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005. 17.maijs, Nr.77.

⁵¹⁶ Par Izglītības likuma 59. panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2. pantu): Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 14.septembra spriedums lietā Nr.2005-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005. 16.septembris, Nr.148.

⁵¹⁷ Ziemele I. 114. pants. Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 702.lpp.

Minētais pierāda nepieciešamību skatīt „piederību nacionālajai minoritātei” kā atsevišķu aizliegto kritēriju.

Kā pamatoti norādīja profesors K. Dišlers, „reālajai tiesiskajai dzīvei nepietiek ar to, ka pilsoņu brīvības un tiesības formulētas satversmē, bet viņas jāietērpj atsevišķos labi izstrādātos likumos un jāgādā, lai šie likumi arī patiešām tiktu ievēroti”⁵¹⁸. Tomēr jākonstatē, ka piederība nacionālai minoritātei kā atsevišķs diskriminācijas kritērijs nav iekļauts arī Latvijas likumos. Ir vairāki likumi, kas reglamentē tiesībsargājošo iestāžu darbību, kuros ir iekļauts plašākie jēdzieni „tautība” vai „nacionālā piederība”. Piemēram, policija, robežsardze, kā arī Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests aizsargā personu tiesības un likumīgās intereses neatkarīgi no viņu nacionālās piederības.⁵¹⁹ Līdzīgs regulējums ir arī likuma „Par tiesu varu” 4. pantā.⁵²⁰ Jēdziens „tautība” aizliegto kritēriju katalogos parādās Operatīvās darbības likumā un Valsts drošības iestāžu likumā.⁵²¹

Visaptverošākais aizliegto kritēriju katalogs Latvijā ir Darba likumā. Saskaņā ar Darba likuma 7. pantu ikvienai personai ir vienlīdzīgas tiesības uz darbu, taisnīgiem, drošiem un veselībai nekaitīgiem darba apstākļiem, kā arī uz taisnīgu darba samaksu, bez jebkādas diskriminācijas, „neatkarīgi no personas rases, ādas krāsas, dzimuma, vecuma, invaliditātes, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelsmes, mantiskā vai ģimenes stāvokļa, seksuālās orientācijas vai citiem apstākļiem”⁵²². Darba likuma 29. pants aizliedz atšķirīgu attieksmi atkarībā no minētiem apstākļiem. Ja šis aizliegums tiek pārkāpts, darbiniekam ir tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību un atlīdzību par morālo kaitējumu. Par diskrimināciju Darba likuma izpratnē uzskatāma arī personas aizskaršana (personas pakļaušana tādai rīcībai, kuras mērķis vai rezultāts ir personas cieņas aizskaršana un iebiedējošas, naidīgas, pazemojošas, degradējošas vai aizskarošas vides radīšana) un norādījums to diskriminēt.

Eiropas Kopienas Tiesas tiesnesis E. Levits norāda, ka atšķirīga attieksme valstij jāpamato: „Bez (pienācīga) pamatojuma atšķirīga attieksme nav attaisnota un tā līdz ar to ir pretrunīga.”⁵²³ Latvijas Republikas Satversmes tiesa attiecībā uz atšķirīgās attieksmes pamatojumu ir norādījusi: „Satversmes 91. pantā noteiktais, proti, ka cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas, jāsaprot tādējādi, ka cilvēku tiesībām jābūt vienlīdzīgām. Taču tas nenozīmē, ka

⁵¹⁸ Dišlers K. Demokrātiskās valsts iekārtas pamati. Ievads konstitucionālās tiesībās. Rīga: A.Gulbis, 1931, 179.-180.lpp.

⁵¹⁹ Par policiju, 5. pants: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 24.septembris, Nr.37.; Robežsardzes likums, 3. panta 2. punkts: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 16.decembris, Nr.329/330.; Ugunsdrošības un ugunsdzēsības likums, 22. pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 13.novembris, Nr.165.

⁵²⁰ Par tiesu varu: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993. 14.janvāris, Nr.1.

⁵²¹ Operatīvās darbības likums, 4. panta 5. punkts: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 30.decembris, Nr.131.; Valsts drošības iestāžu likums, 5. panta 5. punkts: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 19.maijs, Nr.59.

⁵²² Darba likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6.jūlijs, Nr.105.

⁵²³ Levits E. 91. Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 96.lpp.

tām jābūt vienādām. Vienlīdzība pieļauj diferencētu pieeju, ja tā demokrātiskā sabiedrībā ir attaisnojama. Tātad ir jāizvērtē iemesli, uz kuriem pamatota atšķirīgā attieksme.”⁵²⁴ Papildus tam jāatzīmē, ka pat ar vienādām tiesībām apveltītās personas bieži vien dažādu subjektīvu vai objektīvu iemeslu dēļ nav spējīgas šīs tiesības vienādi izmantot.⁵²⁵

Pēdējo gadu laikā novērojama tendence, ka Latvijas likumdevējs aizliegto kritēriju kataloga vietā iekļauj likumos normas par jebkādas atšķirīgas attieksmes aizliegumu. Saeima veica grozījumus vairākos likumos („Par sociālo drošību”,⁵²⁶ Biedrību un nodibinājumu likums,⁵²⁷ Valsts Civildienesta likums,⁵²⁸ Militārā dienesta likums,⁵²⁹ Patērētāju tiesību aizsardzības likums,⁵³⁰ Izglītības likums,⁵³¹ Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums⁵³²), papildinot tos ar normu par atšķirīgas attieksmes aizliegumu. Atšķirīgas attieksmes aizliegums tika iekļauts vairākos jaunpieņemtos likumos: Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumā,⁵³³ Pacientu tiesību likumā,⁵³⁴ Fizisko personu - saimnieciskās darbības veicēju - diskriminācijas aizlieguma likumā.⁵³⁵ Divos pēdējos likumos iekļauti arī aizliegto kritēriju katalogi.

Analizējot minētajos likumos iekļautās normas, jākonstatē, ka Latvijā ir labs normatīvais regulējums pretdiskriminācijas jomā: jaunākos likumos iekļautas normas par tiešu un netiešu diskrimināciju, personas aizskaršanu un norādījumiem to diskriminēt. Latvijas likumdevējam ir ieteicams izvairīties no aizliegto kritēriju kataloga veidošanas, un līdzīgi Satversmei, atstāt kritēriju noteikšanu interpretācijas praksei. Ja tomēr aizliegto kritēriju kataloga veidošana ir nepieciešama, atbilstoši starptautiskajiem tiesību aktiem, kuriem Latvija pievienojusies, tad tajā būtu nepieciešams iekļaut arī tādu kritēriju kā „piederība nacionālajai minoritātei”.

⁵²⁴ Par likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 1. punkta (daļā par ārvalstnieku un bezvalstnieku, kuru pastāvīgā dzīvesvieta 1991.gada 1.janvārī bija Latvija, apdrošināšanas stāžu) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 109. pantam un 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un šīs konvencijas 1. protokola 1. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2001.gada 26.jūnija spriedums lietā Nr.2001-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2001, 27.jūnijs, Nr.99.

⁵²⁵ Крылов Б. Проблемы защиты прав национальных меньшинств в Российской Федерации. Журнал российского права, 2001, Nr.8, с. 17.

⁵²⁶ Grozījumi likumā “Par sociālo drošību”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 22.decembris, Nr.205.

⁵²⁷ Grozījumi Biedrību un nodibinājumu likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 9.novembris, Nr.180.

⁵²⁸ Grozījumi Valsts civildienesta likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 9.novembris, Nr.180.

⁵²⁹ Grozījumi Militārā dienesta likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 17.aprīlis, Nr.62.

⁵³⁰ Grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2008. 9.jūlijs, Nr.104.

⁵³¹ Grozījumi Izglītības likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 24.marts, Nr.47.

⁵³² Grozījumi Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 31.marts, Nr.51/52.

⁵³³ Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplinārtbildības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 30.jūnijs, Nr.101.

⁵³⁴ Pacientu tiesību likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 30.decembris, Nr.205.

⁵³⁵ Fizisko personu - saimnieciskās darbības veicēju - diskriminācijas aizlieguma likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 19.decembris, Nr.199.

2.4. Tiesu prakse lietās par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu

2.4.1. Latvijas tiesu prakse

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādi skaidro diskriminācijas aizlieguma principa būtību: „novērst iespēju, ka demokrātiskā un tiesiskā valstī, pamatojoties uz kādu nepieļaujamu kritēriju, tiktu ierobežotas personas pamattiesības”⁵³⁶. Turklāt, kā pamatoti atzinusi Satversmes tiesa, pierādīšanas pienākums attiecībā uz Satversmes 91. panta ietvertā diskriminācijas aizlieguma principa pārkāpuma neesamību gulstas uz valsti.

Arī pati Latvijas Republikas Satversmes tiesa, izskatot lietas par likumu un citu normatīvo aktu atbilstību Satversmei,⁵³⁷ pievērsās vairākiem jautājumiem, kas skar nacionālo minoritāšu tiesības: pilsonības,⁵³⁸ izglītības⁵³⁹ un valodas⁵⁴⁰ jautājumiem. Šie jautājumi ir vienlaikus arī aizliegto kritēriju katalogā iekļautās pazīmes, kas var kļūt par iemeslu prettiesiskai diskriminācijai. Pilsonības un valodas kritēriji kā objektīvās pazīmes ir nacionālo minoritāšu definīcijas sastāvdaļas. Līdz ar to šie jautājumi ir ārkārtīgi svarīgi nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības ziņā.

⁵³⁶ Par Izglītības likuma 59. panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2. pantu): Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 14.septembra spriedums lietā Nr.2005-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005, 16. septembris, Nr.148.

⁵³⁷ Satversmes tiesas likuma 16. pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14.jūnijs, Nr.103.

⁵³⁸ Sk., piemēram: Par likuma „Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības” 1. panta trešās daļas 5. punkta, 2. panta otrās daļas 2. punkta, 7. panta pirmās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 98. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Ceturtā protokola 2. un 3. pantam, Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 12. pantam un 1961. gada 30. augusta Konvencijas par apatridu skaita samazināšanu 8. panta 1. punktam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 7.marta spriedums lietā Nr.2004-15-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005. 9.marts, Nr.40.; Par likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 1. punkta (daļā par ārvalstnieku un bezvalstnieku, kuru pastāvīgā dzīvesvieta 1991.gada 1.janvārī bija Latvija, apdrošināšanas stāžu) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 109. pantam un 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un šīs konvencijas 1. protokola 1. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2001.gada 26.jūnija spriedums lietā Nr.2001-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2001. 27.jūnijs, Nr.99.

⁵³⁹ Sk., piemēram: Par Izglītības likuma 59. panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2. pantu): Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 14.septembra spriedums lietā Nr.2005-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005. 16.septembris, Nr.148.; Par Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 114. pantam, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 2. pantam un tās 14. pantam (saistībā ar 1.protokola 2.pantu), Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. un 27. pantam, Starptautiskās konvencijas par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu 5. pantam, Konvencijas par bērna tiesībām 2. un 30. pantam, kā arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 18. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 13.maija spriedums lietā Nr.2004-18-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005. 17.maijs, Nr.77.

⁵⁴⁰ Sk., piemēram: Par Valsts valodas likuma 19. panta un Ministru kabineta 2000.gada 22.augusta noteikumu Nr.295 „Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 116. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra spriedums lietā Nr.2001-04-0103. Latvijas Vēstnesis, 2001. 22.decembris, Nr.187.; Par Radio un televīzijas likuma 19. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91., 100. un 114. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantam un 14. pantam saistībā ar 10. pantu un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. un 27. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr.2003-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2003. 6.jūnijs, Nr.85.

Latvijas Republikas tiesās tika izskatītas vairākas lietas par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu. Diskriminācijas apkaršanas jomā īpaši izcelšu spriedumus lietās, kurās pieteikumi tika apmierināti: par diskrimināciju uz dzimuma pamata - Cēsu rajona tiesas 2005. gada 5. jūlija spriedums lietā Nr.C11019405 (A. Stūriņa pret Straupes pagasta padomi);⁵⁴¹ par diskrimināciju uz invaliditātes pamata - Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2005. gada 11. jūlija spriedums lietā Nr.C04386004 (R. Smagars pret SIA “Vernisāžas centrs”);⁵⁴² atšķirīgas attieksmes aizlieguma pārkāpšana - Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006. gada 8. februāra spriedums lietā Nr.SKC-54 (R. Kuzņerēvičs pret Valsts meža dienestu).⁵⁴³

Latvijas tiesu prakse lietās par diskrimināciju, kura būtu vērstā pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, ir neliela. 2006. gada 25. maijā Jelgavas pilsētas tiesa izskatīja lietu Nr.C15066406 (S.Kozlovska pret SIA “Palso”) par diskrimināciju pēc tautības.⁵⁴⁴ Nodarbinātības valsts aģentūra ar norīkojumu nosūtīja prasītāju pie darba devēja SIA “Palso” uz pārrunām. Darba devēja pārstāvis neprasīja uzrādīt dokumentus, kas apliecinātu atbilstību amatam, nepieņēma prasītāju darbā un norīkojumā, kā atteikuma iemeslu norādīja: “Neatbilst prasībām akcenta dēļ”. Prasītāja bija ieguvusi izglītību latviešu valodā, un viņai ir pārdevējas amatam atbilstoša kvalifikācija. Viņa uzskatīja, ka darba devējs izvirzījis subjektīvu kritēriju - runāšana bez akcenta, kas norāda uz netiešu diskrimināciju pēc tautības (S. Kozlovska ir čigānu (romu) tautības pārstāve). Jelgavas tiesa atzina, ka prasība ir pamatota un apmierināma daļēji, jo atbildētājs nav pierādījis objektīvus iemeslus darba atteikumam. Tiesa secināja, ka atteikuma iemesls ir saistīts ar prasītājas nacionālo izcelsmi, jo, tiesas ieskatā, akcents rodas jebkuras citas tautības pārstāvjiem, runājot valodā, kas nav konkrētās personas dzimtā valoda. Tiesa secināja, ka netiešs pierādījums tam, ka atteikuma iemesls ir S. Kozlovskas tautība, ir tas, ka pārrunās netika prasīti nekādi dokumenti, kas apstiprinātu viņas atbilstību piedāvātajam darbam. Darba devējs ir norādījis diskriminējošu atteikuma iemeslu, tādējādi, dibinot darba tiesiskās attiecības, pārkāpis atšķirīgas attieksmes aizliegumu. Tiesa piesprieda par labu prasītājai atlīdzību par morālo kaitējumu 1000,00 latu apmērā. Atbildētājs spriedumu pārsūdzēja, tomēr tiesa atstāja apelācijas sūdzību bez izskatīšanas, jo atbildētājs atkārtoti neieradās tiesā un nebija lūdzis izskatīt lietu viņa prombūtnē, līdz ar ko stājās spēkā pirmās instances tiesas spriedums.

Vērtējot Latvijas situāciju kopumā, jāatzīst, ka pie apdraudētām minoritātēm, kurām Latvijā būtu nepieciešama īpaša aizsardzība, var pieskaitīt tikai čigānu (romu) kopienas pārstāvjus. Pie tāda paša secinājuma nonākuši arī speciālisti no Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību, kuri

⁵⁴¹ Cēsu rajona tiesas 2005.gada 5.jūlija spriedums lietā Nr.C11019405.

⁵⁴² Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2005.gada 11.jūlija spriedums lietā Nr.C04386004.

⁵⁴³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2006.gada 8.februāra spriedums lietā Nr.SKC-54. Sk. arī: Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2005.gada 16.februāra spriedums lietā Nr.C-27175804 C-308/05/7 un Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2005.gada 21.septembra spriedums lietā Nr.C 27175804 CA-2787/19.

⁵⁴⁴ Jelgavas pilsētas tiesas 2006.gada 25.maija spriedums lietā Nr.C15066406.

Ceturtajā ziņojumā par Latviju norādījuši, ka čigāni (romi) joprojām ir visvairāk diskriminētā nacionālo minoritāšu grupa Latvijas sabiedrībā, īpaši nodarbinātības, izglītības un pakalpojumu pieejamības jomās,⁵⁴⁵ kas „izraisa masveidīgu šīs tautības pārstāvju aizbraukšanu no Latvijas”⁵⁴⁶. Tomēr arī citur Eiropā čigāni (romi) ir diskriminēti darba tirgū.⁵⁴⁷ Profesors M. Hazans arī norāda, ka vizuāli atšķirīgajiem nacionālo minoritāšu pārstāvjiem būtu mazākas iespējas tikt pieņemtiem darbā nekā pārējiem kandidātiem.⁵⁴⁸ Jāpiekrīt arī cilvēktiesību ekspertes S. Zankovskas-Odiņas secinājumam, ka „līdz šim īstenotie valsts pasākumi nav veicinājuši ne romu nodarbinātību, ne sabiedrībā valdošo aizspriedumu pārvarēšanu”⁵⁴⁹. Arī Tiesībsarga birojs konstatēja sistemātiskas nepilnības pasākumos, kas tika veikti čigānu (romu) atstumtības novēršanai tādās jomās, kā diskriminācijas mazināšana, izglītības un nodarbinātības veicināšana, veselības aprūpes pieejamība un mājokļa nodrošinājums.⁵⁵⁰

Latvijas Cilvēktiesību centra darbinieki norāda, ka lielākā daļa no lietām par diskrimināciju skar darba tiesiskās attiecības, galvenokārt uz dzimuma pamata, un kopš 2006. gada „nav nevienas zināmas lietas par iespējamu diskrimināciju uz etniska pamata”⁵⁵¹. Kā pamatoti norāda profesors A. Tabuns, bieži vien tas saistīts ar to, ka „Latvijas iedzīvotāji ir visai pasīvi savu tiesību aizstāvībā, reti vērsas tiesībsargājošās organizācijās savu tiesību aizsardzībai”⁵⁵². Tomēr tas nebūt nenozīmē, ka šis jautājums Latvijā ir zaudējis savu aktualitāti. Par minēto liecina arī Tiesībsarga biroja saņemtie iesniegumi par diskriminācijas gadījumiem. Tā, pēdējo piecu gadu laikā Tiesībsarga biroja tika saņemti 492 iesniegumi par diskriminācijas gadījumiem (2008. gadā – 127, 2009. gadā – 101, 2010. gadā – 78,⁵⁵³ 2011. gadā – 72,⁵⁵⁴ 2012. gadā – 114⁵⁵⁵), tai skaitā par diskrimināciju uz rases vai tautības pamata (2007. gadā tādu iesniegumu bija 13, 2008. gadā – 23, 2009. gadā – 14, 2010. gadā – 9).⁵⁵⁶

⁵⁴⁵ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 100.pārgrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 31.lpp.

⁵⁴⁶ Etniskā dažādība un lēmumu pieņemšana: politiķu un minoritāšu dialogs. Rīga: Pilsoniskās izglītības centrs, 2010, 10., 18.-19.lpp.

⁵⁴⁷ Sk., piemēram, Igaunijā: Albrant M. Diskrimineerimise keeld. Raamat: Inimxigused Eestis 2010. Eesti Inimxiguste Keskuse aastaaruanne. Toimetajad Kasper K., Meiorig M. Tallinn: SA Eesti Inimxiguste Keskus, 2011, Lk 94.

⁵⁴⁸ Hazans M. Etniskās minoritātes Latvijas darba tirgū no 1997. līdz 2009.gadam: situācija integrācijas virzītājspēki un šķēršļi. Grām.: Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Muižnieka N. red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 153.lpp.

⁵⁴⁹ Zankovska-Odiņa S. Nacionālo minoritāšu līdzdalība – vai un cik efektīva? Grām.: Dialogs Latvijā: kultūru dažādība, robežas un saiknes. Hanova D. red. Rīga: Akadēmisko programmu aģentūra, 2008, 63.lpp.

⁵⁵⁰ Latvijas Republikas tiesībsarga 2012. gada ziņojums. Rīga: Tiesībsarga birojs, 2013, 106.lpp.

⁵⁵¹ Diskriminācijas novēršana Latvijā: no likumdošanas līdz tiesu praksei (2008-2011). Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2011, 42. - 43.lpp.

⁵⁵² Tabuns A. Etniskās līdztiesības nodrošināšana un diskriminācijas novēršana Latvijā. Grām.: Nacionālo minoritāšu konvencija - diskriminācijas novēršana un identitātes saglabāšana Latvijā. Muižnieka N. red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007, 17.lpp.

⁵⁵³ Diskriminācijas novēršana Latvijā: no likumdošanas līdz tiesu praksei (2008-2011). Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2011, 17.lpp.

⁵⁵⁴ Latvijas Republikas tiesībsarga 2011. gada ziņojums. Rīga: Tiesībsarga birojs, 2012, 149.lpp.

⁵⁵⁵ Latvijas Republikas tiesībsarga 2012. gada ziņojums. Rīga: Tiesībsarga birojs, 2013, 122.lpp.

⁵⁵⁶ Diskriminācijas novēršana Latvijā: no likumdošanas līdz tiesu praksei (2008-2011). Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2011, 17.lpp.

No reģistrētajiem 2012. gadā 114 iesniegumiem par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumiem, 56 gadījumos Tiesībsarga birojs ierosināja pārbaudes lietas, par 38 iesniegumiem tika pieņemts lēmums par atteikšanos ierosināt lietu.⁵⁵⁷ Tā, piemēram, Tiesībsarga birojs konstatēja diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu vienā no televīzijas kanālu autorraidījumā, kad tiešsaistē tika pieļauti aizskaroši izteicieni: „Lingitai jābrauc prom uz Āfriku un jālasa banāni”. Tiesībsarga birojs konstatēja, ka „izteicienā ir tiešā veidā norādīts, ka Lingita Latvijā nav vēlama tās izcelsmes dēļ, ka dziedātājai ir jādodas uz citu kontinentu”,⁵⁵⁸ kas Tiesībsarga biroja skatījumā pārkāpj Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 26. panta 3. punktu. Likums nosaka, ka Elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmās un raidījumos nedrīkst ietvert „mudinājumu uz naida kurināšanu vai aicinājumu diskriminēt kādu personu vai personu grupu dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, valstspiederības, reliģiskās piederības vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai citu apstākļu dēļ”.⁵⁵⁹ Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas interpretācijā diskriminācija nozīmē vispārējus gadījumus, kuros persona vai personu grupa bez pietiekama pamatojuma tiek nostādīta mazāk labvēlīgā stāvoklī nekā cita persona vai personu grupa, pat ja Eiropas Cilvēktiesību konvencija nepieprasa labvēlīgāku apiešanos.⁵⁶⁰ Tiesībsarga birojs rekomendējis veikt stingrāku uzraudzību, lai mazinātu diskriminācijas aizlieguma pārkāpumus.⁵⁶¹

Vērtējot situāciju par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumiem Latvijā un par nacionālo minoritāšu pārstāvju ziņošanu par šādiem gadījumiem, jāatzīst, ka būtu lietderīgi nodrošināt, lai visu Latvijas iedzīvotāju, ieskaitot nacionālo minoritāšu pārstāvjus, rīcībā būtu pieejama informācija par iesniegumu pieņemšanas un izskatīšanas kārtību Latvijas tiesās. Būtu ieteicams izplatīt šo informāciju arī minoritāšu valodās. Būtu lietderīgi arī šo informāciju nodot nacionālo minoritāšu kopienu rīcībā un biedrībām, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību, kuras tālāk informēs minoritāšu kopienas.

2.4.2. Nacionālo minoritāšu pārstāvju personvārdu atveidošana valsts valodā

Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 11. panta pirmā daļa nosaka, ka „jebkura persona, kura pieder pie nacionālās minoritātes, ir tiesīga izmantot savu uzvārdu (dzimtas vārdu) un vārdu minoritātes valodā un ir tiesīga uz tā oficiālu atzīšanu saskaņā ar juridisko sistēmu nosacījumiem”⁵⁶².

⁵⁵⁷ Latvijas Republikas tiesībsarga 2012. gada ziņojums. Rīga: Tiesībsarga birojs, 2013, 122.lpp.

⁵⁵⁸ Turpat, 104.lpp.

⁵⁵⁹ Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 28.jūlijs, Nr.118.

⁵⁶⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 9214/80, 9473/81 un 9474/81 Abdulaziz, Cabales, and Balkandali v. the United Kingdom.

⁵⁶¹ Latvijas Republikas tiesībsarga 2012. gada ziņojums. Rīga: Tiesībsarga birojs, 2013, 122.lpp.

⁵⁶² Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Latvijas Vēstnesis, 2005. 31.maijs, Nr.85.

Tomēr valsts iestāžu praksē minētā tiesību norma tiek interpretēta atšķirīgi. Tā, piemēram, 2010. gada 2. februārī Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Rīgas 3. nodaļa atteica personai viņas lūgumā norādīt pasē tēvvārdu latīņalfabētiskajā transliterācijā.⁵⁶³ Persona pārsūdzēja šo lēmumu pārvaldes priekšniekam, kurš atstāja sākotnēju lēmumu negrozītu.⁵⁶⁴ Lēmums tika pārsūdzēts Administratīvajā rajona tiesā, kura 2012. gada 26. oktobrī apmierināja šīs personas pieteikumu par faktiskās rīcības veikšanu – viņas tēvvārda ierakstīšanu pasē latīņalfabētiskajā transliterācijā un uzdeva Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei ierakstīt personas pasē viņa tēvvārdu latīņalfabētiskajā transliterācijā.⁵⁶⁵ Šis spriedums, autora ieskatā, bija milzīgs solis nacionālo minoritāšu tiesību uz personvārdu atveidošanu valsts valodā nostiprināšanā.

Kad ir izsmelti visi valsts iekšējie tiesību aizsardzības līdzekļi (lieta bija izskatīta visās trīs Latvijas Republikas tiesu instancēs), par publiskās varas iestāžu darbībām vai lēmumiem Latvijas iedzīvotājs var sūdzēties Eiropas Cilvēktiesību tiesā, kura darbojas reģionālā līmenī un izskata sūdzības par Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas un tās protokolu pārkāpumiem.⁵⁶⁶ Konvencijas 14. pants „Diskriminācijas aizliegums” nosaka, ka „tiesību un brīvību īstenošana tiek nodrošināta bez jebkādas diskriminācijas - neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģijas, politiskajiem vai citiem uzskatiem, nacionālās vai sociālās izcelsmes, saistības ar kādu nacionālo minoritāti, mantiskā stāvokļa, kārtas vai cita stāvokļa”⁵⁶⁷.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir izskatījusi vairākas sūdzības pret Latviju saistībā ar personu personvārdu atveidošanu latviešu valodā. Jautājums par nacionālo minoritāšu pārstāvju personvārdu atveidošanu viņu dzimtajā valodā ir viens no jautājumiem, kurus minoritātes saista ar diskrimināciju un savas identitātes zaudēšanu, jo viņuprāt „vārdu un uzvārdu latviskošanas rezultātā pilnībā vai daļēji tiek zaudēta tā oriģinālā forma un pārveidotais personvārds neatbilst cilvēka etniskajai identitātei”⁵⁶⁸.

Tā, lietās Kuhareca pret Latviju⁵⁶⁹ un Mencena pret Latviju⁵⁷⁰ iesniedzējas sūdzējās par latviskās transliterācijas izmantošanu, izdarot viņu uzvārdu ierakstu personu apliecinošajā dokumentā. Izskatot šīs lietas, tiesa konstatēja, ka valstī noteiktais tiesiskais regulējums uzvārdu un vārdu jomā ne vienmēr rada iejaušanos privātajā un ģimenes dzīvē, un citām valodām raksturīgo uzvārdu transliterācija latviešu valodā nevar tikt pielīdzināta uzvārda reālai izmaiņai. Tiesa secināja, ka citvalodu uzvārdu pakļautība latviešu valodas gramatiskām normām Latvijas Republikā

⁵⁶³ Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Rīgas 3. nodaļas 2010. gada 2. februāra lēmums Nr.24/20.5.-1-13-30.

⁵⁶⁴ Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes 2010. gada 8. aprīļa lēmums Nr.147.

⁵⁶⁵ Administratīvās rajona tiesas 2012.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr.A420641610, A-00377-12/26.

⁵⁶⁶ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143/144.

⁵⁶⁷ Turpat, 14. pants.

⁵⁶⁸ Alternatīvais jeb "ēnu ziņojums" par Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzības īstenošanu Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 28.lpp.

⁵⁶⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 71557/01 Kuharec v. Latvia.

⁵⁷⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 71074/01 Mentzen v. Latvia.

ir reglamentēta Valsts valodas likumā⁵⁷¹ un Ministru kabineta noteikumos,⁵⁷² kuru mērķis, no vienas puses, ir tuvināt uzvārda rakstību tā izrunai un, no otras puses, pielāgot to latviešu valodas gramatiskās sistēmas īpatnībām.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa īpaši atzīmēja, ka Latvijas tiesību akti piešķir attiecīgajām personām iespēju savās pasēs norādīt sava uzvārda oriģinālo rakstību, kas ir juridiski vienāda ar atveidoto rakstību. Eiropas Cilvēktiesību tiesa secināja, ka Latvijas iestādes nav pārkāpušas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas normas, un noraidīja iesniedzēju sūdzības.

Kā atzinusi Latvijas Republikas Satversmes tiesa, vērtējot J. Mencenas iesniegumu, noteikumi par „personvārda (uzvārda) atveidi saskaņā ar latviešu valodas tradīcijām un tā rakstību, pamatojoties uz latviešu valodas normām, Latvijas izsniegtajās pasēs ir uzskatāms par privātās dzīves ierobežojumu”, tomēr tā uzskatīja, ka šis ierobežojums sasniedz leģitīmu mērķi, „lai aizsargātu citu Latvijas iedzīvotāju tiesības brīvi lietot latviešu valodu visā Latvijas teritorijā un lai aizsargātu demokrātisko iekārtu valstī”⁵⁷³. Līdz ar ko, „latviešu valodas kā vienotas sistēmas funkcionēšanas apdraudējums, pieļaujot citvalodu personvārdu rakstību dokumentos tikai oriģinālformā, ir lielāks nekā neērtības, kas personām rodas, lietojot pasi ar latviešu valodas tradīcijām atbilstoši atveidotu uzvārdu”⁵⁷⁴.

Savukārt lietā Šiškina un Šiškins pret Latviju⁵⁷⁵ iesniedzējus neapmierināja tas, ka viņu uzvārdi Latvijas pasēs automātiskās nolasīšanas zonā bija ierakstīti bez diakritiskajām zīmēm: „SISKINS” un „SISKINA”. Tomēr arī šajā lietā tiesa konstatēja, ka personu pasēs bija norādīta arī pareizā transkripcija: „ŠIŠKINS” un „ŠIŠKINA”. Tiesa arī konstatēja, ka iesniedzēju uzvārdu rakstība pasēs automātiskās nolasīšanas zonā bija veikta saskaņā ar Starptautiskās Civilās aviācijas organizācijas normām, kuru vienīgais mērķis ir atvieglot personas automātisko identificēšanu robežkontroles punktos, un nav domāta vizuālai nolasīšanai. Līdz ar to, tiesa secināja, ka veids, kādā pasēs īpašnieka uzvārds parādās iepriekšminētajās rindās, nekādi neapdraud viņa uzvārda neaizskaramību.

Spriedumu, kas saistīts ar nacionālo minoritāšu pārstāvju personvārdu atveidošanu pamatnācijas valodā, ir arī Eiropas Savienības tiesas judikatūrā. Lietā Malgožata Runeviča-Vardina un Lūkass Pāvels Vardins pret Viļņas pašvaldību, Lietuvas Republikas Tieslietu ministrijas, Valsts

⁵⁷¹ Valsts valodas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1999. 21.decembris, Nr.428/433.

⁵⁷² Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju: Ministru kabineta 2000.gada 22.augusta noteikumi Nr.295. Latvijas Vēstnesis, 2000, 29.augusts, Nr.302. un Noteikumi par citvalodu personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā: Ministru kabineta 2002.gada 5.marta noteikumi Nr.96. Latvijas Vēstnesis, 2002, 8.marts, Nr.38. Šie dokumenti ir zaudējuši spēku. Pašlaik spēkā - Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju: Ministru kabineta 2004.gada 2.marta noteikumi Nr.114. Latvijas Vēstnesis, 2004, 5.marts, Nr.36.

⁵⁷³ Par Valsts valodas likuma 19. panta un Ministru kabineta 2000.gada 22.augusta noteikumu Nr.295 „Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 116. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra spriedums lietā Nr.2001-04-0103. Latvijas Vēstnesis, 2001, 22.decembris, Nr.187.

⁵⁷⁴ Turpat.

⁵⁷⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 59727/00 Siskina and Siskins v. Latvia.

lietuviešu valodas komisiju un Viļņas pašvaldības Tieslietu departamenta Dzimtsakaru nodaļu (*Malgožata Runevič-Vardyn & Łukasz Paweł Wardyn prieš Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Valstybinę lietuvių kalbos komisija, Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Teisės departamento Civilinės metrikacijos skyrių*) prasītāji vērsās Eiropas Savienības tiesā, jo vairākas Lietuvas Republikas institūcijas atteica grozīt viņu vārdus un uzvārdus personīgos dokumentos atbilstoši poļu valodas rakstības noteikumiem.⁵⁷⁶ Eiropas Savienības tiesa ir norādījusi, ka valsts tiesiskais regulējums, ar ko noteikta fizisku personu vārdu un uzvārdu atveidošana civilstāvokļa reģistrāciju apliecinošos dokumentos tādā formā, lai būtu ievēroti valsts oficiālās valodas rakstības noteikumi, nav pretrunā ar Eiropas Padomes 2000. gada 29.jūnija Direktīvu 2000/43/EK.⁵⁷⁷

Augstākminētā tiesu prakse pierāda, ka nacionālo minoritāšu pārstāvju personvārdu atveidošana valsts valodā nepārkāpj viņu tiesības nedz Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas, nedz Eiropas Padomes Direktīvas 2000/43/EK izpratnē. Kā Latvijā, tā arī citās dalībvalstīs nacionālo minoritāšu pārstāvju personvārdu atveidošanu valsts valodā nav uzskatama par diskrimināciju, kaut arī ir privātās dzīves ierobežojums. Neraugoties uz šo ierobežojumu Latvijas iedzīvotājiem, kas pieder pie nacionālajām minoritātēm, ir iespēja norādīt savās pasēs personvārdu oriģinālā veidā.

2.4.3. Nacionālo minoritāšu diskriminācija izglītības jomā

Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību savā Ceturtajā ziņojumā par Latviju norādījusi, ka viņas rīcībā ir informācija, ka dažās skolās čigāni (romi) tiek mācīti atsevišķās klasēs.⁵⁷⁸ Šajā ziņā ECRI rekomendē Latvijas varas iestādēm slēgt speciālās klases čigāniem (romiem) un čigānu (romu) skolēnus integrēt vispārējās izglītības klasēs.⁵⁷⁹ Lai to nodrošinātu, ECRI rekomendē pieņemt darbā čigānu (romu) skolotāju palīgus, kuru skaits šajās skolās samazinājās - no 20 skolotāju palīgiem, kuri tika speciāli apmācīti šim darbam, 2011. gadā tikai astoņi turpināja pildīt savus pienākumus.

Čigānu (romu) skolēnu atdalīšana no pārējiem skolēniem, jeb segregācija⁵⁸⁰ speciālās skolās vai atsevišķās klasēs Latvijā joprojām ir aktuāla. Čigānu (romu) bērnu ievietošana

⁵⁷⁶ Eiropas Savienības tiesas 2011. gada 12. maija spriedums lietā: C-391/09 Vardyn, Wardyn, ECR, p. I-3787.

⁵⁷⁷ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. Official Journal L 180, July 19, 2000, p. 22 - 26.

⁵⁷⁸ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 10. lpp.

⁵⁷⁹ Turpat. 108. paragrāfs. 33. lpp.

⁵⁸⁰ Segregācija (*segregatio* – latīņu val. nošķiršana, izolēšana) viena no neiecietības izpausmes formām, kad dažādu grupu fiziskā atdalīšana viņu ikdienas dzīvē (mikrorajonos, restorānos, darba vidē). Sīkāk sk. Kolčanovs B., Zankovska-Odiņa S., Zālītis K. Atšķirīgs klients daudzveidīgā Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2010, 11. lpp.

speciālajās klasēs tika izmēģināta septiņās izglītības iestādēs: Ventspils vakara vidusskolā (no 1987. gada), Sabiles pamatskolā (no 1998. gada), Tukuma 3. vidusskolā (no 2001. gada), Talsos (no 2001. gada), Jelgavas maiņu vakarskolā (no 2002. gada), Kuldīgas 2. vidusskolā (no 2002. gada) un Rīgas valsts tehnikumā (no 2002. gada). Romu skolēnu „vecāki nebija apmierināti ar to, ka viņu bērni tiek atdalīti no pārējiem vienaudžiem, ka jau no skolas sola tiek veicināta sabiedrībā pastāvošā piesardzīgā un pat negatīvā attieksme pret romu kopienas pārstāvjiem. Liela daļa romu vecāku lēma turpmāk nesūtīt savus bērnus šajās klasēs. Tādējādi tieši skolēnu skaita nepietiekamība bija viens no galvenajiem iemesliem šo klašu slēgšanai.”⁵⁸¹

Kā liecina Latvijas cilvēktiesību centra dati, 2005./2006. mācību gadā Latvijā šādas “romu klases” darbojās sešās izglītības iestādēs, bet 2007./2008. mācību gadā jau vairs tikai trijās skolās: Kuldīgas pamatskolā, Mežmalas vidusskolā un Ventspils vakara vidusskolā.⁵⁸² 2010./2011. mācību gadā atsevišķa klase čigānu (romu) bērniem darbojās tikai Ventspils vakara vidusskolā.⁵⁸³ 2011. gada 4. oktobrī Mežmalas vidusskolā, Šveices Konfederācijas atbalstītā projekta „Skola un sabiedrība čigānu bērnu iekļaušanai” ietvaros, sāka darboties multikulturālā klase un senioru centrs, kurš ieņēma 2009. gadā likvidētās korekcijas klases vietu.⁵⁸⁴

Latvijas cilvēktiesību centra pētniece S. Zankovska-Odiņa atzīst, ka atsevišķas biedrības, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību, ir centušās mainīt šo situāciju, tomēr „izglītības sistēma, kā arī skolotāju, vecāku un sabiedrības attieksme pret čigāniem joprojām ir vairāk izslēdzoša nekā iekļaujoša. To ietekmē gan aizspriedumi sabiedrībā un čigānu sociālās un ekonomiskās problēmas, gan kultūras un valodas atšķirības. Šāda attieksme vērojama ne tikai izglītībā, bet arī citās dzīves jomās.”⁵⁸⁵

Vērtējot līdzīgus notikumus, kas bija saistīti ar čigānu (romu) skolēnu segregāciju speciālās skolās Čehijas Republikā, Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2007. gada 13. novembra spriedumā lietā D.H. un citi pret Čehijas Republiku ir uzsvērusi, ka čigānu (romu) skolēnu segregācija speciālās skolās ir prettiesiskas diskriminācijas forma, kas pārkāpj diskriminācijas aizliegumu un tiesības uz izglītību.⁵⁸⁶ Tiesa piesprieda Čehijas Republikai izmaksāt 4000 eiro katram no 18 pieteicējiem.

Līdzīgā situācijā bija nonākuši čigānu (romu) bērnu vecāki Grieķijā, kur viņu 11 bērnus atteicās reģistrēt skolā kopā ar citiem bērniem. Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2008. gada 5. jūnija

⁵⁸¹ Liepiņa K. Minoritāšu tiesību un tiesību uz izglītību aizsardzība - politikas monitorings. Grām.: Romu tiesības uz izglītību: īstenošanas situācija Latvijā. D. Zaķes red. Rīga: Izglītības iniciatīvu centrs, 2011, 16.lpp.

⁵⁸² Alternatīvais jeb "ēnu ziņojums" par Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzības īstenošanu Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008. 36.lpp.

⁵⁸³ Liepiņa K. Minoritāšu tiesību un tiesību uz izglītību aizsardzība - politikas monitorings. Grām.: Romu tiesības uz izglītību: īstenošanas situācija Latvijā. D. Zaķes red. Rīga: Izglītības iniciatīvu centrs, 2011, 16.lpp.

⁵⁸⁴ Mežmalas vidusskolā darbu sāks romu tautības multikulturāla klases un senioru centrs. Pieejams: <http://www.jurmala24.lv/zinas/55/107282> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁵⁸⁵ Zankovska-Odiņa S. Šurp, grāmatas, uz (čigānu) skolu! Pieejams: <http://www.politika.lv/print.php?id=15543> [aplūkots 2011.gada 10.novembrī].

⁵⁸⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 57325/00 D.H. and others v. The Czech Republic.

spriedumā lietā Sampanis un citi pret Grieķiju norādīja, ka valsts ir pārkāpusi Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 13. un 14. pantu un piesprieda izmaksāt kompensāciju 6000 eiro katram no iesniedzējiem.⁵⁸⁷

Savukārt 2010. gada 16. martā Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielā palāta lietā Orsus un citi pret Horvātiju, atsaucoties uz divām iepriekšminētām lietām, par Konvencijas 14. panta pārkāpšanu piesprieda Horvātijai izmaksāt 4500 eiro katram no 15 pieteicējiem.⁵⁸⁸ Arī šajā gadījumā valstī tika izveidotas speciālās klases, kurās mācījās tikai čigānu (romu) tautības skolēni.

2010. gada 30. novembrī Eiropas Padomei tika iesniegts ziņojums, ko parakstīja Eiropas romu tiesību centra (*The European Roma Rights Centre*) direktors Robs Kušens (*Rob Kushen*), Atvērtās sabiedrības institūta Juridiskās Iniciatīvas programmas (*Open Society Justice Initiative*) direktors Džeims A. Goldstons (*James A. Goldston*) un Grieķijas Helsinku komitejas (*Greek Helsinki Monitor*) pārstāvis Panagiotis Dimitras (*Panayote Dimitras*), kurā viņi informēja Padomi, ka Čehijā, Grieķijā un Horvātijā čigānu (romu) skolēnu segregācija joprojām turpinās.⁵⁸⁹

Kaut arī čigānu (romu) kopienas pārstāvji turpina būt par visbiežāk diskriminēto nacionālo minoritāti Latvijā,⁵⁹⁰ viņu iesniegto pieteikumu skaits Latvijas tiesās joprojām ir ļoti mazs. Tomēr notikušais Čehijā, Grieķijā un Horvātijā, mudina vilkt paralēles ar Latviju un modelēt turpmāko situācijas attīstību mūsu valstī. Salīdzinot Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos minēto informāciju par čigānu (romu) skolēnu segregāciju vairākās Eiropas Savienības valstīs ar situāciju Latvijā, var konstatēt vairākus līdzīgus apstākļus. Tas norāda uz nepieciešamību sakārtot izglītības sistēmu Latvijā tādā veidā, lai nepieļautu nepamatotu diskrimināciju attiecībā uz nacionālo minoritāšu pārstāvjiem.

2.5. Administratīvā prakse lietās par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu

Likuma „Par policiju” 10. pants nosaka, ka saskaņā ar policijas uzdevumiem policijas darbinieka pamatpienākumos, atbilstoši dienesta kompetencei, ir iekļauts pienākums „novērst un pārtraukt administratīvos pārkāpumus, noskaidrot vainīgos, savas kompetences ietvaros sastādīt protokolus, izskatīt lietas par šiem pārkāpumiem vai arī nodot tās izskatīšanai pēc pakļautības”⁵⁹¹.

⁵⁸⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 15766/03 Oršuš and Others v. Croatia.

⁵⁸⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 32526/05 Sampanis and Others v. Greece.

⁵⁸⁹ The Continued Segregation of Romani Schoolchildren. Pieejams: <http://www.errc.org/cms/upload/file/fourth-communication-to-the-committee-of-ministers-on-judgment-implementation-30112010.pdf> [aplūkots 2013. gada 5. septembrī].

⁵⁹⁰ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms), 100. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 31.lpp.

⁵⁹¹ Likuma „Par policiju” 10. panta sestā daļa: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 24.septembris, Nr.37.

2007. gada 17. maijā tika veikti grozījumi Latvijas APK, tas tika papildināts ar jaunu 204.¹⁷ pantu, kas par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu paredz naudas sodu no simt līdz piecsimt latiem⁵⁹² (no 2014. gada 1. janvāra no simt četrdesmit līdz septiņsimt *euro*).⁵⁹³ Tajā pašā dienā, kad stājās spēkā grozījumi Latvijas APK, tika veikti grozījumi KL,⁵⁹⁴ papildinot to ar 149.¹ pantu, kas pirmajā daļā paredzēja sodu par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, ja tā izdarīta atkārtoti gada laikā (2013. gada 1. aprīlī pirmā daļa tika izslēgta no KL).⁵⁹⁵ Pašreiz 149.¹ panta otrā daļā paredzēts sods, kas saistīts ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu par diskrimināciju rasu vai etniskās piederības dēļ vai par cita veida diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums vai ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem, vai ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu.⁵⁹⁶

Administratīvo pārkāpumu lietas par Latvijas APK 204.¹⁷ pantā paredzēto administratīvo pārkāpumu izskata rajonu (pilsētu) tiesu tiesneši (Latvijas APK 213. pants), izņemot lietas par pārkāpumiem darba tiesisko attiecību jomā, kuras izskata Valsts darba inspekcija (Latvijas APK 215.³ pants). Ja diskriminācija tiek pausta reklāmas sludinājumos (par ko ir paredzēta atbildība saskaņā ar Latvijas APK 166.¹³ pantu), lietas izskata Patērētāju tiesību aizsardzības centrs (Latvijas APK 215.⁴ pants).

Tā, piemēram, 2007. gadā 17. aprīlī Patērētāju tiesību aizsardzības centrs par Latvijas APK 166.¹³ pantā paredzētā pārkāpuma izdarīšanu⁵⁹⁷ pieņēma lēmumu piemērot SIA „Famar-Desi” (kam pieder lielveikali „Būvniecības ABC”) naudas sodu 5000 latu apmērā par diskriminējošu reklāmu.⁵⁹⁸ Reklāmas vizuālajā materiālā attēlots melnīgnis vīrietis, kurš gramatiski nepareizā latviešu valodā saka frāzi „Mans gribēt remontēt Tav's māja!”, tāpat arī kopējais reklāmas teksta un attēla salikums rada negatīvu iespaidu par citas tautības, ādas krāsas viesstrādniekiem, kuri varētu nemācēt valodu vai kādā citā veidā būt neprofesionāli pakalpojumu sniedzēji.⁵⁹⁹ Patērētāju tiesību aizsardzības centrs konstatēja, ka veikalu „Būvniecības ABC” reklāmas materiālos pausta diskriminācija pret cilvēku viņa rases, ādas krāsas, nacionālās vai sociālās izcelšanās dēļ, kas ir

⁵⁹² Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 7.jūnijs, Nr.91.

⁵⁹³ *Euro* ieviešanas kārtības likuma 32. panta otrās daļas 2. punkts: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 15.februāris, Nr.33.

⁵⁹⁴ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 5.jūlijs, Nr.107.

⁵⁹⁵ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 27.decembris, Nr.202.

⁵⁹⁶ Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.

⁵⁹⁷ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1984. 20.decembris, Nr.51.

⁵⁹⁸ Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2007.gadā 17.aprīļa lēmums lietā Nr.E03-RIG-132.

⁵⁹⁹ Sīkāk sk. Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2007.gada pārskats. Rīga: Patērētāju tiesību aizsardzības centrs, 2008, 22.-23.lpp. Pieejams: http://www.ptac.gov.lv/upload/parskati/ptac_publicais_parskats_2007.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

pretrunā ar Reklāmas likumu.⁶⁰⁰ SIA „Famar-Desi” pārsūdzēja šo lēmumu Administratīvajā rajona tiesā, kura 2007. gada 6. jūnijā noraidīja pieteicēja lūgumu par Patērētāju tiesību aizsardzības centra lēmuma atcelšanu. Šis lēmums bija pārsūdzēts, taču arī Administratīvā apgabaltiesa 2007. gada 8. oktobrī atstāja to negrozītu un SIA „Famar-Desi” blakus sūdzību noraidīja.⁶⁰¹

Līdzīgu pārkāpumu Patērētāju tiesību aizsardzības centrs konstatēja SIA „Dinaburg Media Group” darbībā, kura 2007. gada 31. martā sev piederošajā laikrakstā „Dinaburg reklāma” (kurš tika izdots krievu valodā un izplatīts bez maksas) publicēja diskriminējošu juridisko pakalpojumu biroja „Andrejevs un biedri” reklāmu.⁶⁰² Šajā reklāmā tika norādīts, ka krievvalodīgajiem tiek piemērota 50% atlaide un ka „seksuālo minoritāšu pārstāvjiem juridiskie pakalpojumi netiek sniegti”⁶⁰³. Patērētāju tiesību aizsardzības centra darbinieki konstatēja, ka reklāmas izplatītājs nebija tiesīgs izplatīt Reklāmas likuma prasībām neatbilstošu reklāmu. Ar 2007. gada 14. augusta lēmumu Patērētāju tiesību aizsardzības centrs sodīja SIA „Dinaburg Media Group” ar naudas sodu 1500 latu apmērā. Arī šis lēmums tika pārstrīdēts, tomēr Administratīvās rajona tiesa ar 2009. gada 5. jūnija spriedumu pieteikumu noraidīja. Tika iesniegta apelācijas sūdzība Administratīvajā apgabaltiesā, kura 2010. gada 2. jūlijā nolēma atstāt negrozītu Patērētāju tiesību aizsardzības centra lēmumu, bet SIA „Dinaburg Media Group” sūdzību noraidīt.⁶⁰⁴

Līdzīgs spriedums ir Eiropas Savienības tiesas judikatūrā.⁶⁰⁵ 2008. gada 10. jūlija spriedumā lietā Iespēju vienlīdzības un rasisma apkarošanas centrs pret Firma Feryn NV (*Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV*) tiesa atzinusi, ka vienas no Beļģijas uzņēmuma Firma Feryn NV direktorēm publiski izteiktais apstiprinājums, ka viņa nevēlas pieņemt darbā tā saucamos „svešzemniekus”, ir saistībā ar pieņemšanu darbā tiešā diskriminācija Eiropas Padomes 2000. gada 29. jūnija Direktīvas 2000/43/EK izpratnē.⁶⁰⁶

Izņemot divus minētos gadījumus, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs savas tiesības sodīt par diskriminējošo reklāmu izmantojis vēl tikai divas reizes, 2010. gada 30. septembrī pret fizisko personu, piemērojot naudas sodu 100 latu apmērā par diskrimināciju uz dzimuma pamata,⁶⁰⁷ un 2013. gada 18. jūlijā pret SIA „Baltcom TV”, piemērojot naudas sodu 1600 latu apmērā.⁶⁰⁸

⁶⁰⁰ Reklāmas likuma 4. panta otrās daļas 1. punkts: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 10.janvāris, Nr.7.

⁶⁰¹ Administratīvās apgabaltiesas 2007.gada 8.oktobra lēmums lietā Nr.A42503307, AA43-2963-07/4.

⁶⁰² Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2007.gadā 14.augusta lēmums lietā Nr.E04-DAU-154.

⁶⁰³ Sīkāk sk. Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2007.gada pārskats. Rīga: Patērētāju tiesību aizsardzības centrs, 2008, 22.-23.lpp. Pieejams: http://www.ptac.gov.lv/upload/parskati/ptac_publicais_parskats_2007.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁶⁰⁴ Administratīvā apgabaltiesas 2010.gada 2.jūlijā spriedums lietā Nr.A42608907, 143/AA43-0746-10/17.

⁶⁰⁵ Eiropas Savienības (bij. Kopienu) tiesas 2008.gada 10.jūlija spriedums lietā: C 54/07 Centrum, ECR, p. I-5187.

⁶⁰⁶ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. Official Journal L 180, July 19, 2000, p. 22 - 26.

⁶⁰⁷ Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2010.gada 30.septembra lēmums lietā Nr.E03-KREUD-53.

⁶⁰⁸ Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2013.gada 18.jūlija lēmums lietā Nr.E03-PTU-K76-9.

2008. gada 15. februārī Valsts darba inspekcija pirmo reizi piemēroja Latvijas APK 204.¹⁷ pantu, sodīdama SIA „Lador” par sludinājuma ar norādi „vēlams latvietis” izsludināšanu – SIA pārkāpusi Darba likuma 32. panta pirmo daļu un 29. panta devīto daļu.⁶⁰⁹

Kopumā laikā no 2008. gada 1. janvāra līdz 2011. gada 31. jūlijam Valsts darba inspekcija pieņēmusi 11 lēmumus administratīvo pārkāpumu lietās par pārkāpumiem diskriminācijas jomā (2008. gadā – 2, 2009. gadā – 2, 2010. gadā – 1, 2011. gadā – 6).⁶¹⁰ Šajā periodā Valsts darba inspekcija visbiežāk piemēroja sodus par diskrimināciju uz dzimuma⁶¹¹ vai vecuma pamata sludinājumos.⁶¹² Arī pēc 2011. gada 31. jūlija turpinājās tendence, kad Valsts darba inspekcija piemēroja sodus par diskrimināciju uz dzimuma⁶¹³ vai vecuma⁶¹⁴ pamata sludinājumos, kā arī par abām diskriminācijas formām vienlaikus.⁶¹⁵ 2012. gadā Valsts darba inspekcija ir izskatījusi 64 personu iesniegumus par nevienlīdzīgās attieksmes gadījumiem un pieņēmusi 33 lēmumus administratīvo pārkāpumu lietās pēc Latvijas APK 204.¹⁷ panta.⁶¹⁶

Novērtējot minētos lēmumus, var konstatēt, ka pārkāpumus diskriminācijas jomā pārsvarā izdarījušas juridiskās personas (lielākā daļa no tām bija privātuzņēmumi), un tās tika sodītas ar naudas sodiem atbilstoši izdarītā smagumam, ņemot vērā izdarītā raksturu un radīto kaitējumu. Valsts darba inspekcijas uzliktie sodi nepārsniedza 200 latu robežu: SIA „Lattako” tika sodīta ar naudas sodu 100 latu apmērā,⁶¹⁷ AS „Sadales tīkls” – 200 latu,⁶¹⁸ SIA „Piekdiena ir klāt” – 100 latu,⁶¹⁹ SIA „Eden Club” – 100 latu,⁶²⁰ SIA „PIF International” – 125 latu,⁶²¹ SIA „Inovātīvo biomedicīnas tehnoloģiju institūts” – 100 latu,⁶²² SIA „MND SKB” – 125 latu,⁶²³ SIA „Norte” – 112 latu.⁶²⁴

Vērtējot Valsts darba inspekcijas administratīvo praksi lietās par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, jāpiekrīt Latvijas Cilvēktiesību centra secinājumam, ka informācija par

⁶⁰⁹ Darba likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6.jūlijs, Nr.105.

⁶¹⁰ Valsts darba inspekcijas 2011.gada 3.augusta atbilde Nr.01-14/1301 uz Latvijas Cilvēktiesību centra iesniegumu.

⁶¹¹ Sk., piemēram: Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 6.jūlija lēmums Nr.13L-362-2011-014 un Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 21.jūlija lēmums Nr.13L-380-2011-030.

⁶¹² Valsts darba inspekcijas 2011.gada 3.augusta atbilde Nr.01-14/1301 uz Latvijas Cilvēktiesību centra iesniegumu.

⁶¹³ Sk., piemēram: Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 14.oktobra lēmums Nr.13L-380-2011-041. un Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 30.novembra lēmums Nr.13L-444-2011-042.

⁶¹⁴ Sk., piemēram: Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2012.gada 24.februāra lēmums Nr.13L-380-2012-010.

⁶¹⁵ Sk., piemēram: Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 16.septembra lēmums Nr.13L-362-2011-017.

⁶¹⁶ Valsts darba inspekcijas 2012. gada darbības pārskats. 25.-26.lpp. Pieejams: http://www.vdi.gov.lv/files/2012_gada_darbības_parskats.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁶¹⁷ Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 6.jūlija lēmums Nr.13L-362-2011-014.

⁶¹⁸ Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 21.jūlija lēmums Nr.13L-380-2011-030.

⁶¹⁹ Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 29.augusta lēmums Nr.13L-493-2011-013.

⁶²⁰ Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 16.septembra lēmums Nr.13L-362-2011-017.

⁶²¹ Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 14.oktobra lēmums Nr.13L-380-2011-041.

⁶²² Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 30.novembra lēmums Nr.13L-444-2011-042.

⁶²³ Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2012.gada 24.februāra lēmums Nr.13L-380-2012-010.

⁶²⁴ Vidzemes reģionālās Valsts darba inspekcijas Gulbenes sektora 2013.gada 25.marta lēmums Nr.12X-423-2013-011.

pieņemtajiem lēmumiem nav pieejama plašai sabiedrībai, līdz ar ko viņiem radušās „šaubas par piemērotā soda preventīvo un atturošo efektu”⁶²⁵.

Vērtējot situāciju kopumā, secināms, ka administratīvā prakse lietās par pārkāpumiem diskriminācijas jomā Valsts policijā joprojām nav izveidojusies. Par pozitīvo piemēru šādas prakses izveidošanā var kalpot Patērētāju tiesību aizsardzības centrs un Valsts darba inspekcija. Arī Valsts policijas darbiniekiem ir pienākums novērst un pārtraukt administratīvos pārkāpumus, tai skaitā arī lietās par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, noskaidrot vainīgos, sastādīt protokolus un nosūtīt materiālus tālākai izskatīšanai pēc pakļautības.

⁶²⁵ Diskriminācijas novēršana Latvijā: no likumdošanas līdz tiesu praksei (2008-2011). Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2011, 25.lpp.

3. Integrācijas politikas īstenošana Valsts policijā

3.1. Valsts policijas loma nacionālo minoritāšu integrācijas politikas īstenošanā

Valsts pārvaldes iekārtas likums nosaka, ka valsts pārvalde ir pakļauta likumam un tiesībām, darbojas sabiedrības interesēs, savā darbībā ievēro cilvēktiesības un labas pārvaldības principu.⁶²⁶ Labas pārvaldības princips ir cieši saistīts⁶²⁷ ar Satversmes 89. pantu: „Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem.”⁶²⁸

Jautājums par valsts un cilvēka savstarpējām attiecībām ir aktuāls jau kopš seniem laikiem. Bībele Pāvila vēstulē Romiešiem 13:4 saka, ka valsts vara ir Dieva kalpone cilvēka labā.⁶²⁹ Arī profesors K. Dišlers norāda, ka „valsts ir nodibināta, lai tauta varētu eksistēt, un viņa attīstās, lai tauta sasniegtu labklājību”⁶³⁰. Turklāt „no valsts pareizas iekārtas un valsts dzīves pareizas vadīšanas lielā mērā atkarājas tautas labklājība”⁶³¹. Kā vienu no nepieciešamiem un pirmajiem valsts uzdevumiem profesors K. Dišlers nosauc valsts administratīvi policejisku funkciju: „kārtības un drošības uzturēšana valsts iekšienē, valsts iestāžu un mierīgo pilsoņu un viņu likumīgās darbības apsargāšana pret varbūtējiem uzbrukumiem un traucējumiem gan apzinīgiem un ļaunprātīgiem, gan neapzinīgiem un nejaušiem”⁶³². Rīgā dzimušais Krievijas zinātnieks L. Kambeks (*Л. Л. Камбек*) vēl 19. gadsimtā ir norādījis, ka viens no svarīgākajiem valsts pārvaldes mērķiem ir pilsoņu personiskās drošības un īpašuma tiesību nodrošināšana.⁶³³ Tajā pašā vēsturiskajā posmā cits Krievijas zinātnieks A. Okoļskis (*А. С. Оскольский*) norādīja, ka sabiedrībai ir nepieciešama drošība, un visi pārējie tās mērķi var būt sasniegti tikai pēc tam, kad būs nodrošināta sabiedrības drošība.⁶³⁴ Analizējot zinātnieku teikto, var secināt, ka sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšana, kā arī visu valsts iedzīvotāju, ieskaitot nacionālo minoritāšu pārstāvjus, tiesību un likumīgo interešu aizsardzība ir ne tikai valsts pienākums, bet arī tās eksistences jautājums.

⁶²⁶ Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10. pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 21.jūnijs, Nr.94.

⁶²⁷ Sīkāk sk. Kovaļevska A. Labas pārvaldības princips. Jurista Vārds, 2005. 16.augusts, Nr.30.; Kovaļevska A. Tiesības uz labu pārvaldību: salīdzinošs skatījums uz Eiropas Savienības valstu praksi Latvijas kontekstā. Likums un Tiesības, 2006., Nr.8, 244.-247.lpp., Nr.9, 276.-281.lpp.; Kovaļevska A. Satversmes 89. pants: vai deklaratīva norma Satversmē? Jurista Vārds, 2008. 15.jūlijs, Nr.26, 1.-6.lpp.; Kovaļevska A. Satversmes 89. pants: saturs un attīstība. Grām: Daugavpils Universitātes 50. starptautiskā zinātniskās konferences materiāli. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2009., 87.-92.lpp.

⁶²⁸ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43. un Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312.

⁶²⁹ Bībele. Rīga: Latvijas Bībeles Biedrība, 1993, 1145.lpp.

⁶³⁰ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 29.lpp.

⁶³¹ Dišlers K. Demokrātiskās valsts iekārtas pamati. Ievads konstitucionālās tiesībās. Rīga: A.Gulbis, 1931, 5.lpp.

⁶³² Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 34.lpp.

⁶³³ Камбек Л. Л. Судебный следователь. Полнейшее руководство по производству уголовного следствия. Санкт-Петербург: Типография штаба Отдельного корпуса внутренней стражи, 1861, с. 6.

⁶³⁴ Оскольский А. С. О понятии полицейского права. Т. VI. Варшава: Варшавские университетские издания, с. 5 - 6.

Saskaņā ar Valsts policijas nolikumu, valsts politiku noziedzības apkarošanas un sabiedriskās kārtības un drošības aizsardzībā, kā arī personu tiesību un likumīgo interešu aizsardzībā Latvijā atbilstoši kompetencei īsteno Valsts policija, kas ir iekšlietu ministra pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde.⁶³⁵

Kā pamatoti norāda speciālists policijas tiesību jautājumos A. Matvejevs, „attīstītām valstīm raksturīga policijas darbības nacionālo un reģionālo programmu esamība, kuras iekļauj juridiskos, organizatoriski pārvaldes un citus savstarpēji saistītus pasākumus, programmas pietiekami finansiāli nodrošinātas”.⁶³⁶ EDSO ekspertu grupa Augstā komisāra nacionālo minoritāšu jautājumos vadībā izstrādāja Rekomendācijas par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā, kurās formulēti valsts politikas vispārējie principi attiecībā uz nacionālajām minoritātēm.⁶³⁷ Rekomendācijas nosaka, ka valstīm jāizstrādā stratēģija, kuras mērķis ir nacionālo minoritāšu integrācija sabiedrībā. Šīs programmas ietvaros jāuzlabo policijas profesionalitāte, pakalpojumu kvalitāte un policijas darbības efektivitāte saskaņā ar starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem, tostarp arī minoritāšu jautājumos. Rekomendācijas iesaka valdībai panākt politisko partiju konsensu, lai izstrādātu kopīgu politisko stratēģiju attiecību nodibināšanai starp policiju un minoritāšu pārstāvjiem.⁶³⁸ Pretējā gadījumā minētā darbība var kļūt par politiskās cīņas instrumentu un par sabiedrības šķelšanās iemeslu. Kopīgai politiskai stratēģijai jābūt nodrošinātai konkrētās pamatnostādņēs, kuras tiks īstenotas dzīvē.

Arī Latvijā politiskie spēki, kas veido valdošo koalīciju, ir vienojušies, ka viena no valdības prioritātēm ir „saliedēta un iekļaujoša sabiedrība”.⁶³⁹ „Deklarācijā par Valda Dombrovska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību” (turpmāk - Deklarācija), ir noteikts, ka, īstenojot šīs prioritātes, valdība apņemas sekmēt integrācijas procesu, informēt sabiedrību par naturalizācijas iespējām un paaugstināt naturalizācijas procesa kvalitāti. 2012. gada 16. februārī Ministru kabinets pieņēma rīkojumu „Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Valda Dombrovska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai” (turpmāk - Plāns),⁶⁴⁰ kurā tika iekļauti konkrēti uzdevumi Deklarācijā norādīto mērķu sasniegšanai. Plāns nesatur uzdevumus Iekšlietu ministrijai darbam ar

⁶³⁵ Valsts policijas nolikums: Ministru kabineta 2005.gada 18.janvāra noteikumi Nr.46. Latvijas Vēstnesis, 2005, 21.janvāris, Nr.12.

⁶³⁶ Matvejevs A. Policijas darbības efektivitātes satura analīze. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 89.lpp.

⁶³⁷ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.5.

⁶³⁸ Ibid. p.10.

⁶³⁹ Deklarācija par Valda Dombrovska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību. Latvijas Vēstnesis, 2011. 26.oktobris, Nr.169.

⁶⁴⁰ Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Valda Dombrovska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai: Ministru kabineta 2012.gada 16.februāra rīkojums Nr.84. Latvijas Vēstnesis, 2012, 21. februāris, Nr.29.

nacionālajām minoritātēm. Arī „Iekšlietu ministrijas darbības stratēģija 2012. – 2014.gadam” neizvirza šādas prioritātes.⁶⁴¹

Sabiedrības integrācijas iespēju veicināšana ir noteikta arī hierarhiski augstākā nacionāla līmeņa plānošanas dokumentā „Nacionālais attīstības plānā 2014. – 2020. gadam”.⁶⁴² Šis uzdevums ir uzticēts vairākām valsts pārvaldes iestādēm, tai skaitā arī Iekšlietu ministrijai.

Latvijas Republikas Kultūras ministrija izstrādāja „Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012. – 2018. gadam” (turpmāk - Pamatnostādnes),⁶⁴³ to 2011. gada 20. oktobrī apstiprināja Ministru kabinets.⁶⁴⁴ Pamatnostādņēs tika iekļauti arī turpmākai rīcībai paredzētie uzdevumi un pasākumi. Iekšlietu ministrijai uzdotie uzdevumi un pasākumi pārsvarā attiecas uz Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes darbības sfēru.⁶⁴⁵ Šajā dokumentā nav tādu uzdevumu, kuru izpildi Iekšlietu ministrija varētu uzticēt Valsts policijai.

Iekšlietu ministrijai netika uzticēti vairāki svarīgi uzdevumi, kuri iekļauti Pamatnostādņēs ar mērķi „veicināt sociāli atstumto grupu iekļaušanos sabiedrībā un novērst diskrimināciju”⁶⁴⁶. Tā netika iekļauts uzdevums, kas saistīts ar nepieciešamību veikt apmācību policijas darbiniekiem darbam daudznacionālajā sabiedrībā. Dokumenta autori piedāvā apmācīt dažādu profesiju speciālistus, sākot ar darbiniekiem, kuri veic profesionālu darbību sociālajā, izglītības un veselības jomā (sociālos darbiniekus, pedagogus, mediķus un citus publiskās pārvaldes darbiniekus) - par iecietību un sociālo atstumtību, starpkultūru kompetencēm, par tiesu praksi attiecībā uz diskrimināciju.⁶⁴⁷ Neskatoties uz to, ka dokumentā netiek minēti tiesībsargājošo iestāžu darbinieki, tas neizslēdz minētās grupas mācību iespējas.

Minēto uzdevumu izpilde Pamatnostādņēs tiek uzticēta Kultūras ministrijai, Tieslietu ministrijai, Labklājības ministrijai, Sabiedrības integrācijas fondam, Latvijas Nacionālajai bibliotēkai un Tiesībsarga birojam, bet Iekšlietu ministrija šajā sarakstā netika iekļauta.

Domājams, ka šā uzdevuma izpildē nepieciešams iesaistīt arī pasniedzējus, kuriem ir pietiekami liela darba pieredze un autoritāte konkrētās publiskās pārvaldes jomā. Tiesībsargājošo

⁶⁴¹ Par Iekšlietu ministrijas darbības stratēģiju 2012. – 2014.gadam: Iekšlietu ministrijas 2012.gada 30.marta rīkojums Nr.1-12/622. Pieejams: http://www.iem.gov.lv/files/text/Iem_strategija_2012_2014.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁶⁴² Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014. – 2020.gadam. Latvijas Vēstnesis, 2013, 9. janvāris, Nr.6.

⁶⁴³ Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012. – 2018.gadam. Rīga: Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2011, 5.lpp. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/doc/nozaru/integracija/Pamatnostadnes/KMPam_071011_integ.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁶⁴⁴ Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņēm 2012. – 2018.gadam: Ministru kabineta 2011.gada 20.oktobra rīkojums Nr.542. Latvijas Vēstnesis, 2011, 21. oktobris, Nr.167.

⁶⁴⁵ Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012. – 2018.gadam. Uzdevumi Nr.1.2.1.1, 1.2.1.5, 1.2.2, 1.2.7.1, 1.2.7.2, 1.2.7.3, 1.2.7.4, 1.2.8.3, 1.3.2, 2.2.1.8, 2.2.1.10, 2.3.1.6, 2.4.3.4, 2.4.5.2. Rīga: Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2011, 40. - 69.lpp. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/doc/nozaru/integracija/Pamatnostadnes/KMPam_071011_integ.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁶⁴⁶ Turpat. Uzdevums Nr.1.3. 46.lpp.

⁶⁴⁷ Turpat. Uzdevums Nr.1.3.3. 47.lpp.

iestāžu darbinieku apmācībā jāpiedalās arī kompetentiem šo iestāžu pārstāvjiem. Līdz ar to uzdevuma veicēju sarakstu nepieciešams papildināt ar Iekšlietu ministriju.

Tas pats attiecas uz uzdevumiem attīstīt pretdiskriminācijas pārraudzības un novērtēšanas sistēmu⁶⁴⁸ un veicināt starpkultūru dialoga prasmju attīstību izglītībā.⁶⁴⁹ Iekšlietu ministrijas iekļaušana šo uzdevumu izpildē, autora ieskatā, tikai veicinātu sociāli atstumto grupu iekļaušanos sabiedrībā un cīņu ar diskrimināciju. Tas ir īpaši aktuāls Iekšlietu ministrijas pārraudzībā esošai iestādei - Valsts policijai - ņemot vērā administratīvās prakses neesamību diskriminācijas jomā.

Iekšlietu ministrijā tika iekļauta konsultatīvā padome, kas izveidota ar mērķi atbalstīt integrāciju čigānu (romu) tautības pārstāvjiem.⁶⁵⁰ Tomēr atsevišķi Latvijā reģistrēto biedrību pārstāvji uzskata, ka, „lai arī valstī izveidots liels skaits konsultatīvo padomju, to darbība līdz šim bijusi formāla, bez reālas iespējas ietekmēt jautājumus, kas skar nacionālo minoritāšu tiesības”.⁶⁵¹

Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību savā Ceturtajā ziņojumā par Latviju rekomendē varas iestādēm nodrošināt, lai tikko pieņemtās Latvijas Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes kļūtu par pamatu visaptverošai programmai, kuras uzmanības centrā ir diskriminācijas novēršana, atklāta un integrēta sabiedrība un konkrēti pasākumi, lai to īstenotu.⁶⁵² Šajos pasākumos jāiekļauj arī koordinācijas nodrošināšanu starp visiem minētajiem programmas īstenošanā iesaistītajiem partneriem.

Integrācijas politikas pamatnostādnes tika asi kritizētas gan sabiedrībā, gan zinātnieku vidū.⁶⁵³ Pievienojoties šai kritikai, nākas konstatēt, ka arī līdz šim integrācijas politika ir bijusi „pretrunīga un nekonsekventa”⁶⁵⁴, arī jaunās Pamatnostādnes nekļuva par izņēmumu šīs politikas īstenošanā. Jākonstatē arī, ka Pamatnostādnes nav uzdevumu policijas darbam diskriminācijas apkarošanas jomā un nacionālo minoritāšu tiesību ievērošanai policijas darbinieku vidū. Skaidrāka politiskā nostāja šajā jomā varētu pozitīvi ietekmēt policijas darbības efektivitāti, policijas darbinieku profesionalitāti un policijas sniegto pakalpojumu kvalitāti. Tomēr jākonstatē, ka minētā

⁶⁴⁸ Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012. – 2018.gadam. Uzdevumi Nr.1.3.4. Rīga: Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2011, 48.lpp. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/doc/nozaru/integracija/Pamatnostadnes/KMPam_071011_integ.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁶⁴⁹ Turpat. Uzdevums Nr.1.3.5. 49.lpp.

⁶⁵⁰ Turpat. Uzdevums Nr.1.3.6.7. 51.lpp.

⁶⁵¹ Zankovska-Odiņa S. Nacionālo minoritāšu līdzdalība – vai un cik efektīva? Grām.: Dialogs Latvijā: kultūru dažādība, robežas un saiknes. Hanova D. red. Rīga: Akadēmisko programmu aģentūra, 2008, 62.lpp.

⁶⁵² Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 50. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 21. -22.lpp.

⁶⁵³ Sk., piemēram: Kažoka I. Alternatīvā integrācija. Pieejams: <http://blogi.politika.lv/index.php?id=62254>; Ījabs I. Neirotiskā integrācija. Pieejams: http://archive.politika.lv/temas/sabiedribas_integracija/19277/; Upleja S. Latvietis pareizais. Pieejams: http://archive.politika.lv/temas/sabiedribas_integracija/19009/; Petrenko D. Man jāklūst par pareizo krievu. Pieejams: http://archive.politika.lv/temas/sabiedribas_integracija/man_jaklust_par_pareizo_krievu/; Kreile M. Ēlertes latviskā utopija. Pieejams: http://archive.politika.lv/temas/sabiedribas_integracija/elertes_dziva_utopija/ [viss aplūkots 2012.gada 31.janvārī].

⁶⁵⁴ Muižnieks N. Ievads. Grām.: Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? N. Muižnieka red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 8.lpp.

jautājumā, tāpat kā pārējos jautājumos, kas skar „policijas reālu un ilgtspējīgu attīstību, ir acīmredzams politiskās gribas trūkums”⁶⁵⁵.

Arī Nacionālās drošības koncepcijas informatīvajā daļā ir noteikts, ka „viens no pilsoniskas sabiedrības pamatiem ir sekmīga sabiedrības integrācijas politika. Lai novērstu tādu procesu attīstību, kas var traucēt nostiprināties pilsoniskai sabiedrībai un novest pie sabiedrības sašķeltības, valstij ir jāturpina mērķtiecīga šīs politikas īstenošana.”⁶⁵⁶ Latvijas sabiedrības sašķeltība „var radīt potenciālu apdraudējumu Latvijas nacionālās drošības interesēm, ko vēl vairāk pastiprina fakts, ka valstī efektīvi nedarbojas spēcīgs sabiedrības integrācijas, nacionālo minoritāšu, naturalizācijas un valsts valodas politiku koordinējošs mehānisms ar skaidri definētām atbildības jomām starp noteiktām valsts institūcijām”⁶⁵⁷. Līdz ar to viens no Latvijas stratēģiskajiem mērķiem ir „veicināt nacionālas un vienotas valsts, atbildīgas pilsoniskās sabiedrības un Latvijas valstij piederīga pilsoņu kopuma attīstību”⁶⁵⁸.

Rekomendāciju par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā autori iesaka valsts iestādēm un policijai sadarbībā ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem izstrādāt rīcības plānus, lai īstenotu dzīvē integrācijas politiku.⁶⁵⁹ Šā dokumenta autori iesaka minēto plānu izpildes kontroli veikt ar neatkarīgas iestādes starpniecību, piedāvā izmantot šim mērķim parlamentāro komisiju cilvēktiesību jomā vai citas uzraudzības iestādes.⁶⁶⁰ Veicot regulāru integrācijas procesa monitoringu, nepieciešams aptaujāt nacionālo minoritāšu pārstāvjus, tostarp arī par viņu attiecībām ar policiju. Papildus tam jāizstrādā arī instrukcijas vai rīcības plāni par konkrētām darbībām, kādas jāveic policijas darbiniekiem, kuri saņēmuši informāciju par noziedzīgiem nodarījumiem vai citiem likumpārkāpumiem, kas vērsti pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem.

3.2. Normatīvais regulējums darbam ar nacionālajām minoritātēm

Vairākās Eiropas Savienības valstu policijas iestādēs, tai skaitā arī Latvijā, nav izstrādāts normatīvais regulējums policijas darbam ar nacionālajām minoritātēm, kas ietver sevī konkrētas darbības, kādas jāveic policijas darbiniekiem gadījumos, kad notiek naida noziegumi vai tiek pārkāpts diskriminācijas aizliegums. Pēc eksperta cilvēktiesību jomā R. Ouklija (*Robin Oakley*) sniegtās informācijas, tikai astoņās Eiropas Savienības valstīs (Dānija, Īrija, Lielbritānija,

⁶⁵⁵ Feldmanis A. Daži policijas attīstības problēmjautājumi Latvijas tiesību sistēmas transformācijas kontekstā. Grām.: Juridiskās zinātnes aktuālās problēmas. Rakstu krājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2012, 132.lpp.

⁶⁵⁶ Nacionālās drošības koncepcija. Informatīvā daļa. Latvijas Vēstnesis, 2011, 22. marts, Nr.45.

⁶⁵⁷ Turpat.

⁶⁵⁸ Turpat.

⁶⁵⁹ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.5.

⁶⁶⁰ Ibid. p.12.

Nīderlande, Slovākija, Somija, Vācija, Zviedrija) policijai tika izstrādātas speciālas instrukcijas, lai noteiktu, vai noziegumam ir rasistiska motivācija.⁶⁶¹

Zviedrijas policija īpašu uzmanību pievērš tieši nacionālo minoritāšu, imigrantu un sociāli izolēto grupu integrēšanai sabiedrībā un drošības jautājumiem lielajās pilsētās, kā arī naida noziegumu prevencijai.⁶⁶² Zviedrijā policijas darbinieka veicamie pasākumi ietverti divās instrukcijās, kuras ir ērtas lietošanā, jo drukātas rokasgrāmatu veidā: Naida noziegumi (*Hatbrott* – zviedru val.) un Nelikumīgā diskriminācija (*Olaga Diskriminering* – zviedru val.)

Profesora R. Ouklija piedāvātajam sarakstam jāpievieno arī Francija, kurā ir policijai un žandarmērijai paredzēta „Instrukcija par procedūrām, kas jāveic cīņai ar rasismu un antisemitismu” (*Le mémento procédural de lutte contre le racisme et l'antisémitisme à l'usage des services de police et de gendarmerie* – franču val.), „Instrukcijas žandarmērijai” (*Le mémento du gendarme* – franču val.) nodaļa I-13/3 „Diskriminācija” un citi normatīvie dokumenti.⁶⁶³ Francijas ministriju starpresoru kopīgie pasākumi tiek koordinēti saskaņā ar „Pret rasismu un antisemitismu veikto pasākumu nacionālo plānu 2012.–2014. gadam” (*Plan national d'action contre le racisme et l'antisémitisme 2012-2014.* – franču val.).⁶⁶⁴

Nemot vērā minēto Eiropas Savienības valstu policijas iestāžu progresīvāko pieredzi, arī Latvijā nepieciešams veikt grozījumus vairākos Valsts policijas noteikumos: „Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā”,⁶⁶⁵ „Valsts policijas operatīvās vadības struktūrvienību dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi”,⁶⁶⁶ „Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi”⁶⁶⁷ un „Valsts policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodekss”.⁶⁶⁸ Šajos normatīvajos dokumentos nepieciešams iekļaut normas, kas reglamentē saskarsmes īpatnības ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem un nepieciešamo darbību apjomu, kurš policijas darbiniekam ir

⁶⁶¹ Oakley R. Policing Racist Crime and Violence. A Comparative Analysis. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2005, p.16.-17.

⁶⁶² Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ručere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012, 11.lpp.

⁶⁶³ La lutte contre le racisme, l'antisémitisme et la xénophobie. Année 2010. Paris: Commission nationale consultative des droits de l'homme, Direction de l'information légale et administrative, 2011, p.274.

⁶⁶⁴ Plan national d'action contre le racisme et l'antisémitisme 2012-2014. Pieejams: http://www.interieur.gouv.fr/sections/a_la_une/toute_l_actualite/ministere/plan-national-d-action-contre-racisme/downloadFile/attachedFile/Plan_national_d_action_contre_le_racisme_et_l_antisemitisme_2012_2014_-_version_definitive.pdf?nocache=1329321988.61 [aplūkots 2012.gada 29.martā].

⁶⁶⁵ Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā: Valsts policijas 2010.gada 22.februāra noteikumi Nr.5. Nav publicēti.

⁶⁶⁶ Valsts policijas operatīvās vadības struktūrvienību dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi: Valsts policijas 2009.gada 18.decembra noteikumi Nr.27. Nav publicēti.

⁶⁶⁷ Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi: Valsts policijas 2010.gada 17.februāra noteikumi Nr.4. Nav publicēti.

⁶⁶⁸ Valsts policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodekss: Valsts policijas 2005.gada 31.maija noteikumi Nr.1. Nav publicēti.

jāveic, saņemot informāciju par noziedzīgiem nodarījumiem vai citiem likumpārkāpumiem, kas vērsti pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem.

Piemēram, „Valsts policijas operatīvās vadības struktūrvienību dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumu” V nodaļā „Informācijas paziņošanas kārtība” nekavējoties paziņojamās informācijas saraksts jāpapildina ar punktu par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Pašreiz informācija par nacionālās minoritātes pārstāvi, kas cietis no noziedzīga nodarījuma, tiks nekavējoties paziņota augstākstāvošai iestādei (kura nepieciešamības gadījumā ir tiesīga iesaistīt papildu spēkus) tikai tajā gadījumā, ja noticis sevišķi smags noziegums (piemēram, slepkavība vai smagi miesas bojājumi - punkts 33.3.), ja notikums saistīts ar publiskā pasākuma organizēšanas un norises kārtības pārkāpumiem (punkts 33.21.) vai reliģisko konfesiju kulta ēku, apbedīšanas vietu un kapu bojāšanu, apgānīšanu vai iznīcināšanu (punkts 33.23.).

Operatīvās vadības struktūrvienības dežūrmaiņas vecākam, saņemot informāciju par nacionālās minoritātes pārstāvi, kas cietis no noziedzīgā nodarījuma vai cita likumpārkāpuma, papildus vispārējiem jautājumiem jānoskaidro un jāpiefiksē „Saņemtās informācijas reģistrācijas grāmatā” (Darba grāmatā) informācija par notikušā iespējamiem motīviem: vai notikums ir saistīts ar naidu vai nē. Ņemot vērā notikušā apstākļus, ja tas ir nepieciešams, papildus jānoskaidro cietušās personas valstiskā piederība, nacionalitāte, reliģiskā pārliecība, seksuālā orientācija vai citi apstākļi, kas varēja kļūt par iemeslu notikušajam.

Jāpiekrīt EDSO Augstajam komisāram nacionālo minoritāšu jautājumos, kurš papildus policijas instrukcijām un rīcības plāniem, profesionālos standartus policijas darbībai daudznacionālajā sabiedrībā iesaka iekļaut arī policijas Ētikas kodeksos.⁶⁶⁹ Profesionāliem standartiem, kuri būtu iekļaujami kodeksos, jāklūst par integrācijas politikas un tiesībsargājošo iestāžu reformu sastāvdaļu.⁶⁷⁰

Arī Latvijā Valsts policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodeksā policijas darbiniekam ir uzlikts pienākums nodrošināt katras personas cilvēktiesību ievērošanu, neskatoties uz viņa tautību, rasi, dzimumu, valodu, reliģiju, politisko vai kādu citu pārliecību, vecumu, izglītību, sociālo stāvokli.⁶⁷¹ Papildus tam kodeksa 9. pants nosaka, ka policijas darbiniekam saskarsmē ar personām jārespektē un jāaizsargā cilvēka cieņu, jābūt pieklājīgam un iecietīgam.

Vērtējot Latvijas situāciju kopumā, jāatzīst, ka, lai novērstu likumpārkāpumus, kas vērsti pret nacionālajām minoritātēm, kā arī cīņai ar noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, nepieciešams paaugstināt Valsts policijas vadības, kā arī tās

⁶⁶⁹ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.6.

⁶⁷⁰ Police and Roma and Sinti: Good Practices in Building Trust and Understanding. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2010, p.60.

⁶⁷¹ Valsts policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodeksa 7. pants: Valsts policijas 2005.gada 31.maija noteikumi Nr.1. Nav publicēti.

struktūrvienību vadības lomu un atbildību par pasākumiem, kuri tiek veikti, lai organizētu, kontrolētu un plānotu preventīvo darbu, lai nepieļautu rasistisko vardarbību un citus naida noziegumus. Valsts policijas vadībai jāveic visi nepieciešamie pasākumi, lai policijas darbinieku profesionalitāti, viņu sniegto pakalpojumu kvalitāti un policijas darbības efektivitāti uzlabotu saskaņā ar starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem, tostarp arī minoritāšu jautājumos. Šo mērķu sasniegšanai sadarbībā ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, noskaidrojot viņu problēmas un vajadzības, jāizstrādā instrukcijas vai rīcības plāni, ar kuru palīdzību tiks pilnveidots policijas darbs, paaugstināta šī darba efektivitāte un īstenoti preventīvie pasākumi pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem veikto likumpārkāpumu profilaksei. Autora ieskatā, pirmais solis šajā virzienā būtu grozījumu veikšana Valsts policijas noteikumos: „Valsts policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodekss”, „Valsts policijas operatīvās vadības struktūrvienību dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi”, „Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi”⁶⁷² un „Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā”⁶⁷³.

„Pasaules prakse rāda, ka naida motivētu noziegumu samazināšanā būtiska loma ir preventīvajam darbam, kas lielā mērā ir atkarīgs arī no izglītības, integrācijas un nevalstiskā sektora sadarbības.”⁶⁷⁴ Par vienu no iespējām, kā uzlabot policijas darbību, būtu Eiropas Savienības valstu tiesībsargājošo iestāžu „labās” prakses pārņemšana un Eiropas Savienības institūciju rekomendāciju adaptēšana Latvijas apstākļos.

3.3. Policijas darbības īpatnības Eiropas Savienības valstīs

Rekomendācijas par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā tika izstrādātas ar mērķi sniegt palīdzību Eiropas valstīm, pilnveidot savu politiku un normatīvus dokumentus saskaņā ar starptautiskām normām un standartiem, kā arī iespēju robežās, pamatojoties uz citu valstu praksi.⁶⁷⁵ Šie ieteikumi nav universāli - piemērojot rekomendācijas, jāņem vērā konkrētā situācija katrā valstī un vietējo apstākļu specifika. Eksperts cilvēktiesību jomā R. Ouklijs, kurš Eiropas Rasisma un ksenofobijas uzraudzības centra (*European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, EUMC*) uzdevumā ir veicis salīdzinošo analīzi policijas darbam ar rasistisku noziedzību un vardarbību Eiropas Savienības valstīs, atzīst, ka policijas darba pieeja rasistiskās noziedzības un vardarbības

⁶⁷² Sīkāk sk. Promocijas darba 5.3. nodaļā „Kārtības policijas nodaļas inspektoru darbs prevencijas jomā”.

⁶⁷³ Sīkāk sk. Promocijas darba 5.4. nodaļā „Patrulēšana nacionālo minoritāšu apdzīvotās vietās”.

⁶⁷⁴ Jauns fenomens – naida motivēti noziegumi. Kārtība un drošība, 2008. decembris, Nr.2, 26.-27.lpp.

⁶⁷⁵ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.1- 2.

apkaršanai dažādās dalībvalstīs ir ļoti atšķirīga.⁶⁷⁶ Daļēji tas saistīts ar juridiskās pieejas atšķirībām, bet pamatā - ar policijas prakses konsekvences un salīdzināmības trūkuma.

Lielbritānijas un Zviedrijas policijas praksi, kas tiek vērsta uz atbalsta nodrošināšanu rasistisku noziegumu upuriem, profesors R. Ouklijs uzskata par labāko.⁶⁷⁷ Portugālē un Lielbritānijā rasistisku noziegumu upuriem sniedz speciālu palīdzību vispārēji upuru atbalsta dienesti. Pēc profesora R. Ouklija uzskatiem, policijas darbinieki Zviedrijā, Vācijā un Francijā ir parādījuši nopietnu apņemšanos risināt rasistiskas noziedzības un vardarbības jautājumus. Tomēr, viņaprāt, tikai Lielbritānijā ir izstrādāta visaptverošākā un sistemātiskākā pieeja policijas darbam ar rasistisku noziedzību un vardarbību. R. Ouklijs atzīmē arī Beļģiju, Īriju, Slovākiju un Franciju kā valstis, kurās policija regulāri strādā ar minoritāšu kopienām un biedrībām, kas aizsargā viņu tiesības, lai izveidotu zibenīgu reakciju uz rasistisku noziedzību un vardarbību.

Attiecībā uz profesora R. Ouklija minētajām valstīm jāatzīst, ka Zviedrijā situācija ar rasistiskas noziedzības un vardarbības prevenciju ir tiešām daudz labāka nekā Francijā, kur 2005. gadā notika nacionālo minoritāšu un imigrantu nemieri (tas pats tolaik notika arī Vācijā) un 2010. gadā čigānu (romu) tautības pārstāvju repatriācijas, kā arī Lielbritānijā, kur nemieri norisinājās 2011. gadā. Līdz ar to nevar piekrist R. Ouklija viedoklim par šo valstu sasniegumiem naida noziegumu prevencijā. Neskatoties uz to, ka R. Ouklijs nevarēja paredzēt, ka jau tā paša 2005. gada nogalē, kad tika pabeigts viņa pētījums, Francijā notiks nemieri, viņam bija jāņem vērā tas, ka Francija vienīgā no Eiropas Savienības valstīm joprojām nav ne parakstījusi, ne ratificējusi nozīmīgu nacionālo minoritāšu tiesību dokumentu - Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību.⁶⁷⁸ Pēc profesora J. Bojāra teiktā, tas notika tādēļ, ka Francija nekādu minoritāšu politiku neatzīst.⁶⁷⁹ Francijas īstenotā politika nav kaut kas neparasts - savu valsti neuzskata par polietnisku (daudz nacionālu) arī dažas citas valstis, piemēram, Portugāle, Turcija, Japāna un Indonēzija.⁶⁸⁰ Neskatoties uz minēto, arī šajās valstīs eksistē nacionālās minoritātes, kas cīnās par savām tiesībām.⁶⁸¹

⁶⁷⁶ Oakley R. Policing Racist Crime and Violence. A Comparative Analysis. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2005, p.4.

⁶⁷⁷ Ibid. p.5.

⁶⁷⁸ Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Latvijas Vēstnesis, 2005. 1.februāris, Nr.85. Sk. arī: Framework Convention for the Protection of National Minorities. Pieejams: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?CL=ENG&CM=&NT=157&DF=&VL=> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁶⁷⁹ Bojārs J. Blēņas un patiesība ap konvenciju. Lauku Avīze, 2005. 26.janvāris, 5.lpp. Sīkāk sk.: Pour un modèle français d'intégration: premier rapport annuel. Paris: Haut Conseil à l'intégration, La Documentation Française, 1991, p. 19.

⁶⁸⁰ Зеленков М.Ю. Межнациональные конфликты: природа и технологии развития. Воронеж: Воронежский государственный университет, 2006, с. 219.

⁶⁸¹ Толерантность и культура межнационального общения. Под ред. Е.А. Журавлевой, В.В. Шалина. Краснодар: Просвещение-Юг, 2009, с. 176.

Savukārt Zviedrijā noziedzīgo nodarījumu profilakses jomā aktīvi darbojas Zviedrijas nacionālā Noziedzības prevencijas padome, kas veic arī naida noziegumu statistisku, pamatojoties uz policijas darbinieku ziņojumiem. Pateicoties jaunai Elektroniskai policijas ziņojumu reģistrācijas sistēmai (*Rationell anmälsrutin, RAR* – zviedru val.), kopš 2008. gada šie dati ir diezgan precīzi.⁶⁸² Katram Zviedrijas policijas darbiniekam ir pieeja minētai Informācijas sistēmai. Jebkurš policijas darbinieks, sastādot elektroniski savu ziņojumu par izbraukumu uz notikuma vietu, atsevišķā ailē veic attiecīgo atzīmi, vai reģistrētais notikums ir saistīts ar naidu vai nē. Pastāv varbūtība, ka policijas ziņojumā tiek iekļauta nepārbaudīta informācija, kas balstās uz kādas cietušas personas vai liecinieka apgalvojumiem vai pieņēmumiem, kuri vēlāk nerod apstiprinājumu. Tomēr arī tāda informācija ir noderīga, it īpaši ņemot vērā, ka korekcijas Informācijas sistēmā tiek veiktas.

Izmantojot jauno Informācijas sistēmu, ir panākts, ka Zviedrijas nacionālās Noziedzības prevencijas padomes statistiskie dati, kas apkopti pēc 2008. gada, atšķiras no iepriekšējiem. Tā 2007. gadā tika saņemti 3536 ziņojumi par naida noziegumiem (kas ir par 8% vairāk salīdzinājumā ar 2006. gadu (3259) un par 20% salīdzinājumā ar 2005. gadu (2946)⁶⁸³), bet 2008. gadā jau 5895 ziņojumi,⁶⁸⁴ 2009. gadā - 5797 ziņojumi,⁶⁸⁵ 2010. gadā - 5139 ziņojumi,⁶⁸⁶ 2011. gadā - 5493 ziņojumi⁶⁸⁷ un 2012. gadā - 5518 ziņojumi.⁶⁸⁸ Informācijas iegūšanai Zviedrijas policija aktīvi izmanto arī Vietējās noziedzības prevencijas padomes, kurās tiek iesaistīti nacionālo minoritāšu kopienu pārstāvji – „līderi un vecākie”⁶⁸⁹.

Rekomendāciju autori par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā iesaka nodrošināt tādus apstākļus, lai policijas rīcībā nonāk pēc iespējas vairāk iesniegumu no cietušajiem nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, kuri tiktu profesionāli izmeklēti un uzskaitīti.⁶⁹⁰ Policijai jāapkopo iegūtie dati anonīmā statistiskā formā, kuru turpmāk varēs izmantot, lai veiktu situācijas monitoringu un

⁶⁸² Klingspor K., Molarin A. Hate Crimes 2008. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2009, p.9.

⁶⁸³ Klingspor K., Molarin A. Hate Crimes 2007. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2008, p.20.

⁶⁸⁴ Klingspor K., Molarin A. Hate Crimes 2008. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2009, p.23.

⁶⁸⁵ Molarin A., Frenzel A. Hate Crimes 2009. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2010, p.25.

⁶⁸⁶ Klingspor K., Frenzel A. Hate Crimes 2010. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2011, p.27.

⁶⁸⁷ Aspling F., Djarv C. Hate Crimes 2011. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2012, p.62.

⁶⁸⁸ Aspling F., Djarv C. Hate Crimes 2012. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2013, p.11.

⁶⁸⁹ Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ručere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012, 13.lpp.

⁶⁹⁰ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.8.

dinamikas analīzi.⁶⁹¹ Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību Vispārējās politiskās rekomendācijās Nr.11 „Par rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanu policijas darbā” papildus naida noziegumu uzskaites pilnveidošanai iesaka pastiprināt arī šo incidentu kontroli no prokuratūras puses.⁶⁹²

Eiropas Savienības valstu pieeja, kas skar arī uzskaites jomu, dalībvalstīs atšķiras. Ir arī valstis (Grieķija un Kipra), kas rasistiski motivētus noziegumus nemaz neregistrē. Rasistisku motivāciju kā atbildību pastiprinošu apstākli atsevišķi izdala, veicot statistikas apstrādi, tādās Eiropas Savienības valstīs kā Austrijā, Beļģijā, Dānijā, Francijā, Īrijā, Lielbritānijā, Slovākijā, Somijā, Spānijā, Vācijā un Zviedrijā.⁶⁹³

Latvijā netiek veidota statistika par noziedzīgajiem nodarījumiem, kas veikti pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, pamatojoties uz naidu vai neiecietību, kā arī rasistisku motīvu dēļ izdarītiem, bet tikai par noziedzīgajiem nodarījumiem, kas ir tieši saistīti ar nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, par kuriem atbildība paredzēta KL 78. pantā. Analizējot minēto Eiropas Savienības valstu tiesībsargājošo iestāžu praksi, var secināt, ka, lai veiktu situācijas monitoringu un dinamikas analīzi, Latvijā ir nepieciešams īstenot precīzāku statistiku. Nepieciešamos datus var iegūt, veicot grozījumus Valsts policijas noteikumos „Integrētās iekšlietu informācijas sistēmas apakšsistēmas „Elektroniskais notikumu žurnāls” noteikumos”⁶⁹⁴, kuros ir jāpapildina 12. punkts „Sistēmā iekļauj sekojošo informāciju par notikumu” ar apakšpunktu „vai notikums ir saistīts ar naidu vai neiecietību”, paredzot attiecīgu iespēju arī Informācijas sistēmā. Iekšlietu ministrijas Informācijas centram būtu jāapkopo iegūtie dati tādā statistiskā formā, kuru policijas darbinieki un citi interesenti turpmāk varētu izmantot.

Latvijā nav vienotās valsts stratēģijas noziedzības prevencijas jomā, kā arī nav iestādes, kas koordinētu un vadītu preventīvo darbu valstī.⁶⁹⁵ Par pozitīvu piemēru šādai struktūrai var kalpot Zviedrijas nacionālā Noziedzības prevencijas padome, kas jau kopš 1974. gada darbojas Zviedrijas Tieslietu ministrijas pārraudzībā. Šīs organizācijas sastāvā ietilpst Zinātniskā padome, Uzraudzības komiteja, sešas nodaļas (Pētniecības un attīstības nodaļa, Policijas darbības vērtēšanas un pētniecības nodaļa, Ekonomiskās un organizētās noziedzības pētniecības nodaļa, Noziedzības statistikas nodaļa, Statistikas izpētes nodaļa un Noziedzības prevencijas attīstības nodaļa), kuras veic Noziedzības prevencijas padomes pamatdarbības funkcijas, un struktūrvienības, kas veic

⁶⁹¹ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.37.

⁶⁹² General Policy Recommendation no.11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007, para.12, p.5.

⁶⁹³ Oakley R. Policing Racist Crime and Violence. A Comparative Analysis. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2005, p.12.

⁶⁹⁴ Integrētās iekšlietu informācijas sistēmas apakšsistēmas „Elektroniskais notikumu žurnāls” noteikumi: Valsts policijas 2010.gada 8.aprīļa noteikumi Nr.6. Nav publicēti.

⁶⁹⁵ Sīkāk par preventīvo darbu sk. Promocijas darba 5.3. nodaļā „Kārtības policijas nodaļas inspektoru darbs prevencijas jomā”.

atbalsta funkcijas. Autora ieskatā, arī Latvijā būtu jāizveido Prevencijas padome, kas kļūtu par valsts centrālo koordinācijas institūciju preventīvas jomā, kuras pamatdarbības funkcijas būtu iekļauta preventīvā darbā iesaistīto iestāžu koordinācija un vadīšana, statistisko datu apkopšana, kā arī pētnieciskais darbs preventīvas jomā.

Neskatoties uz to, ka policijas darbība nacionālo minoritāšu jomā dažādās Eiropas Savienības valstīs ir atšķirīga, to neapšaubāmi varētu nopietni uzlabot, sekojot Rekomendācijām par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā,⁶⁹⁶ kas ir noderīga pamācība tām valstīm, kuras cenšas integrēt nacionālās minoritātes, un tajā pašā laikā paaugstināt policijas darbības efektivitāti. Policijas struktūrvienībām jābūt pienācīgi sagatavotām un aprīkotām, lai ātri, profesionāli un objektīvi reaģētu ne tikai uz atsevišķiem naida noziegumiem, bet arī uz iespējamām masu nekārtībām un lokāliem etniskiem konfliktiem.

3.4. Valsts policijas darbinieku sagatavotība darbam daudznacionālajā sabiedrībā

Tiesībsargājošo institūciju darbiniekiem, izmeklējot ar naidu un neiecietību saistītos noziegumus, kā arī citus likumpārkāpumus, kas vērsti pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, nepieciešams rīkoties atbilstoši Latvijas normatīvajiem aktiem, kā arī jāņem vērā Eiropas Savienības institūciju rekomendācijas, kas palīdzēs uzlabot veikto darbību efektivitāti. No šiem ieteikumiem īpaši jāizceļ jau minētās Rekomendācijas par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā.⁶⁹⁷ Ar mērķi noskaidrot, cik lielā mērā Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas padotības iestādē - Valsts policijā - tiek ievērotas šīs rekomendācijas, laika posmā no 2011. gada 4. marta līdz 14. aprīlim promocijas darba ietvaros tika veikta Valsts policijas amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm aptauja.⁶⁹⁸ Tika aptaujāti 173 respondenti, kas veido apmēram 2,3% no visām Valsts policijas amatpersonām.

Aptaujas rezultāti parādījuši, ka lielākā policijas darbinieku daļa (46,8%) uzskata, ka cilvēktiesības Latvijā „*tiek ievērotas daļēji*”.⁶⁹⁹ Tādās pašās domās par nacionālo minoritāšu tiesību ievērošanu ir 41,6% respondentu.⁷⁰⁰ Savukārt 20,7% (*katrs piektais!*) no tiem policijas darbiniekiem, kuri ir nacionālo minoritāšu pārstāvji, uzskata, ka nacionālo minoritāšu tiesības Latvijā „*nemaz netiek ievērotas*”.⁷⁰¹

⁶⁹⁶ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.42.

⁶⁹⁷ Ibid.

⁶⁹⁸ Treļs Ē. Valsts policijas darbinieku tolerances līmenis un spēja strādāt daudznacionālajā sabiedrībā. Valsts policijas darbinieku aptauja. 2011.gada marts – aprīlis. Pieejams: http://www.trels.lv/aptaujas_rezultati.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁶⁹⁹ Sk. pielikumu Nr.1.

⁷⁰⁰ Sk. pielikumu Nr.2.

⁷⁰¹ Sk. pielikumu Nr.3.

Ņemot vērā to, ka policijas darbinieku viedoklis ir sabiedrības viedokļa atspoguļojums, autors salīdzina veikto aptauju ar 1999. gadā veikto „Eiropas Vērtību pētījumu”. Aptaujas dati liecina, ka pieaudzis to cilvēku skaits, kas uzskata, ka cilvēktiesības Latvijā „*lielā mērā tiek ievērotas*”. Ja 1999. gadā tādu bija tikai 5,0%,⁷⁰² tad 2011. gadā jau 11,0%. Samazinājies to cilvēku skaits, kuri uzskatīja, ka cilvēktiesības Latvijā „*nemaz netiek ievērotas*”. Ja 1999. gadā tādu bija tikai 8,2%,⁷⁰³ tad 2011. gadā - 1,2%. Tomēr ir pieaudzis to nacionālo minoritāšu pārstāvju skaits, kuri uzskata, ka cilvēktiesības Latvijā „*nemaz netiek ievērotas*” - no 8,7% 1999. gadā līdz 12,7% 2011. gadā. Problēmas šajā jomā parāda arī 2008. gada novembrī veiktā Latvijas iedzīvotāju aptauja „Informētība par cilvēktiesību aizsardzību Latvijā”. Katrs desmitais (10,3%) iedzīvotājs uzskata, ka cilvēktiesības Latvijā tiek ievērotas „*loti labi*”, vēl 35,2% norādīja, ka tās tiek ievērotas „*normāli, var atrisināt visas problēmas*”. Samērā kritiski cilvēktiesību ievērošanu vērtēja aptuveni 2/5 iedzīvotāju, tajā skaitā 33,5% uzskatīja, ka tās tiek ievērotas „*ne visai labi*”, un 8,9% pauda viedokli, ka cilvēktiesības Latvijā tiek ievērotas „*loti slikti*”.⁷⁰⁴

65,9% policijas darbinieku uz jautājumu „Kā Jūs novērtētu etniskās attiecības Latvijā?” atbildēja, ka tās ir „*apmierinošas*”, bet 23,1% uzskata, ka tās ir „*sliktas*”.⁷⁰⁵ Salīdzinot šos rezultātus ar aptaujā „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību – 2000” konstatēto, ir redzams, ka pieaudzis to cilvēku skaits, kas uzskata, ka šīs attiecības ir „*sliktas*” (2000.gadā tādu bija tikai 5%) un samazinājās to, kas uzskata, ka tās ir „*labas*”: vērtējot etniskās attiecības Latvijā 2011. gadā, tikai 8,1% atbildēja, ka tās ir „*labas*” (2000.gadā - 32%).⁷⁰⁶

Neskatoties uz to, ka starp latviski un krieviski runājošām kopienām bijuši savstarpēji saspīlējumi par pilsonības un valodas jautājumiem, tā vidū arī izglītības jomā, aptaujas dati liecina, ka starp šīm nacionālajām grupām uz aptaujas veikšanas brīdi pastāvēja augsts savstarpējās tolerances līmenis (aptauja veikta pirms ierosinājuma piešķirt krievu valodai otrās valsts valodas statusu). Respondenti bija ar mieru kontaktēties pat līdz tuvai radniecībai, laulībām, ar tuvākiem kaimiņiem: ar krieviem - 75,7%, ar lietuviešiem - 48,6% un ar igauņiem - 42,2%.⁷⁰⁷ Tomēr neiecietības problēma ir aktuāla visai Latvijas sabiedrībai, jo var skart ikvienu Latvijas iedzīvotāju. Problēmas eksistenci apliecina samērā neliels kontaktu ciešums ar tādu tautību un rasu pārstāvjiem kā ebreji - 17,3%, tumšādainie - 16,2%, kaukāzieši - 13,9%, ķīnieši - 13,9%, kurdi - 8,1% un čigāni (romi) - 5,8%.

⁷⁰² Eiropas Vērtību pētījums. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001, 53.lpp.

⁷⁰³ Turpat.

⁷⁰⁴ Informētība par cilvēktiesību aizsardzību Latvijā. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Tirdzniecības un sabiedriskās domas pētījumu centrs, 2008, 8.lpp.

⁷⁰⁵ Sk. pielikumu Nr.4.

⁷⁰⁶ Ceļā uz pilsonisku sabiedrību – 2000. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001, 115.lpp.

⁷⁰⁷ Sk. pielikumu Nr.5.

Salīdzinot 2000. gadā veiktās aptaujas datus ar šo pētījumu, varam konstatēt, ka paaugstinājies savstarpējās tolerances līmenis starp krieviem un latviešiem, kā arī pieaudzis to cilvēku skaits, kas būtu ar mieru kontaktēties, pat līdz tuvai radniecībai, laulībām: ar lietuviešiem (no 21% līdz 48,6%), igauņiem (no 18% līdz 42,2%), skandināviem (no 14% līdz 35,8%), vāciešiem (no 13% līdz 34,7%), amerikāņiem (no 13% līdz 33,0%), ebrejiem (no 7% līdz 17,3%), tumšādainiem (no 5% līdz 16,2%), kaukāziešiem (no 4% līdz 13,9%), ķīniešiem (no 4% līdz 13,9%) un kurdiem (no 4% līdz 8,1%).⁷⁰⁸ Diemžēl palika nemainīga negatīva attieksme pret romu (čigānu) tautības pārstāvjiem: 2000. gadā ar viņiem būtu ar mieru kontaktēties, pat līdz tuvai radniecībai, laulībām 5% pilsoņu, bet 2011. gadā - 5,8%.

Viedoklis par minoritāšu kopienu izveidošanu Latvijā policijas darbinieku vidū sadalījās šādi: 22,5% uzskata, ka „*jāpanāk, lai Latvijā būtu vienas kopienas sabiedrība*”; 8,7% uzskata, ka „*Latvijā var būt arī divkopienas sabiedrība*”; 64,5% uzskata, ka „*Latvijai jābūt sabiedrībai, kas atvērta kultūru daudzveidībai*”.⁷⁰⁹ Neapšaubāmi, ka šim jautājumam bija provokatīvs raksturs, jo vienas vai divkopienas sabiedrības izveidošana valstī automātiski nozīmē nacionālo minoritāšu asimilāciju. Atbilde uz šo jautājumu parāda arī nopietnās nesaskaņas starp pamatnāciju un minoritāšu kopienām.⁷¹⁰ Un, ja divkopienas sabiedrības izveidi nopietni neatbalsta neviena no šīm sociālajām grupām, tad vairāk nekā katrs ceturtais latvietis (28,2%) piekopj utopisku viedokli, ka „*jāpanāk, lai Latvijā būtu vienas kopienas sabiedrība*”. Tomēr, jākonstatē, ka pārliecinošs vairākums latviešu (59,1%) atbalsta kultūras daudzveidību. Šo pašu viedokli atbalsta trīs ceturtdaļas (74,6%) nacionālo minoritāšu pārstāvju.

Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību iepriekšminētā 5. panta pirmajā daļā teikts, ka „puses apņemas veicināt tādu apstākļu radīšanu personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, kuri saglabātu un attīstītu to kultūru, sargātu to identitātes būtiskos elementus, tas ir, to reliģiju, valodu, tradīcijas un kultūras mantojumu”⁷¹¹. „Eiropas Vērtību pētījumā”, kas tika veikts 1999. gadā, 39,7% respondentu (39,7% latviešu un 39,7% nacionālo minoritāšu pārstāvju) uzskatīja, ka „*sabiedrībai labāk, ja imigranti saglabā savas tradīcijas*”, bet 44,5% respondentu (45,0% latviešu un 43,9% nacionālo minoritāšu pārstāvju) atbildēja, ka „*sabiedrībai labāk, ja pieņem sabiedrības vairākuma tradīcijas*”.⁷¹² Atbildot uz šo pašu jautājumu pēc gada, aptaujā „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību – 2000”, 43% pilsoņu un 66% nepilsoņu uzskatīja, ka „*sabiedrībai labāk, ja imigranti saglabā savas tradīcijas*”, bet 40% pilsoņu un 15% nepilsoņu

⁷⁰⁸ Ceļā uz pilsonisku sabiedrību – 2000. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001, 77.lpp.

⁷⁰⁹ Sk. pielikumu Nr.6.

⁷¹⁰ Sk. pielikumu Nr.7.

⁷¹¹ Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 5. pants. Latvijas Vēstnesis, 2005. 1.februāris, Nr.85.

⁷¹² Eiropas Vērtību pētījums. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001, 67.lpp.

atbildēja, ka „*sabiedrībai labāk, ja pieņem sabiedrības vairākuma tradīcijas*”.⁷¹³ Salīdzinot aptaujas „Eiropas Vērtību pētījums” un „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību – 2000” datus ar policijas darbinieku aptauju, var secināt, ka konstatētie rezultāti īpaši neatšķiras: 43,9% no aptaujātajiem domā, ka „*sabiedrībai labāk, ja pieņem sabiedrības vairākuma tradīcijas*”.⁷¹⁴ Respondentiem tika piedāvāti pretrunīgi viedokļi, jo vairākuma tradīciju pārņemšana ne vienmēr nozīmē vienlaikus arī sava etnosa tradīciju zaudēšanu. Respektīvi, vienlaikus var gan pārņemt vairākuma tradīcijas, gan saglabāt savējās. Bez tā vairākuma tradīciju piekropšanu var panākt divos pretējos ceļos - ar integrāciju un ar asimilāciju.

Atbildot uz jautājumu: „Ar kuriem cilvēkiem Jūs nevēlētos dzīvot kaimiņos?”, respondentiem tika dota iespēja atzīmēt vairākus variantus. Neapšaubāmi, ka respondentu profesionālā pieredze kļuva par iemeslu tam, ka pirmās trīs vietas sadalīja narkomāni (88,4%), dzērāji (80,3%) un emocionāli nestabilie cilvēki (68,8%).⁷¹⁵ Tomēr daudznacionālās sabiedrības pārstāvji parādās jau ceturtajā vietā - *milzīgs policijas darbinieku skaits (64,2%) negribētu dzīvot kaimiņos ar čigāniem (romiem)*. Arī citi Latvijā veiktie pētījumi liecina par ļoti augstu neiecietības līmeni pret čigāniem (romiem). Tā, pēc Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību sniegtās informācijas, 53% no aptaujātiem Rīgas iedzīvotājiem norādījuši, ka viņi „noteikti nevēlētos dzīvot blakus” čigāniem (romiem).⁷¹⁶

Attieksme pret citām sociālām, reliģiskām, etniskām un rases grupām no policijas darbinieku puses arī bija negatīva: homoseksuālisti – 45,1%, cilvēki, kuri slimo ar AIDS – 42,8%, musulmaņi – 31,8%, imigranti, viesstrādnieki – 20,8%, ebreji – 11,6%, citas rases pārstāvji – 4,6%. Neskatoties uz to, ka atšķirīga attieksme pret personām no dažādām sociālām, reliģiskām, etniskām un rases grupām, kas dzīvo kaimiņos, vēl neliecina par viņu tiesību aizskārumu, tomēr tas parāda nepietiekamo darbu tolerances veicināšanā.

1999. gadā „Eiropas Vērtību pētījumā” Latvijas iedzīvotāji ierindoja romus (čigānus) tikai septītajā vietā ar 27,2%, bet policijas darbinieki 2011. gadā – ceturtajā vietā ar 64,2%.⁷¹⁷ Pieaugusi negatīva attieksme pret cilvēkiem, kuri slimo ar AIDS (no 29,0% līdz 42,8%), pret musulmaņiem (no 14,5% līdz 31,8%), pret imigrantiem, viesstrādniekiem (no 9,8% līdz 20,8%) un pret ebrejiem (no 5,2% līdz 11,6%). Palikusi nemainīga attieksme pret homoseksuāļiem, 45,5% - 1999. gadā un 45,1% - 2011. gadā, kā arī pret citas rases pārstāvjiem, 4,8% - 1999. gadā un 4,6% - 2011. gadā.⁷¹⁸

⁷¹³ Ceļā uz pilsonisku sabiedrību – 2000. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001, 120.lpp.

⁷¹⁴ Sk. pielikumu Nr.8.

⁷¹⁵ Sk. pielikumu Nr.9.

⁷¹⁶ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 31.lpp.

⁷¹⁷ Eiropas Vērtību pētījums. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001, 8.lpp.

⁷¹⁸ Turpat.

Negatīvu attieksmi pret viesstrādnieku ierašanos Latvijā izteica 11,0% respondentu⁷¹⁹, bet sadalījumā pēc nacionalitātes neiecietīgāki par pārējiem bija latvieši, no kuriem piektā daļa (19,1%) uzskatīja, ka tiem „*jāaizliedz ierasties*”.⁷²⁰ Salīdzinājumā ar 1999. gadu no 6,7% līdz 16,8% ir pieaudzis respondentu skaits, kas domā, ka valstī „*jāļauj ierasties ikvienam*”: no 5,5% līdz 17,3% latviešu vidū un no 8,5% līdz 15,9% - starp nacionālo minoritāšu pārstāvjiem; gandrīz nemainījās piekritēju skaits viedoklim, ka „*kamēr brīvas darbavietas*”: 25,8% - 1999. gadā un 24,8% - 2011. gadā; no 45,4% līdz 38,7% kritās to respondentu skaits, kas domā, ka „*jānosaka stingri ierobežojumi cilvēku skaitam*”: no 47,5% līdz 43,6% latviešu vidū un no 42,5% līdz 30,2% nacionālo minoritāšu pārstāvju vidū; kritās arī to respondentu skaits, kas uzskata, ka „*jāaizliedz ierasties*”: no 18,0% līdz 11,0% (no 18,2% līdz 6,4% - latvieši, bet nacionālo minoritāšu pārstāvjiem pieaudzis no 17,6% līdz 19,1%).⁷²¹

2007. gada novembrī pēc Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta pasūtījuma tika veikta aptauja „Sabiedrības integrācijas aktuālākie aspekti”, kur dalībnieki arī raksturoja savu attieksmi pret viesstrādnieku ierašanos Latvijā. Respondenti bijuši samērā kritiski noskaņoti pret viesstrādnieku braukšanu strādāt uz Latviju: to atbalstīja („*ļoti pozitīva*” – 2,1% un „*drīzāk pozitīva*” – 21,1%) 23,2% aptaujāto, bet noraidīja („*ļoti negatīva*” – 26,5% un „*drīzāk negatīva*” – 35,6%) 62,1% pētījuma dalībnieku.⁷²² Respondenti pauda viedokli arī par to, kādai būtu jābūt valdības rīcībai šajā jautājumā: 7,9% respondentu uzskata, ka „*Latvijas valdībai ir jāveicina citu valstu iedzīvotāju braukšana strādāt uz Latviju*”, 55,8% pauduši pretēju viedokli, ka „*Latvijas valdībai ir jā kavē, jāmazina citu valstu iedzīvotāju braukšanu strādāt uz Latviju*”, bet 11% norādīja atbilžu variantu „*Latvijas valdībai nekas nav jā dara*”.⁷²³

Puse (52,6%) no policijas darbiniekiem uzskata, ka vispār nedrīkst ielaist valstī čigānus (*romus*), katrs trešais (35,3%) ir pret kurdu ierašanos, katrs ceturtais (27,2%) pret to, lai ierastos kaukāzieši, katrs piektais pret ķīniešu (22,5%) un tumšādaino (22,0%) ierašanos.⁷²⁴ Salīdzinot šos datus ar 2000. gadā veiktās aptaujas datiem, varam konstatēt, ka pieaugusi negatīva attieksme pret iebraucējiem: pret romu (čigānu) tautības pārstāvjiem no 16% līdz 52,6%, pret kurdiem no 29% līdz 35,3%, pret kaukāziešiem no 15% līdz 27,2%, pret ķīniešiem no 11% līdz 22,5%, pret tumšādainiem no 10% līdz 22,0%, pret ebrejiem no 5% līdz 13,3%, pret amerikāņiem no 3% līdz

⁷¹⁹ Sk. pielikumu Nr.10.

⁷²⁰ Sk. pielikumu Nr.11.

⁷²¹ Eiropas Vērtību pētījums. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001, 67.lpp.

⁷²² Sabiedrības integrācijas aktuālākie aspekti. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs, 2007, 52.lpp.

⁷²³ Turpat, 58.lpp.

⁷²⁴ Sk. pielikumu Nr.12.

8,1%, pret krieviem no 3% līdz 4,1%, pret skandināviem no 1% līdz 1,7%, pret lietuviešiem no 0% līdz 2,3%, pret igauņiem no 0% līdz 1,7%.⁷²⁵

2006. gadā veiktās aptaujas liecināja, ka „visizplatītākie aizspriedumi ir pret kaukāziešiem, ķīniešiem, afrikāņiem un kurdiem. 2/3 aptaujāto vēlējas, lai šo grupu pārstāvji netiktu ielaisti valstī vispār vai arī iebrauktu tikai īslaicīgi”⁷²⁶. Aizspriedumi ir arī pret musulmaņiem: 38% latviešu un 39% nelatviešu atbildēja, ka musulmaņiem būtu jāliedz iebraukšana valstī, savukārt attiecīgi 45% un 44% uzskatīja, ka vienīgais pieļaujama kontakta veids ar musulmaņiem ir kā ar tūristiem. Pēc Eiropas Pretrasisma sadarbības tīkla sniegtās informācijas, „apmēram 70% aptaujāto atzīst, ka neatbalsta darbaspēka ierašanos no citām valstīm. Visnegatīvākā attieksme ir pret viesstrādniekiem no Ķīnas, Āfrikas, Vjetnamas, citām Āzijas valstīm un Turcijas.”⁷²⁷

Veiktā aptauja pierādījusi, ka valsts policijas darbiniekiem ir vājš profesionālās sagatavotības līmenis darbam ar nacionālajām minoritātēm, kas apgrūtina viņu spēju strādāt daudznacionālajā sabiedrībā, kā arī nacionālo minoritāšu tiesību pilnvērtīgu ievērošanu. Aptaujas rezultāti liedz piekrist viedoklim, ka pēdējos gados vērojama lielāka tolerance no policijas darbinieku puses,⁷²⁸ gluži otrādi - tolerances (iecietības) līmenis policijas darbinieku vidū nenodrošina profesionālu un vienādu attieksmi pret nacionālajām minoritātēm. Tas, savukārt, nozīmē, ka Latvijas teritorijā „Rekomendācijas par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā” nedarbojas pilnā apmērā.

⁷²⁵ Ceļā uz pilsonisku sabiedrību – 2000. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001, 77.lpp.

⁷²⁶ Reakcija uz rasismu Latvijā. Rīga: The European Network Against Racism - Latvia, 2006, 5.lpp.

⁷²⁷ Turpat.

⁷²⁸ Etniskā dažādība un lēmumu pieņemšana: politiku un minoritāšu dialogs. Rīga: Pilsoniskās izglītības centrs, 2010, 11.lpp.

4. Valsts policijas personālsastāva atlase, apmācība un karjeras attīstība

4.1. Personālsastāva atlase un pieņemšana dienestā Valsts policijā

Saskaņā ar „Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumu” dienestā šajās iestādēs, ieskaitot Valsts policiju, var atrasties persona, kura ir Latvijas pilsonis; kuras fiziskā sagatavotība, veselības stāvoklis un psiholoģiskās īpašības atbilst Ministru kabineta noteiktajām prasībām; kura nav sodīta vai notiesāta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, kā arī nav saukta pie kriminālatbildības par šāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu; kura nav atzīta par rīcībnespējīgu personu.⁷²⁹ Papildus šīm obligātajām prasībām likuma 7. pants nosaka, ka dienestā var pieņemt personas vecumā no 18 līdz 40 gadiem, kurām ir vismaz vidējā izglītība un kuras prot latviešu valodu tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo un amata pienākumu veikšanai.

Eiropas Savienībā ir valstis, kurās ir izvirzītas stingrākas prasības dienestam policijā. Piemēram, pretendents nedrīkst būt iepriekš atbrīvots no darba valsts vai pašvaldības iestādēs par disciplināriem pārkāpumiem vai amorālu uzvedību; eksistē arī vecuma (piemēram, Francijā vecuma ierobežojums ir no 17 līdz 35 gadiem, Spānijā no 18 līdz 30 gadiem, Hamburgas federālā zemē Vācijā no 16 līdz 25 gadiem)⁷³⁰ un auguma ierobežojumi (kandidāta augumam jābūt virs vidējā: Dānijā virs 177 cm, Francijā virs 168 cm, Itālijā virs 165 cm, Lielbritānijā no 175 līdz 190 cm, Somijā virs 175 cm, Spānijā virs 165 cm); pretendentam jābūt brīvam no parādsaistībām un citiem ierobežojumiem, kas var traucēt policijas darbinieka pienākumu veikšanu.⁷³¹

Organizācijas *Amnesty International* speciālisti pamatoti norāda uz to, ka jēdzieni „pieņemšana darbā” (*recruitment* – angļu val.) un „atlase” (*selection* – angļu val.) nav sinonīmi.⁷³² Ar darbinieku pieņemšanu (uzņemšanu) darbā jeb vervēšanu saprot procesu, kura gaitā tiek veicināta personu pieteikšanās darbam policijā. No šīm personām turpmāk tiks atlasīti kandidāti tālākam dienestam. Savukārt personālsastāva atlase ir kandidātu izvērtēšana ar mērķi noskaidrot viņu atbilstību noteiktām prasībām. Saskaņā ar Valsts policijas noteikumiem „Kārtība, kādā organizē kandidātu atlasī un pieņemšanu dienestā Valsts policijā”⁷³³, atlase ir process, kura mērķis ir individuāli izvērtēt katra kandidāta atbilstību „Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma” prasībām.

⁷²⁹ Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 4. pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 30.jūnijs, Nr.101.

⁷³⁰ См. Аврутин Ю. Е., Кикоть В. Я., Сыдорук И. И. Правопорядок: организационно-правовое обеспечение в Российской Федерации. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2003, с. 354 – 357.

⁷³¹ Semerak A., Kratz G. Die Polizeien in Westeuropa. Stuttgart, München, Hannover: Boorberg, 1989, 191 S.

⁷³² Osse A. Understanding Policing. Amsterdam: Amnesty International, 2007, p. 226.

⁷³³ Kārtība, kādā organizē kandidātu atlasī un pieņemšanu dienestā Valsts policijā: Valsts policijas 2012.gada 14.marta noteikumi Nr.5. Nav publicēti.

2001. gada 19. septembrī Eiropas Padomes Ministru komiteja apstiprināja Eiropas policijas ētikas kodeksu.⁷³⁴ Kodeksa 25. pants nosaka, ka, pieņemot dienestam policijā, jāievēro objektivitāte, kā arī aizliedz pieļaut šajā procesā jebkādu diskrimināciju. Veidojot šo pieņemšanas praksi, jāsekmē visu sabiedrības slāņu, ieskaitot nacionālo minoritāšu pārstāvjus, kā arī sabalansēta vīriešu un sieviešu pārstāvniecība policijā, ar mērķi panākt, lai policijas personālsastāvs kļūtu par atspoguļojumu sabiedrībai, kurai policijas darbinieki kalpo.⁷³⁵ Komentējot šo pantu, Ministru komiteja atzīmēja, ka sieviešu īpatsvars visu Eiropas valstu policijas iestādēs ir nepietiekams, it īpaši vadošos amatos.⁷³⁶ Tas pats vērojams arī attiecībā uz nacionālo minoritāšu pārstāvjiem visās bez izņēmumiem Eiropas Padomes dalībvalstīs. Kā pamatoti norādīja Ministru komiteja, attiecības starp policiju un sabiedrību tikai uzlabosies, ja policija kļūs par sabiedrības atspoguļojumu dažādības ziņā. Tas paaugstinās policijas efektivitāti un uzlabos sabiedrības atbalstu tai. No minētā izriet, ka policijas vadībai nekavējoties jāuzsāk darbs šajā virzienā.

Arī EDSO izstrādātajās Rekomendācijās par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā uzsvērts, ka policijas darbiniekiem jākļūst par sabiedrības atspoguļojumu nacionālās dažādības ziņā.⁷³⁷ Ja kāda no sabiedrībā esošām tautībām nav pārstāvēta policijā, valstij jāsekmē tās pārstāvju iesaistīšanu darbam policijā.⁷³⁸ Tas ir nepieciešams, lai parādītu, ka minoritāšu pārstāvjiem tāpat kā pamattautības pārstāvjiem ir iespējas iestāties policijā un attīstīt savu karjeru.⁷³⁹ Vienlaikus tas dod iespēju minoritāšu pārstāvjiem iesaistīties valsts pārvaldē un sabiedriskā dzīvē, un līdz ar to integrēties sabiedrībā, kā tas ir ieteikts Lundas rekomendācijās par nacionālo minoritāšu efektīvu līdzdalību sabiedriskajā dzīvē.⁷⁴⁰

Minoritāšu pārstāvniecība tiesībsargājošās iestādēs ir izdevīga arī policijai, kura var iegūt savā rīcībā darbiniekus, kuriem ir kontakts ar savas etniskās grupas locekļiem un minoritāšu valodas zināšanas. Policijai jāpieņem dienestā darbinieki, kas prot nacionālo minoritāšu valodas, lai komunicētu ar minoritātēm viņu valodā. Šo jautājumu var atrisināt arī, pieņemot darbam policijā nacionālo minoritāšu pārstāvjus. Policijas darbiniekiem, kas nav nacionālo minoritāšu pārstāvji, bet vēlas apgūt kādu no nacionālo minoritāšu valodām, jānodrošina tāda iespēja.

⁷³⁴ The European Code of Police Ethics. Recommendation Rec (2001) 10. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2002, p.75.

⁷³⁵ Sk. arī Human Rights Standards and Practice for the Police. Geneva: United Nations, 2004, p.4.

⁷³⁶ The European Code of Police Ethics. Recommendation Rec (2001) 10. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2002, p.47.

⁷³⁷ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.5.

⁷³⁸ General Policy Recommendation no.11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007, para.17, p.5.

⁷³⁹ Kārtība, kādā Valsts policijā organizē amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm karjeras attīstība: Valsts policijas 2010.gada 23.aprīļa noteikumi Nr.7. Nav publicēti.

⁷⁴⁰ The Lund Recommendations on the Effective Participation of National Minorities in Public Life. Hague: Organization on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 1999, p.7. - 8.

Veicot minoritāšu pārstāvju atlasi darbam policijā, jānodrošina vienlīdzība savu iespēju realizācijā kā pamatnācijas pārstāvjiem, tā arī cittautiešiem. Tas nozīmē, ka par policijas darbinieku var kļūt tikai tas nacionālo minoritāšu pārstāvis, kurš atbilst Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumā izvirzītām prasībām. Bieži vien tas nav iespējams tieši tādēļ, ka persona neatbilst šīm prasībām. Pēc pētnieka D. Kretalova sniegtās informācijas, 25,5% nacionālo minoritāšu pārstāvjiem nav pat vidējās izglītības.⁷⁴¹ No nacionālo minoritāšu grupām īpaši izceļas (ar 66,4%) čigānu (romu) tautības pārstāvji, tālāk seko lietuvieši (48,5%), poļi (35,3%), baltkrievi (33,9%), krievi (26,9%), ukraiņi (20,0%) un ebreji (9,8%). Igaunijā veiktais pētījums pierāda, ka par šķērslī izglītības iegūšanai var kļūt arī valsts valodas nezināšana.⁷⁴²

Profesora M. Hazana veiktais pētījums ļauj apgalvot, ka bezdarba risks Latvijā ir lielāks tieši minoritāšu vidū.⁷⁴³ Kā galveno integrācijas šķērslī viņš norāda latviešu valodas zināšanu trūkumu. Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumā norādīts, ka „globalizācijas apstākļos Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var tikt garantēta latviešu valodas un līdz ar to arī pamatnācijas pastāvēšana un attīstība”⁷⁴⁴. Turklāt katras valsts pienākums ir nodrošināt personām izglītības iegūvi valsts valodā, lai „izveidotu vienotu un saliedētu sabiedrību”⁷⁴⁵. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādīja uz nepieciešamību veikt valstī īpašus pasākumus, veidojot izglītības sistēmu valsts valodā.⁷⁴⁶ Valstij būtu jānodrošina, ka nacionālo minoritāšu pārstāvji apgūst valsts valodu, lai viņu piekļuve izglītībai netiktu traucēta.⁷⁴⁷

Nepietiekamais latviešu valodas zināšanu apjoms var kļūt par šķērslī arī pieņemšanai dienestam Valsts policijā. Viens no iespējamiem šīs problēmas risinājumiem ir valsts valodas bezmaksas kursu piedāvāšana nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, kas, ar nelieliem izņēmumiem,⁷⁴⁸ ir plaši pieejami vairākās Eiropas Savienības valstīs. Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību

⁷⁴¹ Kretalovs D. Kāpēc romiem Latvijā ir nepieciešama īpašas izglītības politikas veidošana? Grām.: Romu tiesības uz izglītību: īstenošanas situācija Latvijā. D. Zaķes red. Rīga: Izglītības iniciatīvu centrs, 2011, 6.lpp.

⁷⁴² Mägi E., Lill L., Kirss L., jm. Missugune on Eeesti üliõpilaskond? Uuringu „Õiglane ligipääs kõrgharidusele Eestis“ lõppraport. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, 2010, Lk 26.

⁷⁴³ Hazans M. Etniskās minoritātes Latvijas darba tirgū no 1997. līdz 2009.gadam: situācija integrācijas virzītājspēki un šķērslī. Grām.: Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? N. Muižnieka red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 154.-155.lpp.

⁷⁴⁴ Par Valsts valodas likuma 19. panta un Ministru kabineta 2000.gada 22.augusta noteikumu Nr.295 „Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 116. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra spriedums lietā Nr.2001-04-0103. Latvijas Vēstnesis, 2001, 22.decembris, Nr.187.

⁷⁴⁵ Par Izglītības likuma 59. panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2. pantu): Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 14.septembra spriedums lietā Nr.2005-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005, 16.septembris, Nr.148.

⁷⁴⁶ Sīkāk sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 15766/03 Oršuš and Others v. Croatia, para. 177.

⁷⁴⁷ Ibid. Para. 173., 177.

⁷⁴⁸ Valsts valodas bezmaksas kursu trūkums novērojams arī Igaunijā: Evas T. Integratsioon ja rahvuslik sidusus Eesti uhiskonnas. Raamat: Inimxigused Eestis 2010. Eesti Inimxiguste Keskuse aastaaruanne. Toimetajad Kasper K., Meiorg M. Tallinn: SA Eesti Inimõiguste Keskus, 2011, Lk 133.

iesaka arī Latvijas varas iestādēm nodrošināt pilnīgu pieprasījuma apmierināšanu pēc bezmaksas valodas mācībām Latvijā.⁷⁴⁹

Tas joprojām ir aktuāli arī Valsts policijā strādājošiem minoritāšu pārstāvjiem, jo Valsts policija pārtrauc darba attiecības ar tām amatpersonām, kurām valsts valodas prasmi apliecinotajā dokumentā norādītais līmenis neatbilst normatīvajos aktos noteiktajam līmenim. Uz 2011. gada 1. jūniju Valsts policijā bija konstatētas 73 šādas amatpersonas, no kurām tikai 36 veica pasākumus savas valsts valodas prasmes pilnveidošanai.⁷⁵⁰

Vēsturiski Latvija vienmēr bijusi etniski daudzveidīga, un dažādos laika periodos etniskās minoritātes veidojušas mainīgu, taču ievērojamu Latvijas iedzīvotāju daļu. Tomēr dati par Latvijas iedzīvotāju nacionālo sastāvu, kas ir Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes rīcībā, atšķirās no tiem, kuri tika iegūti 2011. gada tautas skaitīšanas laikā: nacionālo minoritāšu skaits valstī svārstās no 37,9%⁷⁵¹ līdz 40,4%⁷⁵². Lai saglabātu objektivitāti un noskaidrotu nacionālo minoritāšu procentuālo pārstāvniecību policijā, tiks analizēti visi autora rīcībā esošie dati.

Kā izriet no Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem, uz 2014. gada 1. janvāri no 2,180,293 valsts iedzīvotājiem pēc tautības latvieši bija 1,299,369 (59,6%), bet nacionālās minoritātes veidoja 40,4% no valsts iedzīvotājiem: 586,052 (26,9%) - krievi; 74,205 (3,4%) - baltkrievi; 52,554 (2,4%) - ukraiņi; 48,485 (2,2%) - poļi; 27,997 (1,3%) - lietuvieši; 9,040 (0,4%) - ebreji; 8,194 (0,4%) - čigāni (romi); 74,535 (3,4%) - citi.⁷⁵³

Savukārt, saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes 2011. gada tautas skaitīšanā iegūto informāciju par iedzīvotāju nacionālo sastāvu, pēc pašu iedzīvotāju vērtējuma, nacionālās minoritātes bija 37,9% no valsts iedzīvotājiem: 556,422 (26,9%) - krievi; 68,174 (3,3%) - baltkrievi; 45,699 (2,2%) - ukraiņi; 44,783 (2,2%) - poļi; 24,426 (1,2%) - lietuvieši; 6,416 (0,3%) - ebreji; 6,452 (0,3%) - čigāni (romi); 31,321 (1,5%) - citi, bet pamatnācija (latvieši) - 1,284,194 (62,1%).⁷⁵⁴ Tautas skaitīšanas dati liecina, ka Latvijas Republikā dzīvo vairāk nekā 170 tautību iedzīvotāji.

⁷⁴⁹ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 67. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 24.lpp.

⁷⁵⁰ Valsts policija pārtrauks darba attiecības ar tiem, kuri nepilnveido valsts valodas zināšanas. *Latgales Laiks*, 2011, 10.jūnijs, Nr.45.

⁷⁵¹ Skaitliski lielāko tautību pārstāvju skaits un atsevišķu tautību īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā. 2011.gada tautas skaitīšana – Galvenie rādītāji. Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/2011gada-tautas-skaitisana-galvenie-raditaji-33608.html> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁷⁵² Iedzīvotāju skaits pašvaldībās pēc nacionālā sastāva. Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Pieejams: http://www.pmlp.gov.lv/lv/assets/01072013/01.01.2014/ISPN_Pasvaldibas_pec_TTB.pdf [aplūkots 2014.gada 30.aprīlī].

⁷⁵³ Turpat.

⁷⁵⁴ Skaitliski lielāko tautību pārstāvju skaits un atsevišķu tautību īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā. 2011.gada tautas skaitīšana – Galvenie rādītāji. Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/2011gada-tautas-skaitisana-galvenie-raditaji-33608.html> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

Salīdzinājumā ar iepriekšējās, 2000. gadā veiktās tautas skaitīšanas datiem, visu skaitliski lielāko tautību pārstāvju skaits ir samazinājies. Krievu tautības iedzīvotāju īpatsvars samazinājies no 29,6% 2000. gadā uz 26,9% 2011. gadā, baltkrievu – no 4,1% uz 3,3%, ukraiņu – no 2,7% uz 2,2%, poļu – no 2,5% uz 2,2%, lietuviešu – no 1,4% uz 1,2%. Kopš iepriekšējās tautas skaitīšanas ir pieaudzis tikai pamattautības (latviešu) īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā valstī kopumā - no 57,7% 2000. gadā līdz 62,1% 2011. gadā.

Latvijas iedzīvotāju skaits 2011. gada 1. martā saskaņā ar 2011. gada tautas skaitīšanas datiem bija 2,067,887, savukārt saskaņā ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem 2011. gada 1. janvārī Latvijā bija 2,236,910 iedzīvotāju, bet 2011. gada 1. jūlijā - 2,224,230 iedzīvotāju. Salīdzinot šos datus, var secināt, ka tie atšķiras: 2011. gada tautas skaitīšanas laikā konstatēts, ka valstī neatrodas ap 7,3% no Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē reģistrētiem iedzīvotājiem.

Promocijas darba ietvaros veicot Valsts policijas amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm aptauju no 2011. gada 4. marta līdz 14. aprīlim,⁷⁵⁵ tika konstatēts, ka tajā piedalījušies 63,6% respondentu, kas pēc tautības bija latvieši, un 36,4% citu tautību pārstāvji (22,0% - krievi, 4,0% - baltkrievi, 3,5% - poļi, 2,3% - ukraiņi, 1,2% - lietuvieši, 3,4% - citu tautību pārstāvji).⁷⁵⁶

Salīdzinājumam, kā rāda profesora A. Pabrika 2002. gadā veiktā pētījuma rezultāti, Valsts policijā strādājošiem bija šāda etniskā piederība: latvieši - 65,8%, krievi - 25,0%, baltkrievi - 3,0%, ukraiņi - 2,1%, poļi - 2,0%, lietuvieši - 0,7%, citi - 1,1%.⁷⁵⁷

Kā redzams, situācija ar nacionālo minoritāšu pārstāvniecību Valsts policijā palikusi nemainīga pēdējo desmit gadu garumā, vismaz šajā pētījumā netika konstatētas nopietnas izmaiņas šajā jomā. Salīdzinot Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datus ar aptaujā iegūto informāciju, var secināt, ka latviešu Valsts policijā ir par 4,0% vairāk nekā valstī kopumā, bet nacionālo minoritāšu pārstāvju mazāk: krievu par 4,9%, baltkrievu par 0,6%, ukraiņu par 0,3%, lietuviešu par 0,1%. Savukārt policijas darbinieku poļu skaits, kas piedalījās aptaujā, ir par 1,3% lielāks nekā valstī kopumā. Tas nozīmē, ka kopumā, ar nelielām atrunām, policijas darbinieki Latvijā ir sabiedrības atspoguļojums nacionālās dažādības ziņā. Policijas vadībai ieteicams arī turpmāk veicināt nacionālo minoritāšu pārstāvju iesaistīšanu policijas darbā. Ja kāda no sabiedrībā esošām nacionalitātēm nav pārstāvēta policijā, valstij jāsekmē tās pārstāvju iesaistīšanu darbam policijā.

Vērtējot situāciju Latvijā, jāatzīst, ka kopumā nacionālo minoritāšu pārstāvniecība valsts pārvaldē, kā rāda profesora M. Hazana veikts pētījums, ir mazāka par 20% jeb „mazāk nekā puse no

⁷⁵⁵ Treļs Ē. Valsts policijas darbinieku tolerances līmenis un spēja strādāt daudznacionālajā sabiedrībā. Valsts policijas darbinieku aptauja. 2011.gada marts – aprīlis. Pieejams: http://www.trels.lv/aptaujas_rezultati.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁷⁵⁶ Sk. pielikumu Nr.13.

⁷⁵⁷ Pabriks A. Etniskās proporcijas, nodarbinātība un diskriminācija Latvijā. Rīga: Nordik, 2002, 30.lpp.

mazākumtautību procentuāla daudzuma iedzīvotāju vidū⁷⁵⁸. Sakarā ar minēto, M. Hazans norāda uz nepieciešamību sasniegt pie nacionālajām minoritātēm piederošu iedzīvotāju atbilstošu pārstāvniecību valsts pārvaldē. Kā norāda cilvēktiesību eksperte S. Zankovska-Odiņa, „nacionālo minoritāšu pārstāvniecības trūkums valsts un pašvaldību vēlētajās institūcijās un izpildvarā veicina nevis līdzdalību, bet gan atsvešinātību un neuzticēšanos varas iestādēm”⁷⁵⁹.

Rekomendāciju autori par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā iesaka gadījumos, kad kāda objektīva iemesla dēļ nevar uzņemt darbam policijā minoritāšu pārstāvjus, tos var iesaistīt kā ārštata konsultantus vai padomniekus.⁷⁶⁰ Rekomendācijās tiek ieteikts arī uzstādīt statistiskus mērķus, lai panāktu reprezentatīvu nacionālo minoritāšu pārstāvniecību policijā, kā arī veikt policijas personālsastāva monitoringu, kas parādīs iespējamu progresu šajā jomā, un gadījumos, kad kāda no nacionālajām minoritātēm skaitliski nepietiekoši pārstāvēta policijā, veikt speciālus pasākumus, lai sekmētu visu sabiedrības slāņu sabalansētu pārstāvniecību policijā.⁷⁶¹

Personālsastāva atlase jāveic, balstoties uz tādiem kritērijiem, kuri ļaus izveidot profesionālu un rīcībspējīgu policiju, kas tiek orientēta uz cilvēktiesību ievērošanu. Organizācijas *Amnesty International* speciālisti iesaka atbilstību šiem atlases kritērijiem noskaidrot, veicot kandidātu testēšanu.⁷⁶² Viņi arī atzīst, ka drošās testēšanas sistēmas izstrādāšana ir atkarīga no tiem resursiem, kādi ir policijas rīcībā. Vienlaikus organizācijas pārstāvji norāda, ka sakarā ar nepietiekamo iesniegumu skaitu vairākās Eiropas Savienības valstīs nav iespējama pilnvērtīga kandidātu atlase.

Arī Latvijā policija nav spējīga konkurēt ar privātiem uzņēmumiem, un, kā šajā ziņā norādīja ģenerālprokurors Ē. Kalnmeiers, „par tik mazu algu, kādu saņem izmeklētāji, nevar dabūt kvalitatīvus speciālistus”⁷⁶³, līdz ar ko ir pazeminājusies arī izmeklēšanas kvalitāte kā Rīgā, tā arī valsts reģionos. Neskatoties uz lielu bezdarba līmeni valstī (2014. gada 31. martā - 9,8% bezdarbnieku no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaita),⁷⁶⁴ policijā joprojām ir darbinieku trūkums. Tieši šo faktoru (hronisks amatpersonu trūkums Valsts policijā) profesors Z. Indrikovs nosauc kā vienu no tiem, kas būtiski iespaido Valsts policijas darba efektivitāti.⁷⁶⁵ Papildus tam

⁷⁵⁸ Hazans M. Etniskās minoritātes Latvijas darba tirgū no 1997. līdz 2009. gadam: situācija integrācijas virzītājspēki un šķēršļi. Grām.: Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? N. Muižnieka red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 155.lpp.

⁷⁵⁹ Zankovska-Odiņa S. Nacionālo minoritāšu līdzdalība – vai un cik efektīva? Grām.: Dialogs Latvijā: kultūru dažādība, robežas un saiknes. D. Hanova red. Rīga: Akadēmisko programmu aģentūra, 2008, 62.lpp.

⁷⁶⁰ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.14.

⁷⁶¹ Ibid. p.5 - 6.

⁷⁶² Osse A. Understanding Policing. Amsterdam: Amnesty International, 2007, p. 226.

⁷⁶³ Izvērtējot prokuratūras darbu, noziedzības tendences valstī un turpmākos soļus noziedzības apkarošanā. Latvijas Vēstnesis, 2012. 23.februāris, Nr.31.

⁷⁶⁴ Reģistrētais bezdarba līmenis valstī 2014. gada 31. martā bija 9,8%. Nodarbinātības valsts aģentūra. Pieejams: <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=6#bezdarbs> [aplūkots 2014.gada 30.aprīlī].

⁷⁶⁵ Indrikovs Z. Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji: pētījumu projekta pirmā posma kopsavilkums. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 7.lpp.

viņš norāda, ka „teritoriālo vienību inspektoru amati, kuri ilgstoši ir vakanti, tiek samazināti, un policijas funkcijas pēc būtības šajā teritoriālajā vienībā vienkārši netiek risinātas”⁷⁶⁶.

Policijas amatpersonām jāizplata informācija par darbu un vakancēm policijā, kas varētu ietvert sevī reklāmu plašsaziņas līdzekļos, izglītības iestāžu, nacionālo minoritāšu kultūras un reliģijas centru apmeklējumus, kurus veiks policijas darbinieki, kas atbild par kadru piesaistīšanu darbam policijā. Pašreiz informāciju par vakancēm Latvijas policijā var iegūt Valsts policijas mājas lapā - <http://www.vp.gov.lv/>. Jāpiekrīt Rekomendāciju par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā autoriem, kuri iesaka veikt papildu apmācību arī policijas virsniekiem, kuri atbild par darbinieku uzņemšanu darbam policijā.⁷⁶⁷

Lai noskaidrotu, vai kandidāts atbilst noteiktām prasībām,⁷⁶⁸ policijas amatpersonai, kas veic kandidātu uzņemšanu darbam policijā, jānoskaidro vai:

- viņš nav sodīts, notiesāts vai saukts pie kriminālatbildības par tīšu noziedzīgu nodarījumu;
- atbilst viņa fiziskā sagatavotība;
- atbilst viņa veselības stāvoklis;
- atbilst viņa psiholoģiskās īpašības;
- viņš zina latviešu valodu nepieciešamā apjomā.

Papildus iepriekšminētam prasībām *Amnesty International* speciālisti iesaka veikt pārbaudi, lai noskaidrotu, vai kandidāts:

- nav pārkāpis cilvēktiesības;
- nav pārkāpis diskriminācijas aizliegumu, kā arī viņa attieksmi pret personām, kuras tiek diskriminētas.⁷⁶⁹

Domājams, ka pārbaude pēc šiem papildu kritērijiem ir gluži lieka, jo būs veikta pārbaude, kuras gaitā tiks noskaidrots, vai persona nav sodīta vai notiesāta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, kā arī nav saukta pie kriminālatbildības par šāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, līdz ar ko jāņem vērā *praesumptio innocentiae* princips. Savukārt kandidāta attieksmi pret dažādu rasu un tautību pārstāvjiem iespējams noskaidrot psiholoģiskās testēšanas laikā, un, ja tā būs negatīva, šī iemesla dēļ kandidāts nebūs piemērots darbam policijā.⁷⁷⁰

⁷⁶⁶ Indrikovs Z. Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji: pētījumu projekta pirmā posma kopsavilkums. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 8.lpp.

⁷⁶⁷ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.16.

⁷⁶⁸ Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 30.jūnijs, Nr.101.

⁷⁶⁹ Osse A. Understanding Policing. Amsterdam: Amnesty International, 2007, p. 233.

⁷⁷⁰ Police and Roma and Sinti: Good Practices in Building Trust and Understanding. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2010, p.68.

Ir atbalstāms *Amnesty International* ieteikums noteikt kandidātam pārbaudes laiku, kura gaitā tiks pārbaudītas viņa spējas paveikt uzticēto darbu.⁷⁷¹ Stažēšanās laikā ieteicams pieredzējušu darbinieku, kurš spēs vadīt, norīkot kontrolēt un konsultēt kandidātu. Pašreizējais normatīvais regulējums Latvijā paredz iespēju noteikt kandidātam pārbaudes laiku līdz sešiem mēnešiem,⁷⁷² arī gadījumā, kad pārbaudes laiks nav ticis noteikts, pēc sešiem mēnešiem darbinieku būs iespējams atbrīvot no dienesta, pamatojoties uz to, ka viņa darbības un tās rezultātu novērtējums neatbilst noteiktajām prasībām.⁷⁷³ Ja amatpersona atbilst noteiktajām prasībām, tā turpina savu dienestu Valsts policijā, kura laikā šai personai ir iespējas attīstīt savu karjeru. Tomēr jākonstatē, ka novērtēšanas process Latvijā „nav saistīts ar atalgojuma sistēmu un karjeras plānošanu”⁷⁷⁴.

Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību Trešajā ziņojumā par Latviju ir norādījusi, ka minoritāšu grupas, ieskaitot krievvalodīgos iedzīvotājus, ir daudz maz pietiekami pārstāvētas policijā, piemēram, Rīgā, ko institūcijas uzskata par saglabājamu vērtību. To gan nevar teikt par čigānu (romu) pārstāvību policijā.⁷⁷⁵ Pēc biedrību, kas nodrošina čigānu (romu) tiesību aizsardzību, datiem, čigānu (romu) īpatsvars pārsniedz 1% no attiecīgās apdzīvotās vietās iedzīvotājiem tādās pilsētās kā Dobeles, Jelgava, Jūrmala, Kuldīga, Sabīle, Talsi, Tukums un Ventspils.⁷⁷⁶ Ņemot vērā šo informāciju, var secināt, ka Valsts policijas struktūrvienībās, kas atrodas nosauktajās apdzīvotajās vietās, jānodrošina tādu personālsastāva veidošanās stratēģiju, kad uz simts policijas darbiniekiem būtu pieņemts darbam vismaz viens čigānu (romu) tautības pārstāvis. Arī Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību aizrādījusi uz to, ka joprojām nav apkopoti statistikas dati par nacionālo minoritāšu pārstāvību policijā, un rekomendē varas iestādēm apkopot statistiku par nacionālo minoritāšu pārstāvību policijā un veicināt šo grupu pārstāvju pieņemšanu darbā.⁷⁷⁷

Ņemot vērā informāciju par nepietiekamu čigānu (romu) tautības pārstāvību Valsts policijā, policijas vadībai jāveic attiecīgi pasākumi, lai palīdzētu pretendentiem apgūt nepieciešamos standartus un stimulētu viņus iesniegt pieteikumus dienestam policijā. Arī profesore I. Ziemele pieļauj īslaicīgu īpašo pasākumu veikšanu to nacionālo minoritāšu atbalstīšanai, kuras

⁷⁷¹ Osse A. *Understanding Policing*. Amsterdam: Amnesty International, 2007, p. 234 - 235.

⁷⁷² Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplinārbildības likuma 10. pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 30.jūnijs, Nr.101.

⁷⁷³ Turpat, 16. pants un Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālo dienesta pakāpi darbības un tās rezultātu novērtēšanas kārtība: Ministru kabineta 2007.gada 7.augusta noteikumi Nr.532. Latvijas Vēstnesis, 2007, 10.augusts, Nr.129.

⁷⁷⁴ Bite K. Amatpersonas darbības un tās rezultātu novērtēšanas psiholoģiskie, personālvadības un tiesiskie aspekti. Grām.: Starptautiskās zinātniskās konferences „Valsts un tiesību aktuālās problēmas” zinātnisko rakstu krājums. Baikovs A. zin. red. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011, 84.lpp.

⁷⁷⁵ Trešais ziņojums par Latviju. 81. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2008, 24.lpp.

⁷⁷⁶ Čigānu stāvoklis Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību un Etnisko Studiju Centrs, 2003, 16.lpp.

⁷⁷⁷ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 178. - 179. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 44.lpp.

vēsturisku iemeslu dēļ ir īpaši “novājinātas”⁷⁷⁸. Jāpiekrīt arī I. Ziemeles teiktajam, ka „šajā jautājumā Latvija nav izdarījusi visu, kas būtu bijis nepieciešams, lai gan šo mazākumtautību atbalstīšana ir Latvijas interesēs”⁷⁷⁹.

Vērtējot Latvijas situāciju kopumā, jāatzīst, ka, lai atbalstītu čigānu (romu) tautības pārstāvju pieņemšanu dienestam Valsts policijā, būtu nepieciešams noskaidrot cēloņus, kas kļuvuši par iemeslu tam, ka šīs tautības pārstāvji nepietiekami pārstāvēti policijā, un jāveic pasākumi, lai pārvarētu šos šķēršļus. Autora ieskatā, būtu nepieciešams izplatīt informāciju par darbu un vakancēm policijā, kas varētu ietvert sevī kā reklāmu plašsaziņas līdzekļos, tā arī brošūru izplatīšanu nacionālo minoritāšu izglītības iestādēs, kultūras un reliģijas centros. Šo informāciju jānodod kā nacionālo minoritāšu kopienu rīcībā, tā arī biedrībām, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību. Papildus tam jānodrošina iespēju čigānu (romu) tautības pārstāvjiem, kas vēlas strādāt Valsts policijā, bet nav apguvuši valsts valodu tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo un amata pienākumu veikšanai, apmeklēt bezmaksas valsts valodas kursus. Pasākumu kompleksā varētu iekļaut arī citas darbības (piemēram, kandidātu fiziskās sagatavotības uzlabošana, izmantojot Iekšlietu ministrijas veselības un sporta centra rīcībā esošos resursus), kas veicinātu čigānu (romu) tautības pārstāvju pieņemšanu dienestam Valsts policijā.

4.2. Dienestā gaita un karjeras attīstība Valsts policijā

Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību sagatavotās Rekomendācijās par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā⁷⁸⁰ un Vispārējās politiskās rekomendācijās Nr.11 „Par rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanu policijas darbā”⁷⁸¹ ieteic nodrošināt minoritāšu pārstāvjiem līdzīgas karjeras attīstības iespējas ar pamattautības pārstāvjiem. Papildus tam Rekomendācijas iesaka policijas vadībai nodrošināt neitrālu darba vidi un līdzīgu attieksmi pret tiem darbiniekiem, kuri pieder pie nacionālajām minoritātēm.⁷⁸²

Kā pierāda prakse, ja darbam policijā pieņemtais nacionālās minoritātes pārstāvis nesaņem pamattautībai līdzīgu attieksmi un iespēju attīstīt savu karjeru, visbiežāk viņš policijas rindas atstāj.⁷⁸³ Līdzīgi notiek arī gadījumos, kad policijas vadības attieksme pret šo jautājumu ir formāla, un tā organizē policijas darbu tādā veidā, lai reāla minoritāšu piedalīšanās svarīgu jautājumu

⁷⁷⁸ Valsts nācija nevar uzvesties kā mazākumtautība. Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesneses un Rīgas Juridiskās augstskolas profesores I. Ziemeles intervija G. Litvinam. Jurista Vārds, 2012. 3.janvāris, Nr.1.

⁷⁷⁹ Turpat.

⁷⁸⁰ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.6.

⁷⁸¹ General Policy Recommendation no.11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007, para.17, p.5.

⁷⁸² Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.6.

⁷⁸³ Ibid. p.17.

risināšanā nenotiktu, bet notiktu tikai šīs darbības „ilūzija”⁷⁸⁴. Tas it īpaši aktuāls tajos gadījumos, kad nacionālo minoritāšu pārstāvniecība policijā ir niecīga. Viena no problēmām, ar kuru sastopas nacionālo minoritāšu pārstāvji, uzsākdami savu dienestu Valsts policijā, ir tas, ka viņi, tāpat kā vairāki citi Valsts policijas darbinieki, bieži vien „neredz savu dienesta perspektīvu nedz pa horizontāli, nedz vertikāli”⁷⁸⁵, kas ir viens no tiem faktoriem, kuri būtiski iespaido Valsts policijas darba efektivitāti.

Par diskriminācijas upuriem bieži vien kļūst sievietes, kas pārstāv kādu no minoritātēm. Viņas ir īpaši apdraudētas, jo pēc būtības ir „dubultā minoritāte”, tās dzimuma un etniskās piederības dēļ, un cieš no vairākiem diskriminācijas veidiem jeb interseksionalitātes.⁷⁸⁶ Darba devējam jānodrošina tāda darba vide, kurā gan sievietes, gan vīrieši jūtas vienādi ērti. Tādēļ jāpanāk, lai policijas telpās neatrastos simboli un publikācijas, kas varētu aizskart sieviešu vai minoritāšu pārstāvju jūtas.⁷⁸⁷ Etniskā konflikta pastāvēšanas gadījumā jāizvairās arī no tādu reliģisko vai nacionālo simbolu atrašanās šajās telpās, kuri simbolizē vienu no konflikta iesaistītām pusēm. Šo iemeslu dēļ policijas vadībai ārkārtēji svarīgi ir nodrošināt neitrālu darba vidi, kurā nacionālās minoritātes sajūtu līdzīgu attieksmi, bez jebkādiem negatīviem stereotipiem viņu izcelsmes dēļ. Tajā pašā laikā šai videi jābūt atvērtai kultūras, reliģijas un tradīciju dažādībai.

Tie nacionālo minoritāšu pārstāvji, kuri strādā Valsts policijā, tāpat kā visi pārējie policijas darbinieki ir tiesīgi brīvi apvienoties un dibināt arodbiedrības savu interešu aizsardzībai. Vienīgais ierobežojums šo tiesību īstenošanā, kuru uzliek likuma „Par policiju” 23. panta piektā daļa,⁷⁸⁸ ir streika rīkošanas aizliegums. Savu kultūras un sporta vajadzību apmierināšanai policijas darbinieki var arī izveidot biedrības un klubus.⁷⁸⁹

Arī Rekomendācijas par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā atbalsta arodbiedrības veidošanu no darbiniekiem, kas pieder pie nacionālajām minoritātēm.⁷⁹⁰ Rekomendāciju autori iesaka policijas vadībai atbalstīt šādu arodbiedrību veidošanu, jo, pēc viņu uzskatiem, tas varētu sekmēt komunikācijas uzlabošanu starp policijas vadību un minoritāšu pārstāvjiem un kļūt par drošu informācijas avotu. Policijas vadībai tiek ieteikts arī šādu arodbiedrību veidošanas

⁷⁸⁴ Pharr S. Reflections on Liberation. In: Readings for Diversity in Social Justice: An Anthology on Racism, Anti-Semitism, Sexism, Heterosexism, Ableism, and Classism. Adams M. eds. New York: Routledge, 2000, p.455.

⁷⁸⁵ Indrikovs Z. Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji: pētījumu projekta pirmā posma kopsavilkums. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 7.lpp.

⁷⁸⁶ Crenshaw K. W. Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color. In: The Public Nature of Private Violence. Fineman M. A., Mykitiuk R. eds. New York: Routledge, 1994, p. 93-118.

⁷⁸⁷ Carty K. Guidebook on Democratic Policing. Vienna: Organisation on Security and Cooperation in Europe, 2008, p.53.

⁷⁸⁸ Par policiju: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 24.septembris, Nr.37.

⁷⁸⁹ Sk. arī: Par likuma „Par policiju” 23. panta piektās daļas pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 102. un 108. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 23.maija lēmums lietā Nr. 2005-01-01. Latvijas Vēstnesis, 2005, 27. maijs, Nr.84.

⁷⁹⁰ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.18.

nepieciešamību izskaidrot pārējiem policijas darbiniekiem. Tajā pašā laikā nebūtu lietderīgi piespiest minoritāšu pārstāvjus iestāties arodbiedrībās vai veidot tās, jo ir arī tādi minoritāšu pārstāvji, kas nevēlas atklāt savu piederību kādai no minoritātēm.

Visi minētie pasākumi, pēc Rekomendāciju autoru viedokļa, kļūs par to „fundamentu”, kas sekmēs minoritāšu integrāciju iestādē. Tomēr domājams, ka, īstenojot šos pasākumus, var panākt arī pretēju efektu, jo arodbiedrības veidošana pēc nacionālā kritērija var izcelt minoritātes no pārējā kolektīva, un rezultātā radīt nevis policijas darbinieku solidaritāti, bet viņus vienu otram pretstatīt. Atbalstāma tādu biedrību un klubu izveidošana Valsts policijā, kuros pie nacionālajām minoritātēm piederšie policijas darbinieki varētu apmierināt savas kultūras vajadzības.

Aplami būtu izmantot nacionālās minoritātes darbam tikai to kopienās. Valsts policijas dienestā pieņemtos nacionālo minoritāšu pārstāvjus jāsagatavo kā profesionālos darbiniekus, kas spēj strādāt ar visām sabiedrības grupām. Jāpiekrīt Rekomendācijās izteiktam ieteikumam nepiespiest nacionālo minoritāšu pārstāvjus strādāt tikai savā kopienā vai rajonos, kur šīs minoritātes veido sabiedrības vairākumu, bet ļaut tiem iegūt pieredzi teritorijā ar daudznacionālu sabiedrību.⁷⁹¹

Ņemot vērā minēto, var secināt, ka Valsts policijas iestādēs jānodrošina tāda kārtība, kad jebkura policijas darbinieka, tostarp arī nacionālo minoritāšu pārstāvja, karjeras attīstības process būtu atkarīgs tikai no viņa profesionalitātes, darba pieredzes un vadības spējām, nevis no piederības kādai grupai.

4.3. Valsts policijas darbinieku apmācība darbam daudznacionālajā sabiedrībā

Latvijas Republikas Ministru kabinets „Deklarācijā par Valda Dombrovskā vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību” norāda uz nepieciešamību izveidot „kvalitatīvu drošības un tiesību aizsardzības iestāžu izglītības sistēmu dienestu personāla sagatavošanai un profesionālās kvalifikācijas celšanai”⁷⁹². Arī Iekšlietu ministrija par vienu no savas darbības prioritātēm izvirza kvalitatīvas drošības un tiesību aizsardzības iestāžu izglītības sistēmas izveidošanu.⁷⁹³ Tomēr „Iekšlietu ministrijas iestāžu amatpersonu profesionālās izglītības attīstības koncepcijas 2014. –

⁷⁹¹ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.18.

⁷⁹² Deklarācija par Valda Dombrovskā vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību. Latvijas Vēstnesis, 2011. 26.oktobris, Nr.169.

⁷⁹³ Par Iekšlietu ministrijas darbības stratēģiju 2012. – 2014.gadam: Iekšlietu ministrijas 2012.gada 30.marta rīkojums Nr.1-12/622. Pieejams: http://www.iem.gov.lv/files/text/Iem_strategija_2012_2014.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

2017. gadam” projektā iecere par vienotās otrā līmeņa profesionālās izglītības studiju programmas izstrādi tiesībsargājošās iestāžu vajadzībām ir atzīta par nelietderīgu.⁷⁹⁴

Valsts policijas darbinieku aptaujas „Valsts policijas darbinieku tolerances līmenis un spēja strādāt daudznacionālajā sabiedrībā” rezultāti parādījuši vairākas problēmas nacionālo minoritāšu tiesību ievērošanas jomā, tostarp arī nepietiekamo policijas darbinieku sagatavotību darbam daudznacionālā sabiedrībā.⁷⁹⁵ Valsts policijas darbiniekiem nepieciešama papildu apmācība, lai tie profesionāli darbotos nacionālo minoritāšu tiesību aizskārumu konstatēšanā un izmeklēšanā. Šī apmācība nepieciešama kā jaunpieņemtajiem, tā arī tiem darbiniekiem, kuriem jau ir ilgāka pieredze tiesībsargājošās iestādēs.

Ņemot vērā iekšējās īpatnības katrā konkrētā valstī, nacionālo minoritāšu tiesību eksperti iesaka veikt policijas darbinieku mācības par nacionālo minoritāšu tiesībām, kultūru un reliģiju.⁷⁹⁶ Tolerances veicināšanai un neiecietības izskaušanai rekomendēts šādu mācību programmas izstrādei un tālākai īstenošanai iekļaut minoritāšu pārstāvjus.⁷⁹⁷

Kā rāda cilvēktiesību eksperta R. Ouklija veiktās aptaujas rezultāti, Beļģijā, Lielbritānijā, Slovākijā un Zviedrijā tika izveidotas specializētas apmācību (*specialist training* – angļu val.) programmas tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem darbam ar rasistiskas noziedzības un vardarbības apkarošanu, bet vispārējā izglītība (*general training* – angļu val.) par rasisma un naida motivētiem noziegumiem tiek nodrošināta Austrijā, Beļģijā, Īrijā, Lielbritānijā, Spānijā, Ungārijā un Zviedrijā.⁷⁹⁸

Jēdziens „training” no angļu valodas tiek tulkots kā „apmācība” un tiek lietots attiecībā kā uz sākotnējo policijas darbinieku apmācību, tā arī uz īslaicīgu profesionālo apmācību, kura tiek veikta policijas darbiniekiem visa dienesta gaitā. Savukārt jēdziens „education” tulkojumā no angļu valodas nozīmē „izglītība”. Un, ja pirmais jēdziens biežāk tiek lietots attiecībā uz praktiskām nodarbībām, tad otrais - uz teorētiskām. Līdzīgi tiek izmantoti jēdzieni „instruktors” (*trainer* – angļu val.) un „pasniedzējs” (*teacher* – angļu val.).

⁷⁹⁴ Par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm profesionālās izglītības attīstības koncepciju 2014. – 2017.gadam: Iekšlietu ministrijas 2013.gada 30.septembra rīkojums Nr.1-12/2209. Nav publicēts.

⁷⁹⁵ Treļš Ē. Valsts policijas darbinieku tolerances līmenis un spēja strādāt daudznacionālajā sabiedrībā. Valsts policijas darbinieku aptauja. 2011.gada marts – aprīlis. Pieejams: http://www.treļš.lv/aptaujas_rezultati.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁷⁹⁶ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.19; Oakley R. Police Training Concerning Migrants and National Minorities. In: Human Rights and the Police. Strasbourg: Council of Europe, 1997, p.75; Carty K. Guidebook on Democratic Policing. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2008, p.57; Carty K. Good Practices in Basic Police Training. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2009, pp.17-19; Police and Roma and Sinti: Good Practices in Building Trust and Understanding. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2010, p.72.

⁷⁹⁷ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.6.-7.

⁷⁹⁸ Oakley R. Policing Racist Crime and Violence. A Comparative Analysis. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2005, p.28, 32.

Zviedrijā darbojas trīs policijas akadēmijas, kuras ievieš savās programmās kā atsevišķu disciplīnu vai kā atsevišķas lekcijas, kāda cita kursa ietvaros, akadēmisko apmācību diskriminācijas un naida motivētu noziegumu jautājumos. Akadēmijas darbības mērķis šajos jautājumos ir nodrošināt izpratni par rasisma un naida motivētas noziedzības cēloņiem. Programma ietver tādus jautājumus kā aizspriedumi, imigrācija un nacionālās attiecības. Pēc R. Ouklija sniegtās informācijas, 2001. gadā šajās izglītības iestādēs katram ceturtajam policijas darbiniekam, kas izmeklēja naida motivētus noziegumus vietējās policijas organizācijās, bija sniegta speciāla apmācība darbam ar naida motivētiem noziegumiem.⁷⁹⁹

Attaisnojoties ar krīzes laikā nepieciešamiem izdevumu samazinājumiem, Latvijā tika likvidēta vienīgā izglītības iestāde, kas sniedza akadēmisko izglītību policijas darbiniekiem – Latvijas Policijas akadēmija.⁸⁰⁰ Šobrīd ir izveidojusies situācija, kad policijas darbiniekus pēc Valsts policijas pasūtījuma gatavo divas augstskolas – Latvijas Universitāte un Rīgas Stradiņa universitāte, kas sniedz otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību komandējošā sastāva policijas darbiniekiem. Savukārt, profesionālās vidējās, profesionālās tālākizglītības un pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmas Valsts policijas darbiniekiem īsteno Valsts policijas koledža.

Par nepieciešamību pilnveidot izglītības iegūšanas iespējas policijas darbiniekiem konferencē „Policija vakar, šodien un rīt”, kas tika rīkota 2011. gada 12. aprīlī Juristu dienu ietvaros, izteicās vairāki pazīstami zinātnieki un juristi - T. Jundzis, A. Borovkovs, Z. Indrikovs, Ā. Meikališa un citi.⁸⁰¹ Arī ģenerālprokurors Ē. Kalnmeiers ir norādījis, ka policijas izmeklētājiem ir zems profesionālās sagatavotības līmenis. „Daudzi izmeklētāji ir ar Policijas koledžas izglītību, ko ne tuvu nevar uzskatīt par augsti profesionālu,”⁸⁰² atzina Ē. Kalnmeiers. Turklāt līdz šim nav izstrādāti profesijas standarti policijas darbiniekiem, kas savukārt nozīmē, ka nav tiesiskā pamata Valsts policijas koledžas īstenotajām profesionālajām programmām: „Valsts policija nav noteikusi, kādas kompetences, prasmes un zināšanas nepieciešamas jaunajiem speciālistiem.”⁸⁰³

Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību savā Trešā ziņojumā par Latviju rekomendē Latvijas varas institūcijām nodrošināt atbilstošu tālākizglītību tiesnešiem, prokuroriem un policijas

⁷⁹⁹ Oakley R. Policing Racist Crime and Violence. A Comparative Analysis. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2005, p.29, 33.

⁸⁰⁰ Par Latvijas Policijas akadēmijas likvidāciju: Ministru kabineta 2009.gada 30.jūnija rīkojums Nr.442. Latvijas Vēstnesis, 2009. 8.jūlijs, Nr.106.

⁸⁰¹ Juristu dienas 2011. Policija vakar, šodien un rīt. Pieejams: http://www.jf.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/jf/zinas/2011/apr11/Juristu_dienu_programma_2011_versija_publicesanai.pdf [aplūkots 2012.gada 3.maijā].

⁸⁰² Izvērtējot prokuratūras darbu, noziedzības tendences valstī un turpmākos soļus noziedzības apkarošanā. Latvijas Vēstnesis, 2012. 23.februāris, Nr.31.

⁸⁰³ Bite K. Profesionālā izglītība policijā – tiesiskais regulējums un praktiskā īstenošana. Grām.: Juridiskās zinātnes aktuālās problēmas. Rakstu krājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2012, 115.lpp.

darbiniekiem.⁸⁰⁴ Šajā sakarā tā iesaka varas iestādēm nodrošināt, lai minētie darbinieki pilnībā izprastu jautājumus par rasismu un rasu diskrimināciju un nepieciešamības gadījumā varētu tos labāk risināt. Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību ziņojumos piedāvātās rekomendācijas nav kaut kas neparasts, līdzīga satura rekomendācijas tika izteiktas Eiropas Savienības valstīm.⁸⁰⁵

Arī Ceturtajā ziņojumā par Latviju Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību iesaka varas iestādēm pastiprināt pūles, lai apmācītu tiesnešus, prokuroorus un policijas amatpersonas par rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanu.⁸⁰⁶ Šīs mācības ECRI iesaka organizēt periodiski, nevis atsevišķos gadījumos. Pēc ECRI speciālistu viedokļa, mācības jānodrošina tādā līmenī, lai paaugstinātu policijas darbinieku, prokurooru un tiesnešu spējas kvalificēt rasistisku noziegumu, nevēršoties pēc eksperta slēdziena.

Tiesnešu kvalifikācijas paaugstināšanai un zināšanu paplašināšanai ir būtiska loma kā tiesu darba kvalitātes nodrošināšanā, tā arī cilvēktiesību, to vidū nacionālo minoritāšu tiesību ievērošanā. Saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” Tieslietu ministrija veic rajona (pilsētu) tiesu, apgabaltiesu un zemesgrāmatu nodaļu darba organizatorisko vadību.⁸⁰⁷ Viena no Tieslietu ministrijas funkcijām tiesu sistēmas jomā ir tiesnešu un tiesu darbinieku mācību un kvalifikācijas celšanas nodrošināšana.⁸⁰⁸

Savukārt, tiesnešu un tiesu darbinieku mācības organizē Tiesu administrācija,⁸⁰⁹ kas ir noslēgusi līdzdarbības līgumu ar Latvijas Tiesnešu mācību centru, pilnvarojot šo mācību iestādi īstenot rajonu (pilsētu) tiesu tiesnešu, zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu, apgabaltiesu tiesnešu, tiesnešu amata kandidātu un tiesu darbinieku mācības.

⁸⁰⁴ Trešais ziņojums par Latviju. 29. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2008, 12.lpp.

⁸⁰⁵ Sk. Third Report on Albania. Para. 78. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2005, p.20.; Third Report on the Czech Republic. Para. 100. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2004, p.24.; Third Report on Estonia. Para. 118. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2006, p.30.; Fourth Report on Estonia. Para. 43. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2010, 18 p.; Third Report on "the Former Yugoslav Republic of Macedonia". Para. 90. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2005, p.23.; Third Report on Norway. Para. 75. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2004, p.22.; Third Report on Romania. Para. 106. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2006, p.27.; Third Report on Germany. Para. 86. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2004, p.27.

⁸⁰⁶ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 30. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 18.lpp.

⁸⁰⁷ Par tiesu varu, 107. pants: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993. 14.janvāris, Nr.1.

⁸⁰⁸ Tieslietu ministrijas nolikums, 5.2.1.2. apakšpunkts: Ministru kabineta 2003.gada 29.aprīļa noteikumi Nr.243. Latvijas Vēstnesis, 2003, 13.maijs, Nr.70.

⁸⁰⁹ Tiesu administrācijas nolikums, 3.4. punkts: Ministru kabineta 2003.gada 16.decembra noteikumi Nr.720. Latvijas Vēstnesis, 2003, 19.decembris, Nr.180.

2011. gada 9. jūnijā tika pieņemti grozījumi likumā „Par tiesu varu”,⁸¹⁰ kas paredz ieviest tiesnešu profesionālā darba regulāras novērtēšanas mehānismu, kā arī nosaka tiesneša profesionālās darbības veidus, kuru analīze veicama, un konkrētas prasmes, kuras novērtējamas. Tiesnešu profesionālā darba regulāras novērtēšanas sistēma, kas izveidota ar mērķi veicināt tiesneša nepārtrauktu profesionālo izaugsmi visas viņa karjeras laikā, neapšaubāmi uzlabos tiesneša un tiesas darba kvalitāti.

Arī prokuratūras attīstības jomā, kā izriet no ģenerālprokurora Ē. Kalnmeiera sniegtās informācijas, plānots turpināt pilnveidot prokuroru mācību sistēmu, kā arī „izstrādāt un nodrošināt prokuroorus ar sistēmisku mācību programmas realizēšanu”⁸¹¹. 2013. gadā prokuratūrā tika uzsākti divi apmācību kursi: „Eiropas Komisijas finansētās apmācības tiesnešiem, prokuroriem, finanšu policijas izmeklētājiem un advokātiem finanšu ekonomisko noziegumu izmeklēšanas jomā, un Ziemeļvalstu investīciju fonda mācību programmā „Nordplus” prokuroriem.”⁸¹²

Pēc Latvijas Policijas akadēmijas likvidācijas papildu apmācību (profesionālās pilnveides kursi, semināri), kas nepieciešama kvalifikācijas paaugstināšanai policijas darbiniekiem, kuriem jau ir ilgāka pieredze darbā tiesībsargājošās iestādēs, savu spēju robežās veic Valsts policijas koledža. Papildus tam, saskaņā ar Valsts policijas noteikumiem „Kārtība, kādā organizē amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm profesionālās izglītības ieguvu un profesionālo pilnveidi, profesionālās mācības dienesta vietās un sākotnējās profesionālās mācības”⁸¹³, policijas iestādes struktūrvienības priekšniekam jāizvērtē un jāplāno amatpersonu profesionālās pilnveides nepieciešamību; jāizvērtē amatpersonu atbilstība attiecīgās profesionālās pilnveides izglītības programmas mērķauditorijai; jā sagatavo priekšlikumi par amatpersonas amata pienākumu pildīšanai nepieciešamo specifisko zināšanu, prasmju un iemaņu apgūšanu; jāizvērtē amatpersonu atbilstība attiecīgās specializācijas mērķauditorijai profesionālajām mācībām dienesta vietās.

Profesionāla apmācība, kas ietver teorētiskās mācības, vispārējo un speciālo fizisko sagatavošanu un šaušanas mācības, jānodrošina arī dienesta vietās. Teorētiskās apmācības minimums ir četras akadēmiskās stundas mēnesī, kas neapšaubāmi ir pilnvērtīgai apmācībai nepietiekams. Saskaņā ar Valsts policijas noteikumiem, vispārējā un speciālā fiziskā sagatavošana notiek ne mazāk kā četras stundas mēnesī. Arī šaušanas apmācībai jānotiek vismaz četras stundas mēnesī. Līdz 2013. gadam šai apmācībai un tās plānošanai bija formāls un haotisks raksturs, jo apmācību Valsts policijas struktūrvienībās veica šim darbam nesagatavotās amatpersonas. Tomēr

⁸¹⁰ Grozījumi likumā „Par tiesu varu”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2011. 29.jūnijs, Nr.99.

⁸¹¹ Noziedzības stāvoklis valstī 2011.gadā un prokuratūras darbs kriminālajā sfērā. Pieejams: http://prokuratura.gov.lv/upload_file/Faili/Gada_parskati/Gada_parskats_2011.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁸¹² Noziedzības stāvoklis valstī 2012.gadā un prokuratūras darbs kriminālajā sfērā. Pieejams: http://prokuratura.gov.lv/upload_file/Faili/Gada_parskati/gadaatskate2012.doc [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁸¹³ Kārtība, kādā organizē amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm profesionālās izglītības ieguvu un profesionālo pilnveidi, profesionālās mācības dienesta vietās un sākotnējās profesionālās mācības: Valsts policijas 2013.gada 23.septembra noteikumi Nr.14. Nav publicēti.

pašreiz situācija šajā jomā būtiski uzlabojusies, jo Valsts policijas struktūrvienībās strādājošo amatpersonu apmācību pārņēma Valsts policijas koledža.⁸¹⁴

Organizācija *Amnesty International* iesaka veikt mērķtiecīgu izglītošanas stratēģiju attiecībā uz visiem valsts varas institūciju darbiniekiem (to vidū tiesībsargājošo institūciju darbiniekiem, skolotājiem, sociāliem darbiniekiem, mediķiem, pašvaldību amatpersonām utt.), kam ir tiešā saskarsme ar visu slāņu iedzīvotājiem.⁸¹⁵

Jāatzīmē arī, ka Latvijā ir biedrības, kas neaprobežojas tikai ar ieteikumiem, bet veic arī konkrētu darbu šajā jomā. Latvijas Cilvēktiesību centrs izstrādāja mācību līdzekli to iestāžu darbiniekiem, kas sniedz pakalpojumus trešo valstu pilsoņiem,⁸¹⁶ kā arī īstenoja šo kursu praksē, apmācot valsts institūciju darbiniekus.

Arī Valsts policijas koledža sadarbībā ar biedrību „Mozaīka” veic mācības tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem ar intensitāti viens seminārs gadā: 2010. gada 18.-19. oktobrī „Naida noziegumi pret seksuālām minoritātēm”, 2011. gada 1. jūnijā „Naida noziegumu identifikācija un novēršana”, 2012. gada 16. februārī „Naida noziegumu identifikācija un prevencija”⁸¹⁷ un 2013. gada 26. septembrī „Naida noziegumu identifikācija un prevencija”. Savukārt, sadarbībā ar Tiesībsarga biroju 2012. gadā Valsts policijas darbiniekiem tika veikta apmācība par cilvēktiesību ievērošanu Valsts policijas darbā profesionālās pilnveides kursa ietvaros.⁸¹⁸ Latvijas valdības pārstāvji, komentējot Eiropas Padomes Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību Ceturto ziņojumu par Latviju, norāda, ka Valsts policijas koledža apmāca policijas darbiniekus gan vispārējās programmas, gan profesionālās kvalifikācijas celšanas plāna ietvaros, kā arī pasniedz kursu „Naida noziegumi un to juridiskie un psiholoģiskie aspekti”.⁸¹⁹ Komentāra autori arī norāda, ka Valsts policija turpina strādāt šajā jomā, informējot par rasistiskas vardarbības un rasu diskriminācijas novēršanu un apkarošanu. Arī promocijas darba autors, būdams Valsts policijas koledžas lektors, piedalījās minētajā darbā un izstrādāja Valsts policijas koledžas profesionālās pilnveides izglītības programmas „Nacionālo minoritāšu tiesību ievērošana Valsts policijas darbā”⁸²⁰ un „Policijas darbs daudz nacionālajā sabiedrībā”.⁸²¹

⁸¹⁴ Sk, piemēram: Par profesionālo pilnveidi Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldē: Valsts policijas 2013.gada 19.februāra pavēle Nr.571. Nav publicēta.

⁸¹⁵ Dealing With Difference. A Framework to Combat Discrimination in Europe. London: Amnesty International Publications, 2009, p.73.

⁸¹⁶ Kolčanovs, B., Zankovska-Odiņa, S., Zāltis, K. Atšķirīgs klients daudzveidīgā Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2010, 104.lpp.

⁸¹⁷ Semināra laikā tika prezentēta un izplatīta grāmata: Naida noziegumu rokasgrāmata. Rīga: Dānijas Cilvēktiesību institūts, 2012, 80.lpp.

⁸¹⁸ Latvijas Republikas tiesībsarga 2012. gada ziņojums. Rīga: Tiesībsarga birojs, 2013, 116. - 117.lpp.

⁸¹⁹ Latvijas valdības komentāri par Eiropas Padomes Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību Ceturto ziņojumu par Latviju. Grām.: Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 69.lpp.

⁸²⁰ Sk. pielikumu Nr.14.

⁸²¹ Sk. pielikumu Nr.15.

Jāpiekrīt policijas tiesību zinātniekam M. Žeivotam, kurš uzskata, ka iecirkņa inspektora profesionālā sagatavotība un kvalifikācija ir nepietiekama „preventīvo programmu realizācijai. Šī dienesta darbinieku sagatavotībai jānotiek atbilstoši sabiedrības augošajām prasībām un ne tikai noziedzības apkarošanā un novēršanā, bet arī saskarsmes iemaņu ziņā.”⁸²²

Ņemot vērā nacionālo minoritāšu tiesību ekspertu ieteikumus un Eiropas Savienības valstu progresīvāko pieredzi,⁸²³ policijas darbinieku apmācības procesā jāapspriež šādas tēmas:

- cilvēktiesības;
- nacionālo minoritāšu tiesības;
- nacionālo minoritāšu vēsture;
- nacionālo minoritāšu kultūra, tradīcijas un reliģija;
- nacionālo minoritāšu integrācija sabiedrībā;
- policijas un nacionālo minoritāšu attiecību problemātika;
- rasisms un ksenofobija;
- aizspriedumi un diskriminācija;
- nauda noziegumu profilakse;
- patrolēšanas īpatnības nacionālo minoritāšu apdzīvotās vietās;
- konfliktu profilakse.

Tēmu sarakstu var papildināt, ņemot vērā specifiskās vietējās īpatnības. Piemēram, Austrijas Cilvēktiesību konsultatīvā padome (*Menschenrechtsbeirat* – vācu val.) un Federālā iekšlietu ministrija (*Bundesministerium für Inneres* – vācu val.) piedāvā apmācīt policijas darbiniekus arī komunikācijas īpatnībām ar minoritāšu pārstāvjiem,⁸²⁴ bet Austrijas drošības akadēmija (*Sicherheitsakademie* – vācu val.) sadarbībā ar Valodas un kultūras starptautisko centru (*Das Internationale Zentrum für Kulturen und Sprachen* – vācu val.) izstrādāja apmācības kursu „Policijas darbība daudz kultūru sabiedrībā” (*Polizeiliches Handeln in einer multikulturellen Gesellschaft* – vācu val.).⁸²⁵

⁸²² Žeivots M. Policijas iecirkņa inspektors – mīts vai realitāte? Grām.: *Quo vadis* policijas iecirkņa inspektors? Zinātniski praktiskās konferences materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2005, 55.lpp.

⁸²³ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.19; Oakley R. Police Training Concerning Migrants and National Minorities. In: Human Rights and the Police. Strasbourg: Council of Europe, 1997, p.78; Carty K. Good Practices in Basic Police Training. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2009, p.19; Addressing Ethnic Profiling by Police. New York: Open Society Institute, 2009, pp. 67 and 72; Police and Roma and Sinti: Good Practices in Building Trust and Understanding. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2010, p.74 - 75.

⁸²⁴ Sprachgebrauch der Sicherheitsexekutive. Bericht des Menschenrechtsbeirates zur Studie. Pieejams: http://www.menschenrechtsbeirat.at/cms15/mrb_pdf/thematische_berichte/2004_sprachgebrauch.pdf [aplūkots 2012.gada 24.aprīlī].

⁸²⁵ Polizeiliches Handeln in einer multikulturellen Gesellschaft. Pieejams: http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_OeffentlicheSicherheit/2001/09_10/Artikel_13.aspx [aplūkots 2012.gada 24.aprīlī].

Jautājums par tiesībsargājošo iestāžu darbinieku mācībām ir aktuāls arī Eiropas līmenī. Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību Vispārējās politiskās rekomendācijās Nr.11 „Par rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanu policijas darbā” iesaka veikt mācības policijas iestāžu darbiniekiem cilvēktiesību jautājumos, tostarp par tiesību normām pret rasismu un rasu diskrimināciju.⁸²⁶

Mācību jautājums ir aktuāls arī starptautiskā līmenī. ANO Rasu diskriminācijas novēršanas komiteja Vispārīgās rekomendācijās Nr.13 „Par tiesībsargājošo iestāžu darbinieku apmācību cilvēktiesību aizsardzības jautājumos” arī iesaka veikt intensīvu apmācību tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem, lai nodrošinātu, ka viņi, veidami savus dienesta pienākumus, ievēro un aizsargā cilvēka cieņu un cilvēktiesības visām personām bez jebkādas diskriminācijas pēc rases, ādas krāsas, nacionālās vai etniskās izcelsmes.⁸²⁷

Kā rāda pieredze, vislabākos rezultātus apmācība sasniedz tad, ja tā balstās uz praktiskiem uzdevumiem un ir tieši saistīta ar policijas darbinieku dienesta pienākumu veikšanu. Policijas darbinieki sliktāk izprot mācību nepieciešamību, ja tās balstās tikai uz teorētisko pamatu nostiprināšanu. Policijas darbiniekiem jāsaprot šo mācību praktiskā nozīme: tās nepieciešamas, lai paaugstinātu profesionālo līmeni un uzlabotu darba rezultātus.

No praktiskiem uzdevumiem īpaši jāizceļ tādu situācijas simulāciju, kuras laikā tiek modelēti reālie notikumi, ar kādiem saskaras policijas darbinieki, pildīdami dienesta pienākumus. Šāda eksperimenta laikā pasniedzējs distancējas no notikušā, ļaujot apmācāmiem pašiem pieņemt lēmumus konkrētās situācijās. Pēc praktiskā uzdevuma paveikšanas ieteicams ar veicējiem pārrunāt pamanītās kļūdas, pievēršot uzmanību viņu domām par to rašanās iemesliem. Pasniedzējam jāveicina diskusija starp dalībniekiem, kuras laikā tie apmainās ar saviem viedokļiem un pieredzi. Ņemot vērā, ka *usus est optimus magister*,⁸²⁸ arī tās darba iemaņas, kuras ir policijas darbiniekiem ar lielāku pieredzi, var kļūt par vienu no zināšanas iegūšanas avotiem jaunpieņemtajiem darbiniekiem.

Tomēr jāņem vērā arī tas, ka policijas darbiniekiem ar lielāku darba pieredzi ir izveidojušies savi uzskati un stereotipi par minoritāšu grupām. Pasniedzējam jārēķinās, ka jebkādi centieni grozīt šos uzskatus var izsaukt darbinieka pretestību un pat novest pie pretēja efekta. Šajos gadījumos ieteicams mācību procesam piesaistīt pasniedzējus, kuriem ir pietiekami liela darba pieredze un autoritāte policijas darbinieku vidū. Apmācības veikšanai var piesaistīt arī Valsts

⁸²⁶ General Policy Recommendation no.11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007, para.6, p.4.

⁸²⁷ General Recommendation XIII on the Training of Law Enforcement Officials in the Protection of Human Rights. In: International Human Right Instruments. Volume II. HRI/GEN/1/Rev.9 (Vol. II). Geneva: United Nations, Committee for the Elimination of Racial Discrimination, 2008, p.276.-277.

⁸²⁸ Lafīņu val. Pieredze ir labākais skolotājs.

polīcijas vadības pārstāvjus, kuru darba pienākumos ietilpst veikt pasākumus savā pakļautībā esošo darbinieku izglītībai un apmācībai, kā arī iegūto zināšanu piemērošanai praksē.

Apmācība nacionālo minoritāšu jautājumos nepieciešama arī policijas vadības pārstāvjiem. Jebkuri uzlabojumi vai reformas policijā ir iespējamai tikai ar vadības atbalstu, un, ja neizdodas pārliecināt vadību, tad visi pasākumi ir nolemti izgāšanai. Tieši tādēļ jāveic policijas struktūrvienību vadītāju apmācība nacionālo minoritāšu tiesību jautājumos, lai panāktu - ja ne šo vadītāju aktīvu līdzdalību, tad vismaz atbalstu. Būtu lietderīgi apmācīt policijas darbiniekus arī pirms paaugstināšanas amatā, jo augstākstāvošā amata funkciju pildīšanai nepieciešamas atbilstošās prasmes un iemaņas.

Kā pamatoti norādījuši Krievijas zinātnieks profesors K. Beļskis (*К. С. Бельский*) un policijas tiesību speciālists no Latvijas A. Matvejevs, policijas darbībai jābūt profesionālai, kas nozīmē, ka policijas darbiniekiem ir nepieciešama speciālā apmācība.⁸²⁹ Jāpiekrīt arī organizācijas *Amnesty International* pārstāves A. Osses (*Anneke Osse*) teiktajam, ka policijas personālsastāva uzņemšanas, atlases un apmācības process ir ļoti svarīgs, lai veidotu tādu policiju, kas ciena un nodrošina cilvēktiesības.⁸³⁰

Vērtējot Latvijas situāciju kopumā, var secināt, ka ir nepieciešams pilnveidot izglītības iegūšanas iespējas Valsts policijas darbiniekiem. Akadēmiskās izglītības iegūšanas iespējas policijas darbiniekiem var nodrošināt, atjaunojot Latvijas Policijas akadēmiju vai nodibinot jaunu policijas izglītības iestādi. Jaunās izglītības iestādes programmās jāiekļauj atsevišķu disciplīnu vai atsevišķas lekcijas, kāda cita kursa ietvaros, akadēmisko apmācību diskriminācijas un naida motivētu noziegumu jautājumos.

⁸²⁹ Бельский К. С. Полицейское право. Москва: Дело и Сервис, 2004, с. 37. un Matvejevs A. Policijas darbības teorijas attīstības tendences. Monogrāfija. Rīga: P&K, 2009, 88.lpp.

⁸³⁰ Osse A. Understanding Policing. Amsterdam: Amnesty International, 2007, p.31.

5. Valsts policijas darba organizācija un galvenie darbības virzieni

5.1. Mijiedarbība ar nacionālo minoritāšu kopienām

Demokrātiskā valstī policijas darbība tiek pozicionēta kā sabiedrībai sniegts valsts pakalpojums, kas tiek piedāvāts visiem sabiedrības pārstāvjiem bez izņēmuma, pamatojoties uz skaidriem profesionālajiem standartiem, kuri, savukārt, balstās uz tiesiskuma un taisnīguma principiem, kā arī starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem. Policijai tiek uzticēta būtiska loma cilvēka brīvību un tiesību aizsardzībā, ieskaitot minoritāšu tiesību nodrošināšanu, kas veicinās viņu integrēšanu sabiedrībā. Speciālists policijas tiesību jautājumos A. Velšs norāda, ka „demokrātiskā sabiedrībā policija ir servisa institūcija, kuras pakalpojums ir sabiedriskā drošība. Policija nespēj apkarot un novērst noziedzību kopumā, kā arī policijai nav iespējams garantēt katra indivīda personisko drošību jebkurā dzīves situācijā. Tomēr policijas darbs ir jāorganizē tādā veidā, lai maksimāli sekmētu noziedzības līmeņa samazināšanos un efektīvi aizsargātu personas likumīgās intereses.”⁸³¹

Krievu zinātnieks profesors K. Beļskis definējis policijas darbību kā darbību izpildvaras speciālo struktūru vadīšanā un to darbības organizēšanā sabiedriskās kārtības aizsardzībā: sabiedriskās, valstiskās, ekonomiskās un citas drošības nodrošināšanas jomās.⁸³² Tieši tādēļ, ka policijas darbībai ir noteicošā loma sabiedriskās kārtības un drošības garantēšanā, policijai jāpievēršas arī jautājumam par uzticības attiecību nodibināšanu ar nacionālo minoritāšu kopienām.

Policija ar savu darbību nodrošina personu tiesību un brīvību ievērošanu. Saskaņā ar likumu „Par policiju”, „policijas darbība tiek organizēta, ievērojot likumību, humānismu, cilvēka tiesības, sociālo taisnīgumu, atklātumu, vienvadību un balstoties uz iedzīvotāju palīdzību. Policija aizsargā personu tiesības un likumīgās intereses neatkarīgi no to pilsonības, sociālā, mantiskā un cita stāvokļa, rases un nacionālās piederības, dzimuma un vecuma, izglītības un valodas, attieksmes pret reliģiju, politiskās un citas pārliecības”⁸³³.

Ir vairākas iespējas īstenot policijas darbības valstī. Organizācija *Amnesty International* norāda, ka šīs darbības īstenošanu var panākt vairākos ceļos, kurus dēvē par policijas darbības filozofiju (*policing philosophy* - angļu val.): izmantojot krīzes pieeju (*crisis policing* - angļu val.), autoritāro pieeju (*authoritarian policing* - angļu val.) vai orientējot policijas darbu uz sabiedrības vajadzībām (*community policing* - angļu val.).⁸³⁴

⁸³¹ Velšs A. Policijas vieta un loma sabiedrībā. Grām.: Valsts policijas koledžas 1. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Rīga: Valsts policijas koledža, 2012, 6.lpp.

⁸³² Бельский К. С. Полицейское право. Москва: Дело и Сервис, 2004, с. 34.

⁸³³ Par policiju, 5. pants: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 24.septembris, Nr.37.

⁸³⁴ Osse A. Understanding Policing. Amsterdam: Amnesty International, 2007, p.94 - 95.

Krīzes pieeju definē kā pastāvīgu represīvu policijas darbību, kad policijas darbinieki tiek orientēti uz sabiedriskās kārtības nodrošināšanu un noziegumu atklāšanu, nevis uz likumpārkāpumu novēršanu un palīdzības sniegšanu iedzīvotājiem.⁸³⁵ Parasti šī metode tiek izmantota valstīs, kurās politiskā sistēma ir pārejas periodā un raksturīga ar kopīgas koncepcijas trūkumu - policijai tiek uzstādīti tikai īslaicīgi mērķi.

Autoritārā pieeja raksturīga ar to, ka valdība vai policija izvēlas policijas darbības prioritātes, neņemot vērā sabiedrības vajadzības.⁸³⁶ Policijas darbība tiek orientēta uz piespiedu metodēm un vienpusēju sabiedrības kontroli, nevis sadarbību. Mūsdienās sabiedrības vairākums neatbalsta policijas autoritāro pieeju „policējiskās valsts stilā”⁸³⁷. „Demokrātisko valstu sabiedrību vairs neapmierina policijas darba stils, kas saistīts ar represijām. Arī pati policija arvien biežāk nonāk pie secinājuma, ka tai izvirzītos uzdevumus nav iespējams sekmīgi izpildīt bez visas sabiedrības atbalsta.”⁸³⁸

Mūsdienu policijas darbības filozofija Eiropas Savienības valstīs galvenokārt izpaužas kā policijas sadarbība ar sabiedrību, risinot ar noziedzību un sabiedriskās kārtības traucējumiem saistītās problēmas,⁸³⁹ un pazīstama ar nosaukumu „Uz sabiedrību vērsts policijas darbs” (*community policing* - angļu val.).⁸⁴⁰ Latvijā tika piedāvāts lietot arī īsāku apzīmējumu „policija sabiedrībai”⁸⁴¹. Izmantojot šo metodi, kas šobrīd ir atzīta par efektīvāko,⁸⁴² policijas darbības efektivitāte tiek panākta, izmantojot trīs komponentu kopumu:

- 1) sadarbību ar sabiedrību;
- 2) problēmu risināšanu, nevis tikai seku likvidēšanu; un
- 3) organizācijas reorganizāciju, decentralizējot lēmumu pieņemšanas struktūras.

Lai izveidotu sadarbību ar sabiedrību, policijai ir:

- jābūt pamanāmai un pieejamai sabiedrībai;
- jābūt sabiedrībai zināmai;
- jāreaģē uz sabiedrības vajadzībām;

⁸³⁵ Uildriks N., Reenen P. van. *Policing Post-Communist Societies: Police-Public Violence, Democratic Policing and Human Rights*. Antwerp, Oxford, New York: Intersentia, Open Society Institute, 2003, p.31.

⁸³⁶ Ibid, p.32.

⁸³⁷ Матвеев А. Деятельность полиции в демократическом государстве. Grām.: Starptautiskās zinātniskās konferences „Valsts un tiesību aktuālās problēmas” zinātnisko rakstu krājums. A. Baikovs zin. red. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011, 65.lpp.

⁸³⁸ Garonskis A. Policijas darbības efektivitātes vērtēšanas kritēriji: ārvalstu pieredze. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 45.lpp.

⁸³⁹ Fridell L. *The Defining Characteristics of Community Policing*. In: *Community Policing: The Past, Present, and Future*. Fridell L., Wycoff M. A. eds. Washington: Police Executive Research Forum, The Annie E. Casey Foundation, 2004, p.3.

⁸⁴⁰ Sk. arī *Human Rights Standards and Practice for the Police*. Geneva: United Nations, 2004, p.58 -59.

⁸⁴¹ Garonskis A. *Community policing* filozofija un tās realizācija Latvijā. Grām.: *Quo vadis* policijas iecirkņa inspektor? Zinātniski praktiskās konferences materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2005, 46.lpp.

⁸⁴² Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ručere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012, 7.lpp.

- jāuzklausā sabiedrības rūpes;
- jāaktivizē un jāmobilizē sabiedrības grupas;
- jāatbild par savām aktivitātēm un šo aktivitāšu rezultātiem.⁸⁴³

Arī Latvijā ar Eiropas Komisijas atbalstu tika īstenots pilotprojekts „Uz sabiedrību vērsts policijas darbs” Talsu policijas iecirknī.⁸⁴⁴ Projekta mērķi ir palielināt sabiedrības uzticību policijai, veicināt policijas un vietējās sabiedrības partnerību, iesaistot policijas darba plānošanā un novērtēšanā sabiedrības pārstāvjus un biedrības. Projekta gaitā tam pievienojās Saldus, Kuldīgas un Liepājas policijas iecirkņi, kā arī Rīgas Kurzemes iecirknis. Jācer, ka Talsu projekta gaitā iegūtā pieredze un rezultāti tiks izmantoti uz sabiedrību vērstu policijas darba metožu ieviešanai citās Valsts policijas struktūrvienībās visās Latvijas apdzīvotajās vietās. Kā pamatoti norāda policijas tiesību zinātnieks A. Feldmanis, „pēdējos gados ir vērojama tendence meklēt sadarbības un savstarpējās palīdzības iespējas gan no policijas, gan sabiedrības puses. Diemžēl šiem centieniem ir intuitīvs, stihisks raksturs, un tas būtiski apgrūtina situācijas uzlabošanu.”⁸⁴⁵ Jāpiekrīt arī cita policijas tiesību zinātnieka A. Garonska teiktajam, ka „joprojām rodas pamatotas šaubas, vai jēdziena *community policing* latviskā versija būs pietiekoši saprotama plašākai sabiedrības daļai”⁸⁴⁶.

Jānodrošina, lai arī policijas darbība notiek atbilstoši Valsts pārvaldes iekārtas likumam, kurš nosaka, ka valsts pārvalde savā darbībā ievēro labas pārvaldības principu.⁸⁴⁷ Valsts pārvaldes darbībai jābūt organizētai pēc iespējas ērtai un pieejamai privātpersonai. Tai pastāvīgi jāpārbauda un jāuzlabo sabiedrībai sniegto pakalpojumu kvalitāte. Valsts pārvaldes pienākums ir vienkāršot un uzlabot procedūras cilvēku labā, kā arī īstenot tās saprātīgā laikā. Arī „Iekšlietu ministrijas darbības stratēģija 2012. – 2014.gadam” attiecībā uz Valsts policijas darbību paredz tādas prioritātes, kā policijas pieejamības, ātras rīcības spējas, pakalpojumu kvalitātes, redzamības uzlabošanu un uz sabiedrību vērsta policijas darba taktikas ieviešanu visā Latvijas teritorijā.⁸⁴⁸

Šobrīd, īstenojot uz sabiedrību vērsto policijas darbu, īpašu aktualitāti ieguva „jautājums par dažādām sabiedrības grupām - lai policija spētu kontrolēt drošības situāciju apkaimē, katrai grupai nepieciešama atbilstoša pieeja”⁸⁴⁹. Organizējot valsts pārvaldes darbību, jānodrošina

⁸⁴³ Good practices in building police-public partnerships. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2008, p.13.

⁸⁴⁴ Sk. Valsts policijas Kurzemes reģiona pārvaldes Talsu iecirkņa plāns 2010. – 2012. gadam. Rīga: Valsts policija, 2010, 20.lpp.; Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ručere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012, 92.lpp.

⁸⁴⁵ Feldmanis A. Daži policijas attīstības problēmjautājumi Latvijas tiesību sistēmas transformācijas kontekstā. Grām.: Juridiskās zinātnes aktuālās problēmas. Rakstu krājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2012, 132.lpp.

⁸⁴⁶ Garonskis A. *Community policing* filozofija un tās realizācija Latvijā. Grām.: *Quo vadis* policijas iecirkņa inspektor? Zinātniski praktiskās konferences materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2005, 46.lpp.

⁸⁴⁷ Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10. pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 21.jūnijs, Nr.94.

⁸⁴⁸ Par Iekšlietu ministrijas darbības stratēģiju 2012. – 2014.gadam: Iekšlietu ministrijas 2012.gada 30.marta rīkojums Nr.1-12/622. Pieejams: http://www.iem.gov.lv/files/text/Iem_strategija_2012_2014.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁸⁴⁹ Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ručere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012, 9.lpp.

privātpersonu - tostarp arī nacionālo minoritāšu pārstāvju - tiesības un tiesiskās intereses. Eiropas Drošības hartā teikts, ka nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzība un to īstenošanas atbalsts ir viens no svarīgākajiem demokrātijas, miera, taisnīguma un stabilitātes nodrošinājuma faktoriem kā EDSO dalībvalstīs, tā arī attiecībās, kas ir starp viņiem.⁸⁵⁰ Īpašu aizsardzību apdraudētām grupām un personām iesaka nodrošināt EDSO ģenerālsekretāra vecākais policijas padomnieks (*The Senior Police Adviser to the OSCE Secretary General*) K. Kartijs (*Kevin Carty*).⁸⁵¹ Vienlaikus jāņem vērā, ka ir arī tādas minoritātes, kuras nemaz nav diskriminētas un tādēļ viņām nav nepieciešama starptautiskā aizsardzība.⁸⁵²

Pēc EDSO Augstā komisāra nacionālo minoritāšu jautājumos uzskatiem, tieši policija ir tā iestāde, kas nodrošina minoritāšu pārstāvju „piekļūšanu tiesībām”⁸⁵³. Ja minoritāšu pārstāvji uztver policiju kā iestādi, kas pamatoti un taisnīgi piemēro savu varu, sniedz kvalitatīvus pakalpojumus un nodrošina sabiedrisko drošību, tad viņi arī ar cieņu izturas pret savu valsti. Tas nenotiek gadījumos, kad policija pret nacionālajām minoritātēm piemēro diskriminējošu praksi. Šāda policijas darbība liedz minoritātēm „piekļūt tiesībām” un ar laiku noved pie minoritāšu kopienas kriminalizācijas.⁸⁵⁴

Eiropas policijas ētikas kodeksa 18. pants nosaka, ka policijas darba organizācijai jābūt vērstai uz labu attiecību nodibināšanu ar valsts iedzīvotājiem un nepieciešamības gadījumā uz konkrētu sadarbību ar vietējām pašvaldībām, biedrībām un citiem sabiedrības pārstāvjiem, ieskaitot nacionālo minoritāšu pārstāvjus.⁸⁵⁵

Rekomendācijās par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā tika uzsvērts, ka tiesībsargājošo institūciju darba efektivitāti ietekmē uzticības attiecību nodibināšana starp policiju un minoritāšu pārstāvjiem, kuras tiek uzturētas atbilstošā līmenī, izmantojot regulārus kontaktus un praktisku sadarbību.⁸⁵⁶ Arī *Community Policing* filozofijas pamatā ir „uzticēšanās attiecības starp iedzīvotājiem un policiju, kā arī dažādu veidu un metožu savstarpējs atbalsts, kas ir efektīvās prevencijas priekšnoteikums”⁸⁵⁷. Turklāt, kā pamatoti norāda krimināltiesību eksperts A. Judins,

⁸⁵⁰ Charter for European Security. Istanbul: Organisation on Security and Cooperation in Europe, 1999, para.19, p.7.

⁸⁵¹ Carty K. Guidebook on Democratic Policing. Vienna: Organisation on Security and Cooperation in Europe, 2008, para.36, p.25.

⁸⁵² Сікāk sk. Блищенко И., Абашидзе А. Права национальных меньшинств в свете мирового опыта. Общественные науки и современность. 1992, № 4, с. 125 – 126.

⁸⁵³ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.9.

⁸⁵⁴ Bowling B., Parmar A., Phillips C. Policing Ethnic Minority Communities. In: Handbook of Policing. Newburn T. eds. Portland: Willan Publishing, 2008, p.634.

⁸⁵⁵ The European Code of Police Ethics. Recommendation Rec (2001) 10. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2002, p.8.

⁸⁵⁶ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.4.

⁸⁵⁷ Velšs A. Policijas vieta un loma sabiedrībā. Grām.: Valsts policijas koledžas 1. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Rīga: Valsts policijas koledža, 2012, 15.lpp.

„sabiedrības uzticēšanās policijai ir jābūt vienam no galvenajiem kritērijiem, vērtējot policijas darba kvalitāti”⁸⁵⁸.

Lai panāktu sadarbību ar nacionālo minoritāšu kopienām, policijai jāizstrādā attiecīgās metodes un to pielietošanas prakse. Nespēja veidot šo sadarbību bieži vien izraisa no nacionālo minoritāšu pārstāvju puses negatīvu reakciju un pat noved pie konfliktiem. Uzticības trūkums ir vērojams policijas attiecībās ar čigānu (romu) minoritātes pārstāvjiem. Tā 58% čigānu (romu) kopienas pārstāvju Latvijā attiecības ar policiju raksturo kā negatīvas.⁸⁵⁹ Savukārt, 69% pamattautības pārstāvju – latviešu uzticas policijai, un tikai 31% neuzticas.⁸⁶⁰ Salīdzinājumam: arī citur Eiropā dzīvojošie čigāni (romi) neuzticas policijai. Aptaujās šādu pozīciju apliecināja 58% čigānu (romu) minoritātes pārstāvju Polijā, 56% - Čehijā, 54% - Slovākijā, 53% - Grieķijā, 51% - Ungārijā, 39% - Rumānijā, 35% - Bulgārijā.⁸⁶¹

Savukārt, ja starp policiju un minoritāšu pārstāvjiem tiks nodibinātas un uzturētas uzticības attiecības, tas, autora ieskatā, ietekmēs policijas darba efektivitāti un dos iespēju būt laikus informētiem par iespējamiem minoritāšu tiesību pārkāpumiem, kā arī par likumpārkāpumiem, kurus izdarījuši nacionālo minoritāšu pārstāvji. Izmantojot plašsaziņas līdzekļus šādu personu meklēšanā, kā arī komunicējot ar viņiem citos jautājumos, tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem jāizvairās no tādiem formulējumiem, kas varētu provocēt naidīgu attieksmi vai radīt stereotipus par nacionālo minoritāšu pārstāvjiem.⁸⁶²

Rekomendāciju autori dod priekšroku metodēm, kuras balstās uz personīgiem kontaktiem un komunikāciju ar minoritāšu pārstāvjiem.⁸⁶³ Tās varētu būt policijas pārstāvju piedalīšanās apspriedēs un semināros, kas rīkoti par minoritātēm aktuāliem jautājumiem sabiedriskās kārtības un drošības jomā. Tādi pasākumi var kļūt par informācijas iegūšanas avotiem, kas ļaus policijai izprast minoritāšu problēmas būtību. Labu efektu var panākt arī gadījumos, kad par šādas tikšanās iniciatoru kļūst policija. Uz šādiem pasākumiem jāaicina visi interesenti, bez jebkādiem ierobežojumiem. Rīkojot tādas tikšanās, jāņem vērā minoritāšu reliģiskās paražas, kultūras

⁸⁵⁸ Judins A. Valsts policijas darba efektivitāte: Krimināltiesiskais aspekts. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 36.lpp.

⁸⁵⁹ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 114. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 33. - 34.lpp.

⁸⁶⁰ Sabiedrības uzticēšanās Valsts policijai un latentā noziedzība. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: FACTUM, 2011, Pieejams: http://www.vp.gov.lv/doc_upl/uzticiba_policijai_2011.ppt [aplūkots 2011.gada 1.martā].

⁸⁶¹ European Union Minorities and Discrimination Survey. Main Results Report. Vienna: European Union Agency for Fundamental Rights, 2009, p.76.

⁸⁶² General Policy Recommendation no.11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007, para.20, p.5.

⁸⁶³ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.25.

īpatnības un minoritātei nozīmīgi vēsturiski notikumi, lai tikšanos neieplānotu nepiemērotā laikā un vietā. Speciālisti iesaka rīkot šādas tikšanās vismaz reizi mēnesī.⁸⁶⁴

Analizējot minētās Eiropas Savienības institūciju rekomendācijas, var secināt, ka nepastāv kāds viens universāls līdzeklis, kā uzlabot sadarbību ar nacionālo minoritāšu kopienām. Katrai Eiropas Savienības valstij piemīt savas specifiskās vietējās īpatnības, līdz ar to katrā valstī jāizstrādā un jāīsteno savas sadarbības programmas.

Arī Valsts policijai, tāpat kā Iekšlietu ministrijai, kura iekļauta konsultatīvajā padomē, kas izveidota ar mērķi atbalstīt čigānu (romu) tautības pārstāvju integrāciju,⁸⁶⁵ jāizveido konsultatīva padome darbam ar nacionālajām minoritātēm. Darbam tādā padomē jāpiesaista minoritāšu biedrību un citu organizāciju pārstāvji, kā arī neatkarīgi šīs jomas speciālisti. Latvijas Republikas tiesībsargs iesaka iesaistīt čigānu (romu) kopienas pārstāvjus visos projektos, kas paredzēti čigānu (romu) kopienai, gan projektu izstrādes procesā, gan projektu realizācijā.⁸⁶⁶

Padomei jāklūst par struktūru, kura varētu konsultēt policijas struktūrvienību vadītājus par tādu valstiska līmeņa problēmu risināšanu, kādas rodas policijas darbā saistībā ar etniskiem konfliktiem un diskrimināciju. Tai jāpiedāvā arī šo konfliktu iespējamās risināšanas iespējas ar mērķi paaugstināt policijas darba efektivitāti. Jāpiekrīt profesoram Z. Indrikovam, kurš norāda, ka viens no faktoriem, kas būtiski iespaido Valsts policijas darba efektivitāti, ir tas, ka Valsts policijā netiek izvirzīti stratēģiskie mērķi (kā iestādē kopumā, tā arī tās atsevišķās struktūrvienībās).⁸⁶⁷ Veicot Latvijas un ārvalstu policijas iestāžu pieredzes salīdzinājumu pilotprojekta „Uz sabiedrību vērsts policijas darbs” ietvaros, tika secināts, ka „Latvijā nav vienotās valsts stratēģijas noziedzības prevencijas jomā”⁸⁶⁸. Jāpiekrīt arī speciālistes policijas tiesību jautājumos K. Kuzņecovas secinājumam, ka „Iekšlietu ministrijai, veidojot visām padotībā esošām iestādēm kopīgu sabiedriskās kārtības nodrošināšanas stratēģiju, ir nepieciešami ņemt vērā visu iedzīvotāju intereses un vajadzības, jo Latvijā atkarībā no teritorijas (piemēram, pierobežas teritorijas, nacionālo minoritāšu apdzīvotās vietas u.c.) kārtības un drošības, arī vides drošības problēmas un vajadzības ir atšķirīgas”⁸⁶⁹.

⁸⁶⁴ Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. Бандурка А.М., Бек А., Голованова М.В. и др. Харьков: Национальный университет внутренних дел, 2003, с. 80.

⁸⁶⁵ Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012. – 2018.gadam. Uzdevums Nr.1.3.6.7. Rīga: Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2011, 51.lpp. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/doc/nozaru/integracija/Pamatnostadnes/KMPam_071011_integ.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁸⁶⁶ Latvijas Republikas tiesībsarga 2012. gada ziņojums. Rīga: Tiesībsarga birojs, 2013, 106. - 107.lpp.

⁸⁶⁷ Indrikovs Z. Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji: pētījumu projekta pirmā posma kopsavilkums. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 6.lpp.

⁸⁶⁸ Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ruķere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012, 67.lpp.

⁸⁶⁹ Kuzņecova K. Sociāli ekonomisko pārmaiņu ietekme uz sabiedrisko kārtību un drošību. Grām.: Valsts policijas koledžas 2. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Rīga: Valsts policijas koledža, 2013, 118.lpp.

Vērtējot Latvijas situāciju kopumā, jāatzīst, ka Valsts policijai jācenšas nodibināt uzticības attiecības ar nacionālo minoritāšu kopienām un biedrībām, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību, noslēdzot sadarbības līgumus. Lai panāktu šīs sadarbības efektivitāti, svarīgi atrast kopīgus mērķus un to panākšanas ceļus. Arī Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību Ceturtajā ziņojumā par Latviju rekomendē varas iestādēm regulāri konsultēties ar nacionālo minoritāšu padomēm par jautājumiem, kuri tām ir svarīgi.⁸⁷⁰ Kā rāda pieredze, parasti no šīs savstarpējās palīdzības iegūst abas puses, jo tās ar laiku spēj risināt jebkāda rakstura problēmas, kas skar pušu mijiedarbību.⁸⁷¹ Šīs sadarbības ietvaros minētās biedrības var veicināt nacionālo minoritāšu pārstāvju „piekļūšanu tiesībām”, atbalstot policijas iniciatīvas, informējot nacionālo minoritāšu pārstāvjus par viņu tiesībām un pienākumiem, sniedzot palīdzību noziegumu upuriem, kā arī veicot citas darbības, kas virzītas uz sadarbības efektivitātes paaugstināšanu.

5.2. Iesniegumu un sūdzību iesniegšana Valsts policijas iestādēs

Latvijas Republikas Satversmes 104. pants nosaka: „Ikvienam ir tiesības likumā paredzētajā veidā vērsties valsts un pašvaldību iestādēs ar iesniegumiem un saņemt atbildi pēc būtības. Ikvienam ir tiesības saņemt atbildi latviešu valodā.”⁸⁷²

Šajā Satversmes pantā garantēto tiesību īstenošanas procesu bieži saista ar Administratīvā procesa likumu⁸⁷³ un Iesniegumu likumu,⁸⁷⁴ „kas vispārīgi regulē kārtību, kādā veidā ir jāvēršas iestādē un kādā veidā iestādei ir jāsniedz atbilde, un kā attiecīgo atbildi vai neatbildēšanu var pārsūdzēt”⁸⁷⁵. Atsaucoties uz Administratīvā procesa likuma 25. panta pirmo daļu, profesore J. Briede norāda, ka šā „likuma galvenais mērķis ir noteikt kārtību, kādā privātpersona (izņēmuma gadījumos arī publisko tiesību juridiskā persona) risina jautājumus, kas tieši skar viņas tiesības vai tiesiskās intereses”⁸⁷⁶. Tas nozīmē, ka iesniedzējs šā likuma izpratnē ir persona, kura vēršas ar lūgumu izdot administratīvo aktu. Tomēr Administratīvā procesa likums neregulē atsevišķus faktiskās rīcības veidus, bet tikai nosaka kārtību, kādā notiek publiski tiesiskās attiecības starp valsti un privātpersonu.

⁸⁷⁰ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 97. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 31.lpp.

⁸⁷¹ Sīkāk sk. Police and NGOs: Why and How Human Rights NGOs and Police Services Can and Should Work Together. Copenhagen: European Platform for Policing and Human Rights, 2004, p.29.

⁸⁷² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43. un Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312.

⁸⁷³ Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14.novembris, Nr.164.

⁸⁷⁴ Iesniegumu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 11.oktobris, Nr.164.

⁸⁷⁵ Briede J. Satversmes 104. pantā garantēto tiesību īstenošana administratīvajā procesā. Jurista Vārds, 2007. 27.novembris, Nr.48.

⁸⁷⁶ Turpat.

Savukārt Iesniegumu likuma „mērķis ir veicināt privātpersonas līdzdalību valsts pārvaldē”⁸⁷⁷. Tiesības saņemt atbildi uz iesniegto iestādei iesniegumu, kā pamatoti norāda profesore J. Briede, „atšķirībā no administratīvā akta nav saistītas ne ar vienu citu likumu, tās ir tiesības pašas par sevi. Tāpēc atbildes sniegšana uzskatāma par faktisko rīcību, nevis par administratīvo aktu”⁸⁷⁸.

Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 110. pantu tiesvedība notiek valsts valodā. Līdz ar to dokumenti svešvalodā tiek iesniegti, pievienojot tulkojumu valsts valodā. Fiziskai personai, kura neprot valsts valodu, tiesa nodrošina tiesības iepazīties ar lietas materiāliem un piedalīties procesuālajās darbībās ar tulka palīdzību.

Administratīvā procesa likums nosaka, ka iestāde vai tiesa pieņem vienādus lēmumus neatkarīgi no personas „dzimuma, vecuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģiskās pārliecības, politiskajiem vai citiem uzskatiem, sociālās izcelšanās, tautības, izglītības, sociālā un mantiskā stāvokļa, nodarbošanās veida un citiem apstākļiem”⁸⁷⁹, ja pastāv vienādi faktiskie un tiesiskie lietas apstākļi. Minētais neapšaubāmi attiecas uz nacionālo minoritāšu pārstāvjiem un nodrošina arī EDSO Augstā komisāra nacionālo minoritāšu jautājumos minētās nacionālo minoritāšu pārstāvju iespējas „piekļūt tiesībām”⁸⁸⁰.

Arī Kriminālprocesa likums „nosaka vienotu procesuālo kārtību visām kriminālprocesā iesaistītajām personām neatkarīgi no šo personu izcelsmes, sociālā un mantiskā stāvokļa, nodarbošanās, pilsonības, rases un nacionālās piederības, attieksmes pret reliģiju, dzimuma, izglītības, valodas, dzīvesvietas un citiem apstākļiem”⁸⁸¹. Turklāt likums nosaka, ka kriminālprocesā iesaistītā persona procesa virzītājam var iesniegt pieteikumu, iesniegumu vai lūgumu, kuru izskata neatkarīgi no šā dokumenta nosaukuma, „ja vien tā saturā izteikts ar konkrēto kriminālprocesu saistīts priekšlikums, kas ir būtisks kriminālprocesa mērķa sasniegšanai vai personas tiesību un likumīgo interešu nodrošināšanai”⁸⁸². Ja iesniegtais dokuments veicina kriminālprocesā nozīmīgu faktu noskaidrošanu, procesā iesaistīto personu un citu personu tiesību un likumīgo interešu nodrošināšanu, to apmierina. Savukārt, par pieteikuma, iesnieguma vai lūguma pilnīgu vai daļēju noraidīšanu pieņem motivētu lēmumu.

Papildus minētajam kriminālprocesā iesaistītā persona var iesniegt sūdzību par kriminālprocesu veicošās amatpersonas rīcību vai nolēmumu. Turklāt, „personai, kura neprot valodu, kādā notiek kriminālprocess, ir tiesības iesniegt sūdzību tajā valodā, kuru tā prot”⁸⁸³. Ņemot

⁸⁷⁷ Iesniegumu likuma 1. pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 11.oktobris, Nr.164.

⁸⁷⁸ Briede J. Satversmes 104. pantā garantēto tiesību īstenošana administratīvajā procesā. Jurista Vārds, 2007. 27.novembris, Nr.48.

⁸⁷⁹ Administratīvā procesa likuma 6. pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14.novembris, Nr.164.

⁸⁸⁰ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.9.

⁸⁸¹ Kriminālprocesa likuma 8. pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74.

⁸⁸² Turpat, 333.¹ pants.

⁸⁸³ Turpat, 337. pants, septītā daļa.

vērā, ka kriminālprocess notiek valsts valodā (KPL 11. pants), tajā saņemtās sūdzības svešvalodā tiek tulkotas valsts valodā. Amatpersonai, kura iesniegto sūdzību izskata, nekavējoties jāveic viņas kompetencē esošos pasākumus, lai atjaunotu personām pārkāptās tiesības un likumiskās intereses.

Kriminālprocesā iesaistītām personām, kuras neprot valsts valodu, procesuālo darbību veikšanas laikā ir tiesības lietot valodu, kuru šīs personas prot, un bez atlīdzības izmantot tulka palīdzību. Minētais nozīmē, ka Latvijas teritorijā tiek nodrošinātas nacionālo minoritāšu pārstāvju iespējas „piekļūt tiesībām” arī kriminālprocesa ietvaros.

Pašlaik Valsts policijā ir izveidojusies prakse, kad tiek pieņemti un reģistrēti personīgi rakstītie iesniegumi svešvalodās, jo ir varbūtība, ka tie satur tādas ziņas, kuras norāda uz iespējama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (KPL 369. pants). Pieņemtie iesniegumi tiek tulkoti valsts valodā un izvērtēti likumā noteiktā kārtībā. Atbildes uz šiem iesniegumiem tiek sniegtas tikai valsts valodā.

2013.gada 27.oktobrī stājās spēkā grozījumi Kriminālprocesa likumā, kas paredz apcietinātajai, aizdomās turētajai vai apsūdzētajai personai tiesības uz mutisku un rakstisku tulkojumu kriminālprocesā.⁸⁸⁴ Grozījumi nosaka, ka personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ja tā nerunā valodā, kurā notiek process, nesaprot to, vai nespēj to uztvert, ir tiesības lietot valodu, kuru persona prot, un bez atlīdzības izmantot tulka pakalpojumu, kura piedalīšanos nodrošina procesa virzītājs. Turpmāk tiesām būs pienākums bez novilcināšanas nodrošināt aizdomās turētajai vai apsūdzētajai personai lēmuma rakstveida tulkojumu personai saprotamā valodā.

Arī administratīvo pārkāpumu lietās personai, kuru sauc pie atbildības, ir tiesības kā personiski, tā ar aizstāvja palīdzību iepazīties ar visiem lietas materiāliem, izdarīt no tiem izrakstus, norakstus un izgatavot kopijas, piedalīties lietas izskatīšanā, sniegt paskaidrojumus, izteikt lūgumus, kā arī pārsūdzēt lietā pieņemto lēmumu.⁸⁸⁵ Ja persona, kuru sauc pie administratīvās atbildības, neprot valodu, kurā notiek lietvedība, šai personai tiek nodrošinātas tiesības lietot tai saprotamu valodu, kā arī izmantot tulka pakalpojumus šajā kodeksā noteiktajā kārtībā.

Tomēr iespēja vērsties Valsts policijā ar iesniegumu vēl nebūt nenozīmē, ka šī iespēja būs īstenota. Kā pamatoti atzīst cilvēktiesību eksperts R. Ouklijs, bez sabiedrības vēlēšanās ziņot par noziegumiem un sadarboties ar policiju policija nevar sākt identificēt un efektīvi reaģēt uz lielāko daļu “ikdienas” noziegumu.⁸⁸⁶ Šajā ziņā naida motivēta noziedzība neatšķiras no citiem noziegumiem, jo policija ir atkarīga no sabiedrības vēlēšanās par incidentiem ziņot.

Viens no cēloņiem, uz kuriem pamatoti norāda profesors R. Ouklijs, kādēļ netiek ziņots par noziegumiem, ir tas, ka sabiedrība apšaubu policijas spējas efektīvi reaģēt uz tiem, un rezultāts

⁸⁸⁴ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 12.jūnijs, Nr.112.

⁸⁸⁵ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 260. pants: LR likums. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1984. 20.decembris, Nr.51.

⁸⁸⁶ Oakley R. Policing Racist Crime and Violence. A Comparative Analysis. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2005, p.5.

būs tāds, ka šie noziegumi paliks neregistrēti un vainīgie netiks saukti pie atbildības. Ņemot vērā veiktās aptaujas secinājumus, profesors R. Ouklijs atzīst - lai nodrošinātu, ka policija visā Eiropas Savienībā varētu un spētu efektīvi īstenot tās lomu rasistiskas noziedzības un vardarbības apkarošanā, jāveic vairākas darbības, to vidū arī pētījumi, lai noteiktu rasistiskas noziedzības un vardarbības incidentu patieso apjomu neaizsargātās kopienās un barjeras (piemēram, bailes, valodas nezināšanu, uzticēšanās trūkumu), lai ziņotu par šādiem incidentiem policijai. Arī Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību Ceturtajā ziņojumā par Latviju norāda, ka bailes no policijas kļūst par iemeslu tam, ka par rasistiskiem uzbrukumiem netiek pietiekami ziņots, jo īpaši gadījumos, kad upuri ir čigāni (romi).⁸⁸⁷

Rekomendācijās par policijas darbu daudz nacionālajā sabiedrībā ir atzīts, ka policijai jāveic pasākumi, lai uzlabotu nacionālo minoritāšu pārstāvju iespējas ziņot par noziegumiem, kas, savukārt, nostiprinās sabiedrisko drošību un minoritāšu „piekļūšanu tiesībām”⁸⁸⁸. Kā citur pasaulē, arī Latvijā tiesībsargājošo iestāžu darbības efektivitāte ir atkarīga no personu vēlmēm ziņot par notikumiem policijai. Rekomendāciju autori uzskata, ka rādītāji šajā jomā uzlabosies, ja policijas pārstāvji informēs sabiedrību, tostarp arī nacionālo minoritāšu pārstāvjus, par izmeklēšanas rezultātiem, it īpaši, ja viņi šajās lietās ir atzīti par cietušajiem vai lieciniekiem.⁸⁸⁹ Jāpanāk, lai starp policijas darbinieku un konkrētajā lietā iesaistīto personu rastos uzticības attiecības. Tas sekmēs lietas izmeklēšanu, jo šīs personas daudz labprātīgāk sniegs viņu rīcībā esošo informāciju. Tas svarīgi arī tādēļ, ka pozitīva personīga pieredze šādās lietās kalpo uzticības līmeņa paaugstināšanai.

Pilotprojekta „Uz sabiedrību vērstu policijas darbu”, kas tika īstenots Talsu policijas iecirknī, rezultāti liecina, ka nacionālo minoritāšu pārstāvji ir sliktāk nekā pamattautības iedzīvotāji informēti par policijas darbu.⁸⁹⁰ Tas nozīmē, ka Valsts policijas vadībai būtu jānodrošina, lai nacionālo minoritāšu pārstāvjiem būtu pieejama informācija (pēc iespējas minoritātes valodā, lai nodrošinātu *leges intellegi ab omnibus debent*⁸⁹¹ principu) par iesniegumu pieņemšanas kārtību un turpmākajām procedūrām, kas, savukārt, ļaus viņiem izprast pastāvošās sistēmas nepieciešamību.

Par pozitīvu piemēru latentās noziedzības samazināšanai kalpo Ziemeļīrija, kur pēc vairākiem incidentiem Dienvidbelfāstā policija ar vietējā laikraksta starpniecību izplatīja 29 000 mājās skrejlapas, kurās ieteica iedzīvotājiem ziņot par rasistiskiem incidentiem.⁸⁹² Līdzīga rakstura paziņojumus izplatīja arī Ziemeļīrijas prokuratūra, sniedzot informāciju noziegumu upuriem

⁸⁸⁷ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 78. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 26.lpp.

⁸⁸⁸ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.7.

⁸⁸⁹ Ibid, p.34.

⁸⁹⁰ Uz sabiedrību vērstu policijas darbu Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ručere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012, 45.lpp.

⁸⁹¹ Latīņu val. Likumam jābūt saprotamam ikvienam.

⁸⁹² Oakley R. Policing Racist Crime and Violence. A Comparative Analysis. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2005, p.36.

vairākās valodās, tostarp arī latviešu valodā.⁸⁹³ Informācija par nauda noziegumiem latviešu valodā pieejama arī citās Lielbritānijas apdzīvotās vietās.⁸⁹⁴ Pozitīvu sadarbības praksi atrodam arī Lielbritānijas grāfistē Kembridžšīrā, kur vietējie iedzīvotāji sazinās ar policiju, izmantojot Informācijas sistēmu E-Cops.⁸⁹⁵ Iedzīvotājiem ir dota iespēja, izmantojot savu elektronisko pastu, regulāri saņemt no policijas dažāda veida informāciju, kā arī lietderīgus padomus. Iedzīvotājiem ir dota arī iespēja elektroniski ziņot par visiem likumpārkāpumiem.

Lielbritānijas pozitīvo praksi pārņēma arī Ukraina, kur šo valstu kopīgi īstenotā projekta „Policijas darbības modeļa, kas balstās uz sabiedrības atbalstu, ieviešana Ukrainā” (*Впровадження моделі поліцейської діяльності, заснованої на підтримці громадськості, в Україні* – ukraiņu val.) ietvaros,⁸⁹⁶ tika izplatīta dažāda veida poligrāfiskā produkcija: brošūras, skrejlapas, plakāti u.c.⁸⁹⁷

Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību Ceturtajā ziņojumā par Latviju rekomendē varas iestādēm nodrošināt sabiedrību ar informāciju par to, ka ir likuma normas, kas aizliedz rasu diskrimināciju - organizēt, piemēram, izglītojošas kampaņas.⁸⁹⁸ ECRI iesaka Latvijā veikt pasākumus, lai iedrošinātu cietušos un lieciniekus ziņot par nauda noziegumiem un diskriminācijas gadījumiem, bet EDSO rekomendē nodrošināt iespēju ziņot par tiem arī anonīmā veidā.⁸⁹⁹ Būtu lietderīgi informāciju par iesniegumu pieņemšanas un izskatīšanas kārtību Valsts policijā nodot nacionālo minoritāšu rīcībā, kā arī biedrībām, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību, kuras ne tikai izplatīs šo informāciju starp nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, bet arī atbalstīs ziņošanu policijai. Informācija par iesniegumu pieņemšanas un izskatīšanas kārtību Valsts policijā nacionālo minoritāšu vidū būtu izplatāma arī ar Kārtības policijas nodaļas inspektoru starpniecību.

⁸⁹³ Informācija noziegumu upuriem. The Public Prosecution Service for Northern Ireland. Pieejams: http://www.ppsni.gov.uk/SiteDocuments/Victims/Information_for_Victims_of_Crime-LATVIANv1.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁸⁹⁴ Sk., piemēram: Naida noziegumi: Ziņojiet par tiem un mēs varēsim jums palīdzēt. Humberstone Police. Pieejams: <http://www.nelincs.gov.uk/GetAsset.aspx?id=fAA4ADQAMgA3AHwAfABUAHIAAdQBIAHwAfAAwAHwA0> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁸⁹⁵ Sīkāk sk. Cambridgeshire Constabulary. Pieejams: <https://www.cambs-police.co.uk/myneighbourhood/ecops/> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁸⁹⁶ Програма проведення експерименту по реформуванню діяльності міського відділення міліції Комінтернівського РВ Харківського міського управління і Солоницівського селищного відділу міліції Дергачівського РВ Управління МВС України в Харківській області: Наказ від 12 березня 2001 р. № 2058 Міністерства внутрішніх справ України. В кн.: Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. Бандурка А.М., Бек А., Голованова М.В. и др. Харьков: Национальный университет внутренних дел, 2003, с. 59-74.

⁸⁹⁷ Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. Бандурка А.М., Бек А., Голованова М.В. и др. Харьков: Национальный университет внутренних дел, 2003, 112 с.

⁸⁹⁸ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 33. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 19.lpp.

⁸⁹⁹ Police and Roma and Sinti: Good Practices in Building Trust and Understanding. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2010, p.104.

5.3. Kārtības policijas nodaļas inspektoru darbs prevencijas jomā

Sakarā ar policijas uzdevumiem garantēt personu un sabiedrības drošību, kā arī novērst un atklāt noziedzīgus nodarījumus, policijas darbiniekam ir uzticēti vairāki pienākumi, to vidū pienākums „savu pilnvaru ietvaros atklāt noziedzīgu nodarījumu un administratīvo pārkāpumu cēloņus un tos veicinošos apstākļus un veikt pasākumus to novēršanai; piedalīties personu tiesiskajā audzināšanā”⁹⁰⁰. Tas ir viens no policijas darbinieka pamatpienākumiem, kura īstenošana ir uzticēta arī Kārtības policijas nodaļas inspektoriem ar amata aprakstiem iecirkņu inspektoru jomā.

Saskaņā ar „Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumiem” teritoriālās policijas struktūrvienības apkalpojamo teritoriju sadala starp iecirkņa inspektoriem, „ņemot vērā administratīvās teritorijas sadalījumu, teritorijas platību, tajā dzīvojošo iedzīvotāju skaitu un blīvumu, kriminogēno stāvokli, izklaides vietas, organizācijas un citus faktorus, kas var ietekmēt iecirkņa inspektora dienesta pienākumu izpildi apkalpojamā teritorijā”⁹⁰¹. Atbilstoši šiem noteikumiem iecirkņa inspektoram jāveic vispārējais un individuālais preventīvais darbs, tas ir viņa vistiešākais pienākums.

Prevencija (*praevenire* – latīņu val. aizsteigties priekšā) ir „valsts realizēts pasākumu kopums, kas vērsts uz to, lai kavētu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu valstī vai kādā tās reģionā”⁹⁰². Bieži vien šo jēdzienu lieto kā sinonīmu jēdzienam „noziedzīgu profilakse”. Pēdējais tiek skaidrots kā „valsts varas un pārvaldes iestāžu, pašvaldības vai personu grupu, vai arī atsevišķu indivīdu veikto pasākumu un darbību kopums noteiktu noziedzīgu nodarījumu veidu ierobežošanā vai novēršanā, vai arī atsevišķu noziedzīgu nodarījumu novēršanā”⁹⁰³. Profesors A. Kavalieris noziedzīgu profilaksi skaidro kā „kriminālnodarījumu cēloņu un apstākļu, kas tos veicina vai atvieglo īstenošanu, novēršana, kā arī tādu nosacījumu radīšana, kuru iespaidā konkrētā persona, kas nodomājusi, gatavo vai varētu izdarīt noziedzīgu, to nerealizē”⁹⁰⁴. Savukārt, ar noziedzības novēršanu jāsaprot „sociālu, ekonomisku, politisku, tiesisku, administratīvi organizatorisku un citu pasākumu kopums, kuri ir virzīti uz noziedzības samazināšanu un noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas nepieļaušanu”⁹⁰⁵. Jāpiekrīt Itālijas zinātniekam B. Čezare (*Beccaria Bonesana Cesare*),

⁹⁰⁰ Likuma „Par policiju” 10. panta septītā daļa: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 24.septembris, Nr.37.

⁹⁰¹ Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumu 4.punkts: Valsts policijas 2010.gada 17.februāra noteikumi Nr.4. Nav publicēti.

⁹⁰² Juridisko terminu vārdnīca. I. Krastiņa red. Rīga: Nordik, 1998. 214.lpp.

⁹⁰³ Turpat, 180.lpp.

⁹⁰⁴ Kavalieris A. Operatīvās darbības likuma komentāri. Rīga: RaKa, 1999, 7.lpp.

⁹⁰⁵ Vilks A. Policijas darbības efektivitāte noziedzības novēršanas jomā: pieeja pētnieciskās problēmas izzināšanā. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 63.lpp.

kurš vēl 18. gadsimtā ir norādījis, ka daudz efektīvāk būtu nepieļaut noziegumu, nekā vēlāk sodīt par tā izdarīšanu.⁹⁰⁶

Profesors A. Vilks, atzīmējot, ka „cīņā ar noziedzību viens no svarīgākajiem un būtiskākajiem virzieniem ir noziedzīgo nodarījumu prevence”⁹⁰⁷, norāda, ka „policijas preventīvajā darbībā var ietvert šādus virzienus:

1. Kopējā (vispārējā) preventīvā darbība, kura ir virzīta uz noziedzīgo nodarījumu veicinošo faktoru fiksāciju, to ietekmes mazināšanu vai novēršanu.

2. Speciālā preventīva darbība, kura ir virzīta uz noziedzīgo nodarījumu nepieļaušanu no atsevišķu sociālo grupu pārstāvju puses (nepilngadīgo, migrantu, agrāk tiesāto u.c.).

3. Preventīvā darbība, kura tiek veikta atsevišķos reģionos (pilsētās, rajonos, mikrorajonos, lauku apvidos u.c.), ņemot vērā šo reģionu īpatnības un kriminogēno stāvokli.

4. Individuālā preventīvā darbība, kura ir saistīta ar profilaktisko pasākumu veikšanu ar konkrētām personām.”⁹⁰⁸

Kopējās (vispārējās) preventīvās darbības ietvaros tiek īstenoti šādi pasākumi: „policijas atrašanās sabiedriskās vietās formas tērpos (patrulēšana, apgaitas, komunikācija ar sabiedrību); likumpārkāpumu noteicošo faktoru konstatācija, apkopošana, to ietekmes mazināšana un novēršana; drošības pasākumu pārbaude iestādēs, organizācijās un uzņēmumos; informatīvais darbs izglītības iestādēs; informatīvi izglītojošais darbs ar sabiedrību”⁹⁰⁹.

Veicot vispārējo preventīvo darbu nacionālo minoritāšu kopienā, iecirkņa inspektors nodrošina pasākumus, lai novērstu sabiedriskās kārtības pārkāpumu un noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas cēloņus un veicinošus apstākļus. Šīs darbības ietvaros viņš tiek ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, kuri dzīvo viņa apkalpojamā teritorijā, kā arī apseko nacionālo minoritāšu izglītības iestādes, nacionālajām minoritātēm piederošus uzņēmumus, iestādes, organizācijas un citus objektus, kuros veic pārrunas un norāda uz nepilnībām, kas varētu veicināt noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, un rekomendē veikt pasākumus konstatēto trūkumu novēršanai. Papildus tam iecirkņa inspektors sistemātiski pārbauda vietas, kur pulcējās personas, kurām ir nosliece izdarīt likumpārkāpumus. Atbilstoši „Valsts policijas sadarbības noteikumu ar plašsaziņas līdzekļiem un sabiedrību”⁹¹⁰ prasībām, preventīva darba efektivitātes paaugstināšanai iecirkņa inspektors iespēju robežās izmanto plašsaziņas līdzekļus.

⁹⁰⁶ Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. Москва: Стелс, 1995, с. 230.

⁹⁰⁷ Vilks A. Noziedzības prevences aspekti krīzes apstākļos. Grām.: Valsts policijas koledžas 2. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Rīga: Valsts policijas koledža, 2013, 182.lpp.

⁹⁰⁸ Vilks A. Policijas darbības efektivitāte noziedzības novēršanas jomā: pieeja pētnieciskās problēmas izzināšanā. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 65.lpp.

⁹⁰⁹ Turpat.

⁹¹⁰ Valsts policijas sadarbības noteikumi ar plašsaziņas līdzekļiem un sabiedrību: Valsts policijas 2009.gada 21.aprīļa noteikumi Nr.6. Nav publicēti.

Veicot individuālo preventīvo darbu, iecirkņa inspektors noskaidro personas, kurām ir nosliece izdarīt likumpārkāpumus, un veic pasākumus, lai tās pozitīvi ietekmētu un atturētu no prettiesiskās rīcības. Lai noskaidrotu šīs personas, iecirkņa inspektors kontrolē:

- personas, kuras notiesātas nosacīti, ar pārbaudes laiku;
- personas, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietām;
- personas, kurām ar tiesas spriedumu noteikts papildsods – policijas kontrole;
- personas, kurām procesa virzītājs piemēroja drošības līdzekli, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu;
- psihiski slimas personas, kuru uzvedība ir bīstama sabiedrībai;
- alkoholisma, narkomānijas un toksikomānijas slimniekus;
- nepilngadīgus likumpārkāpējus;⁹¹¹
- personas, kuras vēlas saņemt šaujammieroča atļauju vai kurām ir izsniegta šaujammieroču atļauja.

Informāciju par preventīvajā uzskaitē ņemtajām personām iecirkņa inspektors apkopo Individuālās prevencijas žurnālā,⁹¹² kas ir priekšnosacījums šo personu ikdienas kontrolei. Iecirkņa inspektoram nepieciešams analizēt informāciju par uzskaitē ņemto cilvēku personībām. Šī informācija skar vairākus cilvēka dzīves un darbības aspektus, to vidū personas fizisko un psihisko stāvokli, viņa sociālo un tiesisko statusu. Profesore V. Liholaja atzīst, ka tieši šī informācija ļauj noskaidrot personas noziedzīgās uzvedības cēloņus un tās noziedzīgo tieksmju stabilitāti.⁹¹³

Arī Eiropas Padomes cilvēktiesību komisārs N. Muižnieks, atzīmējot, ka „sociālās spriedzes apstākļos īpaši cieš minoritātes”, norāda uz prevencijas nepieciešamību: „Valstij ir jāspēj nodrošināt policijas darbu preventīvā veidā, nevis tad, kad viss jau ir aizgājis par tālu. Ja ir spriedze sabiedrībā, ja ir sociālā spriedze krīzes apstākļos, tad valstij ir pienākums nodrošināt, ka policija ir pietiekamā sastāvā, gatava adekvāti reaģēt uz demonstrācijām un ir pietiekami informēta par to, kas notiek sabiedrībā. Citādi demonstrāciju radītās sekas var izmaksāt ļoti dārgi gan naudas ziņā, gan cilvēktiesībām.”⁹¹⁴

Kārtības policijas nodaļas inspektoram, kas veic savus pienākumus nacionālo minoritāšu apdzīvotos rajonos, jānodrošina papildu apmācība darbam daudznacionālajā sabiedrībā un jāiekļauj amata aprakstā pienākums komunicēt ar minoritāšu pārstāvjiem. Veicot šo darbību, iecirkņa inspektoram jānodrošina vispārējā un individuālā preventīvā darba īstenošanu minoritāšu kopienā.

⁹¹¹ Sk arī: Nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi: Valsts policijas 2010.gada 15.decembra noteikumi Nr.19. Nav publicēti.

⁹¹² Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumu 19.punkts: Valsts policijas 2010.gada 17.februāra noteikumi Nr.4. Nav publicēti.

⁹¹³ Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vārds, 2006. 12.decembris, Nr.49.

⁹¹⁴ Es labprāt redzētu tādu Latviju, kurā cilvēki grib iebraukt, nevis izbraukt. Eiropas Padomes cilvēktiesību komisāra N. Muižnieka intervija I. Dubavai. Jurista Vārds, 2013. 5. februāris, Nr.5.

Lai panāktu pozitīvus rezultātus vispārējā un individuālā preventīvajā darbā, iecirkņa inspektors saskaņā ar „Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumiem” „veic apkalpojamās teritorijas apgaitu, pārrunas ar iedzīvotājiem, namu apsaimniekotājiem un to pilnvarotām personām, sētniekiem, pašvaldību darbiniekiem, uzņēmumu, iestāžu, tirdzniecības un citu objektu darbiniekiem, kā arī izmanto citu policijas struktūrvienību sniegto informāciju”⁹¹⁵, kas, savukārt, dod viņam iespēju detalizēti izziņāt apkalpojamo teritoriju un operatīvo stāvokli. Jāpiekrīt policijas tiesību zinātniekam M. Žeivotam, kurš galveno akcentu policijas iecirkņa inspektora darba organizācijā liek uz pastāvīgu atrašanos iedzīvotāju vidū un uzsver, ka šis darbs „jāorganizē tā, lai likumpārkāpumu novēršana nebūtu tikai viens no pienākumiem, bet gan darba veids un pamatmetode”⁹¹⁶.

„Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumu” 14. punktā minēto informācijas sarakstu par apkalpojamo teritoriju nepieciešams papildināt ar informāciju par kultūrvēsturiskiem un reliģiskiem objektiem, kurus parasti apmeklē vai saista ar konkrētas minoritātes grupas pārstāvjiem (piemēram, par lūgšanas namiem un kapiem), kā arī par biedrībām, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību. Pašreiz sarakstā ir iekļauta informācija par „ielām, ceļiem, tiltiem, parkiem, mežu masīviem, kredītiestādēm, pasta nodaļām, paaugstinātās bīstamības objektiem, aptiekām, transportlīdzekļu novietnēm, tirgiem, sporta laukumiem, izglītības iestādēm, ražošanas un tirdzniecības objektiem, medicīnas iestādēm, materiālo vērtību noliktavām, apsardzes vai detektīvdarbības veikšanai licencētām komercsabiedrībām un cita svarīga informācija”⁹¹⁷.

Saskaņā ar noteikumu 14.3. punktu iecirkņa inspektoram arī jāpārzina informācija par apkalpojamā teritorijā dzīvojošo iedzīvotāju skaitu un etnisko sastāvu. Minētais nav iespējams pilsētas teritorijā, kur Kārtības policijas nodaļas inspektora rīcībā var nonākt tikai aptuvenie skaitļi un vispārējās ziņas par apkalpojamā teritorijā dzīvojošajiem iedzīvotājiem un viņu etnisko sastāvu. Tomēr Kārtības policijas nodaļas inspektoru dienesta pienākumu pilnvērtīga pildīšana nav iespējama bez apkalpojamās teritorijas, iedzīvotāju un operatīva stāvokļa rūpīgas izziņāšanas. Līdz ar to arī tās ziņas, par kuru precizitāti viņš šaubās, iecirkņa inspektors apkopo Iecirkņa pasē. Kā liecina pilotprojekta „Uz sabiedrību vērsts policijas darbs”, kas tika īstenots Talsu policijas iecirknī, iegūtie rezultāti, Iecirkņa pase neveic tai paredzētās funkcijas - neraksturo iecirkņa teritoriju un tajā dzīvojošos iedzīvotājus. Turklāt, „nav skaidrs, kāpēc informācijas tehnoloģiju laikmetā šāds dokuments jāaizpilda ar roku”⁹¹⁸.

⁹¹⁵ Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumu 13.1.punkts: Valsts policijas 2010.gada 17.februāra noteikumi Nr.4. Nav publicēti.

⁹¹⁶ Žeivots M. Policijas iecirkņa inspektors – mīts vai realitāte? Grām.: *Quo vadis* policijas iecirkņa inspektor? Zinātniski praktiskās konferences materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2005, 57.lpp.

⁹¹⁷ Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumu 14.1.punkts: Valsts policijas 2010.gada 17.februāra noteikumi Nr.4. Nav publicēti.

⁹¹⁸ Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ručere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012, 23.lpp.

Iegūto informāciju būtu lietderīgi sistematizēt, izmantojot, piemēram, Valsts policijas rīcībā jau esošo Valsts policijas riska informācijas sistēmu ZDB (Ziņojumu datu bāze),⁹¹⁹ kura tika izveidota Nacionālā Kriminālizlūkošanas modeļa ietvaros. Līdzīgi rīkojās policijas darbinieki Nīderlandē, kur iegūtā informācija par konkrētajā Amsterdamas pilsētas rajona iedzīvotājiem un problēmām tika apkopota speciāli izveidotā datorprogrammā, kas veica attiecīgās atzīmes arī topogrāfiskā kartē.⁹²⁰ Lai iegūtu nepieciešamo informāciju, šo datorprogrammu un karti var izmantot visu dienestu policijas darbinieki.

Lai minoritāšu pārstāvji varētu brīvi komunicēt ar šiem virsniekiem atbilstoši Iesnieguma likuma 8. pantam,⁹²¹ tiem ne retāk kā reizi mēnesī jānodrošina apmeklētāju pieņemšana. Likums nosaka, ka iestādes vadītājam jānodrošina, lai apmeklētāji tiek pieņemti pēc iespējas viņiem izdevīgā laikā. Informācijai par apmeklētāju pieņemšanas laiku un kārtību jābūt redzamai kā iestādes telpā, kas ir pieejama ikvienam iestādes apmeklētājam, tā arī iestādes mājaslapā internetā. „Ja iestādei nav mājaslapas internetā, apmeklētāju pieņemšanas laiku publicē vietējā laikrakstā.”⁹²² Arī „Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi” nosaka, ka policijas „teritoriālās pārvaldes priekšnieks ar pavēli nosaka iecirkņa inspektora apmeklētāju pieņemšanas laiku un vietu, kā arī nodrošina šīs informācijas izziņošanu iedzīvotājiem”⁹²³.

Tieši regulāras tikšanās ar iedzīvotājiem deva iespēju, piemēram, Zviedrijas policijas darbiniekiem iegūt plašu informāciju par kriminogēno situāciju konkrētajā rajonā, atsevišķos gadījumos pat palīdzēja atklāt smagākus noziedzīgos nodarījumus, kā arī atviegloja policijas darbinieku darbu ar iedzīvotājiem, kas sniedza informāciju par iespējamiem noziedzīgiem nodarījumiem.⁹²⁴ Tomēr, izpētot Latvijas situāciju pilotprojekta „Uz sabiedrību vērsts policijas darbs” ietvaros, tika konstatēts, ka iedzīvotāju aktivitāte šajā jomā nav pietiekoša, līdz ar ko ir „jāmeklē citi veidi, kā iecirkņa inspektoram uzzināt par problēmām, kas satrauc vietējos iedzīvotājus”⁹²⁵. Zemā iedzīvotāju aktivitāte konstatēta arī citos Austrumeiropas valstīs īstenotos *Community Policing* projektos.⁹²⁶ Tā, piemēram, kā liecina Ukrainas projekta „Policijas darbības modeļa, kas balstās uz sabiedrības atbalstu, ieviešana Ukrainā”, iegūtie rezultāti, lai paaugstinātu

⁹¹⁹ Valsts policijas Ziņojumu datu bāzes noteikumi: Valsts policijas 2010.gada 6.augusta noteikumi Nr.12. Nav publicēti.

⁹²⁰ Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ručere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012, 14.lpp.

⁹²¹ Iesniegumu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 11.oktobris, Nr.164.

⁹²² Turpat, 4. pants.

⁹²³ Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumu 7.punkts: Valsts policijas 2010.gada 17.februāra noteikumi Nr.4. Nav publicēti.

⁹²⁴ Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ručere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012, 13.lpp.

⁹²⁵ Turpat, 49.lpp.

⁹²⁶ Sk, piemēram, Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. Бандурка А.М., Бек А., Голованова М.В. и др. Харьков: Национальный университет внутренних дел, 2003, с. 83.

tikšanās efektivitāti un piesaistītu vairāk iedzīvotājus, būtu lietderīgi veikt policijas darbiniekiem speciālo apmācību darbam ar iedzīvotājiem.⁹²⁷

Neskatoties uz labu iekšējo normatīvo regulējumu, Latvijas policijā ir vairākas problēmas, kas traucē Kārtības policijas nodaļas inspektoram ar amata aprakstiem iecirkņu inspektoru jomā pilnvērtīgi veikt preventīvo darbu savā apkalpojamā teritorijā. Jāpiekrīt profesora A. Vilka apgalvojumam, ka „viena no būtiskākajām sabiedrības vērtībām – drošība (dzīve bez bailēm no jebkura veida apdraudējuma un trūkuma) ir palicis aizvien par visai fantastisku kategoriju”⁹²⁸. Normatīvais regulējums un tā praktiskā piemērošana mūsdienu apstākļos, A. Vilka skatījumā, „neveicina drošības stāvokļa attīstību, bet kopumā sekmē sabiedriskās un individuālās drošības apdraudējuma pieaugumu, kas presumē noziedzīgu nodarījumu preventences aktualitāti”⁹²⁹.

Pausts arī viedoklis, kuru autors pilnībā atbalsta, ka iecirkņa inspektors pēc savu funkciju apjoma ir „policija miniatūrā”, jo viņa funkcijās ietilpst gandrīz visi policijas darbības virzieni.⁹³⁰ Turklāt, ja policija ir sabiedrības atspoguļojums, tad iecirkņa inspektoru dienests ir policijas atspoguļojums.⁹³¹ Uzticēto uzdevumu apjoms lielpilsētās pārsniedz Kārtības policijas dienesta iespējas sekmīgi tos izpildīt. Pēc Kriminālprocesa likuma stāšanās spēkā 2005. gada 1. oktobrī,⁹³² iecirkņa inspektoriem papildus esošajiem pienākumiem tika uzticētas arī izmeklētāja funkcijas. Uzticēto uzdevumu apjoms nedod iecirkņa inspektoriem iespēju pilnvērtīgi veikt savas funkcijas likumpārkāpumu profilaksē un administratīvā praksē. Neapšaubāmi, ka policijas darbinieks nevar vienlaikus atrasties visās vietās un vienlaikus strādāt visos viņa lietvedībā esošos procesos. Līdz ar to ir ļoti svarīgi noteikt skaidras prioritātes darbu virzienos un veikt pārskatāmu ikdienas veicamo darbu plānošanu.

Iecirkņa inspektori, kuru amata aprakstā iekļauts pienākums komunicēt ar minoritāšu pārstāvjiem, jāpilnvaro pieņemt lēmumus, lai savas kompetences ietvaros atrisinātu tās problēmas, ar kurām var saskarties minoritāšu pārstāvji, kā arī, lai būtu iespējams deleģēt viņus pārstāvēt policiju vietējās padomēs vai minoritāšu biedrībās. Arī policijas tiesību speciālists A. Matvejevs norāda, ka ir nepieciešams „paplašināt teritoriālās iestādes policijas iecirkņa inspektora tiesības. Tas nozīmē, ka inspektoram jāpiešķir tiesības brīvi darboties, lai reaģētu uz konkrētām vajadzībām, kas

⁹²⁷ Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. Бандурка А.М., Бек А., Голованова М.В. и др. Харьков: Национальный университет внутренних дел, 2003, с. 81-82.

⁹²⁸ Vilks A. Noziedzības preventences aspekti krīzes apstākļos. Grām.: Valsts policijas koledžas 2. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Rīga: Valsts policijas koledža, 2013, 184.lpp.

⁹²⁹ Turpat.

⁹³⁰ Савюк Л. К. Правоохранительные органы. Москва: Юрист, 2004, с. 379.

⁹³¹ Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. Бандурка А.М., Бек А., Голованова М.В. и др. Харьков: Национальный университет внутренних дел, 2003, с. 83.

⁹³² Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74.

izveidojas viņa apkalpojamā teritorijā, pielietojot radošas metodes. Ja viņam nesniegs tādas iespējas, kā arī neatbalstīs un neveicinās viņa aktivitātes, inspektors nekad nestrādās efektīvi.”⁹³³

Kā rāda prakse, parasti, lai nodibinātu uzticības attiecības ar vietējiem iedzīvotājiem, šiem virsniekiem būtu nepieciešams ilgstoši strādāt šajā jomā.⁹³⁴ EDSO ģenerāļsekretāra vecākais policijas padomnieks K. Kartijs iesaka šos policijas darbiniekus kā kontaktpersonas, kas vienlaikus garantē likuma un kārtības nodrošināšanu konkrētā rajonā, izmantot šajos amatos nemaināmi vairākus gadus.⁹³⁵ Tomēr, autora ieskatā, iespēja izmantot darbinieku nemaināmi vienā amatā vairākus gadus, liedzot viņam attīstīt savu karjeru citur, iespējama tikai gadījumā, ja konkrētais darbinieks tam piekrīt. Domājams, ka tādu piekrišanu varētu saņemt, uzlabojot minētā darbinieka darba apstākļus un stimulējot viņu finansiāli ar speciālām piemaksām. Būtu lietderīgi noformēt darba līgumu rakstiski, ierakstot tajā minētos labumus un darbinieka apņemšanos strādāt konkrētajā vietā, piemēram, piecus gadus.

Iecirkņa inspektoram jāiegūst apkalpojamā teritorijā dzīvojošo nacionālo minoritāšu pārstāvju uzticību, mērķtiecīgi jānodibina ar viņiem kontakti, jānorāda uz pasākumiem, kas veicami, lai izvairītos no apdraudējumiem, vienlaikus jāinformē personas par izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, nozagtajām (nolaupītajām) mantām un meklējamām personām, lai saņemtu noderīgu informāciju noziedzīgu nodarījumu atklāšanai un meklējamo personu aizturēšanai. Papildus tam Kārtības policijas nodaļas inspektoriem, kuru amata aprakstā iekļauts pienākums komunicēt ar minoritāšu pārstāvjiem, personīgi jāapmeklē nacionālo minoritāšu izglītības iestādes, kultūrvēsturiskie un reliģiskie objekti, kā arī jāpiedalās patrulēšanā minoritāšu apdzīvotās vietās.

5.4. Patrulēšana nacionālo minoritāšu apdzīvotās vietās

Saskaņā ar Valsts policijas noteikumiem „Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā” patrūlpolicijas norīkojumu (kas noteikumu izpratnē ir viens vai vairāki, bet tumšajā diennakts laikā vismaz divi Valsts policijas darbinieki, kuri veic noteiktus uzdevumus) izvieta, „ņemot vērā tā darbinieku skaitu, operatīvās situācijas (likumpārkāpumu, noziedzīgu nodarījumu vai satiksmes negadījumu) analīzi, kā arī citu informāciju, kas saistīta ar sabiedriskās kārtības nodrošināšanu vai satiksmes

⁹³³ Matvejevs A. Policijas iestādes darbības pilnveidošana. Grām.: Quo vadis policijas iecirkņa inspektor? Zinātniski praktiskās konferences materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2005, 28.-29.lpp.

⁹³⁴ Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. Бандурка А.М., Бек А., Голованова М.В. и др. Харьков: Национальный университет внутренних дел, 2003, с. 113.

⁹³⁵ Carty K. Guidebook on Democratic Policing. Vienna: Organisation on Security and Cooperation in Europe, 2008, para.107, p.46.

uzraudzību, vai saskaņā ar attiecīgās struktūrvienības priekšnieka apstiprinātu pasākuma plānu sabiedriskās kārtības nodrošināšanai un satiksmes uzraudzībai publiska pasākuma laikā⁹³⁶.

Pirms ierasties patrulēšanas maršrutā vai patrulēšanas postenī, norīkojumam tiek veikta instruktāža. Veicot norīkojuma instruktāžu, attiecīgās struktūrvienības priekšnieks, komandieris vai viņu vietnieki, Operatīvas vadības struktūrvienības vai cita pilnvarota amatpersona pārbauda norīkojumu dalībnieku esamību, ārējo izskatu, dienesta ieroča, bruņojuma, sakaru līdzekļu, speciālo un tehnisko līdzekļu esamību, dienesta apliecības un citas dokumentācijas esamību, iepazīstina ar norīkojuma izvietojumu, nozīmē norīkojuma vecāko, nosaka konkrētus uzdevumus un to izpildes kārtību, kā arī iepazīstina norīkojumu ar operatīvo informāciju, tai skaitā paziņo meklēšanā izsludinātās personas un transportlīdzekļus, ko norīkojuma darbinieks pieraksta Dienesta pienākumu izpildes uzskaites grāmatā.⁹³⁷ Šajā grāmatā norīkojuma darbinieks izdara arī ierakstus par fiksētajiem notikumiem un likumpārkāpumiem, reģistrētajiem satiksmes negadījumiem, aizturētām personām un transportlīdzekļiem.

Veicot patrulēšanu nacionālo minoritāšu apdzīvotos rajonos, policijai iespēju robežās ieteicams izmantot jauktās patruļas vai grupas, kurās darbojās gan minoritātes, gan pamattautības pārstāvji. Tas neapšaubāmi uzlabos gan sabiedrības uzticību, gan policijas darbības efektivitāti. Papildus tam tas pierādīs arī to, ka dažādu tautību cilvēki sadarbojas, pildot pienākumus valsts pārvaldes iestādēs, kas, savukārt, norādīs uz stabilitāti daudznacionālajā valstī.

Piemēram, Ventspils un Jelgavas pilsētās, kur čigānu (romu) īpatsvars no attiecīgās pilsētas iedzīvotājiem pārsniedz 1%,⁹³⁸ kā arī tajos Rīgas pilsētas rajonos, kur ir liels čigānu (romu) īpatsvars, būtu lietderīgi izmantot jauktās policijas patruļas, iekļaujot tajās Valsts policijā strādājošos čigānu (romu) tautības pārstāvjus. Norīkojot šādas patruļas, jāņem vērā, ka pēdējā simtgadē Latvijas čigāni (romi) pārsvarā nepieņem nomadu dzīves veidu, tiem nav raksturīga ilgstoša klejošana un plaša migrācija,⁹³⁹ kā arī to, ka Latvijas čigāni (romi), tāpat kā citu valstu čigāni (romi), nav etniski viendabīga kopiena.⁹⁴⁰ Latvijas teritorijā dzīvo divas atšķirīgas čigānu (romu) iedzīvotāju grupas – latviešu romi (*Loftitke Roma*) un krievu romi (*Xaladytka Roma*), kuru atšķirības parādās gan lingvistiski, gan kultūrā un tradīcijās.

Saskaņā ar Valsts policijas noteikumiem „Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā”, patruļpolicijas norīkojuma „sastāvu, skaitu, bruņojumu un sakara līdzekļus, kā arī nepieciešamos speciālos un

⁹³⁶ Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā. 15.punkts: Valsts policijas 2010.gada 22.februāra noteikumi Nr.5. Nav publicēti.

⁹³⁷ Turpat, punkts 22.5.

⁹³⁸ Čigānu stāvoklis Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību un Etnisko Studiju Centrs, 2003, 16.lpp.

⁹³⁹ Housing conditions of Roma and Travellers. Vienna: European Union Agency for Fundamental Rights, Latvia RAXEN National Focal Point, 2009, p.11.

⁹⁴⁰ Laederich S. Roma Cultural Identity. In: Social Inclusion and Cultural Identity of Roma Communities in South-Eastern Europe. Mirescu G. ed. Bern: Swisspeace, 2011, p.22-23.

tehniskos līdzekļus atbilstoši operatīvai situācijai vai objektu apsardzes kārtībai nosaka attiecīgās struktūrvienības priekšnieks vai viņa pilnvarota amatpersona”⁹⁴¹.

Rekomendāciju autori par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā iesaka nodrošināt tādu policijas darbinieku ārējo izskatu un uzvedības taktiku, kas atbilst uzliktam uzdevuma līmenim un neprovocē bailes no nacionālo minoritāšu puses, kā arī nesasprindzina situāciju.⁹⁴² Tas attiecas uz policijas darbinieku skaitu, bruņojuma izvēli un izskatu. Jāizvairās no nepamatoti liela policijas darbinieku skaita nacionālo minoritāšu apdzīvotās vietās, kā arī no tāda bruņojuma izvēles, kas atšķiras no ikdienā izmantojamā.⁹⁴³ Ieteicams veikt patrulēšanu, izmantojot kājnieku posteņus, nevis autoekipāžas, jo tas dos iespēju labāk komunicēt ar vietējiem iedzīvotājiem.

Izvietoto patruļu darba efektivitāti var paaugstināt videonovērošanas kameru izmantošana. Piemēram, kopš 2005. gada Rīgas Pašvaldības policijas struktūrvienība – Rīgas Videonovērošanas centrs veic sabiedrisko vietu novērošanu, par prioritāti ņemot pilsētas centrālo daļu. 2010. gadā Rīgas Pašvaldības policijas priekšnieks J. Geduševs norādīja, ka „pilsētā izvietotās videonovērošanas kameras būtiski uzlabo sabiedriskās kārtības uzraudzīšanu. Videokameras veic gan preventīvās funkcijas, gan palīdz policijai operatīvi reaģēt uz videokamerās fiksētu notikumu, lai pārtrauktu pārkāpumu.”⁹⁴⁴ Ar videonovērošanas sistēmu un video monitoringu pašvaldības policijas darbinieki Rīgā 2005. gadā ir fiksējuši 1120 likumpārkāpumus, 2006. gadā - 1808, 2007. gadā - 2390, 2008. gadā - 2984, 2009. gadā - 1687, 2010. gadā - 2053, 2011. gadā - 2034, 2012. gadā - 2415,⁹⁴⁵ bet 2013. gada sešos mēnešos - 968 likumpārkāpumus.⁹⁴⁶ Videonovērošanas kameru klātbūtne un video monitorings publiskās vietās rada iedzīvotājos lielāku drošības sajūtu, kā arī samazina paveikto noziegumu skaitu. Kā norāda policijas tiesību zinātnieks J. Gida, infrastruktūras uzlabošana un mūsdienu informācijas tehnoloģiju izmantošana policijas darbībā paaugstina policijas autoritāti.⁹⁴⁷ Un kā vienu no pirmajiem soļiem šajā virzienā viņš piedāvā tieši videokameru uzstādīšanu pilsētas centrā un kriminogēnās vietās.

⁹⁴¹ Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā. 10.punkts: Valsts policijas 2010.gada 22.februāra noteikumi Nr.5. Nav publicēti.

⁹⁴² Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.8.

⁹⁴³ Sk. Jones T., Newburn T., Smith D. J. Democracy and Policing. London: Policy Studies Institute, 1994, p.46; Police and Roma and Sinti: Good Practices in Building Trust and Understanding. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2010, p.96.

⁹⁴⁴ Rīgas Videonovērošanas centrs turpina attīstīties. Pieejams: <http://rpp.riga.lv/index.php/q-a-hidden-3/521-rgas-videonovroanas-centrs-turpina-attstties> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁹⁴⁵ Rīgas Pašvaldības policijas 2012.gada darba rezultāti. Pieejams: http://rpp.riga.lv/images/stories/Statistika/2012/Darba_rezultati/Darba%20rezultati_2012.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁹⁴⁶ Rīgas Pašvaldības policijas darba rezultāti 2013.gada I pusgads. Pieejams: http://rpp.riga.lv/images/stories/Statistika/2013/Darba%20rezult%C4%81ti/DR_Ipusgads_2013.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁹⁴⁷ Гиды Е. Международные деонтологические стандарты поведения должностных лиц в сфере обеспечения правопорядка. Grām.: Starptautisko un nacionālo tiesību attīstība mūsu dienās: starptautiskā zinātniski praktiskā konference, veltītā augstskolas 20 gadu jubilejai. Rakstu krājums. Rīga: Sociālo tehnoloģiju augstskola, 2011, 135.lpp.

Būtu lietderīgi arī veikt grozījumus Valsts policijas noteikumos „Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā”, papildinot 35. punktā minēto objektu sarakstu, kuriem policijas darbiniekiem jāpievērš īpaša uzmanība, veicot preventīvu patrulēšanu, ar informāciju par norīkojuma maršrutā esošajām nacionālo minoritāšu pulcēšanas vietām, kultūrvēsturiskiem un reliģiskiem objektiem, kā arī par biedrībām, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību.

Patrulēšanas laikā norīkojuma operatīvo vadību veic Operatīvās vadības struktūrvienības pilnvarotā amatpersona, parasti Kārtības policijas nodaļas vecākais inspektors (dežurants). Atbilstoši Valsts policijas noteikumiem, konstatējot notikušu likumpārkāpumu, to vidū arī tādu, kas vērsts pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, ņemot vērā konkrētus lietas apstākļus, patruļpolicijas norīkojums:

- veic nepieciešamās darbības likumpārkāpumu pārtraukšanai;
- aiztur likumpārkāpēju vai uzsāk tā vajāšanu;
- organizē vai sniedz pirmo palīdzību cietušanai;
- noskaidro aizturētā likumpārkāpēja personas datus, kā arī noskaidro informāciju par viņa iespējamo meklēšanu vai izvairīšanos no administratīva aresta izciešanas;
- veic pasākumus notikuma vietas norobežošanai, likumpārkāpuma izdarīšanas priekšmeta, rīka un pēdu saglabāšanai;
- informē par notikušo Operatīvās vadības struktūrvienību un tālāk rīkojās atbilstoši tās norādījumiem.

Savukārt gadījumos, kad likumpārkāpums jau ir noticis, noskaidro likumpārkāpuma izdarīšanas vietu, laiku un veidu (pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem vērstie naida noziegumi Latvijas teritorijā var būt kvalificēti saskaņā ar KL 78., 149.¹ un 150. pantu),⁹⁴⁸ ziņas par cietušo personu (ja bijis izdarīts kāds no minētiem noziedzīgiem nodarījumiem, būtu lietderīgi noskaidrot cietušās personas tautību) un nodarīto kaitējumu, „likumpārkāpuma izdarītāja datus vai viņa pazīmes, šo personu skaitu, izmantotā transportlīdzekļa marķu, krāsu, valsts reģistrācijas numura zīmi un citas raksturīgākās pazīmes, kā arī liecinieka personas datus, dzīves vietas adresi un tālruna numuru”⁹⁴⁹. Iegūto informāciju patruļposteņa vecākais nekavējoties nodod Operatīvās vadības struktūrvienības rīcībā.

Nevar piekrist viedoklim, ka preventīvā patrulēšana „veido ilūziju par policijas darbinieku pastāvīgu klātbūtni. Tiek uzskatīts, ka preventīvā patrulēšana samazina cilvēka bailes un novērš

⁹⁴⁸ Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.

⁹⁴⁹ Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā. 40.2.punkts: Valsts policijas 2010.gada 22.februāra noteikumi Nr.5. Nav publicēti.

likumpārkāpumus.”⁹⁵⁰ Policijas darbinieku klātbūtnē Rīgas un citu Latvijas apdzīvoto vietu ielās ir milzīga nozīme. Preventīva nozīme ir gan policijas atrašanās sabiedriskās vietās formas tērpos, gan norīkojumu spējai atklāt un novērst ielas noziegumus un citus likumpārkāpumus. Pēdējā laikā Valsts policijā novērojama tendence kājnieku posteņu samazināšanai. Neapšaubāmi, ka šāda pieeja jāmaina un pilsētas ielās jānodrošina tāds norīkojumu skaits, kāds ir nepieciešams. Pretējā gadījumā policijas neesamība sabiedriskās vietās, to vidū nacionālo minoritāšu apdzīvotās vietās, ar laiku var kļūt par vienu no faktoriem, kas negatīvi ietekmēs Valsts policijas darba efektivitāti.

5.5. Profilēšana policijas darbā

Veicot patrulēšanu daudznacionālajos rajonos, policijas darbiniekiem stingri jāievēro likumu normas attiecībā uz visiem sabiedrības locekļiem, nepamatoti neizceļot un nediskriminējot kādas minoritāšu grupas pārstāvjus. Rekomendāciju par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā autori kā piemēru šiem likumpārkāpumiem nosauc etnisko „profilēšanu” (*profiling* - angļu val.).⁹⁵¹

Organizācijas *Amnesty International* skaidrojumā, jēdziens „profilēšana” nozīmē mērķtiecīgu personu vai personu grupu atšķiršanu, pamatojoties uz viņu rases vai etnisko piederību, pilsonību vai reliģisko pārliecību, kuru veic tiesībsargājošo iestāžu darbinieki, izņemot gadījumus, kad viņu rīcībā ir pārliecinoša informācija, kas sasaista minētās grupas pārstāvjus ar konkrētā vietā un laikā notikušo likumpārkāpumu.⁹⁵²

Profilēšana tiek skaidrota arī kā prakse, kad rase vai etniskā izcelsme, reliģija vai pilsonība ir izmantota kā vienīgais faktors vai viens no vairākiem faktoriem tiesībsargājošo iestāžu darbinieku lēmumu pieņemšanā.⁹⁵³

Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību Vispārējās politiskās rekomendācijās Nr.11 „Par rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanu policijas darbā” aizliedz izmantot rasu profilēšanu. Profilēšana rekomendācijās tiek skaidrota kā rases, ādas krāsas, valodas, ticības, pilsonības, nacionālās vai etniskās izcelsmes kritēriju izmantošana bez objektīva pamatojuma tiesībsargājošo iestāžu pārbaudēs, uzraudzības pasākumos un izmeklēšanā.⁹⁵⁴

⁹⁵⁰ Matvejevs A. Policijas iestādes darbības pilnveidošana. Grām.: *Quo vadis* policijas iecirkņa inspektor? Zinātniski praktiskās konferences materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2005, 22.lpp.

⁹⁵¹ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.7.

⁹⁵² Osse A. Understanding Policing. Amsterdam: Amnesty International, 2007, p. 315.

⁹⁵³ De Schutter O., Ringelheim J. Ethnic Profiling: A Rising Challenge for European Human Rights Law. *The Modern Law Review*, Vol. 71, Issue 3, May 2008. p. 358-384.

⁹⁵⁴ General Policy Recommendation no.11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007, para.1, p.4.

Kā pierāda pētījumi šajā jomā, profilēšana var kaitēt policijas attiecībām ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, mazinot minoritāšu uzticību policijai, jo šādā veidā pārbaudītās personas šo darbību uztver kā pazemojušu un netaisnīgu.⁹⁵⁵ Līdz ar to šādas darbības veikšana ir pretrunā ar Satversmes 95. pantu, kas aizliedz cieņu pazemojošo izturēšanos pret cilvēku.⁹⁵⁶

Eiropas Cilvēktiesību tiesa nosodīja profilēšanu lietā “Timiševs pret Krieviju”, kad policijas darbinieki apturēja personu un liedza tai iebraukt pilsētā, pamatojoties tikai uz viņas čečenu izcelsmi. Savā spriedumā tiesa norādījusi, ka mūsdienu demokrātiskajā sabiedrībā nevar būt objektīvi attaisnota atšķirīga rīcība, kura pamatojās tikai uz personas tautību.⁹⁵⁷ Arī pašas Krievijas zinātnieki norāda, ka demokrātijas līmenis valstī ir atkarīgs no nacionālo minoritāšu tiesību ievērošanas. Piemēram, profesors B. Krilovs norāda, ka neviena valsts, kurā tiek piekopta atšķirīgā attieksme, kad vieniem tiek piešķirtas kādas priekšrocības, bet otrie tiek diskriminēti, pamatojoties uz personas tautību, nevar būt atzīta par demokrātisku.⁹⁵⁸ Turklāt attieksme pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem daudznacionālajā valstī kalpo par rādītāju pilsoniskās sabiedrības un demokrātijas līmeņa attīstībai šajās valstīs.⁹⁵⁹

Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas rīcībā ir informācija, ka neformālā veidā profilēšanu izmanto tiesībsargājošās iestādes visās dalībvalstīs, kaut gan oficiāli tā tiek nosodīta⁹⁶⁰ un atzīta par īpašu problēmu Eiropas mērogā.⁹⁶¹ Nacionālo minoritāšu grupas, kas tiek pakļautas šai profilēšanai, Eiropas valstīs atšķiras, tomēr visās šajās valstīs nemainīgi tiek profilēti čigānu (romu) tautības pārstāvji.

Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību savā Trešajā ziņojumā par Latviju norādījusi, ka ir komunikācijas problēmas starp policiju un dažu minoritāšu grupu locekļiem.⁹⁶² Saņemtas sūdzības, ka čigānu (romu) kopienas locekļi kļuvuši par upuriem policijas dažādas pieejas izmantošanai to rases dēļ. Piemēram, ziņots, ka policisti nepamatoti bieži aptur čigānus (romus) ielās. Komisija mudina Latvijas varas iestādes veikt pasākumus, lai aizliegtu policijai izmantot dažādu pieeju atkarībā no personas rases, kā arī iesaka izmantot rekomendāciju Nr.11 „Par rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanu policijas darbā” vadlīnijas.⁹⁶³ Rekomendācijās tiek ieteikts

⁹⁵⁵ General Policy Recommendation no.11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007, para.34, p.9.

⁹⁵⁶ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43. un Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312.

⁹⁵⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 55762/00 un 55974/00 Timishev v. Russia, para. 58.

⁹⁵⁸ Крылов Б. Проблемы защиты прав национальных меньшинств в Российской Федерации. Журнал российского права, 2001, Nr.8, с. 25.

⁹⁵⁹ Дробижева Л.М. Социальные проблемы межнациональных отношений в постсоветской России. Москва: Центр общечеловеческих ценностей, 2003, с. 7.

⁹⁶⁰ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.32.

⁹⁶¹ Charter for European Security. Istanbul: Organisation on Security and Cooperation in Europe, 1999, para.20, p.7 - 8.

⁹⁶² Trešais ziņojums par Latviju. 80. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2008, 23.-24.lpp.

⁹⁶³ Turpat. 82. paragrāfs. 24.lpp.

kontrolēt un pētīt profilēšanas izmantošanu tiesībsargājošo iestāžu darbībā, kā arī veikt šo iestāžu darbinieku apmācību, lai profilēšana notiktu, tikai balstoties uz objektīvi pamatotām aizdomām.⁹⁶⁴

Arī Ceturtajā ziņojumā par Latviju Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību iesaka varas iestādēm skaidri definēt un aizliegt tiesībsargājošo iestāžu darbinieku veikto šķirošanu pēc rases principa,⁹⁶⁵ kā arī rekomendē noteikt sankcijas pret diferencētas pieejas izmantošanu atkarībā no personas rases un jebkura cita veida rasu diskrimināciju no policijas puses.⁹⁶⁶

Profilēšanai pakļauto personu loks dažādās valstīs atšķiras. Piemēram, Krievijas Federācijā papildus jau minētiem čigānu (romu) tautības pārstāvjiem par profilēšanas upuriem visbiežāk kļūst vizuāli atšķirīgie nacionālo minoritāšu pārstāvji, kuru vidū īpaši izceļas Kaukāza un Āzijas valstu izcelsmes iedzīvotāji. Par šīs problēmas aktualitāti liecina Krievijas organizācijas „Juristi par konstitucionālajām tiesībām un brīvībām” veiktais pētījums par etnisko profilēšanu, kuru izdara milicijas⁹⁶⁷ darbinieki Maskavas metro.⁹⁶⁸ Kā izriet no šī pētījuma, milicijas darbinieki Maskavas metro 21,8 reizi biežāk nekā personas ar slāvu izskatu aptur vizuāli atšķirīgo nacionālo minoritāšu pārstāvjus. Neskatoties uz to, ka pie minoritātēm piederošo pasažieru īpatsvars ir 4,6%, tiek apturēts katrs otrais (50,9%) no viņiem.⁹⁶⁹ Diskriminējošo pieeju Maskavas pašvaldības iestādes attaisno ar nepieciešamību cīnīties ar terorismu, kas, neapšaubāmi, nav pietiekams pamatojums, lai pārkāptu savas valsts pilsoņu konstitucionālās tiesības. Pētījums pierāda, ka nepamatotā vajāšana no policijas puses provocē bailes un kļūst par iemeslu tam, ka nacionālo minoritāšu pārstāvji neuzticas policijai.⁹⁷⁰

Lai saglabātu objektivitāti un neapdraudētu cilvēktiesību ievērošanu, tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem, pieņemot lēmumu par profilēšanas veikšanu, jāizvērtē tās nepieciešamība (iespējams, ir citi līdzekļi, lai panāktu mērķi) un efektivitāte (vai ar profilēšanu varēs panākt izvirzītos mērķus?). Lēmums par profilēšanu nav pieņemams arī gadījumos, kad šis lēmums balstās uz stereotipiem par konkrētās minoritāšu grupas noslieci uz pārkāpumu izdarīšanu. Tiesību aizsardzības pasākumiem jābalstās uz indivīda personisku rīcību, nevis uz identitāti.

⁹⁶⁴ General Policy Recommendation no.11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007, para.2 - 4, p.4.

⁹⁶⁵ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms).179. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 44.lpp.

⁹⁶⁶ Turpat. 113. paragrāfs. 33.lpp.

⁹⁶⁷ Šis pētījums tika veikts pirms 2011.gada 1.marta, kad Krievijas milicija tika pārdēvēta par policiju. Sīkāk sk. О полиции: Федеральный закон Российской Федерации. Российская газета, 8 февраля 2011 года, № 5401.

⁹⁶⁸ Этнически избирательный подход в действиях милиции в московском метро. Москва: Новая юстиция, 2006.

⁹⁶⁹ Там же, с. 69.

⁹⁷⁰ Там же, с. 28.

5.6. Konflikta profilakse un noregulēšana

Rekomendācijās par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā ir īpaši izcelta tā loma, kuru veic policija starpnacionālo konfliktu risināšanā.⁹⁷¹ Šī loma ir pamatota ar vairākiem faktoriem, starp kuriem var izcelt: policijas uzdevumus garantēt personu un sabiedrības drošību, kā arī novērst un atklāt noziedzīgus nodarījumus;⁹⁷² policijas rīcībā esošo informāciju par iespējamiem etniskā konflikta riskiem; profesionalitāti, kura būs nepieciešama miermīlīgai konflikta risināšanai.

Sabiedriskās kārtības nodrošināšana ir viens no svarīgākajiem policijas pienākumiem.⁹⁷³ Daudznacionālajā valstī etniskais konflikts pamatoti tiek uzskatīts par nopietnu sabiedriskās kārtības pārkāpumu, jo apdraud sabiedrības vienotību. Līdz ar to policijas spēja risināt etniskos konfliktus un pārtraukt masu nekārtības ir šādā valstī īpaši svarīga. Tas, savukārt, pamato nepieciešamību pēc papildu apmācības tiem policijas darbiniekiem, kuri veic savus pienākumus sabiedriskās vietās.

Pēc Rekomendāciju autoru sniegtās informācijas, bieži vien policija iesāk savas darbības tajā etniskā konflikta risināšanas fāzē, kad radusies nepieciešamība nodrošināt sabiedrisko kārtību, aizturot likumpārkāpējus.⁹⁷⁴ Tomēr, policijai būtu lietderīgi iesākt darboties agrākā stadijā, kad konflikts vēl nav sācies, un turpināt savas darbības vēlākā stadijā, kad pēc kārtības atjaunošanas policijai jāsamazina spriedze starp konfliktā iesaistītajām grupām. Neraugoties uz to, ka visbiežāk policija nav tā iestāde, kurai jāuzņemas atbildība par notikušo konfliktu un tā saknēm, tomēr tai ir reālais spēks, lai šo situāciju atrisinātu. Tieši tādēļ policijas darbiniekam jāklūst par „sociālo miera uzturētāju”⁹⁷⁵, kura pamatuzdevums būtu problēmu risināšana un pārrunu veikšana. Policijas panākumi šajā jomā ir atkarīgi no spējas klūst par starpnieku sabiedrības problēmjaudājumu risināšanā.

Ja policija, veicot preventīvus pasākumus, nodibināja uzticības attiecības ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, tas neapšaubāmi ietekmēs policijas darba efektivitāti un dos iespēju būt laikus informētiem par iespējamo spriedzi nacionālās attiecībās, kā arī samazināt iespējamā etniskā konflikta risku. Jāpiekrīt profesora L. Makana teiktajam, ka „vispārējās prevencijas nolūkos viens no svarīgiem virzieniem ir informācijas vākšana par iespējamiem cēloņiem un apstākļiem, kuru rezultātā miermīlīgas sapulces, gājieni vai piketi varētu pāraugt masu nekārtībās vai grupveida

⁹⁷¹ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.8.

⁹⁷² Likuma „Par policiju” 3. pants: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 24.septembris, Nr.37.

⁹⁷³ Turpat. 10. pants.

⁹⁷⁴ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.39.

⁹⁷⁵ Гида Е. Международные деонтологические стандарты поведения должностных лиц в сфере обеспечения правопорядка. Grām.: Starptautisko un nacionālo tiesību attīstība mūsu dienās: starptautiskā zinātniski praktiskā konference, veltītā augstskolas 20 gadu jubilejai. Rakstu krājums. Rīga: Sociālo tehnoloģiju augstskola, 2011, 135.lpp.

huligānisma izpausmēs”⁹⁷⁶. Minēto var attiecināt arī uz citām aktivitātēm, kurās piedalās nacionālo minoritāšu pārstāvji.

Policijai jāveic situācijas monitorings par likumpārkāpumiem, kas tikuši veikti pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem. Vēlams veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai policijas rīcībā nonāktu informācija kā par reģistrētiem noziegumiem, tā arī par notikumiem, par kuriem policijai oficiāli nebija paziņots. Iegūto informāciju nepieciešams apkopot, analizēt un sistematizēt, lai prognozētu turpmāku situācijas attīstību un iespējama konflikta rašanās varbūtību.

Rekomendācijas par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā nosaka, ka ir nepieciešams veikt policijas darbinieku apmācību un orientēt viņus uz attiecību uzlabošanu ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, lai noskaidrotu apstākļus, kas var novest pie konfliktiem, un, ja ir iespējams, arī mazinātu šī konflikta risku.⁹⁷⁷ Apmācības procesā jāpanāk, lai policijas darbinieki apzinās to pozitīvo lomu, kuru viņi spēlē etnisko konfliktu profilaksē. Šīs apmācības gaitā policijas darbiniekiem jāsaņem informācija par šādu konfliktu rašanās iemesliem, attīstības un norises likumsakarībām, kā arī par mediācijas iespējām.

Risinot etniskos konfliktus, policijas darbiniekiem jāatturas no tādiem represīviem paņēmieniem attiecībā uz nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, kas ierobežo viņu pamattiesības.⁹⁷⁸ Likums „Par policiju” piešķir policijas darbiniekam tiesības lietot fizisku spēku, speciālos līdzekļus un šaujameroci galējas nepieciešamības situācijā,⁹⁷⁹ arī Rekomendāciju autori atzīst policijas tiesības lietot spēku, lai atrisinātu konfliktu, bet tomēr iesaka izmantot alternatīvas metodes.⁹⁸⁰ Pēc viņu paustās nostājas, policijai jābūt pienācīgi sagatavotai un aprīkotai, lai ātri, profesionāli un objektīvi reaģētu uz masu nekārtībām un etniskiem konfliktiem.⁹⁸¹ Kā alternatīvu šaujamerociem var izmantot speciālos līdzekļus - stekus, elektrošoka ierīces, gāzes baloniņus vai granātas, redzi ierobežojošus līdzekļus, kairinošu vai paralizējošu vielu izsmidzināšanas vai izšaušanas ierīces, personu kustību ierobežojošus līdzekļus, gumijas lādiņu granātas, ūdens lielgabalus un ar ūdensmetējiem speciāli aprīkotus transportlīdzekļus, kā arī citus speciālos līdzekļus.⁹⁸² Policijas darbiniekiem jābūt arī aprīkoti ar pasīviem aizsardzības līdzekļiem - vairogiem, ķiverēm un bruņuvestēm.

⁹⁷⁶ Makans L. Operatīvā darbība tiesībpārkāpumu novēršanā un atklāšanā sapulču, gājienu un piketu laikā. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2007, Nr.4.

⁹⁷⁷ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.8.

⁹⁷⁸ Sīkāk sk. Human Rights Standards and Practice for the Police. Geneva: United Nations, 2004, p.28 – 29.

⁹⁷⁹ Likuma „Par policiju” 13. un 14. pants: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 24.septembris, Nr.37.

⁹⁸⁰ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.41.

⁹⁸¹ Ibid. p.8.

⁹⁸² Noteikumi par speciālo līdzekļu veidiem un kārtību, kādā tos lieto policijas darbinieki un robežsargi: Ministru kabineta 2011.gada 18.janvāra noteikumi Nr.55. Latvijas Vēstnesis, 2011, 27.janvāris, Nr.15.

Speciālos līdzekļus un fizisko spēku var izmantot tikai galējas nepieciešamības situācijā.⁹⁸³ „Definējot, ka spēka izmantošanas veidu un intensitāti nosaka konkrētās situācijas raksturs un personas individuālās iezīmes”⁹⁸⁴, speciāliste policijas tiesību jautājumos K. Kuzņecova secina, ka policijas darbiniekam maksimāli jāierobežo spēka pielietošana un jārikojas atbilstoši pārkāpuma būtībai. Papildus teiktajam jāpiebilst, ka, pieņemot lēmumu par speciālo līdzekļu vai fiziskā spēka pielietošanu, policijas darbiniekam jāatturas no tādām darbībām, kuras var traktēt kā spīdzināšanu, cietsirdīgu vai cieņu pazemojošu izturēšanos, kas Latvijā ir aizliegtas saskaņā ar Satversmes 95. pantu.⁹⁸⁵

Lai novērstu un atrisinātu etniskus konfliktus, policijai cieši jāsadarbojas ar citām valsts iestādēm, koordinējot savas darbības. Policijas leģitimitāte un spēja risināt etniskos konfliktus nevardarbīgā ceļā cels policijas prestižu gan minoritāšu, gan pamattautības pārstāvju acīs.

5.7. Policijas atbildība

Rekomendācijas par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā iesaka valstīm nodibināt sistēmu, kuras ietvaros policijai jāatskaitās un jāatbild sabiedrības priekšā par savām darbībām.⁹⁸⁶ Policijas pienākums atskaitīties par veiktajām darbībām (*accountability* – angļu val.) ir cieši saistīts ar jēdzienu „atbildība”, un vairākās valodās jēdziens „accountability” no angļu valodas tiek tulkots kā „atbildība”. Tomēr jēdziens „accountability” ir plašāks. Pēc F. Stenninga (*Philip C. Stenning*) uzskatiem, tas ir tiesību normu kopums, kas uzliek pienākumu atskaitīties un satur norādes: kas, kam, kad, kādēļ un par ko atskaitās.⁹⁸⁷ Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas Akadēmiskā terminu datubāzē šis termins tiek tulkots kā izkontrolējamība, uzskaitamība, pārskatatbildība, atbildība, atbildīgums un pakļautība.⁹⁸⁸

Organizācijas *Amnesty International* skaidrojumā, jēdziens „accountability” nozīmē pienākumu atskaitīties.⁹⁸⁹ Šis jēdziens ir cieši saistīts ar jēdzieniem „atbildība” un „pienākums”, jo pēc būtības paredz pienākumu atskaitīties augstākstāvošās iestādes vai amatpersonas priekšā par kādu darbību vai bezdarbību. Papildus tam policijas struktūrvienībai vai konkrētam policijas darbiniekam jākorrigē sava turpmākā darbība, lai vairs nepieļautu konstatētās kļūdas.

⁹⁸³ Sīkāk sk. Савюк Л. К. Правоохранительные органы. Москва: Юристъ, 2004, с. 369 - 370.

⁹⁸⁴ Kuzņecova K. Spēka pielietošana policijas darbībā starptautisko cilvēktiesību standartu kontekstā. Grām.: Valsts policijas koledžas 1. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli Rīga: Valsts policijas koledža, 2012, 127.-128.lpp.

⁹⁸⁵ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43. un Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312.

⁹⁸⁶ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.7.

⁹⁸⁷ Accountability for Criminal Justice: Selected Essays. Stenning P. eds. Toronto: University of Toronto Press, 1995, p.5.

⁹⁸⁸ Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas Akadēmiskā terminu datubāze *AkadTerm*. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=accountability&list=accountability&lang=EN> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

⁹⁸⁹ Osse A. Understanding Policing. Amsterdam: Amnesty International, 2007, p. 311.

Struktūrvienību darbinieku atskaites ir viena no viņu kontroles formām. Kontrolējot konkrētus darbiniekus, viņu spēju strādāt komandā, kā arī kontrolējot šīs komandas kopīgos darba rezultātus, var noskaidrot iespējas, kā procedūras vienkāršot un rezultātā uzlabot piedāvāto pakalpojumu kvalitāti. Piemēram, Kārtības policijas nodaļas inspektors ar amata aprakstiem iecirkņu inspektoru jomā saskaņā ar „Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumiem” reizi mēnesī, lai noskaidrotu viņa faktisko ieguldījumu sabiedriskās kārtības sargāšanā un cīņa ar noziedzību, kā arī novērtētu, cik efektīvi tiek veikts preventīvais darbs, apkopo un iesniedz tiešajam priekšniekam „Atskaiti par darba rezultātiem”.⁹⁹⁰

Iecirkņa inspektora faktisko ieguldījumu atspoguļo arī noziedzības dinamika apkalpojamā teritorijā (arī nacionālo minoritāšu apdzīvotās vietās), iedzīvotāju atsauksmes (ieskaitot nacionālo minoritāšu pārstāvjus), inspektora klātbūtnes biežums sabiedriskās vietās. Tomēr, „pašreizējā novērtēšanas sistēma (atskaites sistēma) balstās uz kvantitatīvajiem policijas darba rādītājiem”⁹⁹¹. Pilotprojekta „Uz sabiedrību vērsts policijas darbs” rezultāti liecina, ka atskaites parametri neatbilst ne sabiedrības vajadzībām, ne arī policijas vajadzībām, jo „pastāvot šādai novērtēšanas sistēmai, policijas darbiniekiem nav izdevīgi nodarboties ar noziedzīgu nodarījumu un citu likumpārkāpumu prevenciju”⁹⁹². Kā izriet no pilotprojekta laikā iegūtās informācijas, „policijas darbā nav iespējams iztikt bez kvantitatīvajiem rādītājiem, tie nepieciešami arī darba plānošanai un prevencijai, tomēr jārod iespēja ieviest arī citus vērtēšanas kritērijus, piemēram, iedzīvotāju, pašvaldību pārstāvju un neatkarīgu ekspertu novērtējumu”⁹⁹³.

Policijai jāatskaitās savās struktūrvienībās, jāatskaitās valsts iestādēm (izpildvarai, likumdevējvarai un tiesu varai), jāatskaitās sabiedrībai un jāatskaitās neatkarīgām iestādēm, jo „policija ir atbildīga valsts, pilsoņu un viņu pārstāvju priekšā”⁹⁹⁴.

Policijas pienākums atskaitīties cieši saistīts ar Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanu. Kā norāda profesors Z. Indrikovs, „Valsts policijas darbības vērtējums izpaužas:

- atsevišķu policijas amatpersonu darba vērtējumā reizi divos gados (pašnovērtējums un vadītāju un vērtēšanas komisijas vērtējums);
- Valsts policijas funkcionālo (horizontālo) struktūrvienību darba vērtējumā vismaz reizi gadā pa pamata darbības virzieniem;

⁹⁹⁰ Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumu 33.punkts: Valsts policijas 2010.gada 17.februāra noteikumi Nr.4. Nav publicēti.

⁹⁹¹ Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ručere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012, 16.lpp.

⁹⁹² Turpat.

⁹⁹³ Turpat.

⁹⁹⁴ Garonskis A. Policijas darbības efektivitātes vērtēšanas kritēriji: ārvalstu pieredze. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 47.lpp.

- Valsts policijas struktūrvienību darba vērtējumā to hierarhiskajā (organizatoriskajā) pakļautībā vismaz reizi gadā – policijas iecirknis – teritoriālā pārvalde;
- Valsts policijas darba vērtējumā reizi gadā.”⁹⁹⁵

Savukārt, teritoriālās struktūrvienības (policijas iecirkņa, pārvaldes) darbību vērtē šādā kārtībā:

- struktūrvienības pašnovērtējums par attiecīgo gadu;
- iekšējā audita vērtējums par struktūrvienību;
- augstākstāvošās organizatoriskās un funkcionālās struktūrvienības kontroles gaitā izdarītie secinājumi;
- vietējo pašvaldību vērtējums;
- sabiedrības vērtējums;
- citu Iekšlietu ministrijas iestāžu, kā arī citu valsts institūciju informācija attiecībā uz struktūrvienības dalību kopējo mērķu sasniegšanā un sadarbībā.⁹⁹⁶

Policijas pienākums atskaitīties cieši saistīts ar atklātumu policijas darbībā. Saskaņā ar likumu „Par policiju”, „policija dienesta interesēs par savu darbību informē valsts un pašvaldību iestādes, kā arī iedzīvotājus”⁹⁹⁷. Lai informētu sabiedrību par darbības mērķiem un rezultātiem, Iekšlietu ministrija un tās pārraudzībā esošās iestādes reizi gadā sagatavo publiskos pārskatus, kurus publicē laikrakstā „Latvijas Vēstnesis”, sniedz arī informāciju par gada publiskā pārskata pieņemšanu un iespēju iepazīties ar pilnu tā tekstu. Kā norāda profesors Z. Indrikovs, „publisko pārskatu sagatavošana ir tieši saistīta ar policijas darba efektivitātes vērtēšanu – tā ir policijas struktūrvienības (Valsts policijas kopumā) darbības pašnovērtējums”⁹⁹⁸.

Policijas pienākums atskaitīties cieši saistīts ar policijas darbību caurskatāmību. Profesors D. Beilijs (*David H. Bayley*) norāda, ka policijas darbībai jābūt atvērtai novērošanai un par tās gaitu regulāri jāatskaitās sabiedrības priekšā.⁹⁹⁹ Savukārt, profesors A. Endziņš norāda, ka “tiesiskā valsts ir sistēma, kurā ikvienam indivīdam ir iespēja pārliecināties, ka katrai amatpersonai šāds domāšanas līmenis [rīkoties tiesiski, atbilstoši demokrātijas ideāliem, aizstāvēt valsts, nevis

⁹⁹⁵ Indrikovs Z. Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji: pētījumu projekta pirmā posma kopsavilkums. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 9.lpp.

⁹⁹⁶ Turpat, 12.lpp.

⁹⁹⁷ Par policiju, 6. pants: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 24.septembris, Nr.37.

⁹⁹⁸ Indrikovs Z. Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji: pētījumu projekta pirmā posma kopsavilkums. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 11.lpp.

⁹⁹⁹ Bayley D. Democratizing the Police Abroad: What to Do and How to Do It. Washington: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, 2001, p.14-15.

personiskās intereses – *Ē.T.*] piemīt, un efektīvi reaģēt, ja konstatēts pretējais”¹⁰⁰⁰. Arī policija var izmantot pienākumu atskaitīties, lai iegūtu un attīstītu sabiedrības uzticību.

Pienākumu atskaitīties un atbildēt sabiedrības priekšā Rekomendāciju autori par policijas darbu daudznacionālajā sabiedrībā cieši saista ar nacionālo minoritāšu pārstāvju sūdzību pieņemšanas un izskatīšanas sistēmu.¹⁰⁰¹ Lai šī sistēma darbotos efektīvi, viņi rekomendē attīstīt iestādē sūdzības iesniegšanas iespējas, kas būtu pieejamas arī nacionālo minoritāšu pārstāvjiem. Visām sabiedrības grupām jābūt informētām par savām tiesībām un pienākumiem, kā arī jāzina par policijas pilnvarām un pakalpojumiem, kurus tā sniedz. Jānodrošina iespēja valsts iedzīvotājiem saņemt skaidrojumus par tām policijas darbībām, kuras, viņuprāt, radīja kaitējumu vai bija veiktas nepietiekami profesionāli, kā arī panākt taisnīguma nodrošināšanu ārpusstiesas ceļā. Incidentus, kas ar nelielu kaitējumu notikuši starp policijas darbiniekiem un minoritāšu pārstāvjiem, var atrisināt pārrunu ceļā.

Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību ir konstatējusi, ka Latvijā nav no policijas neatkarīgas iestādes, kas izskata nacionālo minoritāšu pārstāvju sūdzības par policijas darbinieku pilnvaru pārsniegšanu un citiem pārkāpumiem, ko pastrādājuši tiesībsargājošo iestāžu darbinieki.¹⁰⁰² Pēc Augstā komisāra nacionālo minoritāšu jautājumos domām, uzdevumu veikt šāda veida izmeklēšanu var uzticēt tiesībsargam.¹⁰⁰³ Atbalstāms ir arī ECRI piedāvājums izveidot neatkarīgu mehānismu, kurš atsevišķi no policijas struktūrām varētu izmeklēt lietas par policijas amatpārkāpumiem, kas tika veikti attiecībā pret visiem sabiedrības slāņiem. Turklāt, pēc ECRI sniegtās informācijas, arī daudzi čigāni (romi) baidās no policijas un izsaka piedāvājumu izveidot neatkarīgu institūciju, kurā varētu iesniegt sūdzības.¹⁰⁰⁴

Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplinārbildības likums nosaka, ka disciplinārpārkāpums ir „amatpersonas ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarīta darbība vai bezdarbība, kas saistīta ar tās dienesta pienākumu pildīšanu un izpaužas kā tiesību aktos noteiktās kārtības un prasību neievērošana”¹⁰⁰⁵. Par šādu pārkāpumu atzīstama arī amatpersonas darbība vai bezdarbība, kas nav saistīta ar tās dienesta pienākumu pildīšanu, bet kas diskreditē iestādi un mazina uzticību valsts pārvaldei. Ja amatpersona izdarījusi disciplinārpārkāpumu, kas aizskar nacionālo minoritāšu

¹⁰⁰⁰ Endziņš A. Latvijas demokrātija un īstēni tiesiskās valsts prakse. Jurista Vārds, 2000. 19.janvāris, Nr.3.

¹⁰⁰¹ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.7.

¹⁰⁰² Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 172. - 174. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 43.lpp.

¹⁰⁰³ Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organisation on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006, p.31.

¹⁰⁰⁴ Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). 114. paragrāfs. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012, 33.- 34.lpp.

¹⁰⁰⁵ Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplinārbildības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 30.jūnijs, Nr.101.

tiesības, saskaņā ar likumu viņu jāsauc pie disciplinārās atbildības. Likums paredz tādas disciplinārsodus kā piezīme, rājiens, mēneša amatalgas samazināšana, pazemināšana dienesta pakāpē, pazemināšana amatā un atvaļināšana no dienesta. Amatpersonas saukšana pie disciplināratbildības neizslēdz tās civiltiesisko atbildību, administratīvo atbildību vai kriminālatbildību.¹⁰⁰⁶ Dienesta pārbaudei un disciplinārai izmeklēšanai jānotiek pietiekoši profesionāli un efektīvi, lai vainīgajām personām neizdotos izvairīties no atbildības.

Analizējot minēto Eiropas Savienības valstu tiesībsargājošo iestāžu praksi, var secināt, ka arī Latvijā Valsts policijai ir nepieciešams pilnveidot atskaišu sistēmu, kā arī jāizstrādā Valsts policijas struktūrvienību pašnovērtējuma sistēma. Atsaucoties uz Eiropola ieteikumu, profesors Z.Indrikovs kā vienu no faktoriem, kas būtiski iespaido Valsts policijas darba efektivitāti, nosauc ieviestas struktūrvienību pašnovērtējuma sistēmas neesamību.¹⁰⁰⁷ Šī sistēma „varētu identificēt vājās vietas un īstenot darbības, kuras palīdzētu veikt reālus uzlabojumus Valsts policijas darbībā”¹⁰⁰⁸. Arī pilotprojekta „Uz sabiedrību vērsts policijas darbs”, kas tika īstenots Talsu policijas iecirknī, rezultāti liecina par nepieciešamību pilnveidot novērtēšanas un atskaišu sistēmu Valsts policijā.¹⁰⁰⁹

Vairākās Eiropas Savienības valstīs, uzliekot policijai pienākumu atskaitīties, nosaka, ka tai jāatskaitās valsts iestādēm (izpildvarai, likumdevējvarai un tiesu varai), jāatskaitās sabiedrībai (ieskaitot nacionālo minoritāšu kopienas), jāatskaitās neatkarīgām iestādēm (tai skaitā biedrībām, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību), kā arī jāatskaitās savas struktūrvienības priekšā (pašnovērtējums). Arī Latvijā, īstenojot Valsts policijā politiku, kas virzīta uz sabiedrības vajadzību apmierināšanu, būtu lietderīgi pilnveidot pašreizējo praksi un pārņemt labāko no Eiropas Savienības valstīm. Minētais uzlabos policijas darbības atklātumu un caurskatāmību, kas savukārt ļaus iegūt un attīstīt kā visas sabiedrības, tā arī nacionālo minoritāšu pārstāvju uzticību.

¹⁰⁰⁶ Sīkāk sk. Krimināllikuma XXIV nodaļa. Noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.

¹⁰⁰⁷ Indrikovs Z. Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji: pētījumu projekta pirmā posma kopsavilkums. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 7.lpp.

¹⁰⁰⁸ Turpat.

¹⁰⁰⁹ Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ručere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012, 3.lpp.

KOPSAVILKUMS

Autors aizstāvēšanai izvirza šādas tēzes, kas izteiktas secinājumu un priekšlikumu formā.

1. Latvijas valsts bija dibināta kā apvienota, patstāvīga, neatkarīga un uz demokrātiskiem pamatiem balstīta republika. Visu tautību pārstāvji, kas dzīvoja Latvijas teritorijā, tika aicināti piedalīties valsts izveidošanas procesā. Tomēr pēc sešpadsmit neatkarības gadiem sekoja autoritārais un totalitārie režīmi, kara darbība un piecdesmit Padomju Savienības okupācijas gadi, kas negatīvi ietekmēja nacionālo minoritāšu tiesību attīstības procesu. Minētie vēsturiskie notikumi turpina savu negatīvo ietekmi arī mūsdienās un kavē nacionālo minoritāšu integrāciju sabiedrībā. Atjaunojot Latvijas valstisko statusu, tika veikta arī visas tiesību sistēmas reforma un tās harmonizācija un attīstība, kura balstās uz cilvēktiesību normu ievērošanu. Latvija kļuva par neatkarīgu demokrātisko republiku, bet demokrātiskās valsts funkcionēšanas neatņemama sastāvdaļa ir cilvēktiesību, un tai skaitā arī nacionālo minoritāšu tiesību, ievērošana. Turpinot Latvijas pirmskara tradīcijas, valsts pārvaldes darbība jāorganizē visas sabiedrības interesēs. Latvijā jāizstrādā Nacionālo minoritāšu integrācijas stratēģiju, kurai jāklūst par hierarhiski augstāku nacionāla līmeņa plānošanas dokumentu. Šīs programmas ietvaros jāuzlabo arī policijas profesionalitāte, pakalpojumu kvalitāte un policijas darbības efektivitāte saskaņā ar starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem, tostarp arī minoritāšu jautājumos.

2. 2011. gada 20. oktobrī Ministru kabinets apstiprināja Kultūras ministrija izstrādātās „Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam” (turpmāk - Pamatnostādnes), kurās tiek plānota turpmākā Latvijas sabiedrības integrācijas politika. Pamatnostādnēs nav ieļauti uzdevumi policijas darbam pret nacionālajām minoritātēm vērsto likumpārkāpumu apkarošanas jomā un nacionālo minoritāšu tiesību ievērošanai policijas darbinieku vidū. Skaidrāka politiskā nostāja šajā jomā varētu pozitīvi ietekmēt policijas darbības efektivitāti, policijas darbinieku profesionalitāti un policijas sniegto pakalpojumu kvalitāti. Līdz ar to būtu nepieciešams papildināt Pamatnostādnes, uzticot Valsts policijai tādus uzdevumus, kas uzlabotu gan valsts integrācijas politiku, gan valsts politiku noziedzības apkarošanā un sabiedriskās kārtības un drošības aizsardzībā, kā arī pie nacionālajām minoritātēm piederošu personu tiesību un likumīgo interešu aizsardzībā. Nepieciešams arī veikt šādus grozījumus „Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnēs 2012.–2018. gadam”:

2.1. Papildināt 1.3.3. punktā minēto publiskās pārvaldes darbinieku sarakstu, kuriem ir nepieciešama apmācība par iecietību un sociālo atstumtību, starpkultūru kompetencēm, par tiesu praksi attiecībā uz diskrimināciju, un izteikt punktu šādā redakcijā:

„Palīdzošo profesiju speciālisti – darbinieki, kuri veic profesionālu darbību tiesībsargājošajā, sociālajā, izglītības un veselības jomā, kā, piemēram, policijas darbinieki, sociālie darbinieki, izglītības personāls (psihologi, pedagogi), mediķi un citi publiskās pārvaldes darbinieki”.

2.2. Papildināt punktus 1.3.3., 1.3.4., 1.3.5. un 1.3.6. sadaļu „Atbildīgā institūcija un iesaistītās institūcijas” ar vārdiem „*Iekšlietu ministrija*”.

3. Vairākos Latvijas Republikas likumos ir iekļautas normas, kas aizliedz diskrimināciju, kā arī piedāvā aizliegto kritēriju katalogus. Likumdevējs aizliegto kritēriju katalogos parasti iekļauj tādus kritērijus kā rase, ādas krāsa, tautība, valoda, dzimums, vecums, invaliditāte, reliģiskā, politiskā vai cita pārliecība, sociālā izcelsme, vai citus līdzīgus apstākļus. Veidojot aizliegto kritēriju katalogu, jāņem vērā, ka Latvija ir Eiropas Savienības dalībvalsts, kurai saistošas Eiropas Savienības tiesības. Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 21. pantā un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantā ir ietverts arī diskriminācijas aizliegums saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes. Minētie dokumenti atspoguļo Eiropas Savienības valstu kopējo cilvēktiesību izpratni, un neviena dalībvalsts nevar atļauties sev tādas tiesības vai tādu izpratni, kas būtu krasā pretrunā ar šo kopējo tiesisko bāzi. Veidojot aizliegto kritēriju katalogu ar interpretācijas metodēm, tajos jāiekļauj „piederību nacionālajai minoritātei” kā vienu no aizliegtās diskriminācijas kritērijiem.

4. 2006. gada 12. oktobrī Krimināllikuma 48. panta „Atbildību pastiprinošie apstākļi” pirmā daļa tika papildināta ar 14. punktu „noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku motīvu dēļ”. Ja noziedzīgs nodarījums netika kvalificēts saskaņā ar KL 78. pantu (netika veikta darbība, kas apzināti vērsta uz nacionālā, etniskā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu), bet veido citu noziedzīgā nodarījuma sastāvu, kura motīvs bija nacionālais, etniskais vai rasu naidis, tad tiesa, nosakot sodu, var piemērot KL 48. panta pirmās daļas 14. punktu. Tomēr minētā norma līdz šim brīdim nevienu reizi nav bijusi piemērota praksē. Par iemeslu tam, ka 14. punkts netiek piemērots, varētu būt tas, ka tiesa neattiecinā šo normu uz gadījumiem, kad noziedzīgs nodarījums bija izdarīts, pamatojoties uz personas nacionālo vai etnisko izcelsmi. Saskaņā ar ANO Konvencijas par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu 1. panta pirmo daļu jēdziens „rasu diskriminācija” nozīmē jebkuru atšķirību, izņēmumu, ierobežojumu vai priekšrocību, kuri pamatojas uz rases, ādas krāsas, ģints, nacionālās vai etniskās izcelšanās principiem un kuru mērķis vai sekas ir iznīcināt vai mazināt

cilvēka tiesību un pamatbrīvību atzīšanu politiskajā, ekonomiskajā, sociālajā, kultūras vai jebkurā citā sabiedrības dzīves jomā, kā arī šo tiesību un pamatbrīvību izmantošanu vai realizēšanu uz vienlīdzības pamatiem. Interpretējot KL 48. panta pirmās daļas 14. punktu atbilstoši starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksei, pants jāpiemēro arī tad, kad noziedzīgā nodarījuma motīvs bija nacionālais vai etniskais naidis. Līdz ar to, lai novērstu KL 48. panta pirmās daļas 14. punkta atšķirīgu interpretāciju būtu lietderīgi veikt grozījumus Krimināllikumā un izteikt KL 48. panta pirmās daļas 14. punktu šādā redakcijā:

„14) noziedzīgā nodarījuma motīvs bija nacionālais, etniskais vai rasu naidis”.

5. Latvijā tiek veidota statistika par noziedzīgajiem nodarījumiem, kas veikti pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem un kvalificēti saskaņā ar Krimināllikuma 78. pantu, kas paredz atbildību par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Pret nacionālo minoritāšu veikto noziedzīgo nodarījumu statistikā netiek iekļauti noziedzīgie nodarījumi, kas kvalificēti atbilstoši Krimināllikuma IX nodaļā ietvertu noziedzīgu nodarījumu grupas objektam, kā arī citi noziedzīgie nodarījumi (mantas tīšā bojāšana, zādzība un citi), kuri, iespējams, tika izdarīti naida, neiecietības vai rasistisku motīvu dēļ. Statistikas neesamība šajā jomā liedz tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem veikt pilnvērtīgu situācijas monitoringu un dinamikas analīzi. Lai atrisinātu konstatēto problēmu, nepieciešams veikt grozījumus Valsts policijas 2010. gada 8. aprīļa noteikumos Nr.6. „Integrētās iekšlietu informācijas sistēmas apakšsistēmas „Elektroniskais notikumu žurnāls” noteikumos”, papildinot 12. punktu „Sistēmā iekļauj sekojošo informāciju par notikumu” ar apakšpunktu 12.8. šādā redakcijā:

„12.8. vai notikums ir saistīts ar naidu vai neiecietību”.

Jānodrošina arī iespēju veikt attiecīgo atzīmi Informācijas sistēmā. Iekšlietu ministrijas Informācijas centram iegūtie dati būtu jāapkopo tādā statistiskā formā, kuru tiesībsargājošo iestāžu darbinieki turpmāk varētu izmantot savā darbā. Izdarītie grozījumi un Informācijas sistēmas uzlabojumi ļaus policijas darbiniekiem iegūt precīzus datus par naida noziegumu dinamiku valstī, kas, savukārt, dos iespēju prognozēt turpmāku situācijas attīstību un nekavējoties reaģēt uz operatīvās situācijas izmaiņām konkrētā apkalpojamā teritorijā, kā arī veikt visus nepieciešamos preventīvos pasākumus, lai nepieļautu situācijas pasliktināšanos.

6. Latvijā nav vienotās valsts stratēģijas noziedzības prevencijas jomā, kā arī nav iestādes, kas koordinētu un vadītu preventīvo darbu valstī kopumā. Kā piemērs šādai institūcijai var kalpot Zviedrijas nacionālā Noziedzības prevencijas padome, kas jau kopš 1974. gada darbojas Zviedrijas Tieslietu ministrijas pārraudzībā. Arī Latvijā būtu jāizveido Prevencijas padome, kas kļūtu par valsts centrālo koordinācijas institūciju prevencijas jomā, kuras pamatdarbības funkcijās būtu

iekļauta preventīvā darbā iesaistīto iestāžu koordinācija un vadīšana, statistisko datu apkopšana, kā arī pētnieciskais darbs prevencijas jomā.

7. Lai novērstu likumpārkāpumus, kas vērsti pret nacionālajām minoritātēm, kā arī cīņai ar noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, nepieciešams paaugstināt Valsts policijas vadības, kā arī tās struktūrvienību vadības lomu un atbildību par pasākumiem, kuri tiek veikti, lai organizētu, kontrolētu un plānotu preventīvo darbu, lai nepieļautu rasistisko vardarbību un citus naida noziegumus. Šo mērķu sasniegšanai sadarbībā ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, noskaidrojot viņu problēmas un vajadzības, Valsts policijai jāizstrādā iekšējie normatīvie dokumenti, ar kuru palīdzību tiks pilnveidots policijas darbs, paaugstināta šī darba efektivitāte un īstenoti preventīvie pasākumi. Papildus tam jāizstrādā arī instrukcijas par konkrētām darbībām, kuras jāveic policijas darbiniekiem, saņemot informāciju par noziedzīgiem nodarījumiem vai citiem likumpārkāpumiem, kas vērsti pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem. Tāpat nepieciešams veikt arī grozījumus spēkā esošajos iekšējos normatīvajos aktos:

7.1. Valsts policijas 2009. gada 18. decembra noteikumos Nr.27. „Valsts policijas operatīvās vadības struktūrvienību dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumos” V nodaļas „Informācijas paziņošanas kārtība” 33. punktā nekavējoties paziņojamās informācijas sarakstu papildināt ar apakšpunktu 33.33. šādā redakcijā:

„33.33. noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu”.

7.2. Valsts policijas 2010. gada 22. februāra noteikumos Nr.5. „Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā”, papildināt 35. punktā minēto objektu sarakstu, kuriem policijas darbiniekiem jāpievērš īpaša uzmanība, veicot preventīvu patrulēšanu, ar apakšpunktu 35.12. šādā redakcijā:

„35.12. nacionālo minoritāšu pulcēšanas vietām, kultūrvēsturiskiem un reliģiskiem objektiem, kā arī par biedrībām, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību”.

8. Veicot personālsastāva atlasīšanu un pieņemšanu dienestā Valsts policijā, jāsekmē reprezentatīvu nacionālo minoritāšu pārstāvniecību policijā. Atbilstoši šim principam, jānodrošina, lai nacionālo minoritāšu pārstāvji, kas Latvijā veido, pēc dažādiem statistiskiem datiem, no 37,9% līdz 40,4% no valsts iedzīvotāju kopskaita, šādā līmenī būtu pārstāvēti arī Valsts policijā. Ja kāda no sabiedrībā esošām tautībām nav pārstāvēta policijā, valstij jāsekmē tās pārstāvju iesaistīšana darbam policijā. Pēc Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību sniegtās informācijas, šobrīd nepietiekama ir čigānu (romu) tautības pārstāvība policijā. Lai novērstu šādu situāciju ir nepieciešams veikt čigānu

(romu) tautības pārstāvju atlasi darbam policijā. Kandidātiem jāatbilst „Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumā” izvirzītajām prasībām. Valsts policijā jāveic speciāli pasākumi, lai palīdzētu pretendentiem apgūt nepieciešamos standartus un stimulētu viņus iesniegt pieteikumus dienestam policijā. Jānoskaidro cēloņi, kas kļuvuši par iemeslu tam, ka čigānu (romu) tautības pārstāvji nepietiekami pārstāvēti policijā, un jāveic pasākumi, lai pārvarētu šos šķēršļus. Nepieciešams izplatīt informāciju par darbu un vakancēm policijā, kas varētu ietvert sevī kā reklāmu plašsaziņas līdzekļos, tā arī brošūru izplatīšanu nacionālo minoritāšu izglītības iestādēs, kultūras un reliģijas centros. Šo informāciju jānodod kā nacionālo minoritāšu kopienu rīcībā, tā arī biedrībām, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību. Papildus tam jānodrošina iespēja čigānu (romu) tautības pārstāvjiem, kuri vēlas strādāt Valsts policijā, bet nav apguvuši valsts valodu tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo un amata pienākumu veikšanai, apmeklēt bezmaksas valsts valodas kursus.

9. Aptaujas „Valsts policijas darbinieku tolerances līmenis un spēja strādāt daudznacionālajā sabiedrībā” rezultāti pierādījuši, ka valsts policijas darbiniekiem ir vājš profesionālās sagatavotības līmenis darbam ar nacionālajām minoritātēm, kas apgrūtina viņu spēju strādāt daudznacionālajā sabiedrībā, kā arī nacionālo minoritāšu tiesību pilnvērtīgu ievērošanu. Arī tolerances (ieciētības) līmenis policijas darbinieku vidū nenodrošina profesionālu un vienādu attieksmi pret nacionālajām minoritātēm. Tādēļ ir nepieciešams veikt Valsts policijas darbinieku apmācību, lai nodrošinātu profesionālu darbību attiecībā uz nacionālo minoritāšu tiesību aizskārumu konstatēšanu un izmeklēšanu. Šī apmācība nepieciešama kā jaunpieņemtajiem darbiniekiem, tā arī darbiniekiem, kuriem ir jau ilgāka darba pieredze tiesībsargājošās iestādēs. Jāapmāca darbam daudznacionālajā sabiedrībā kā ierindas darbinieki, tā arī virsnieki, ieskaitot policijas vadību. Promocijas darba autors, būdams Valsts policijas koledžas lektors, piedalījās minētā darbā un izstrādāja Valsts policijas koledžas profesionālās pilnveides izglītības programmas „Nacionālo minoritāšu tiesību ievērošana Valsts policijas darbā” un „Policijas darbs daudznacionālajā sabiedrībā”. Ir nepieciešams pilnveidot izglītības iegūšanas iespējas Valsts policijas darbiniekiem. Akadēmiskās izglītības iegūšanas iespējas policijas darbiniekiem var nodrošināt, atjaunojot Latvijas Policijas akadēmiju vai nodibinot jaunu policijas izglītības iestādi. Jaunās izglītības iestādes programmās jāiekļauj atsevišķa disciplīna vai atsevišķas lekcijas, kāda cita kursa ietvaros, akadēmisko apmācību diskriminācijas un naida motivētu noziegumu jautājumos.

10. Mūsdienu policijas darbība Eiropas Savienības valstīs galvenokārt izpaužas kā policijas sadarbība ar sabiedrību, risinot ar noziedzību un sabiedriskās kārtības traucējumiem saistītās

problēmas. Arī Latvijā policijas darbība jāorientē uz sabiedrības vajadzību apmierināšanu. Šīs politikas ietvaros Valsts policijā jāizveido konsultatīva padome darbam ar nacionālajām minoritātēm. Darbam šajā padomē jāpiesaista arī minoritāšu biedrību un citu organizāciju pārstāvji, kā arī neatkarīgi šīs jomas speciālisti. Padomei jāklūst par tādu struktūru, kas varētu veicināt Valsts policijas sadarbību ar minoritāšu pārstāvjiem, konsultēt par problēmjaudājumiem un piedāvāt iespējamus risinājumus.

11. Teritoriālās struktūrvienībās (īpaši tajās, kas nodrošina sabiedrisko kārtību nacionālo minoritāšu apdzīvotos rajonos) jānorīko speciāli apmācīti darbinieki, kuru dienesta pienākumos jāiekļauj pienākums komunicēt ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem. Minēto darbinieku rīcībā jābūt informācijai par nacionālo minoritāšu sastāvu apkalpojamā teritorijā, par biedrībām, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību, kā arī par vakancēm Valsts policijā un minoritāšu iespējām iestāties tajā. Šie darbinieki jāpilnvaro pārstāvēt policiju minoritāšu biedrībās, piedalīties apspriedēs un semināros, kas tiek rīkoti par minoritātēm aktuāliem jautājumiem. Lai nacionālo minoritāšu pārstāvji varētu brīvi komunicēt ar šiem darbiniekiem, tiem jānodrošina pieņemšanas vieta un jānosaka pieņemšanas laiki. Šiem darbiniekiem jāpiegalās arī patrulēšanā teritorijās, kurās dzīvo nacionālo minoritāšu pārstāvji, personīgi jāapmeklē izglītības iestādes, kurās viņi mācās, ar mērķi nodibināt kontaktus ar minoritāšu pārstāvjiem. Nepieciešams arī veikt grozījumus Valsts policijas 2010. gada 17. februāra noteikumos Nr.4. „Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumos” II nodaļā „Iecirkņa inspektora pamatpienākumi”:

11.1. Izteikt 13. punktu šādā redakcijā:

„13. Iecirkņa inspektors dienesta pienākumu izpildes laikā, detalizēti izzinot apkalpojamo teritoriju, operatīvo stāvokli un iepazīstot iedzīvotājus:

13.1. veic apkalpojamās teritorijas apgaitu, pārrunas ar iedzīvotājiem, namu apsaimniekotājiem un to pilnvarotām personām, pašvaldību darbiniekiem, uzņēmumu, iestāžu, tirdzniecības un citu objektu darbiniekiem, kā arī izmanto citu policijas struktūrvienību sniegto informāciju;

13.2. komunicē ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, pārstāv Valsts policiju nacionālo minoritāšu biedrībās, kā arī biedrībās, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību, piedalīties apspriedēs un semināros, kas tiek rīkoti par minoritātēm aktuāliem jautājumiem;

13.3. analizē informatīvos materiālus un statistiskas datus par noziedzību un citiem likumpārkāpumiem;

13.4. veic citus pasākumus apkalpojamās teritorijas izzināšanā”.

11.2. Papildināt 14. punktā minēto informācijas sarakstu un izteikt punktu šādā redakcijā:

„14. Iecirkņa inspektors pārzina informāciju apkalpojamā teritorijā par:

14.1. ielām, ceļiem, tiltiem, parkiem, mežu masīviem, kredītiestādēm, pasta nodaļām, paaugstinātās bīstamības objektiem, aptiekām, transportlīdzekļu novietnēm, tirgiem, sporta laukumiem, izglītības iestādēm, ražošanas un tirdzniecības objektiem, medicīnas iestādēm, materiālo vērtību noliktavām, apsardzes vai detektīvdarbības veikšanai licencētām komercsabiedrībām, nacionālo minoritāšu pulcēšanas vietām, kultūrvēsturiskiem un reliģiskiem objektiem, kā arī par biedrībām, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību un citu svarīgu informāciju”.

12. Veicot patrulēšanu nacionālo minoritāšu apdzīvotos rajonos, policijas patruļās iespēju robežās būtu jāiekļauj minoritāšu pārstāvjus. Tas neapšaubāmi uzlabos gan sabiedrības uzticību, gan policijas darbības efektivitāti. Ieteicams veikt patrulēšanu, izmantojot kājnieku posteņus, nevis autoekipāžas, jo tas dos iespēju labāk komunicēt ar vietējiem iedzīvotājiem. Veicot patrulēšanu daudznacionālajos rajonos, policijas darbiniekiem stingri jāievēro likumu normas attiecībā uz visiem sabiedrības locekļiem, nepamatoti neizceļot un nediskriminējot kādas minoritātes grupas pārstāvjus. Policijas darbiniekiem jāaizliedz veikt nepamatotu „profilēšanu” vai jebkādas darbības, kuru rezultātā bez objektīva pamatojuma, balstoties tikai uz personas tautību vai etnisko izcelsmi, reliģiju vai pilsonību, kā vienīgo pārbaudes iemeslu, tiek apturēti un pārbaudīti nacionālo minoritāšu pārstāvji. Kaut arī oficiāli profilēšana tiek nosodīta visās Eiropas Savienības valstīs, tā joprojām tiek izmantota. Nacionālo minoritāšu grupas, kas tiek pakļautas šai profilēšanai, Eiropas valstīs atšķiras, tomēr visās šajās valstīs nemainīgi tiek profilēti čigānu (romu) tautības pārstāvji. Arī Latvijā, kā liecina Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību sniegtā informācija, policijas darbinieki nepamatoti bieži aptur un pārbauda čigānus (romus). Nepieciešams arī veikt grozījumus Valsts policijas 2005. gada 31. maija noteikumos Nr.1. „Valsts policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodekss”, papildinot tos ar 10.¹ punktu šādā redakcijā:

„10.¹ Policijas darbinieks neizceļ, neaptur un nepārbauda kādas minoritātes grupas pārstāvjus, pamatojoties tikai uz šo personu tautību vai etnisko izcelsmi, reliģiju vai pilsonību, kā vienīgo pārbaudes iemeslu”.

13. Valsts policijas darbības efektivitāte ir atkarīga no personu vēlmēm ziņot par noziegumiem policijai. Šajā ziņā naida noziegumi neatšķiras no citiem noziegumiem, jo policija ir atkarīga no sabiedrības vēlēšanās ziņot par incidentiem. Valsts policijas vadībai jānodrošina tādu pasākumu veikšana, kas uzlabotu nacionālo minoritāšu pārstāvju iespējas ziņot par noziegumiem. Šajos pasākumos varētu ietilpst informācijas izplatīšana par iesniegumu pieņemšanas un izskatīšanas kārtību Valsts policijā, kas jānodod kā nacionālo minoritāšu kopienu rīcībā, tā arī biedrībām, kas

nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību. Papildus tam jāizplata arī informācija par iespējām iesniegt sūdzības par pretlikumīgām darbībām no policijas darbinieku puses.

14. Valsts policijā pastāvošā novērtēšanas un atskaišu sistēma balstās tikai uz kvantitatīvajiem darba rādītājiem. Tas nedod iespēju noskaidrot policijas darbinieku faktisko ieguldījumu sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšanā, kā arī likumpārkāpumu prevencijā, gadījumos, kad veiktām darbībām nav skaitliska novērtējuma. Turklāt veikto pasākumu kvantums neliecina par to kvalitāti un efektivitāti. Papildus kvantitatīvajiem darba rādītājiem (kas arī ir nepieciešami), par iecirkņa inspektora faktisko ieguldījumu liecina arī noziedzības dinamika apkalpojamā teritorijā (arī nacionālo minoritāšu apdzīvotās vietās), iedzīvotāju atsauksmes (ieskaitot nacionālo minoritāšu pārstāvjus), inspektora klātbūtnes biežums sabiedriskās vietās. Līdz ar to ir nepieciešams pilnveidot novērtēšanas sistēmu Valsts policijā, nosakot tādas vērtēšanas kritērijus, kā iedzīvotāju, pašvaldību pārstāvju, valsts iestāžu un neatkarīgu ekspertu novērtējums. Arī atskaišu sistēmā ir nepieciešami uzlabojumi: Valsts policijai jāatskaitās valsts iestādēm (izpildvarai, likumdevējvarai un tiesu varai), jāatskaitās sabiedrībai (ieskaitot nacionālo minoritāšu kopienas), jāatskaitās neatkarīgām iestādēm (tai skaitā biedrībām, kas nodrošina minoritāšu tiesību aizsardzību), kā arī jāatskaitās savas struktūrvienības priekšā (pašnovērtējums). Minētais uzlabos policijas darbības caurskatāmību, kas, savukārt, ļaus iegūt un attīstīt sabiedrības uzticību. Nepieciešams arī veikt grozījumus Valsts policijas 2010. gada 17. februāra noteikumos Nr.4. „Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumos”, papildinot tos ar 35. punktu šādā redakcijā:

„35. Iecirkņa inspektora tiešais priekšnieks apkopo informāciju par iecirkņa inspektora faktisko ieguldījumu sabiedriskās kārtības sargāšanā un cīņā ar noziedzību, kā arī informāciju par dienesta pienākumu izpildes kvantitatīvajiem un kvalitatīvajiem rezultātiem, novērtē preventīvā darba efektivitāti un pēc fizisko vai juridisko personu pieprasījuma sniedz informāciju par apkalpojamās teritorijas drošību un iecirkņa inspektora personīgu ieguldījumu sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšanā”.

Anotācija

Mūsdienās, kad par Latvijas attīstības politisko mērķi kļuva tiesiskās valsts veidošana, minoritāšu tiesību aizsardzībai Latvijā ir ne tikai svarīga teorētiska, bet arī praktiska loma.

Pētījumā tiek analizēts jautājums par nacionālo minoritāšu tiesībām, parādīts šo tiesību attīstības process Latvijas Republikas teritorijā; izskatīti starptautiskie un reģionālie dokumenti, spēkā esošie un arī jau atceltie Latvijas Republikas likumi, tika veikts minēto dokumentu salīdzinājums un piemērošanas prakses analīze; izpētīts nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības mehānisms kā Latvijas Republikā, tā arī citās Eiropas Savienības valstīs; izskatīti ieteikumi un rekomendācijas par policijas darbību daudznacionālā sabiedrībā, kurus izstrādājis Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas Augstais komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos, Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību, kā arī aplūkoti Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi; noteikta policijas loma nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības īstenošanā; piedāvāti konstatēto nepilnību un noskaidroto problēmjautājumu iespējamie risinājumi.

Izmeklējot incidentus, kas saistīti ar vardarbību, valsts institūcijām tiek uzlikti papildu pienākumi atmaskot jebkuru rasistisko motivāciju un noskaidrot, vai etniskais naidis vai aizspriedumi ir ietekmējuši notikumus.

Neskatoties uz panākumiem, kas novērojami pēdējos gados Latvijā, naida noziegumu identificēšanā un izmeklēšanā joprojām ir nepieciešamība pēc saskaņotām un mērķtiecīgām darbībām no tiesībsargājošo iestāžu puses.

Pētījumā tiek piedāvātas praktiskās metodes, lai uzlabotu policijas preventīvo darbību to likumpārkāpumu novēršanā, kas vērsti pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem.

Summary

One of the objectives of political development in Latvia is the achievement of national justice, so proper protection of rights for national minorities is important not only at a theoretical but also at a practical level.

In this research the essence of national minorities was analysed, the process of its development in Latvian Republic was shown; several international and regional documents connected with the research, current and declined law of Latvian Republic were inquired; the comparison of mentioned documents & practice was made; the mechanism of national minorities protection was investigated in Latvian Republic and also in other countries of the European Union; suggestions and recommendations are considered about policing in multinational society, which have been developed by the High Commissioner on National Minorities of the Organization for Security and Co-operation in Europe, the European Commission against Racism and Intolerance and the Council of Europe, as well as the decisions of the European Court of Human Rights; were shown the role of the police in the matter of the protection of national minorities, problems associated with the rights of national minorities were pointed out and solution to those problems were provided.

When investigating violent incidents, state authorities have the additional duty to take all reasonable steps to unmask any racist motive and to establish whether ethnic hatred or prejudice may have played a role in the events.

Despite progress in recent years, which has resulted in a greater awareness among police in Latvia about the specific nature of hate crimes, there remains a strong need for a concerted and sustained effort in capacity building of law enforcement, the prosecution and the judiciary.

This research provides practical methods for improving preventive police work in stopping the offences against individuals of national minorities.

Zusammenfassung

Heutzutage, wenn das Ziel der politischen Entwicklung Lettlands die Bildung von Gesetzstaat ist, wird dem Rechtsschutz der nationalen Minderheiten in Lettland nicht nur eine theoretische Rolle, sondern auch eine wichtige praktische Bedeutung zugewiesen.

In der Studie ist die Art der Rechte der nationalen Minderheiten untersucht; ist die Entwicklung dieser Rechte im Territorium der Republik Lettland gezeigt; sind im Zusammenhang mit dem Thema der Studie die internationale und regionale Instrumente, die Gesetze in Kraft und außer Kraft der Republik Lettland, betrachtet; ist eine Analyse dieser Dokumente und einer Praxis ihrer Anwendung durchgeführt; ist der Mechanismus des Rechtsschutzes nationaler Minderheiten in der Republik Lettland, sowie in anderen Ländern der Europäischen Union untersucht; sind die Vorschläge und Empfehlungen zur Polizeiarbeit in einer multikulturellen Gesellschaft, entwickelt von dem Hohen Kommissar für nationale Minderheiten der Organisation für Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa, der Europäischen Kommission gegen Rassismus und Intoleranz des Europarates, sowie die Entscheidungen des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte, betrachtet; ist eine Rolle der Polizei beim Rechtsschutz der nationalen Minderheiten gezeigt; ist auf die verbundenen mit den Rechten der nationalen Minderheiten Problemen aufgewiesen, sind Lösungen zu diesen Problemen vorgeschlagen.

In einer Untersuchung der gewaltsamen Zwischenfälle ist eine zusätzliche Aufgabe auf Polizeibeamte auferlegt, die alle möglichen Maßnahmen zu ergreifen, um die Motive des Verbrechens zu etablieren und festzustellen, ob es durch einen Akt der nationalen Hass oder Vorurteile verursacht wurde.

Trotz einiger Fortschritte, die sich in den letzten Jahren in Lettland zu diesem Thema angedeutet haben, was zu einem verstärkten Informiertheitsgrad der Polizeimitarbeiter über die Besonderheiten der Hassverbrechen führte, gibt es immer noch ein dringender Bedarf für ein abgestimmtes und nachhaltiges Handeln von den Strafverfolgungsbehörden, Staatsanwälten und Justizorgane.

Die ausgeführte Studie bestimmt die praktischen Methoden des Polizeiwirkens für die Verbesserung der präventiven Arbeit, um die gegen die ethnischen Minderheiten begangenen Verbrechen zu verhindern.

Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts

1. Izmantotā literatūra

1. Alfredsons G. Mazākumtiesības: starptautiskie standarti un uzraudzības procedūras. Grām.: Mazākumtiesību rokasgrāmata. Cilvēktiesību Žurnāls, 1998, Nr.7/8, 11.-31.lpp.
2. Alternatīvais jeb "ēnu ziņojums" par Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzības īstenošanu Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008.
3. Balode L. Naida noziegumi. Pieejams: <http://www.portalslv.lv/?menu=doc&id=244871> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
4. Balodis R. Baznīcu tiesības. Rīga: Tiesību zinātne, 2002. ISBN: 9984-95401-3.
5. Balodis R., Kārkliņa A. Divdesmit gadi kopš Latvijas Neatkarības deklarācijas: valststiesību attīstības tendences un risinājumi. Jurista Vārds, 2010. 27.aprīlis, Nr.17/18.
6. Bērziņš V., Bambals A. Latvijas armija. Rīga: Zinātne, 1991. ISBN: 5-7966-0706-5.
7. Bite K. Amatspersonas darbības un tās rezultātu novērtēšanas psiholoģiskie, personālvadības un tiesiskie aspekti. Grām.: Starptautiskās zinātniskās konferences „Valsts un tiesību aktuālās problēmas” zinātnisko rakstu krājums. A. Baikova zin. red. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011. 81.-85.lpp. ISBN: 978-9984-14-543-3.
8. Bite K. Profesionālā izglītība policijā – tiesiskais regulējums un praktiskā īstenošana. Grām.: Juridiskās zinātnes aktuālās problēmas. Rakstu krājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2012. 103.-117.lpp. ISBN: 978-9934-0-2032-2.
9. Bībele. Rīga: Latvijas Bībeles Biedrība, 1993.
10. Blūzma V. Tiesiskas valsts pirmsākumi Latvijā. Latvijas vēsture, 1998, Nr.3, 20.-24.lpp., Nr.4, 6.-14.lpp., 1999, Nr.1, 46.-54.lpp.
11. Bojārs J. Blēņas un patiesība ap konvenciju. Lauku Avīze, 2005. 26.janvāris, 5.lpp.
12. Bojārs J. Starptautiskās publiskās tiesības. I sējums, Rīga: Zvaigzne ABC, 2004. ISBN 9984-36-361-9.
13. Brands-Kehris I., Kučs A., Zankovska-Odiņa S. Nacionālo minoritāšu konvencija - Eiropas pieredze Latvijai. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, Eiropas Padomes Informācijas birojs, 2006. ISBN: 9984-9333-4-2.
14. Briede J. Satversmes 104. pantā garantēto tiesību īstenošana administratīvajā procesā. Jurista Vārds, 2007. 27.novembris, Nr.48.
15. Ceļā uz pilsonisku sabiedrību – 2000. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001.

16. Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? N. Muižnieka red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. ISBN: 978-9984-45-219-7.
17. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Izglītības soļi, 2000. ISBN: 9984-9436-0-7.
18. Čakste J. Taisnība vienmēr uzvarēs. Atziņas, runas, dokumenti, raksti, vēstules. Rīga: Jumava, 1999. ISBN: 9984-05-258-3.
19. Čigānu stāvoklis Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību un Etnisko Studiju Centrs, 2003. ISBN: 9984-9359-9-x.
20. Deklarācija par Valda Dombrovska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību. Latvijas Vēstnesis, 2011. 26.oktobris, Nr.169.
21. Diskriminācijas novēršana Latvijā: no likumdošanas līdz tiesu praksei (2008-2011). Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2011.
22. Dišlers K. Demokrātiskās valsts iekārtas pamati. Ievads konstitucionālās tiesībās. Rīga: A.Gulbis, 1931.
23. Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930.
24. Dišlers K. Latvijas pagaidu konstitūcija. Vispārīgas piezīmes. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1920, Nr.2/3.
25. Dokumenti stāsta: Latvijas buržuāzijas nākšana pie varas. V. Bērziņa red. Rīga: Zinātne, 1988.
26. Dribins L. Eiropas valstu minoritāšu tiesības. Vēsture un mūsdienas. Rīga: Tiesiskās informācijas centrs, 1998. ISBN: 9984-541-16-9.
27. Drošības policijas 2011.gada darbības publiskais pārskats. Pieejams: http://www.iem.gov.lv/files/text/DP_2011_p.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
28. Drošības policijas 2012.gada darbības publiskais pārskats. Pieejams: [http://www.iem.gov.lv/files/text/DP_2012\(2\).pdf](http://www.iem.gov.lv/files/text/DP_2012(2).pdf) [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
29. Ducmane K., Jēkabsons Ē., Ducmanis M. Latvijas valsts pasludināšana 1918. gada 18. novembrī. Rīga: Madris, 1998. ISBN: 9984592510.
30. Dupate K. Statistikas datu izmantošana diskriminācijas gadījumu pierādīšanai. Salīdzinošās judikatūras analīzes veikšana starp dažādām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2014.
31. Dzelme I. Naida noziegumu psiholoģiskās sekas - cietušā pieredze un ietekme uz plašāku sabiedrību. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008. ISBN: 978-9984-9920-2-0.
32. Eglītis V. Ievads konstitūcijas teorijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006. ISBN: 9984-731-72-3.
33. Eglītis V. Konstitūcijas teorijas pamati. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2000. ISBN: 9984-655-31-8.

34. Eiropas Vērtību pētījums. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001.
35. Endziņš A. Latvijas demokrātija un īsteni tiesiskās valsts prakse. Jurista Vārds, 2000. 19.janvāris, Nr.3.
36. Es labprāt redzētu tādu Latviju, kurā cilvēki grib iebraukt, nevis izbraukt. Eiropas Padomes cilvēktiesību komisāra N. Muižnieka intervija I. Dubavai. Jurista Vārds, 2013. 5. februāris, Nr.5.
37. Etniskā dažādība un lēmumu pieņemšana: politiķu un minoritāšu dialogs. Rīga: Pilsoniskās izglītības centrs, 2010.
38. Feldmanis A. Daži policijas attīstības problēmjautājumi Latvijas tiesību sistēmas transformācijas kontekstā. Grām.: Juridiskās zinātnes aktuālās problēmas. Rakstu krājums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2012. 118.-134.lpp. ISBN: 978-9934-0-2032-2.
39. Garonskis A. *Community policing* filozofija un tās realizācija Latvijā. Grām.: *Quo vadis* policijas iecirkņa inspektor? Zinātniski praktiskās konferences materiāli. Rakstu krājums. Latvijas Policijas akadēmija, 2005, 42.-49.lpp. ISBN: 9984-769-00-3.
40. Garonskis A. Policijas darbības efektivitātes vērtēšanas kritēriji: ārvalstu pieredze. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 41.-61.lpp.
41. Iedzīvotāju skaits pašvaldībās pēc nacionālā sastāva. Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Pieejams: http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/dokuments/2012/ISPN_Pasvaldibas_pec_TTB.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
42. Indrikovs Z. Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji: pētījumu projekta pirmā posma kopsavilkums. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 4.-13.lpp.
43. Informācija noziegumu upuriem. The Public Prosecution Service for Northern Ireland. Pieejams:http://www.ppsni.gov.uk/SiteDocuments/Victims/Information_for_Victims_of_Crime-LATVIANv1.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
44. Informētība par cilvēktiesību aizsardzību Latvijā. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs, 2008.
45. Izraksts no Tautas Padomes sēdes protokola par Latvijas valsts pasludināšanu. Latvijas vēstures institūta žurnāls, 2003, Nr.3, 142.-151.lpp.
46. Izvērtējot prokuratūras darbu, noziedzības tendences valstī un turpmākos soļus noziedzības apkarošanā. Latvijas Vēstnesis, 2012. 23.februāris, Nr.31.

47. Ījabs I. Neirotikā integrācija. Pieejams: http://archive.politika.lv/temas/sabiedribas_integracija/19277 [aplūkots 2012.gada 22.februārī].
48. Jauns fenomens – naida motivēti noziegumi. Kārtība un drošība, 2008. decembris, Nr.2, 26.-27.lpp.
49. Judins A. Projekta „Kiber Latvija - no naida brīva zona” materiāli. Publicēts: <http://www.dialogi.lv>. Nav pieejams.
50. Judins A. Rasisms Latvijā: vai gaidām nāvi? Publicēts: <http://www.politika.lv/index.php?id=111469&lang=lv> [aplūkots 2011.gada 10.novembrī].
51. Judins A. Valsts policijas darba efektivitāte: Krimināltiesiskais aspekts. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 30.-40.lpp.
52. Juridisko terminu vārdnīca. I. Krastiņa red. Rīga: Nordik, 1998. ISBN: 9984-510-45-x.
53. Kalnciema A. Nacionālo minoritāšu kultūras autonomijas parlamentārais risinājums Latvijas Republikā. Latvijas vēstures institūta žurnāls, 1992, Nr.3, 117.-129.lpp. ISSN: 1025-8906.
54. Kamenska A., Brands-Kehris I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008. ISBN: 978-9984-9920-1-3.
55. Kažoka I. Alternatīvā integrācija. Pieejams: <http://blogi.politika.lv/index.php?id=62254> [aplūkots 2012.gada 22.februārī].
56. Kavalieris A. Operatīvās darbības likuma komentāri. Rīga: RaKa, 1999. ISBN: 9984-15-176-X.
57. Kesnere R. Ko par valstisko minoritāti uzskata Eiropā. Latvijas Vēstnesis, 2005. 25.maijs Nr.78.
58. Kločaņiks P. Islāmisma ietekme uz sabiedrību un cilvēkdrošību Latvijā. Grām.: Valsts policijas koledžas 1. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli Rīga: Valsts policijas koledža, 2012. 141.-151.lpp.
59. Kolčanovs B., Zankovska-Odiņa S., Zālītis K. Atšķirīgs klients daudzveidīgā Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2010.
60. Kovaļevska A. Labas pārvaldības princips. Jurista Vārds, 2005. 16.augusts, Nr.30.
61. Kovaļevska A. Satversmes 89. pants: saturs un attīstība. Grām: Daugavpils Universitātes 50. starptautiskā zinātniskās konferences materiāli. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2009. 87.-92.lpp. ISBN: 978-9984-14-424-5.
62. Kovaļevska A. Satversmes 89. pants: vai deklaratīva norma Satversmē? Jurista Vārds, 2008. 15.jūlijs, Nr.26, 1.-6.lpp.

63. Kovaļevska A. Tiesības uz labu pārvaldību: salīdzinošs skatījums uz Eiropas Savienības valstu praksi Latvijas kontekstā. Likums un Tiesības, 2006, Nr.8, 244.-247.lpp., Nr.9, 276.-281.lpp.
64. Krastiņš U. Krimināllikumam 10 gadi: tapšana, attīstība un perspektīva. Juridiskā zinātne, 2010, Nr.1, 5.-24.lpp. ISBN: 978-9984-45-246-3.
65. Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Jurista Vārds, 2003. 30.septembris, Nr.35.
66. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007. ISBN: 987-9984-787-29-9
67. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. Rīga: AFS, 2007. ISBN: 987-9984-787-30-5
68. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009. ISBN: 978-9984-790-57-2.
69. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008. ISBN: 978-9984-790-54-1.
70. Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000. ISBN: 9984-671-05-4.
71. Kreile M. Ēlertes latviskā utopija. Pieejams: http://archive.politika.lv/temas/sabiedribas_integracija/elertes_dziva_utopija/ [aplūkots 2012.gada 22.februārī].
72. Kučs A. Neiecietības kurināšanas aizliegums un tiesības uz vārda brīvību: tiesisko risinājumu iespējas un ierobežojumi Latvijā. Grām.: Savējie un svešie. Sabiedrības radikalizācijas tendences Latvijā, Eiropā un pasaulē. Stratēģiskās analīzes komisija. Zinātniski pētnieciskie raksti, Rīga: Zinātne, 2007, Nr.5, 344.-376.lpp. ISBN: 978-9984-808-23-9.
73. Kučs A. Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2012. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/Apkopojums%20naida%20kurinasana.doc> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
74. Kučs A. Vārda brīvības robežas: goda un cieņas aizskaršana, naida kurināšana. Rīga: Providus, 2004. ISBN: 9984-751-52-X.
75. Kučs A. Vārda ķieģelis naida mūrī. Pieejams: <http://www.politika.lv/temas/cilvektiesibas/15554/> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
76. Kuzņecova K. Sociāli ekonomisko pārmaiņu ietekme uz sabiedrisko kārtību un drošību. Grām.: Valsts policijas koledžas 2. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Rīga: Valsts policijas koledža, 2013, 117.-125.lpp. ISBN: 978-9984-49-797-6.
77. Kuzņecova K. Spēka pielietošana policijas darbībā starptautisko cilvēktiesību standartu kontekstā. Grām.: Valsts policijas koledžas 1. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli Rīga: Valsts policijas koledža, 2012, 119.-129.lpp.

78. Latvija desmit gados: Latvijas valsts nodibināšanas un viņas pirmo 10 gadu darbības vēsture. M. Ārona red. Rīga: Jubilejas komisijas izlaidums. 1928.
79. Latvijas iedzīvotāju sadalījums pēc valstiskās piederības. Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Pieejams: http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/dokuments/2013/ISVP_Latvija_pec_VPD.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
80. Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020.gadam. Latvijas Vēstnesis, 2013, 9. janvāris, Nr.6.
81. Latvijas Republikas prokuratūras 2013.gada darba rezultātu pārskats. Pieejams: <http://www.prokuratūra.gov.lv/public/30231.html> [aplūkots 2014.gada 20.aprīlī].
82. Latvijas Republikas tiesībsarga 2011. gada ziņojums. Rīga: Tiesībsarga birojs, 2012.
83. Latvijas Republikas tiesībsarga 2012. gada ziņojums. Rīga: Tiesībsarga birojs, 2013.
84. Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). D. A Lēbera. red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000. ISBN: 9984-643-14-X.
85. Latvijas valsts atjaunošana. 1986-1993. U. Bormana, V. Kaņepes red. Rīga: Latvijas vēsture, 1998. ISBN: 9984-643-00-X.
86. Levits E. 91. Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 73.-119.lpp. ISBN: 978-9984-840-19-2.
87. Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Latvijas Vēstnesis, 2003. 8.maijs, Nr.68.
88. Liholaja V. Kā atrast saprātīgu līdzsvaru. Jurista Vārds, 2005. 25.janvāris, Nr.3.
89. Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007. ISBN: 9984790169.
90. Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vārds, 2006. 12.decembris, Nr.49, 19.decembris, Nr.50.
91. Litvins G. Nevēlamu simbolu aizliegums. Jurista Vārds, 2013. 9.jūlijs, Nr.27/28.
92. Makans L. Operatīvā darbība tiesībpārkāpumu novēršanā un atklāšanā sapulču, gājienu un piketu laikā. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2007, Nr.4.
93. Matisāns J. Personas tiesību aizsardzība kratīšanas laikā. Grām.: Starptautisko un nacionālo tiesību attīstība mūsu dienās: starptautiskā zinātniski praktiskā konference, veltītā augstskolas 20 gadu jubilejai. Rakstu krājums. Rīga: Sociālo tehnoloģiju augstskola, 2011, 69.-72.lpp. ISBN: 978-9984-748-38-2.
94. Matvejevs A. Policijas darbības efektivitātes satura analīze. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 77.-92.lpp.

95. Matvejevs A. Policijas darbības teorijas attīstības tendences. Monogrāfija. Rīga: P&K, 2009. ISBN: 9984-689-08-5.
96. Matvejevs A. Policijas iestādes darbības pilnveidošana. Grām.: *Quo vadis* policijas iecirkņa inspektor? Zinātniski praktiskās konferences materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2005, 15.-32.lpp. ISBN: 9984-769-00-3.
97. Mazākumgrupu (minoritāšu) integrācijas aspekti Latvijā. I. Ziemeles red. Rīga: Latvijas Universitātes Cilvēktiesību institūts, 2001. ISBN: 9984-9493-0-3.
98. Mazākumtautības Latvijā: vēsture un tagadne. L. Dribina red. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007. ISBN: 9789984624563.
99. Meikališa Ā. Cilvēktiesību ievērošana, veicot izmeklēšanas darbības. Jurista Vārds, 2007. 13.marts, Nr.11.
100. Meikališa Ā. Kriminālprocesa īpatnības izmeklēšanas darbībās ar nepilngadīgajiem. Grām.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 418.-427.lpp. ISBN: 978-9984-840-10-9.
101. Meikališa Ā. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga: Biznesa augstskola „Turība”, 2001. ISBN: 9984-90970-6.
102. Meikališa Ā., Strada K. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 2000. ISBN: 9984-15-039-9.
103. Mežmalas vidusskolā darbu sāks romu tautības multikulturāla klases un senioru centrs. Pieejams: <http://www.jurmala24.lv/zinas/55/107282> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
104. Mežs I. Etniskie balsojumi par ES. Diena, 2003. 26.septembris.
105. Mieriņa A. Kā Latvija pieteica sevi pasaulei 1919.gadā. Latvijas vēstures institūta žurnāls, 1992, Nr.1. 146.-179.lpp. ISSN: 1025-8906.
106. Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005. ISBN: 9984-671-90-9.
107. Mūsu lēmumi balstās uz tiesiskiem, nevis politiskiem apsvērumiem. Jurista Vārds, 2009. 28.aprīlis, Nr.17.
108. Nacionālās drošības koncepcija. Informatīvā daļa. Latvijas Vēstnesis, 2011, 22. marts, Nr.45.
109. Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012. – 2018.gadam. Rīga: Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2011. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/doc/nozaru/integracija/Pamatnostadnes/KMPam_071011_integ.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
110. Nacionālo minoritāšu konvencija - diskriminācijas novēršana un identitātes saglabāšana Latvijā. N. Muižnieka red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007. ISBN: 9984-802-78-7.
111. Naida noziegumi. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008.

112. Naida noziegumi: Ziņojiet par tiem un mēs varēsim Jums palīdzēt. Humberside Police. Pieejams:<http://www.nelincs.gov.uk/GetAsset.aspx?id=fAA4ADQAMgA3AHwAfABUAHIAdQBIAHwAfAAwAHwA0> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
113. Naida noziegumu rokasgrāmata. Rīga: Dānijas Cilvēktiesību institūts, 2012. ISBN: 978-87-91836-29-9.
114. Noziedzības stāvoklis valstī 2011.gadā un prokuratūras darbs kriminālajā sfērā. Pieejams: http://prokuratūra.gov.lv/upload_file/Faili/Gada_parskati/Gada_parskats_2011.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
115. Noziedzības stāvoklis valstī 2012.gadā un prokuratūras darbs kriminālajā sfērā. Pieejams: http://prokuratūra.gov.lv/upload_file/Faili/Gada_parskati/gadaatskate2012.doc [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
116. Pabriks A. Etniskās proporcijas, nodarbinātība un diskriminācija Latvijā. Rīga: Nordik, 2002. ISBN: 9984-675-78-5.
117. Paeglis A. Pērkoņkrusts pār Latviju. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 1994.
118. Par Polijas Republikas Sejma priekšsēdētājas un viņas vadītās delegācijas oficiālo vizīti Latvijā. Latvijas Vēstnesis, 2012. 1.jūnijs, Nr.86.
119. Par saliedētību un cieņu pret Latviju. Latvijas Vēstnesis, 2012. 15.februāris, Nr.26.
120. Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2007.gada pārskats. Rīga: Patērētāju tiesību aizsardzības centrs, 2008. Pieejams: http://www.ptac.gov.lv/upload/parskati/ptac_publicais_parskats_2007.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
121. Pārskats par prokuratūras 2011.gada darba rezultātiem. Pieejams: <http://prokuratūra.gov.lv/public/30230.html> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
122. Petrenko D. Man jāklūst par pareizo krievu. Pieejams: http://archive.politika.lv/temas/sabiedribas_integracija/man_jaklust_par_pareizo_krievu/ [aplūkots 2012.gada 22.februārī].
123. Pleps J., Litvins G. Satversmes jautājumi ekonomiskās krīzes apstākļos. Intervija ar Eiropas Kopienų tiesas tiesnesi E. Levitu. Jurista Vārds, 2009. 22.septembris, Nr.38.
124. Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004. ISBN: 9984-731-39-1.
125. Pleps J. Satversmes 8. nodaļas interpretācijas pamatnostādnes Satversmes tiesas praksē. Grām.: Daugavpils Universitātes 50. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2009, 77.-86.lpp. ISBN: 978-9984-14-424-5.
126. Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012. ISBN: 978-9984-840-21-5.
127. Reakcija uz rasismu Latvijā. Rīga: The European Network Against Racism - Latvia, 2006.
128. Riekstiņš J. Deportētos aizveda 33 ešelonos. Latvijas Vēstnesis, 2004. 22.aprīlis, Nr.63.

129. Rīgas Pašvaldības policijas 2012.gada darba rezultāti. Pieejams: http://rpp.riga.lv/images/stories/Statistika/2012/Darba_rezultati/Darba%20rezultati_2012.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
130. Rīgas Pašvaldības policijas darba rezultāti. 2013. gada I pusgads. Pieejams: http://rpp.riga.lv/images/stories/Statistika/2013/Darba%20rezult%C4%81ti/DR_Ipusgads_2013.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
131. Rīgas Videonovērošanas centrs turpina attīstīties. Pieejams: <http://rpp.riga.lv/index.php/q-a-hidden-3/521-rgas-videonovroanas-centrs-turpina-attstties> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
132. Romu tiesības uz izglītību: īstenošanas situācija Latvijā. D. Zaķes red. Rīga: Izglītības iniciatīvu centrs, 2011.
133. Sabiedrības integrācijas aktuālākie aspekti. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs, 2007.
134. Sabiedrības uzticēšanās Valsts policijai un latentā noziedzība. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: FACTUM, 2011. Pieejams: http://www.vp.gov.lv/doc_upl/uzticiba_policijai_2011.ppt [aplūkots 2011.gada 1.martā].
135. Skaitliski lielāko tautību pārstāvju skaits un atsevišķu tautību īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā. 2011.gada tautas skaitīšana – Galvenie rādītāji. Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/2011gada-tautas-skaitisana-galvenie-raditaji-33608.html> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
136. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013. ISBN: 987-9984-840-25-3.
137. Strada-Rozenberga K. Nepilngadīgā, kuram ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums, statuss kriminālprocesā. Grām.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 371.-382.lpp. ISBN: 978-9984-840-10-9.
138. Suvorovs V. Staļina ģeniālais plāns. Mēs. Neatkarīgās Rīta Avīzes pielikums, 2001. 12.maijs, Nr.19.
139. Ščerbinskis V. Latvijas minoritātes un to pārstāvība parlamentā starpkaru periodā. Jurista Vārds, 2012. 25. decembris, Nr.52.
140. Šilde Ā. Latvijas vēsture. 1914-1940. Valsts tapšana un suverēnā valsts. Stockholm: Daugava, 1976. ISBN: 5-7966-0956-4.
141. Šmidts V. Līķa apskate notikuma vietā. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1996. ISBN: 9984-545-04-0.
142. Treļš Ē. Valsts policijas darbinieku tolerances līmenis un spēja strādāt daudznacionālajā sabiedrībā. Valsts policijas darbinieku aptauja. 2011.gada marts – aprīlis. Pieejams: http://www.trels.lv/aptaujas_rezultati.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].

143. Trešais ziņojums par Latviju. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2008.
144. Upleja S. Latvietis pareizais. Pieejams: http://archive.politika.lv/temas/sabiedribas_integracija/19009/ [aplūkots 2012.gada 22.februārī].
145. Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi. I. Bērziņa-Ruķere., I. Avota, N. Grūbis u.c. Rīga: Valsts policija, 2012. ISBN: 978-9934-8311-0-2.
146. Vahers J., Bērziņa I. Lūzums. No milicijas līdz policijai. Rīga: Nordik, 2006. ISBN: 9984-792-16-1.
147. Valsts darba inspekcijas 2012. gada darbības pārskats. Pieejams: http://www.vdi.gov.lv/files/2012_gada_darbības_pārskats.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
148. Valsts pamati – vai visiem pašsaprotami. Jurista Vārds, 2012. 6.novembris, Nr.45.
149. Valsts policijas Kurzemes reģiona pārvaldes Talsu iecirkņa plāns 2010. – 2012. gadam. Rīga: Valsts policija, 2010. ISBN 978-9984-49-035-9.
150. Valsts policija pārtrauks darba attiecības ar tiem, kuri nepilnveido valsts valodas zināšanas. Latgales Laiks, 2011, 10.jūnijs, Nr.45.
151. Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas intervija BBC televīzijas programmai “Hard Talk”, intervē Tims Sebastjans. Latvijas Vēstnesis, 2000. 8.novembris, Nr.396/398.
152. Valstsnācija nevar uzvesties kā mazākumtautība. Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesneses un Rīgas Juridiskās augstskolas profesores I. Ziemeles intervija G. Litvinam. Jurista Vārds, 2012. 3.janvāris, Nr.1.
153. Velšs A. Policijas vieta un loma sabiedrībā. Grām.: Valsts policijas koledžas 1. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli Rīga: Valsts policijas koledža, 2012, 6.-20.lpp.
154. Vilks A. Noziedzības prevences aspekti krīzes apstākļos. Grām.: Valsts policijas koledžas 2. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Rīga: Valsts policijas koledža, 2013, 182.-195.lpp. ISBN: 978-9984-49-797-6.
155. Vilks A. Policijas darbības efektivitāte noziedzības novēršanas jomā: pieeja pētnieciskās problēmas izzināšanā. Grām.: Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji. Zinātniski pētnieciskā projekta materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008, 62.-76.lpp.
156. Vilks I. Zinātniskā ētika jeb Domājotā cilvēka ceļš. Rīga: Mācību grāmata, 2008. ISBN: 978-9984-18-114-1.
157. Zankovska-Odiņa S. Nacionālo minoritāšu līdzdalība – vai un cik efektīva? Grām.: Dialogs Latvijā: kultūru dažādība, robežas un saiknes. D. Hanova red. Rīga: Akadēmisko programmu aģentūra, 2008, 58.-64.lpp.

158. Zankovska-Odiņa S. Šurp, grāmatas, uz (čigānu) skolu! Pieejams: <http://www.politika.lv/print.php?id=15543> [aplūkots 2011.gada 10.novembrī].
159. Ziemele I. 114. pants. Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 695.-716.lpp. ISBN: 978-9984-840-19-2.
160. Ziemele I. Starptautiskās tiesības un cilvēktiesības Latvijā: abstrakcijas un realitāte. Rīgā: Tiesu nama aģentūrā, 2005. ISBN: 9984-671-76-3.
161. Ziemele I. Tiesības uz kultūru, un Eiropas Padomes standarti. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1.jūnijs, Nr.197/200.
162. Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012.
163. Žeivots M. Policijas iecirkņa inspektors – mīts vai realitāte? Grām.: *Quo vadis* policijas iecirkņa inspektor? Zinātniski praktiskās konferences materiāli. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2005, 50.-59.lpp. ISBN: 9984-769-00-3.
164. Accountability for Criminal Justice: Selected Essays. Stenning P. eds. Toronto: University of Toronto Press, 1995. ISBN: 9780802076014.
165. Addressing Ethnic Profiling by Police. New York: Open Society Institute, 2009. ISBN: 978-1-891385-89-6.
166. Alfredsson G., Eide A. The Universal Declaration of Human Rights. Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1999. ISBN: 90-411-1168-9.
167. Andrysek O. Report on the Definition of Minorities. Utrecht: The Netherlands Institute of Human Rights, 1989.
168. Antisemitic Incidents Report 2011. London: Community Security Trust, 2010.
169. Aspling F., Djarv C. Hate Crimes 2011. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2012.
170. Aspling F., Djarv C. Hate Crimes 2012. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2013.
171. Bayley D. Democratizing the Police Abroad: What to Do and How to Do It. Washington: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, 2001.
172. Bowling B., Parmar A., Phillips C. Policing Ethnic Minority Communities. In: Handbook of Policing. Newburn T. eds. Portland: Willan Publishing, 2008, p. 528-555. ISBN: 9781843920199.

173. Capotorti F. Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities. New York: United Nations, 1991. ISBN: 9211540836.
174. Carty K. Good Practices in Basic Police Training. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2009. ISBN: 978-92-9234-502-0.
175. Carty K. Guidebook on Democratic Policing. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2008. ISBN: 978-92-9234-500-6.
176. Charter for European Security. Istanbul: Organisation on Security and Cooperation in Europe, 1999.
177. Countering Terrorism, Protecting Human Rights. Warsaw: Organization for Security and Cooperation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2007. ISBN: 83-60190-49-6.
178. Crenshaw K. W. Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color. In: The Public Nature of Private Violence. Fineman M. A., Mykitiuk R. eds. New York: Routledge, 1994, p. 93-118. ISBN: 0415908450.
179. Cruz P. de. Comparative Law in a Changing World. London: Cavendish Publishing Limited, 1999. ISBN: 1-85941-432-X.
180. De Schutter O., Ringelheim J. Ethnic Profiling: A Rising Challenge for European Human Rights Law. *The Modern Law Review*, Vol. 71, Issue 3, May 2008. p. 358-384.
181. Dealing With Difference. A Framework to Combat Discrimination in Europe. London: Amnesty International Publications, 2009. ISBN: 978-0-86210-443-6.
182. Deschenes J. Proposal Concerning a Definition of the Term "Minority". New York: United Nations, 1985.
183. Eide A. Working Definition of Minorities, Possible Ways and Means of Facilitating the Peaceful and Constructive Solution of Problems Involving Minorities. In: U.N. Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, Report on 45th Session, U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/1993/45. Geneva: United Nations, 1993.
184. European Union Minorities and Discrimination Survey. Main Results Report. Vienna: European Union Agency for Fundamental Rights, 2009. ISBN: 978-92-9192-461-5.
185. Fourth Report on Estonia. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2010.
186. Fridell L. The Defining Characteristics of Community Policing. In: Community Policing: The Past, Present, and Future. Fridell L., Wycoff M. A. eds. Washington: Police Executive Research Forum, Annie E. Casey Foundation, 2004, p. 3-12. ISBN: 1-878734-82-2.

187. General Policy Recommendation no.11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007.
188. General Recommendation XIII on the Training of Law Enforcement Officials in the Protection of Human Rights. In: International Human Right Instruments. Volume II. HRI/GEN/1/Rev.9 (Vol. II). Geneva: United Nations, Committee for the Elimination of Racial Discrimination, 2008, p. 276-277.
189. Greenberg Stanley B. Race and State in Capitalist Development: Comparative Perspectives. New York: The American Academy of Political and Social Science, 1980. ISBN: 978-0300025279.
190. Good practices in building police-public partnerships. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2008. ISBN: 978-92-9234-501-3.
191. Hate Crime Laws: A Practical Guide. Warsaw: Organization on Security and Cooperation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009. ISBN: 978-92-9234-757-4.
192. Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses. Annual Report for 2007. Warsaw: Organization on Security and Cooperation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2008.
193. Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses. Annual Report for 2008. Warsaw: Organization on Security and Cooperation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009.
194. Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses. Annual Report for 2009. Warsaw: Organization on Security and Cooperation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2010.
195. Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses. Annual Report for 2010. Warsaw: Organization on Security and Cooperation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2011.
196. Henrard K. The Interrelationship between Individual Human Rights, Minority Rights and the Right to Self-Determination and Its Importance for the Adequate Protection of Linguistic Minorities. The Global Review of Ethnopolitics, No.1, September 2001.
197. Housing conditions of Roma and Travellers. Vienna: European Union Agency for Fundamental Rights, Latvia RAXEN National Focal Point, 2009.
198. Human Rights Standards and Practice for the Police. Geneva: United Nations, 2004. ISBN: 92-1-154153-0.
199. Iganski P. Hate Crime and the City. Bristol: Policy Press, 2008. ISBN: 978-1-86134-939-2.

200. Iganski P. *Racist Violence in Europe*. Brussels: The European Network Against Racism, 2011.
201. *Inimxigused Eestis 2010*. Eesti Inimxiguste Keskuse aastaaruanne. Toimetajad Kasper K., Meiorg M. Tallinn: SA Eesti Inimõiguste Keskus, 2011. ISSN: 2228-091X.
202. Jones T., Newburn T., Smith D. J. *Democracy and Policing*. London: Policy Studies Institute, 1994. ISBN: 9780853745792.
203. Klingspor K., Frenzel A. *Hate Crimes 2010*. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2011.
204. Klingspor K., Molarin A. *Hate Crimes 2007*. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2008.
205. Klingspor K., Molarin A. *Hate Crimes 2008*. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2009.
206. *La lutte contre le racisme, l'antisémitisme et la xénophobie. Année 2010*. Paris: Commission nationale consultative des droits de l'homme, Direction de l'information légale et administrative, 2011. ISBN: 978-2-11-008481-1.
207. Laederich S. *Roma Cultural Identity*. In: *Social Inclusion and Cultural Identity of Roma Communities in South-Eastern Europe*. Mirescu G. ed. Bern: Swisspeace, 2011, p. 19-28. ISBN: 978-3-908230-79-3.
208. Macpherson W. *The Stephen Lawrence Inquiry. Report of an Inquiry*. London: The Stationery Office, 1999. Pieejams: <http://www.archive.official-documents.co.uk/document/cm42/4262/4262.htm> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
209. Mägi E., Lill L., Kirss L., jm. *Missugune on Eeesti üliõpilaskond? Uuringu „Õiglane ligipääs kõrgharidusele Eestis“ lõppraport*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, 2010.
210. Mareš M. *Symboly používané extremisty na území ČR v současnosti*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2006.
211. *Minority Peoples in the Age of Nation-States*. Chaliand G. eds. London: Pluto Press, 1989. ISBN: 0745302769.
212. Molarin A., Frenzel A. *Hate Crimes 2009*. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications, 2010.
213. Nockleby J. T. *Hate Speech*. In: *Encyclopedia of the American Constitution*. Levy L. W., Karst K. L. Vol. 3. Detroit: Macmillan Reference USA, 2000. p. 1277-1279. ISBN: 0-02-864880-3.
214. Oakley R. *Police Training Concerning Migrants and National Minorities*. In: *Human Rights and the Police*, Strasbourg: Council of Europe, 1997, p. 71-82. ISBN: 92-871-3296-8.

215. Oakley R. Policing Racist Crime and Violence. A Comparative Analysis. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2005.
216. Osse A. Understanding Policing. Amsterdam: Amnesty International, 2007. ISBN: 978-90-6463-175-7.
217. Packer J., Myntti K. The Protection of Ethnic and Linguistic Minorities in Europe. Turko, Abo: Institute for Human Rights, Abo Akademi University, 1993. ISBN: 978-951-650-150-8.
218. Pentassuglia G. Minorities in International Law. Strasbourg: Council of Europe, 2002. ISBN: 978-92-871-4773-8.
219. Perry B. In the name of hate: Understanding hate crimes. New York: Routledge, 2001. ISBN: 978-0-415-92772-2.
220. Plan national d'action contre le racisme et l'antisémitisme 2012-2014. Pieejams: http://www.interieur.gouv.fr/sections/a_la_unue/toute_l_actualite/ministere/plan-national-d-action-contre-racisme/downloadFile/attachedFile/Plan_national_d_action_contre_le_racisme_et_l_antisemitisme_2012_2014_-_version_definitive.pdf?nocache=1329321988.61 [aplūkots 2012.gada 29.martā].
221. Police and NGOs: Why and How Human Rights NGOs and Police Services Can and Should Work Together. Copenhagen: European Platform for Policing and Human Rights, 2004.
222. Police and Roma and Sinti: Good Practices in Building Trust and Understanding. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2010. ISBN: 978-92-9234-509-9.
223. Polizeiliches Handeln in einer multikulturellen Gesellschaft. Pieejams: http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_OeffentlicheSicherheit/2001/09_10/Artikel_13.aspx [aplūkots 2012.gada 24.aprīlī].
224. Pour un modèle français d'intégration: premier rapport annuel. Paris: Haut Conseil à l'intégration, La Documentation Française, 1991. ISBN: 2110025506.
225. Preventing and responding to hate crimes. Warsaw: Organization for Security and Cooperation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009. ISBN: 978-92-9234-767-3
226. Readings for Diversity in Social Justice: An Anthology on Racism, Anti-Semitism, Sexism, Heterosexism, Ableism, and Classism. Adams M. eds. New York: Routledge, 2000. ISBN: 978-0415926331.
227. Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on "Hate Speech". Pieejams: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec\(97\)20_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec(97)20_en.pdf) [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
228. Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organization on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006. ISBN: 90-75989-05-9.

229. Semerak A., Kratz G. Die Polizeien in Westeuropa. Stuttgart, München, Hannover: Boorberg, 1989. ISBN: 978-3-415-01430-5.
230. Smith Anthony D. The Ethnic Origins of Nations. Oxford: Blackwell, 1998.
231. Sprachgebrauch der Sicherheitsexekutive. Bericht des Menschenrechtsbeirates zur Studie. Pieejams:http://www.menschenrechtsbeirat.at/cms15/mrb_pdf/thematische_berichte/2004_sprachgebrauch.pdf [aplūkots 2012.gada 24.aprīlī].
232. The Content and Context of Hate Speech. Herz M., Molnar P. eds. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN: 978-0-521-13836-9.
233. The Continued Segregation of Romani Schoolchildren. Pieejams: <http://www.errc.org/cms/upload/file/fourth-communication-to-the-committee-of-ministers-on-judgment-implementation-30112010.pdf> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
234. The European Code of Police Ethics. Recommendation Rec (2001) 10. Strasbourg: Council of Europe, 2002. ISBN: 92-871-4831-7.
235. Third Report on Albania. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2005.
236. Third Report on the Czech Republic. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2004.
237. Third Report on Estonia. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2006.
238. Third Report on Germany. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2004.
239. Third Report on Norway. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2004.
240. Third Report on Romania. Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2006.
241. Third Report on "the Former Yugoslav Republic of Macedonia". Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2005.
242. The Lund Recommendations on the Effective Participation of National Minorities in Public Life. Hague: Organization on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 1999. ISBN: 978-90-75989-05-2.
243. Thornberry P. International Law and the Rights of Minorities. Oxford: Clarendon Press, 1991.
244. Tomuschat C. Status of Minorities under Article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights. In: Minorities in National and International Laws. Chandra S. eds. New Delhi: Deep & Deep Publications, 1985, p. 31-67.

245. Uildriks N., Reenen P. van. Policing Post-Communist Societies: Police-Public Violence, Democratic Policing and Human Rights. Antwerp, Oxford, New York: Intersentia, Open Society Institute, 2003. ISBN: 90-5095-299-2.
246. Veiter T. Commentary on the Concept of „National Minorities”. Revue des Droits de l’Homme, 1974, Vol. VII. p. 273-290.
247. World Fascism: A Historical Encyclopedia. II Volume set. Blamires C. B., Jackson P. eds. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2006. ISBN: 1-57607-940-6.
248. Аврутин Ю. Е., Кикоть В. Я., Сыдорук И. И. Правопорядок: организационно-правовое обеспечение в Российской Федерации. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. ISBN: 5-238-00563-6.
249. Алкснис В. Ситуацию с правами человека в Латвии все еще нельзя признать нормальной. Панорама Латвии, 2 октября 2002 года, №230.
250. Альфредсон Г. Права меньшинств: равенство и недискриминация. В кн.: Ленинградская конференция по правам меньшинств. Доклады и сообщения. Отв. ред. Н. Юхнева, Х. Краг. Ленинград: Ленинградский Союз ученых, 1991, с. 12 - 35.
251. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. Москва: Стелс, 1995. ISBN: 5-85496-073-7.
252. Бельский К. С. Полицейское право. Москва: Дело и Сервис, 2004. ISBN: 5-8018-0239-8.
253. Блищенко И., Абашидзе А. Права национальных меньшинств в свете мирового опыта. Общественные науки и современность. 1992, № 4.
254. Бойцов А.И. Преступления против собственности. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. ISBN: 5-94201-062-5.
255. Большой психологический словарь. Под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. Москва: Еврознак, 2003. ISBN: 5-93878-086-1.
256. Бромлей Ю. В. Современные проблемы этнографии. Москва: Наука, 1981.
257. Брук С. И. Население мира: Этнодемографический справочник. Москва: Наука, 1986.
258. Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. Бандурка А.М., Бек А., Голованова М.В. и др. Харьков: Национальный университет внутренних дел, 2003. ISBN: 966-610-041-X.
259. Гида Е. Международные деонтологические стандарты поведения должностных лиц в сфере обеспечения правопорядка. В кн.: Развитие международного и национального права на современном этапе: международная научно-практическая конференция, посвященная 20-летию юбилею Высшей школы социальных технологий. Сборник докладов. Рига: Высшая школа социальных технологий, 2011. с. 134 - 136. ISBN: 978-9984-748-38-2.

260. Добренъков В. И., Кравченко А. И. Методы социологического исследования. Москва: ИНФРА-М, 2004. ISBN: 5-16-002113-2.
261. Дробижева Л. М. Социальные проблемы межнациональных отношений в постсоветской России. Москва: Центр общечеловеческих ценностей, 2003. ISBN: 5-88790-064-4.
262. Зеленков М. Ю. Межнациональные конфликты: природа и технологии развития. Воронеж: Воронежский государственный университет, 2006. ISBN: 5-9273-0987-9.
263. Идентичность и конфликт в постсоветских государствах. Под ред. М. Б. Олкотта, В. А. Тишкова, А. В. Малашенко Москва: Московский Центр Карнеги, 1997. ISBN: 0-87003-078-7.
264. Камбек Л. Л. Судебный следователь. Полнейшее руководство по производству уголовного следствия. Санкт-Петербург: Типография штаба Отдельного корпуса внутренней стражи, 1861.
265. Карапетян Л. М. Федеративное государство и правовой статус народов. Москва: Манускрипт, 1996.
266. Крылов Б. Проблемы защиты прав национальных меньшинств в Российской Федерации. Журнал российского права, 2001, № 8, с. 17 - 25.
267. Ку Клукс Клан. Белое движение в США. Под ред. И. В. Дьякова Москва: Фэри-В, 2001. ISBN: 5-94138-003-8.
268. Матвеев А. Деятельность полиции в демократическом государстве. Grām.: Starptautiskās zinātniskās konferences „Valsts un tiesību aktuālās problēmas” zinātnisko rakstu krājums. A.Baikova zin. red. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011, 64.-71.lpp. ISBN: 978-9984-14-543-3.
269. Машошин Ю. Обеспечение защиты прав потерпевших. В кн.: Актуальные проблемы Европейского и национального права: Международная научно-практическая конференция. Сборник докладов. Под ред. И. Даниловой, Р. Воронковой, Т. Ковалевой. Рига: Высшая школа социальных технологий, 2008, с. 74 - 78. ISBN: 978-9984-748-30-6.
270. Настольная книга атеиста. Под ред. С. Д. Сказкина. Москва: Политиздат, 1987.
271. Новик В. В. Криминалистические аспекты процесса доказывания при дефиците доказательств. В кн.: Вестник криминалистики. Вып. 3(7). Под ред. А. Г. Филиппова. Москва: Спарк, 2003, с. 54 - 62. ISBN: 5-88914-214-3.
272. Окольский А. С. О понятии полицейского права. Т. VI. Варшава: Варшавские университетские издания, 1894.
273. Орлов А. И. Прикладная статистика. Москва: Экзамен, 2004. ISBN: 5-472-01122-1.

274. Проблемы прав национальных меньшинств в Латвии и Эстонии. Под ред. В. В. Полещука. Москва: Русская панорама, 2009. ISBN: 978-5-93165-242-9.
275. Савюк Л. К. Правоохранительные органы. Москва: Юристъ, 2004. ISBN: 5-7975-0654-8.
276. Сингер Б. Дж. Демократическое решение проблемы этнического многообразия. Вопросы философии, 1994, № 6.
277. Справочник самарского милиционера (Этнические меньшинства, религии, культуры). Самара: Управление МВД России по городу Самаре, 2006.
278. Толерантность и культура межнационального общения. Под ред. Е. А. Журавлевой, В. В. Шалина. Краснодар: Просвещение-Юг, 2009. ISBN: 978-5-93491-267-4.
279. Усманов У. А. Тактика допроса на предварительном следствии. Москва: ПРИОР, 2001. ISBN: 5-7990-0662-3.
280. Флетчер Д., Наумов А. В. Основные концепции современного уголовного права. Москва: Юристъ, 1998, 512 с. ISBN 5-797-50119-8.
281. Фляйшхауэр И. Пакт. Гитлер, Сталин и инициатива Германской дипломатии. 1938.-1939. Москва: Прогресс, 1990, 481 с. ISBN: 5-01-003212-0.
282. Чуев С. Проклятые солдаты. Москва: Эксмо, 2004, с. 403. ISBN 5-699-05970-9.
283. Шарапов Р. Д. Преступное насилие. Москва: Юрлитинформ, 2009. ISBN: 978-5-93295-469-0.
284. Этнически избирательный подход в действиях милиции в московском метро. Москва: Новая юстиция, 2006. ISBN: 5-91028-012-0.

2. Normatīvie akti

1. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Latvijas Vēstnesis, 2003. 23.aprīlis, Nr.61.
2. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143/144.
3. Konvencija par kibernoziegumiem un Konvencijas par kibernoziegumiem Papildu protokols par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās. Latvijas Vēstnesis, 2006. 26.oktobris, Nr.171.
4. Pārskatītā Eiropas Sociālā harta. Latvijas Vēstnesis, 2013. 26.februāris, Nr.40.
5. Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Latvijas Vēstnesis, 2005. 31.maijs, Nr.85.
6. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

7. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312.
8. Konstitucionālais likums "Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi": LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 30.janvāris, Nr.4./5.
9. Konstitucionālais likums "Par Latvijas Republikas valstisko statusu": LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 21.oktobris, Nr.42.
10. Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums). Rīga: Liesma, 1977.
11. Kriminālprocesa kodekss. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
12. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1984. 20.decembris, Nr.51.
13. Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14.novembris, Nr.164.
14. Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 29.maijs, Nr.80.
15. Biedrību un nodibinājumu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 14.novembris, Nr.161.
16. Darba likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6.jūlijs, Nr.105.
17. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 28.jūlijs, Nr.118.
18. *Euro* ieviešanas kārtības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 15.februāris, Nr.33.
19. Fizisko personu - saimnieciskās darbības veicēju - diskriminācijas aizlieguma likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 19.decembris, Nr.199.
20. Grozījumi Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 31.marts, Nr.51/52.
21. Grozījumi Biedrību un nodibinājumu likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 9.novembris, Nr.180.
22. Grozījumi Izglītības likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 24.marts, Nr.47.
23. Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 1.novembris, Nr.174.
24. Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 5.jūlijs, Nr.107.
25. Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 27.decembris, Nr.202.
26. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 12.jūnijs, Nr.112.
27. Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 7.jūnijs, Nr.91.
28. Grozījumi likumā „Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2011. 6.oktobris, Nr.158.

29. Grozījumi likumā “Par sociālo drošību”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 22.decembris, Nr.205.
30. Grozījumi likumā „Par tiesu varu”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2011. 29.jūnijs, Nr.99.
31. Grozījumi Militārā dienesta likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 17.aprīlis, Nr.62.
32. Grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2008. 9.jūlijs, Nr.104.
33. Grozījumi Pilsonības likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 27.oktobris, Nr.315/316.
34. Grozījumi Pilsonības likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 23.maijs, Nr.98.
35. Grozījumi Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 5.jūlijs, Nr.129.
36. Grozījumi Valsts civildienesta likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 9.novembris, Nr.180.
37. Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 30.jūnijs, Nr.101.
38. Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplinārbildības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 30.jūnijs, Nr.101.
39. Iesniegumu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 11.oktobris, Nr.164.
40. Izglītības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 17.novembris, Nr.343/344.
41. Izglītības likums: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 15.augusts, Nr.31/32.
42. Izglītības likums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1934. 16.jūlijs, Nr.132.
43. Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.
44. Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74.
45. Latvijas Satversmes vēlēšanu likums: LR likums. Rīga: Latvijas Tautas padome, 1919. 16.lpp.
46. Militārā dienesta likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 18.jūnijs Nr.91.
47. Operatīvās darbības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 30.decembris, Nr.131.
48. Pacientu tiesību likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 30.decembris, Nr.205.
49. Par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām: LR likums. Likumu krājums, 1923, Nr.87.
50. Par kārtību un sabiedrisko drošību valstī: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1938, Nr.35.
51. Par Konvenciju par kibernoziegumiem un Konvencijas par kibernoziegumiem Papildu protokolu par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 26.oktobris, Nr.171.

52. Par Latvijas izglītības iestādēm: LR likums. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1919. 31.decembris, Nr.13.
53. Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 6.jūnijs, Nr.21.
54. Par likumu vai atsevišķu to normu spēkā esību saistībā ar Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 1.maijs, Nr.67.
55. Par mazākuma tautu skolu iekārtu Latvijā: LR likums. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1919. 31.decembris, Nr.13.
56. Par Pārskatīto Eiropas Sociālo hartu: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 26.februāris, Nr.40.
57. Par policiju: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 24.septembris, Nr.37.
58. Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 14.februāris, Nr.5.
59. Par sapulcēm: LR likums. Likumu krājums, 1923, Nr.87.
60. Par sapulcēm, gājieniem un piketiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 30.janvāris, Nr.31/32.
61. Par sociālo drošību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 21.septembris, Nr.144.
62. Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu: LR likums. Likumu krājums, 1920. 7.augusts, Nr.12.
63. Par tiesu varu: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993. 14.janvāris, Nr.1.
64. Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 25.aprīlis, Nr.63.
65. Par valsts valodu: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1935. 9.janvāris, Nr.7.
66. Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 31.maijs, Nr.85.
67. Patērētāju tiesību aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1999. 1.aprīlis, Nr.104/105.
68. Personu apliecinošu dokumentu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 1.februāris, Nr.18.
69. Pilsonības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 11.augusts, Nr.93.
70. Preses likums: LR likums. Likumu krājums, 1924, Nr.60.
71. Preses likums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1938. 14.februāris, Nr.36.

72. Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 6.jūlijs, Nr.104.
73. Radio un televīzijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 8.septembris, Nr.137.
74. Reklāmas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 10.janvāris, Nr.7.
75. Robežsardzes likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 16.decembris, Nr.329/330.
76. Saeimas kārtības rullis. Valdības Vēstnesis, 1929. 10.aprīlis, Nr.79.
77. Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14.jūnijs, Nr.103.
78. Sodlu likums: LR likums. Likumu krājums, 1933, Nr.134.
79. Ugunsdrošības un ugunsdzēsības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 13.novembris, Nr.165.
80. Valsts civildienesta likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 22.septembris, Nr.331/333.
81. Valsts drošības iestāžu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 19.maijs, Nr.59.
82. Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 21.jūnijs, Nr.94.
83. Valsts valodas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1999. 21.decembris, Nr.428/433.
84. Deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu". Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1990. 17.maijs, Nr.20.
85. Deklarācija "Par Latvijas Republikas pievienošanas starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos". Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1990. 26.septembris, Nr.21.
86. Deklarācija par Latvijas valsti. Likumu krājums, 1920. 31.augusts, Nr.4.
87. Latvijas Tautas padomes politiskā platforma. Pagaidu Valdības Vēstnesis, 1918. 14.decembris, Nr.1.
88. Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi. Likumu krājums, 1920. 31.augusts, Nr.4.
89. Grozījumi Ministru kabineta 2012.gada 21.februāra noteikumos Nr.134 "Personu apliecinošu dokumentu noteikumi": Ministru kabineta 2013.gada 29.janvāra noteikumi Nr.72. Latvijas Vēstnesis, 2013. 15.februāris, Nr.33.
90. Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālo dienesta pakāpi darbības un tās rezultātu novērtēšanas kārtība: Ministru kabineta 2007.gada 7.augusta noteikumi Nr.532. Latvijas Vēstnesis, 2007. 10.augusts, Nr.129.
91. Mācību valoda Latvijas skolās un skolotāju ievēlēšana: Latvijas Pagaidu valdības 1918.gada 10.decembra noteikumi. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1919. 25.jūlijs, Nr.2.
92. Ministru kabineta 1921.gada 22.novembra noteikumi. Valdības Vēstnesis, 1921. 22.novembris, Nr.269.
93. Noteikumi par citvalodu personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā: Ministru kabineta 2002.gada 5.marta noteikumi Nr.96. Latvijas Vēstnesis, 2002. 8.marts, Nr.38.

94. Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju: Ministru kabineta 2004.gada 2.marta noteikumi Nr.114. Latvijas Vēstnesis, 2004. 5.marts, Nr.36.
95. Noteikumi par speciālo līdzekļu veidiem un kārtību, kādā tos lieto policijas darbinieki un robežsargi: Ministru kabineta 2011.gada 18.janvāra noteikumi Nr.55. Latvijas Vēstnesis, 2011. 27.janvāris, Nr.15.
96. Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju: Ministru kabineta 2000.gada 22.augusta noteikumi Nr.295. Latvijas Vēstnesis, 2000. 29.augusts, Nr.302.
97. Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un naturalizācijas pamatnoteikumiem: Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991.gada 15.oktobra lēmums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 31.oktobris, Nr.43.
98. Par Latvijas valsts valodu: Ministru kabineta 1934.gada 14.jūlija noteikumi. Valdības Vēstnesis, 1934. 16.jūlijs, Nr.132.
99. Par pievienošanas starptautiskajam cilvēktiesību aktam - "Konvencijai par bērna tiesībām": Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991.gada 4.septembra lēmums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 26.septembris, Nr.37.
100. Par sevišķās nozīmes milicijas vienības un PSRS Bruņoto Spēku noziedzīgās darbības nepieļaujamību Latvijas Republikas teritorijā: Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1990.gada 14.novembra lēmums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 14.februāris, Nr.5.
101. Personu apliecinošu dokumentu noteikumi: Ministru kabineta 2012.gada 21.februāra noteikumi Nr.134. Latvijas Vēstnesis, 2012. 1.marts, Nr.35.
102. Tiesu administrācijas nolikums: Ministru kabineta 2003.gada 16.decembra noteikumi Nr.720. Latvijas Vēstnesis, 2003. 19.decembris, Nr.180.
103. Tieslietu ministrijas nolikums: Ministru kabineta 2003.gada 29.aprīļa noteikumi Nr.243. Latvijas Vēstnesis, 2003. 13.maijs, Nr.70.
104. Valsts policijas nolikums: Ministru kabineta 2005.gada 18.janvāra noteikumi Nr.46. Latvijas Vēstnesis, 2005. 21.janvāris, Nr.12.
105. Par Latvijas Policijas akadēmijas likvidāciju: Ministru kabineta 2009.gada 30.jūnija rīkojums Nr.442. Latvijas Vēstnesis, 2009. 8.jūlijs, Nr.106.
106. Par latviešu valodas un vēstures mācīšanu: Latvijas Pagaidu valdības 1919.gada 11.marta rīkojums. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1919. 9.augusts, Nr.5.
107. Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņem 2012. – 2018.gadam: Ministru kabineta 2011.gada 20.oktobra rīkojums Nr.542. Latvijas Vēstnesis, 2011. 21. oktobris, Nr.167.

108. Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Valda Dombrovska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai: Ministru kabineta 2012.gada 16.februāra rīkojums Nr.84. Latvijas Vēstnesis, 2012. 21. februāris, Nr.29.
109. Par Iekšlietu ministrijas darbības stratēģiju 2012. – 2014.gadam: Iekšlietu ministrijas 2012.gada 30.marta rīkojums Nr.1-12/622. Pieejams: http://www.iem.gov.lv/files/text/Iem_strategija_2012_2014.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
110. Par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm profesionālās izglītības attīstības koncepciju 2014. – 2017.gadam: Iekšlietu ministrijas 2013.gada 30.septembra rīkojums Nr.1-12/2209. Nav publicēts.
111. Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā: Valsts policijas 2010.gada 22.februāra noteikumi Nr.5. Nav publicēti.
112. Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi: Valsts policijas 2010.gada 17.februāra noteikumi Nr.4. Nav publicēti.
113. Integrētās iekšlietu informācijas sistēmas apakšsistēmas „Elektroniskais notikumu žurnāls” noteikumi. Valsts policijas 2010.gada 8.aprīļa noteikumi Nr.6. Nav publicēti.
114. Kārtība, kādā organizē amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm profesionālās izglītības ieguvu un profesionālo pilnveidi, profesionālās mācības dienesta vietās un sākotnējās profesionālās mācības: Valsts policijas 2013.gada 23.septembra noteikumi Nr.14. Nav publicēti.
115. Kārtība, kādā Valsts policijā organizē amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm karjeras attīstība: Valsts policijas 2010.gada 23.aprīļa noteikumi Nr.7. Nav publicēti.
116. Kārtība, kādā organizē kandidātu atlasīšanu un pieņemšanu dienestā Valsts policijā: Valsts policijas 2012.gada 14.marta noteikumi Nr.5. Nav publicēti.
117. Nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi: Valsts policijas 2010.gada 15.decembra noteikumi Nr.19. Nav publicēti.
118. Valsts policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodekss: Valsts policijas 2005.gada 31.maija noteikumi Nr.1. Nav publicēti.
119. Valsts policijas operatīvās vadības struktūrvienību dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi: Valsts policijas 2009.gada 18.decembra noteikumi Nr.27. Nav publicēti.
120. Valsts policijas sadarbības noteikumi ar plašsaziņas līdzekļiem un sabiedrību: Valsts policijas 2009.gada 21.aprīļa noteikumi Nr.6. Nav publicēti.
121. Valsts policijas Ziņojumu datu bāzes noteikumi: Valsts policijas 2010.gada 6.augusta noteikumi Nr.12. Nav publicēti.

122. Par profesionālo pilnveidi Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldē: Valsts policijas 2013.gada 19.februāra pavēle Nr.571. Nav publicēta.
123. Charter of the United Nations. Pieejams: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml> [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
124. Convention on the Rights of the Child. United Nations, Treaty Series, vol. 1577, No.27531, September 1990.
125. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. United Nations, Treaty Series, vol. 660, No.14668, March 1976, 195 p.
126. The Universal Declaration of Human Rights. Pieejams: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf [aplūkots 2013.gada 5.septembrī].
127. Charter for European Security. Istanbul: Organisation on Security and Cooperation in Europe, 1999.
128. Charter of Fundamental Rights of the European Union. Official Journal C 303, December 14, 2007. p. 1 - 16. ISSN: 1725-2423.
129. Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. Official Journal L 180, July 19, 2000, p. 22 - 26. ISSN: 1725-2423.
130. Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law. Official Journal L 328, December 6, 2008. p. 55 - 58. ISSN 1725-2423.
131. A Magyar Köztársaság Alkotmánya Magyarország Alaptörvénye. Magyar Közlöny, 2011. április 25, Nr.43.
132. Constituição da República Portuguesa. Diário da República, 2005. 12 de Agosto, No.155.
133. Constitutia României. Monitorul Oficial, Partea I, 2003. 31 octombrie, Nr.767.
134. Eesti Vabariigi põhiseaduse. Riigi Teatajas, 1992. 6. juuli, Nr.26.
135. Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden. Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 2002. 9 april, Nr.200.
136. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Bundesgesetzblatt vom 23. mai 1949, Nr.1.
137. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Dziennik Ustaw, 1997, 16 lipca, Nr.78.
138. La Constitución Española. Boletín Oficial del Estado, el 29 de diciembre de 1978, Nr.311.
139. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės Žinios, 1992, lapkričio 30, Nr.33.
140. Listina základních práv a svobod: Ústavní zákon. Sbírky zákonů, č. 2/1993.
141. The Constitution of Malta. The Malta Government Gazette, 1964, September 18, No.11688.
142. Suomen perustuslaki. Suomen säädöskokoelma 11.6.1999/731.

143. Ustava Republike Slovenije. Uradni list Republike Slovenije, št. 33/1991, 1991, 28. december.
144. Ústava Slovenskej Republiky. Zbierka zákonov č. 460/1992 z 1. septembra 1992.
145. Конституцията на Република България. Държавен вестник, 1991. 13 июля, Nr.56.
146. Уголовный кодекс Российской Федерации: Федеральный закон Российской Федерации. Собрание законодательства Российской Федерации, 17 июня 1996 года, № 25.
147. О полиции: Федеральный закон Российской Федерации. Российская газета, 8 февраля 2011 года, № 5401.
148. Програма проведення експерименту по реформуванню діяльності міського відділення міліції Комінтернівського РВ Харківського міського управління і Солоницівського селищного відділу міліції Дергачівського РВ Управління МВС України в Харківській області: Наказ від 12 березня 2001 р. № 2058 Міністерства внутрішніх справ України. В кн.: Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. Бандурка А.М., Бек А., Голованова М.В. и др. Харьков: Национальный университет внутренних дел, 2003, с. 59 - 74.

3. Juridiskā prakse

3.1. Tiesu prakse

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 27996/06 un 34836/06 Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina.
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 32526/05 Sampanis and Others v. Greece.
3. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 43606/04 Yotova v. Bulgaria.
4. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 15766/03 Oršuš and Others v. Croatia.
5. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 40116/02 Šečić v. Croatia.
6. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 71557/01 Kuharec v. Latvia.
7. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 71074/01 Mentzen v. Latvia.
8. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 59727/00 Siskina and Siskins v. Latvia.
9. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 59405/00 Erbakan v. Turkey.
10. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 58278/00 Zdanoka v Latvia.
11. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 57325/00 D.H. and others v. The Czech Republic.
12. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 55762/00 un 55974/00 Timishev v. Russia
13. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 55707/00 Andrejeva v. Latvia.

14. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 41138/98 un 64320/01 *Moldovan and Others v. Rumania*.
15. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 43577/98 un 43579/98 *Nachova and Others v. Bulgaria*.
16. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 34369/97 *Thlimmenos v Greece*.
17. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 17371/90 *Gaygusuz v. Austria*.
18. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 13710/88 *Niemietz v. Germany*.
19. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 9214/80, 9473/81 un 9474/81 *Abdulaziz, Cabales, and Balkandali v. the United Kingdom*.
20. Eiropas Savienības tiesas 2011.gada 12.maija spriedums lietā: C-391/09 *Vardyn, Wardyn*, ECR, p. I-3787.
21. Eiropas Savienības (bij. Kopienų) tiesas 2008.gada 10.jūlija spriedums lietā: C-54/07 *Centrum*, ECR, p. I-5187.
22. Par Izglītības likuma 59. panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2. pantu): Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 14.septembra spriedums lietā Nr.2005-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005. 16.septembris, Nr.148.
23. Par Izglītības likuma pārejas noteikumu 9.punkta 3.apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 114. pantam, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 2. pantam un tās 14. pantam (saistībā ar 1. protokola 2. pantu), Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. un 27. pantam, Starptautiskās konvencijas par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu 5. pantam, Konvencijas par bērna tiesībām 2. un 30. pantam, kā arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 18. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 13.maija spriedums lietā Nr.2004-18-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005. 17.maijs, Nr.77.
24. Par likuma „Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības” 1. panta trešās daļas 5. punkta, 2. panta otrās daļas 2. punkta, 7. panta pirmās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 98. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Ceturtā protokola 2. un 3. pantam, Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 12. pantam un 1961. gada 30. augusta Konvencijas par apatridu skaita samazināšanu 8. panta 1. punktam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 7.marta spriedums lietā Nr.2004-15-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005. 9.marts, Nr.40.

25. Par likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 1. punkta (daļā par ārvalstnieku un bezvalstnieku, kuru pastāvīgā dzīvesvieta 1991. gada 1. janvārī bija Latvija, apdrošināšanas stāžu) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 109. pantam un 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un šīs konvencijas 1. protokola 1. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2001. gada 26. jūnija spriedums lietā Nr.2001-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2001. 27.jūnijs, Nr.99.
26. Par Ministru kabineta 2006.gada 31.oktobra noteikumu Nr.899 „Ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtība” 100. un 100.¹ punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2008.gada 29.decembra spriedums lietā Nr.2008-37-03. Latvijas Vēstnesis, 2008. 30.decembris, Nr.202.
27. Par Radio un televīzijas likuma 19. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91., 100. un 114. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantam un 14. pantam saistībā ar 10. pantu un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. un 27. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr.2003-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2003. 6.jūnijs, Nr.85.
28. Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta spriedums lietā Nr.2000-03-01. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1.septembris, Nr.307/309.
29. Par Valsts valodas likuma 19. panta un Ministru kabineta 2000.gada 22.augusta noteikumu Nr.295 „Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 116. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra spriedums lietā Nr.2001-04-0103. Latvijas Vēstnesis, 2001. 22.decembris, Nr.187.
30. Par likuma „Par policiju” 23. panta piektās daļas pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 102. un 108. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 23.maija lēmums lietā Nr.2005-01-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 27. maijs, Nr.84.
31. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2006.gada 8.februāra spriedums lietā Nr.SKC-54.
32. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 21.maija lēmums Nr.SKK-213/2010.

33. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 6.otobra lēmums Nr.SKK-404/08.
34. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2013.gada 22.aprīļa spriedums lietā Nr.PAK-154.
35. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2011.gada 29.marta spriedums lietā Nr.PAK-166.
36. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2010.gada 22.februāra spriedums lietā Nr.PAK-173/2010.
37. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2008.gada 28.februāra spriedums lietā Nr.PAK-99.
38. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2007.gada 4.aprīļa spriedums lietā Nr.PAK-160.
39. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2001. gada 16. janvāra lēmums lietā Nr.PAK-16.
40. Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 2.jūlijā spriedums lietā Nr.A42608907, 143/AA43-0746-10/17.
41. Administratīvās apgabaltiesas 2007.gada 8.oktobra lēmums lietā Nr.A42503307, AA43-2963-07/4.
42. Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.11840001908.
43. Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2002.gada 11.novembra spriedums lietā Nr.KA02-4/02.
44. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2005.gada 21.septembra spriedums lietā Nr.C 27175804 CA-2787/19.
45. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2005.gada 11.jūlija spriedums lietā Nr.C04386004.
46. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2013.gada 13.maija lēmums lietā Nr.KA04-0303-13/28.
47. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2012.gada 15.marta spriedums lietā Nr.K04-103-12/11.
48. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2011.gada 27.decembra spriedums lietā Nr.K04-0233-11/20.
49. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 18.augusta spriedums lietā Nr.K04-73-10/10.

50. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 4.marta spriedums lietā Nr.K04-115-10/27.
51. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 10.decembra spriedums lietā Nr.K04-220-09/2.
52. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 20.oktobra spriedums lietā Nr.K04-399-09/31.
53. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.K04-0096-09/16.
54. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 6.marta spriedums lietā Nr.K04-0145-08/3.
55. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 28.maija spriedums lietā Nr.K04-82/07-2.
56. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 30.janvāra spriedums lietā Nr.K04-0113-07/18.
57. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 27.decembra spriedums lietā Nr.K04-360-06/3.
58. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 31.marta spriedums lietā Nr.K04-0253-06/20/2006.
59. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 13.jūnija spriedums lietā Nr.K04-508-05/4.
60. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 4.februāra spriedums lietā Nr.K04-168-05/5.
61. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2000.gada 29.maija lēmums lietā Nr.K-79/8 Nr. 51603097.
62. Administratīvās rajona tiesas 2012.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr.A420641610, A-00377-12/26.
63. Cēsu rajona tiesas 2005.gada 5.jūlija spriedums lietā Nr.C11019405.
64. Jelgavas pilsētas tiesas 2006.gada 25.maija spriedums lietā Nr.C15066406.
65. Liepājas pilsētas tiesas 2001.gada 12.janvāra spriedums lietā Nr.K20-90/1.
66. Madonas rajona tiesas 2010.gada 8.decembra spriedums lietā Nr.11300009010.
67. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2007.gada 29.maija spriedums lietā Nr.K-27-181-07/1.
68. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2005.gada 22.augusta lēmums lietā Nr.1-27063005/5.
69. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2005.gada 22.augusta lēmums lietā Nr.1-27062905/5.
70. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2005.gada 16.februāra spriedums lietā Nr.C-27175804 C-308/05/7.

71. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa 2012.gada 25.septembra spriedums lietā Nr.K28-0523-12/9.
72. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2013.gada 23.maija spriedums lietā Nr.K29-1173-13.
73. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2013.gada 17.aprīļa spriedums lietā Nr.K29-1086/13.
74. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2012.gada 26. novembra spriedums lietā Nr.K29-187/12.
75. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2006.gada 14.jūnija spriedums lietā Nr.K29-808/06.
76. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2013.gada 13.februāra spriedums lietā Nr.K30-0640-13/13.
77. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2007.gada 15.maija lēmums lietā Nr.P131037407.
78. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2013. gada 28. marta spriedums lietā Nr.K32-0269-13/6.
79. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2013. gada 3. janvāra spriedums lietā Nr.K32-0202-13/6.
80. Talsu rajona tiesas 2010.gada 23.marta spriedums lietā Nr.K36-0066.
81. Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002.

3.2. Citi prakses materiāli

82. Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2013.gada 18.jūlija lēmums lietā Nr.E03-PTU-K76-9.
83. Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2010.gada 30.septembra lēmums lietā Nr.E03-KREUD-53.
84. Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2007.gadā 14.augusta lēmums lietā Nr.E04-DAU-154.
85. Patērētāju tiesību aizsardzības centra 2007.gadā 17.aprīļa lēmums lietā Nr.E03-RIG-132.
86. Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes 2010. gada 8.aprīļa lēmums Nr.147.
87. Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Rīgas 3. nodaļas 2010.gada 2.februāra lēmums Nr.24/20.5.-1-13-30.
88. Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2012.gada 24.februāra lēmums Nr.13L-380-2012-010.

89. Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 30.novembra lēmums Nr.13L-444-2011-042.
90. Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 14.oktobra lēmums Nr.13L-380-2011-041.
91. Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 16.septembra lēmums Nr.13L-362-2011-017.
92. Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 29.augusta lēmums Nr.13L-493-2011-013.
93. Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 21.jūlija lēmums Nr.13L-380-2011-030.
94. Rīgas reģionālās Valsts darba inspekcijas 2011.gada 6.jūlija lēmums Nr.13L-362-2011-014.
95. Vidzemes reģionālās Valsts darba inspekcijas Gulbenes sektora 2013.gada 25.marta lēmums Nr.12X-423-2013-011.

3.3. Likumprojekti

96. Grozījums Personu apliecinošu dokumentu likumā: likumprojekts Nr.341/Lp11. Latvijas Vēstnesis, 2012. 31.oktobris, Nr.172.

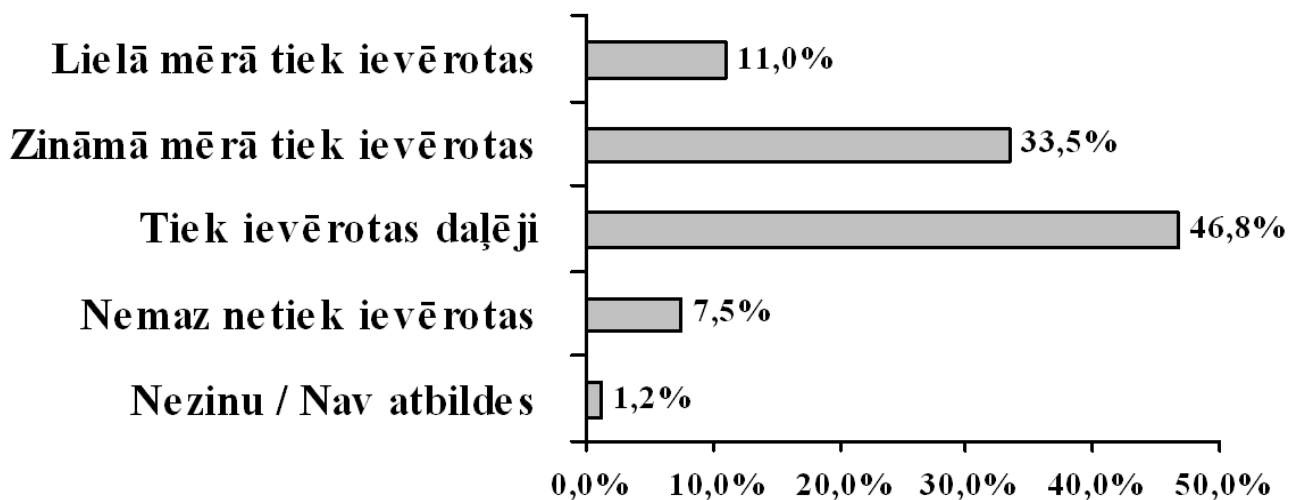
4. Arhīva materiāli

1. Rīgas pilsētas Galvenās policijas pārvaldes 1.policijas iecirkņa 2006.gada 4.septembra krimināllieta Nr.11087212206.
2. Rīgas pilsētas Galvenās policijas pārvaldes 21.policijas nodaļas 2005.gada 20.jūlija krimināllieta Nr.11087092305.

Pielikumi

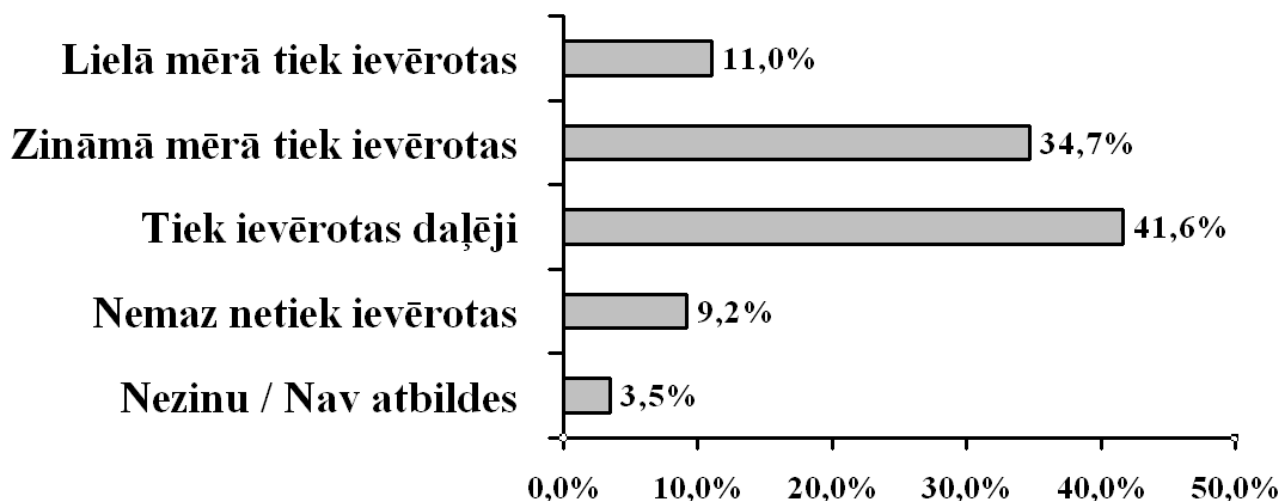
Pielikums Nr.1.

Cilvēktiesību ievērošana Latvijā. Visi respondenti

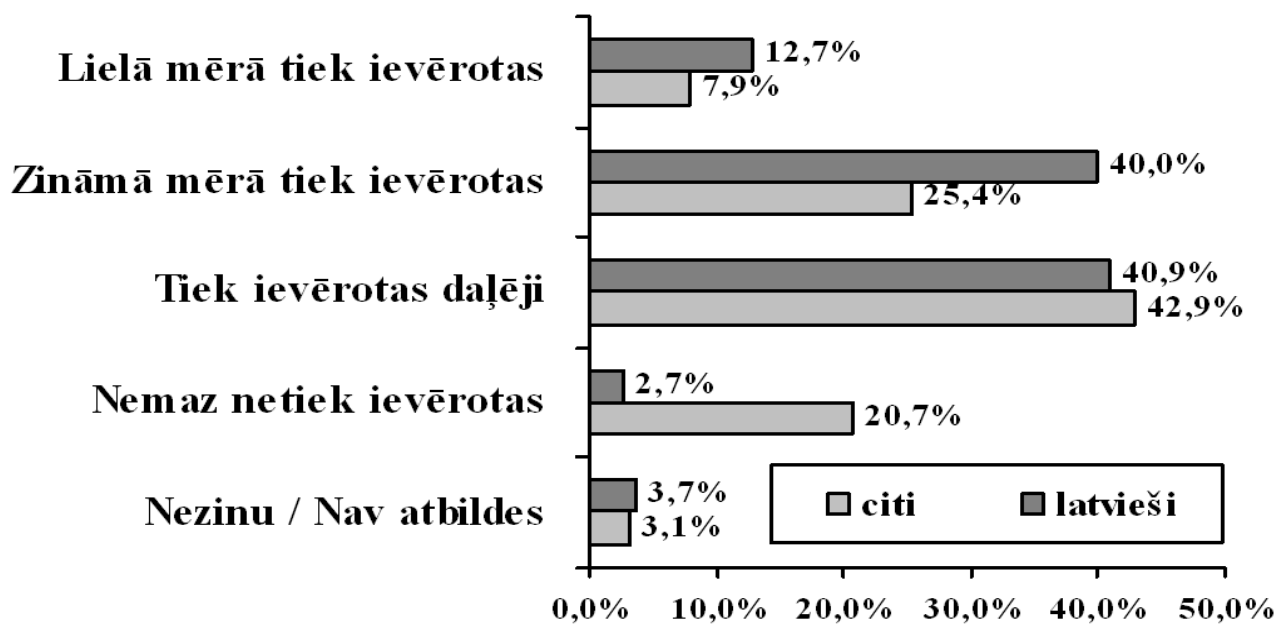
Pielikums Nr.2.

Nacionālo minoritāšu tiesību ievērošana Latvijā. Visi respondenti

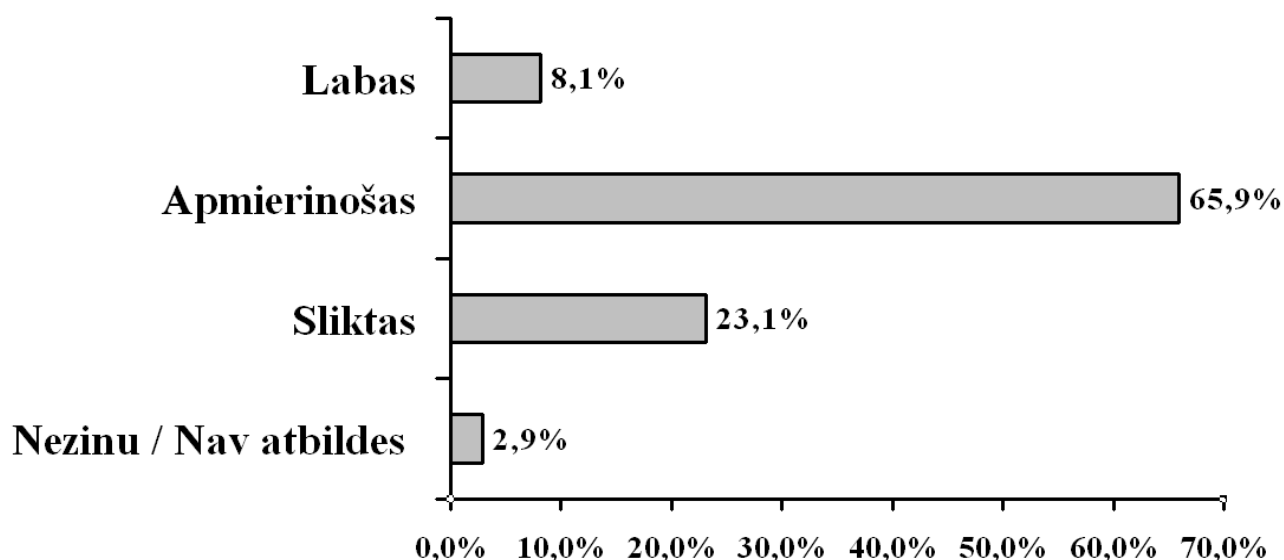
Pielikums Nr.3.

Nacionālo minoritāšu tiesību ievērošana Latvijā. Sadalījums pēc respondentu nacionalitātes

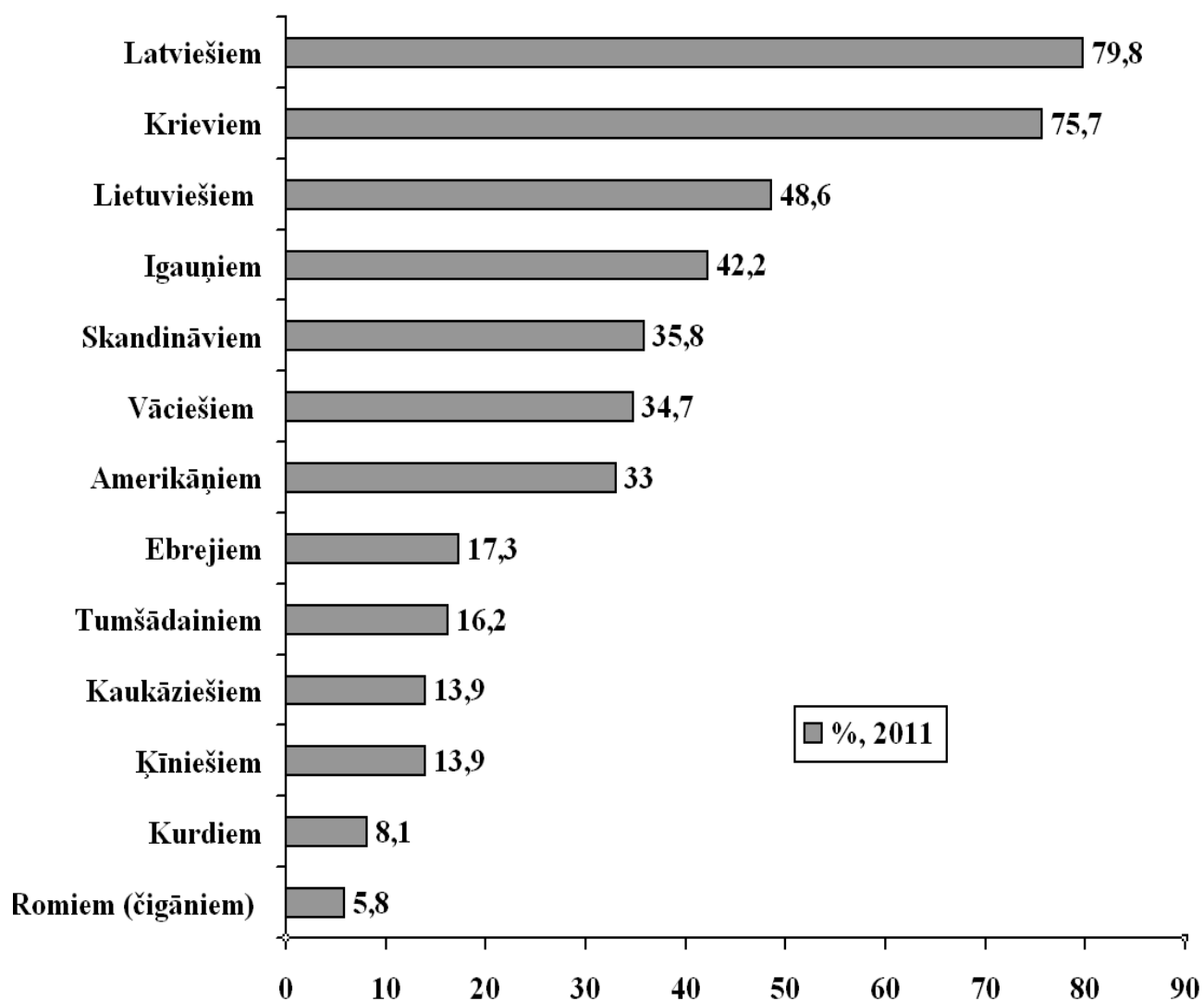
Pielikums Nr.4.

Kā Jūs novērtētu etniskās attiecības Latvijā? Visi respondenti

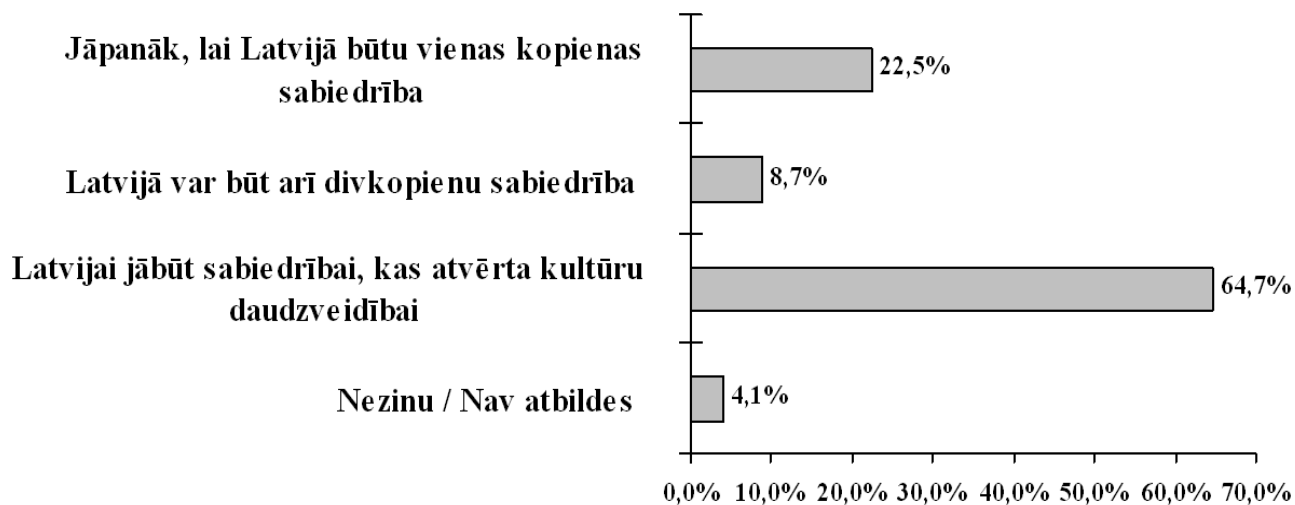
Pielikums Nr.5.

Visi respondenti. Es būtu ar mieru kontaktēties, pat līdz tuvai radniecībai, laulībām, ar

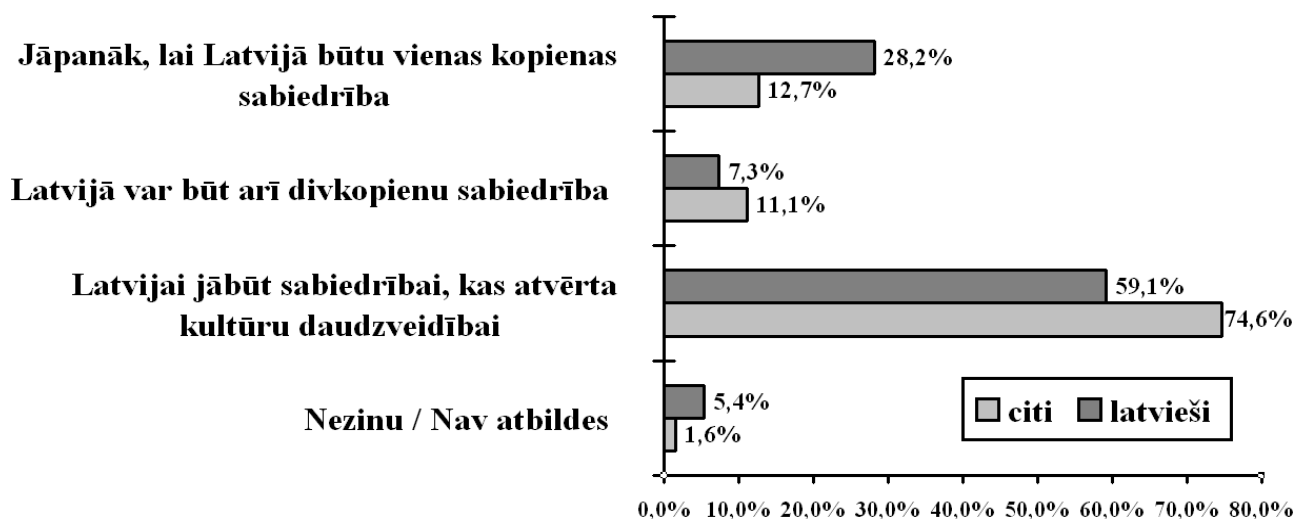
Pielikums Nr.6.

Viedoklis par minoritāšu kopienu izveidošanu Latvijā. Visi respondenti

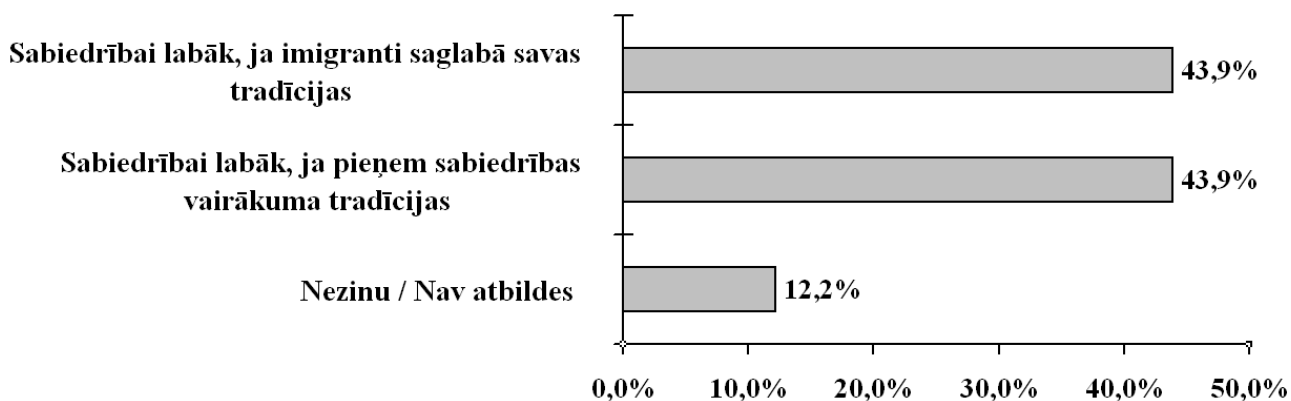
Pielikums Nr.7.

Viedoklis par minoritāšu kopienu izveidošanu Latvijā. Sadalījums pēc respondentu nacionalitātes

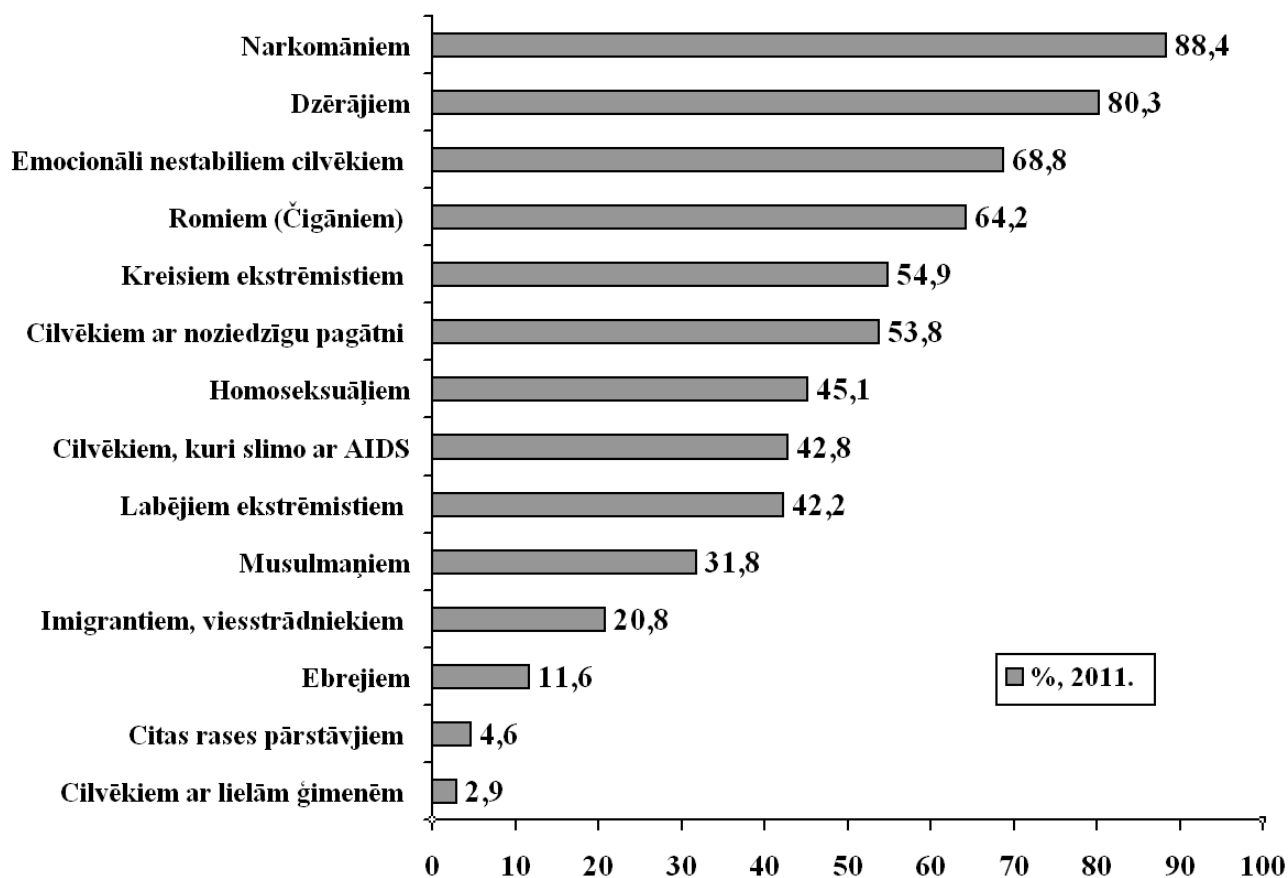
Pielikums Nr.8.

Viedoklis par imigrantu tradīciju saglabāšanu. Visi respondenti

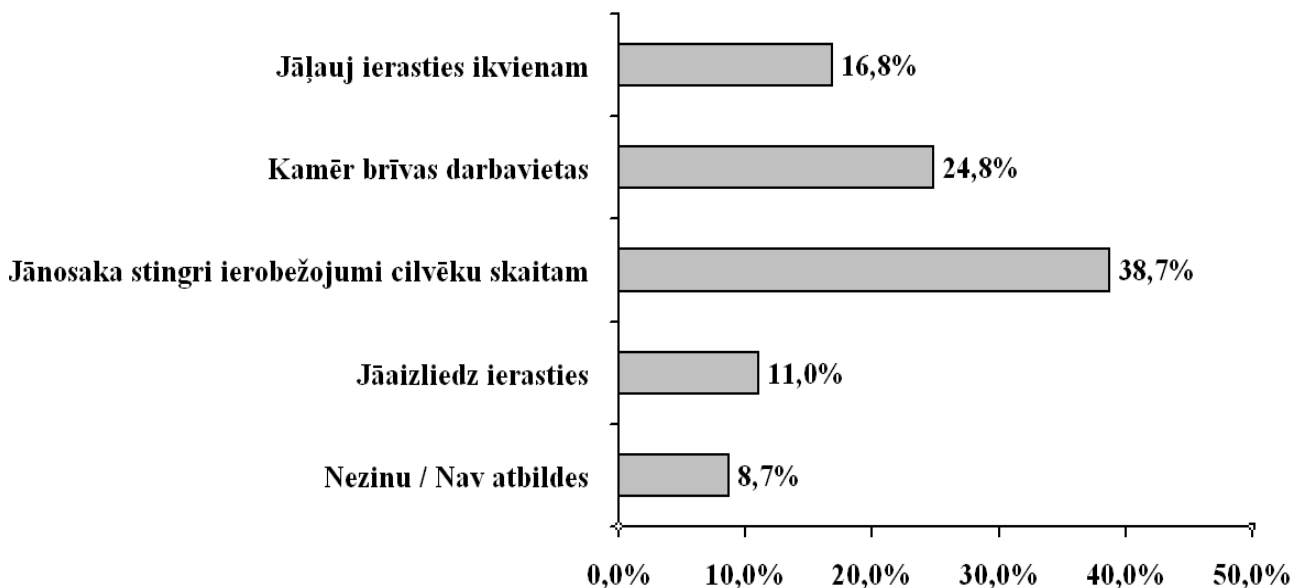
Pielikums Nr.9.

Ar kuriem cilvēkiem Jūs nevēlētos dzīvot kaimiņos? Visi respondenti

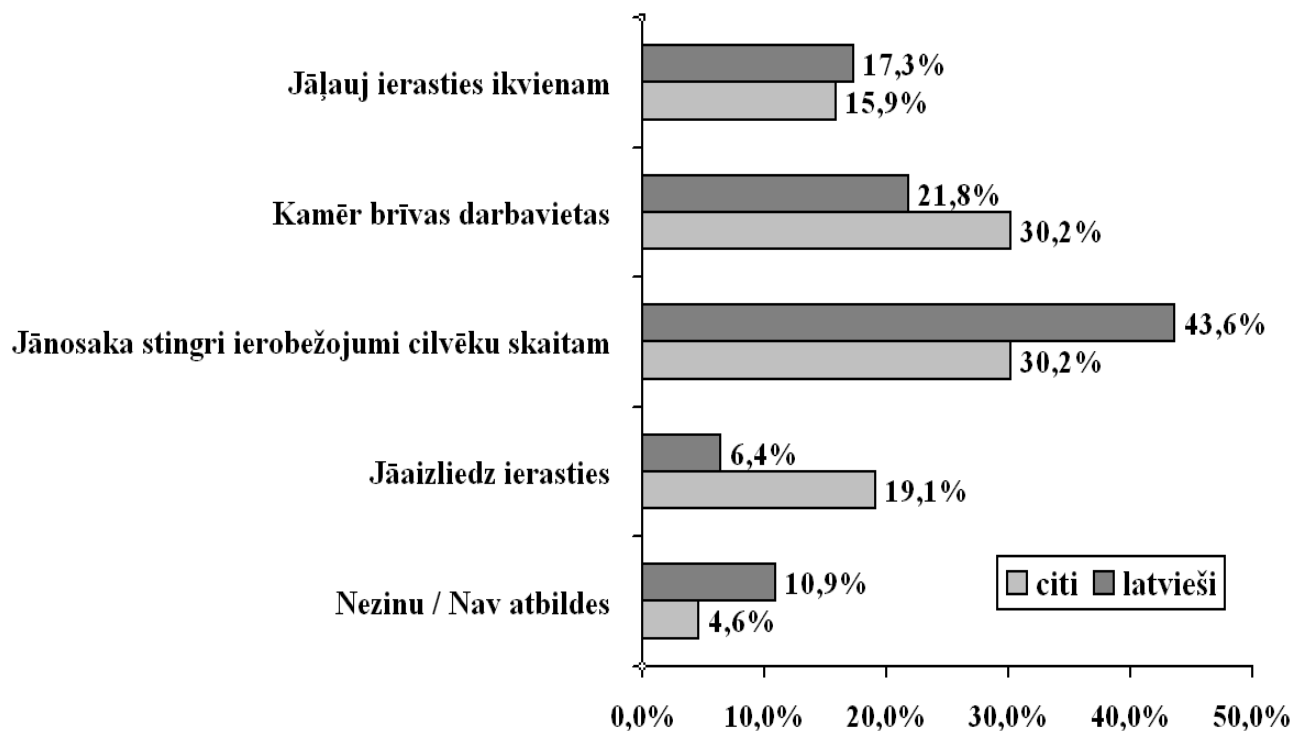
Pielikums Nr.10.

Darba meklētāji no mazāk attīstītām valstīm. Visi respondenti

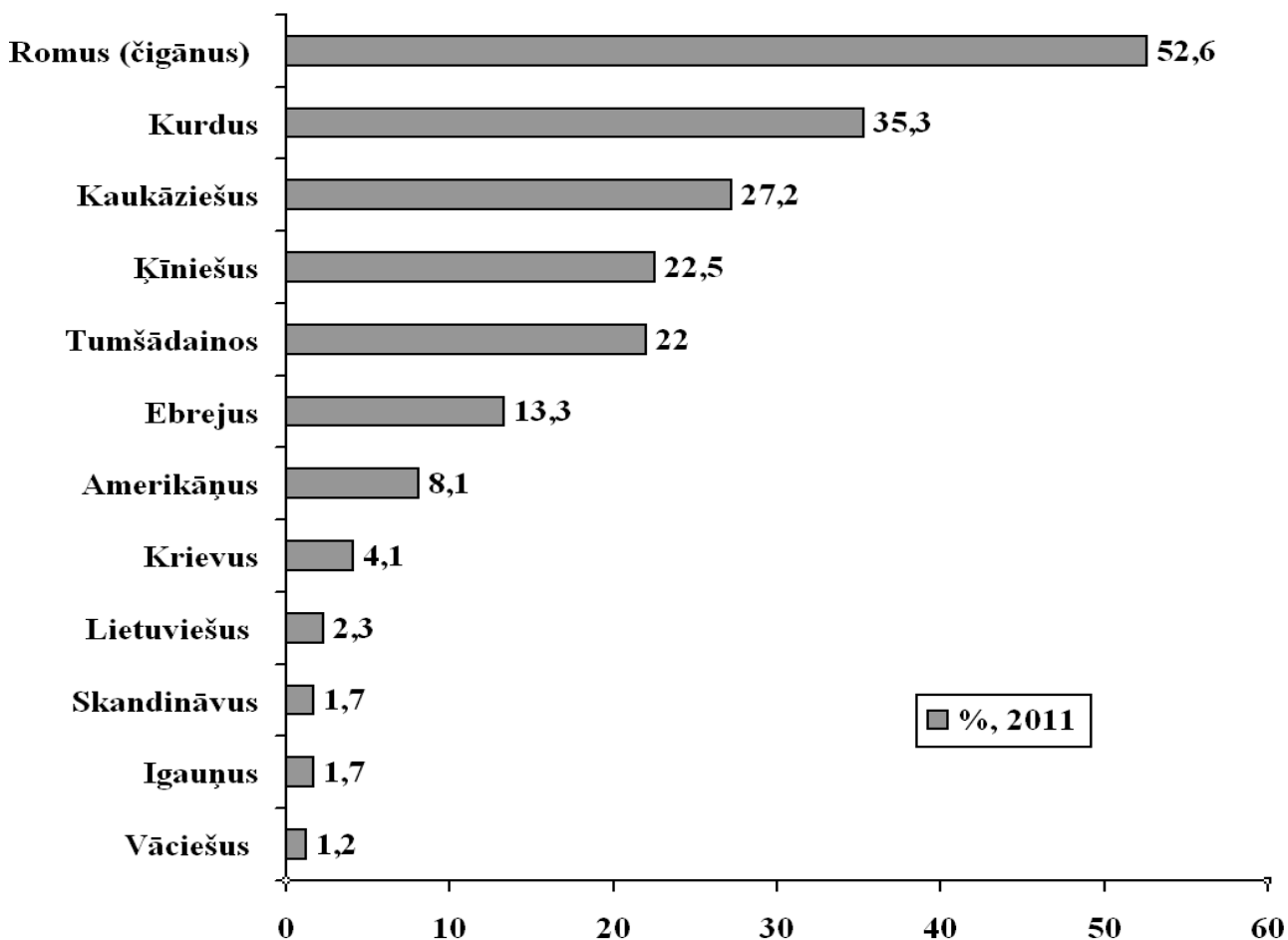
Pielikums Nr.11.

Darba meklētāji no mazāk attīstītām valstīm. Sadalījums pēc respondentu nacionalitātes

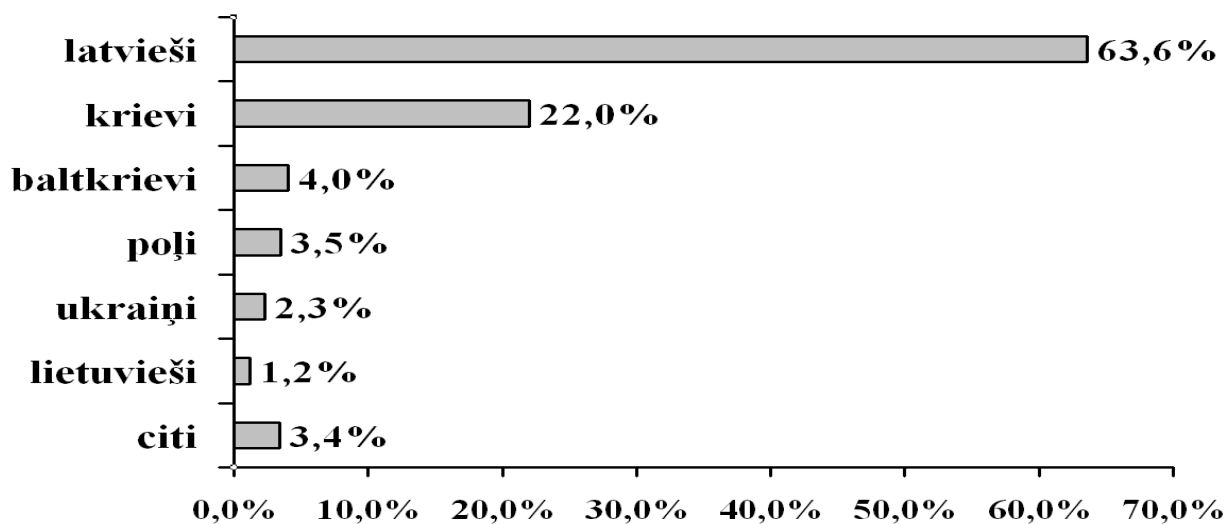
Pielikums Nr.12.

Nedrīkst ielaist valstī vispār. Visi respondenti

Pielikums Nr.13.

Respondentu sadalījums pēc nacionalitātes

Pielikums Nr.14.

Valsts policijas koledžas profesionālās pilnveides izglītības programma „Nacionālo minoritāšu tiesību ievērošana Valsts policijas darbā”

APSTIPRINU

Valsts policijas koledžas

direktors

pulkvedis

R. Kviesītis _____

2013.gada „___” _____

**Valsts policijas koledžas
profesionālās pilnveides izglītības programma
„Nacionālo minoritāšu tiesību ievērošana Valsts policijas darbā”**

Programmas mērķis:

padziļināt klausītāju teorētiskas zināšanas un praktiskās iemaņas darbā ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, iegūt un pilnveidot zināšanas par policijas preventīvo darbību pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem vērsto likumpārkāpumu novēršanā

Programmas mērķauditorija:

Valsts policijas amatpersonas – Valsts policijas Reģionālo policijas pārvalžu un iecirkņu policijas amatpersonas, kuru kompetencē ietilpst sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšana (Operatīvās vadības struktūrvienību (OVS), Patruļpolicijas darbinieki, iecirkņa inspektori, pastāvīgo dežūrējošo operatīvo grupu darbinieki, iecirkņu Kārtības policijas struktūrvienību priekšnieki vai galvenie inspektori)

Klausītāju skaits:

12 – 15

Programmas apguves ilgums:

8 akadēmiskās stundas

Programmas izstrādātājs/-i:

Ē. Treļš, Valsts policijas koledžas lektors

Programmas noslēguma dokuments:

apliecība

Nosacījums/-i noslēguma dokumenta saņemšanai:

klausītājs, piedaloties programmas apgūvē vismaz 90% apjomā, saņem apliecību

Programmas plāns:

Nr p.k	Tēmas nosaukums	Taksonomijas līmenis	Akadēmisko stundu skaits			Izmantojamās metodes
			Teorija	Praktiskais darbs	Kopā	
1.	Nacionālās minoritātes jēdziens	Izpratne	1	-	1	Lekcija, prezentācija
2.	Nacionālo minoritāšu tiesību attīstība Latvijā	Izpratne	1	-	1	Lekcija, prezentācija
3.	Pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem vērstie likumpārkāpumi	Izpratne, pielietošana	2	-	2	Lekcija, prezentācija
4.	Eiropas Savienības institūciju rekomendācijas policijas darba uzlabošanai	Izpratne, pielietošana	2	-	2	Lekcija, prezentācija
5.	Kārtības policijas inspektora darbs daudznacionālajā sabiedrībā	Izpratne, pielietošana	2	-	2	Lekcija, prezentācija
KOPĀ			8	0	8	

Izmantojamās literatūras un avotu saraksts:

Tiesību akti:

1. Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Latvijas Vēstnesis, 2005. 31.maijs, Nr.85.
2. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.
3. Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs., Nr.199./200.
4. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Ziņotājs, 1994. 20.decembris, Nr.51.
5. Par policiju: LR likums. Ziņotājs, 1992. 24.septembris, Nr.37.
6. Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 31.maijs, Nr.85.
7. Pilsonības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 11.augusts, Nr.93.
8. Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 21.jūnijs, Nr.94.
9. Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā: Valsts policijas 2010.gada 22.februāra noteikumi Nr.5.
10. Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi: Valsts policijas 2010.gada 17.februāra noteikumi Nr.4.
11. Valsts policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodekss: Valsts policijas 2005.gada 31.maija noteikumi Nr.1.
12. Valsts policijas operatīvās vadības struktūrvienību dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi: Valsts policijas 2009.gada 18.decembra noteikumi Nr.27.

Literatūra:

1. Alternatīvais jeb "ēnu ziņojums" par Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzības īstenošanu Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008.
2. Brands-Kehris I., Kučs A., Zankovska-Odiņa S. Nacionālo minoritāšu konvencija - Eiropas pieredze Latvijai. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, Eiropas Padomes Informācijas birojs, 2006.
3. Mazākumtiesību rokasgrāmata. Cilvēktiesību Žurnāls, 1998, Nr.7/8.

4. Nacionālo minoritāšu konvencija - diskriminācijas novēršana un identitātes saglabāšana Latvijā. Muižnieka N. red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007.
5. Trešs Ē. Valsts policijas darbs daudznacionālajā sabiedrībā. Rīga: P&K, 2012.
6. Uz sabiedrību vērstu policijas darbs Latvijā 2009. – 2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ručere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012.
7. Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012.
8. Carty K. Good Practices in Basic Police Training. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2009.
9. Carty K. Guidebook on Democratic Policing. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2008.
10. General Policy Recommendation no.11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007.
11. Hate Crime Laws: A Practical Guide. Warsaw: Organization on Security and Cooperation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009.
12. Human Rights Standards and Practice for the Police. Geneva: United Nations, 2004.
13. Oakley R. Policing Racist Crime and Violence. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2005.
14. Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organization on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006.

Judikatūra:

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 41138/98 un 64320/01 Moldovan and Others v. Rumania.
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 43577/98 un 43579/98 Nachova and Others v. Bulgaria.

Citi materiāli: nav

SASKAŅOTS

Valsts policijas priekšnieks

ģenerālis

I. Ķuzis _____

2013.gada „___” _____

Pielikums Nr.15.

Valsts policijas koledžas profesionālās pilnveides izglītības programma „Policijas darbs daudznacionālajā sabiedrībā”

APSTIPRINU

Valsts policijas koledžas
direktors
pulkvedis
R. Kviešītis _____

2013.gada „___” _____

**Valsts policijas koledžas
profesionālās pilnveides izglītības programma
„Policijas darbs daudznacionālajā sabiedrībā”**

Programmas mērķis:

padziļināt klausītāju teorētiskas zināšanas un praktiskās iemaņas darbā daudznacionālajā sabiedrībā, iegūt un pilnveidot zināšanas par policijas preventīvo darbību pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, emigrantiem, bēgļiem, ekonomiskiem migrantiem un valstī dzīvojošiem ārvalstniekiem vērsto likumpārkāpumu (naida noziegumu) novēršanā

Programmas mērķauditorija:

Valsts policijas amatpersonas – Valsts policijas Reģionālo policijas pārvalžu un iecirkņu policijas amatpersonas, kuru kompetencē ietilpst sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšana (Operatīvās vadības struktūrvienību (OVS), Patruļpolicijas darbinieki, iecirkņa inspektori, pastāvīgo dežūrējošo operatīvo grupu darbinieki, iecirkņu Kārtības policijas struktūrvienību priekšnieki vai galvenie inspektori)

Klausītāju skaits:

12 – 15

Programmas apguves ilgums:

8 akadēmiskās stundas

Programmas izstrādātājs/-i:

Ē. Treļš, Valsts policijas koledžas lektors

Programmas noslēguma dokuments:

apliecība

Nosacījums/-i noslēguma dokumenta saņemšanai:

klausītājs, piedaloties programmas apgūvē vismaz 90% apjomā, saņem apliecību

Programmas plāns:

Nr p.k	Tēmas nosaukums	Taksonomijas līmenis	Akadēmisko stundu skaits			Izmantojamās metodes
			Teorija	Praktiskais darbs	Kopā	

1.	Integrācijas politikas īstenošana Valsts policijā	Izpratne, pielietošana	1	-	1	Lekcija, prezentācija
2.	Pret nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, emigrantiem, bēgļiem, ekonomiskiem migrantiem un valstī dzīvojošiem ārvalstniekiem vērstie likumpārkāpumi (naida noziegumi)	Izpratne, pielietošana	2	-	2	Lekcija, prezentācija
3.	Eiropas Savienības institūciju rekomendācijas policijas darba uzlabošanai	Izpratne, pielietošana	2	-	2	Lekcija, prezentācija
4.	Policijas darbības īpatnības Eiropas Savienības valstīs	Izpratne, pielietošana	1	-	1	Lekcija, prezentācija
5.	Kārtības policijas inspektora darbs daudznacionālajā sabiedrībā	Izpratne, pielietošana	2	-	2	Lekcija, prezentācija
KOPĀ			8	0	8	

Izmantojamās literatūras un avotu saraksts:

Tiesību akti:

1. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143/144.
2. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Latvijas Vēstnesis, 2003. 23.aprīlis, Nr.61.
3. Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Latvijas Vēstnesis, 2005. 31.maijs, Nr.85.
4. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.
5. Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs., Nr.199./200.
6. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Ziņotājs, 1994. 20.decembris, Nr.51.
7. Par policiju: LR likums. Ziņotājs, 1992. 24.septembris, Nr.37.
8. Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 31.maijs, Nr.85.
9. Pilsonības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 11.augusts, Nr.93.
10. Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 21.jūnijs, Nr.94.
11. Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā: Valsts policijas 2010.gada 22.februāra noteikumi Nr.5.
12. Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi: Valsts policijas 2010.gada 17.februāra noteikumi Nr.4.
13. Valsts policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodekss: Valsts policijas 2005.gada 31.maija noteikumi Nr.1.
14. Valsts policijas operatīvās vadības struktūrvienību dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi: Valsts policijas 2009.gada 18.decembra noteikumi Nr.27.

Literatūra:

1. Kamenska A., Brands-Kehris I. Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008.
2. Kolčanovs B., Zankovska-Odiņa S., Zālītis K. Atšķirīgs klients daudzveidīgā Latvijā. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2010.
3. Kučs A. Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2012.

4. Naida noziegumu rokasgrāmata. Rīga: Dānijas Cilvēktiesību institūts, 2012.
5. Trešs Ē. Valsts policijas darbs daudznacionālajā sabiedrībā. Rīga: P&K, 2012.
6. Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009. – 2012. Pieredze un nākamie soļi. Bērziņa-Ručere I., Avota I., Grūbis N. u.c. Rīga: Valsts policija, 2012.
7. Ziņojums par Latviju (IV posms). Strasbourg: The European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2012.
8. Carty K. Good Practices in Basic Police Training. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2009.
9. Carty K. Guidebook on Democratic Policing. Vienna: Organization on Security and Cooperation in Europe, 2008.
10. General Policy Recommendation no.11 on Combating Racism and Racial Discrimination in Policing. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007.
11. Hate Crime Laws: A Practical Guide. Warsaw: Organization on Security and Cooperation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009.
12. Human Rights Standards and Practice for the Police. Geneva: United Nations, 2004.
13. Oakley R. Policing Racist Crime and Violence. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2005.
14. Recommendations on Policing in Multi-Ethnic Societies. Hague: Organization on Security and Cooperation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2006.

Judikatūra:

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 41138/98 un 64320/01 Moldovan and Others v. Rumania.
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 43577/98 un 43579/98 Nachova and Others v. Bulgaria.
3. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 43606/04 Yotova v. Bulgaria.
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 21.maija lēmums Nr.SKK-213/2010.
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 6.otobra lēmums Nr.SKK-404/08.
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2013.gada 22.aprīļa spriedums lietā Nr.PAK-154.
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2011.gada 29.marta spriedums lietā Nr.PAK-166.
8. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2010.gada 22.februāra spriedums lietā Nr.PAK-173/2010.
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2008.gada 28.februāra spriedums lietā Nr.PAK-99.
10. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2007.gada 4.aprīļa spriedums lietā Nr.PAK-160.
11. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2001. gada 16. janvāra lēmums lietā Nr.PAK-16.

Citi materiāli: nav

SASKAŅOTS

Valsts policijas priekšnieks

ģenerālis

I. Ķuzis _____

2013.gada „___” _____